

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

З РОКІВ ВІЙНИ

Сатиричні ілюстрації з європейської війни.
Оповідання, відомости і інформації про
український нарід, про старий край і Аме-
рику, багато ілюстровані.

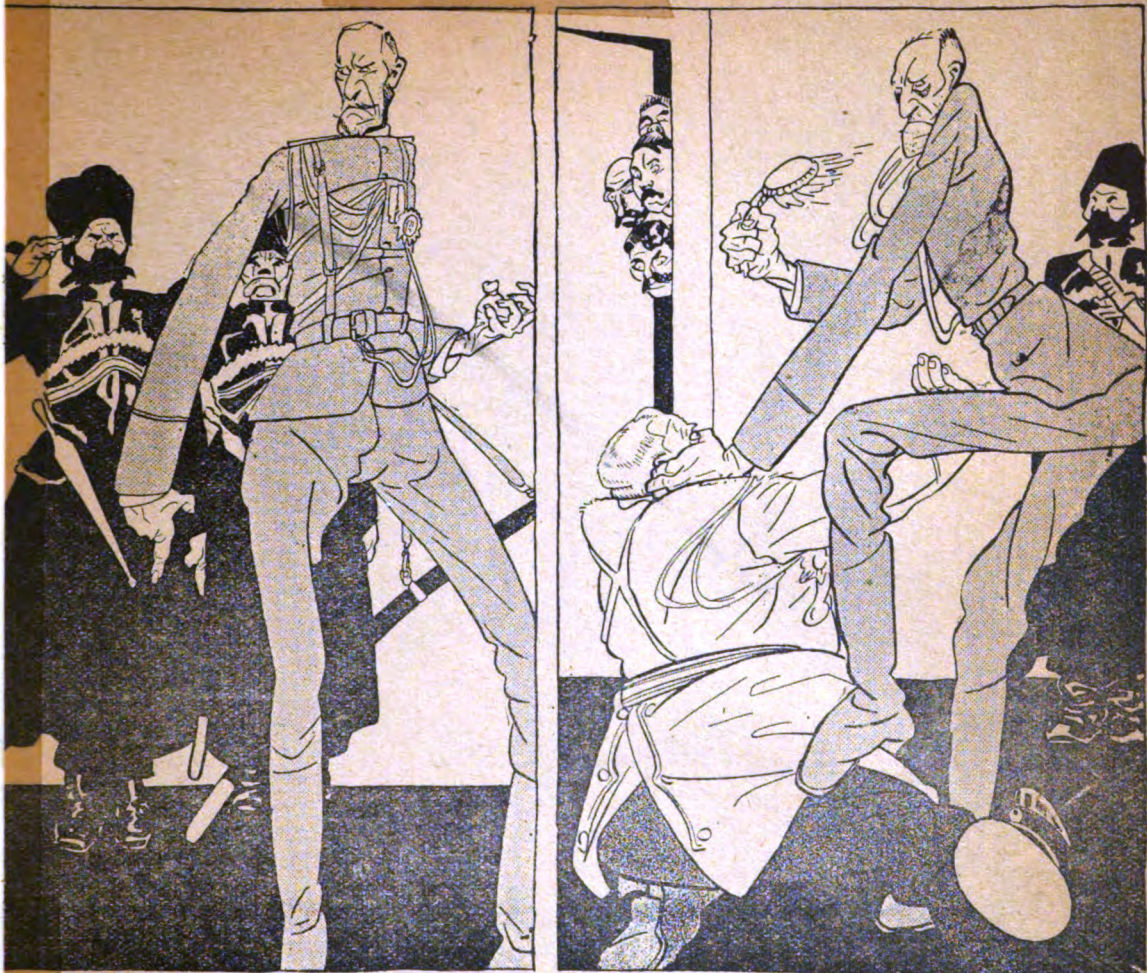

Ex Libris
NICHOLAS CEGLIISKY

Ціна 80 центів.

1916

З друкарні „Свободи“, 83 Grand St., Jersey City, N. J.

ПО УПАДКУ ПЕРЕМИШЛЯ.

(Дальші інструкції).

Великий князь Микола Миколаєвич (до козаків):

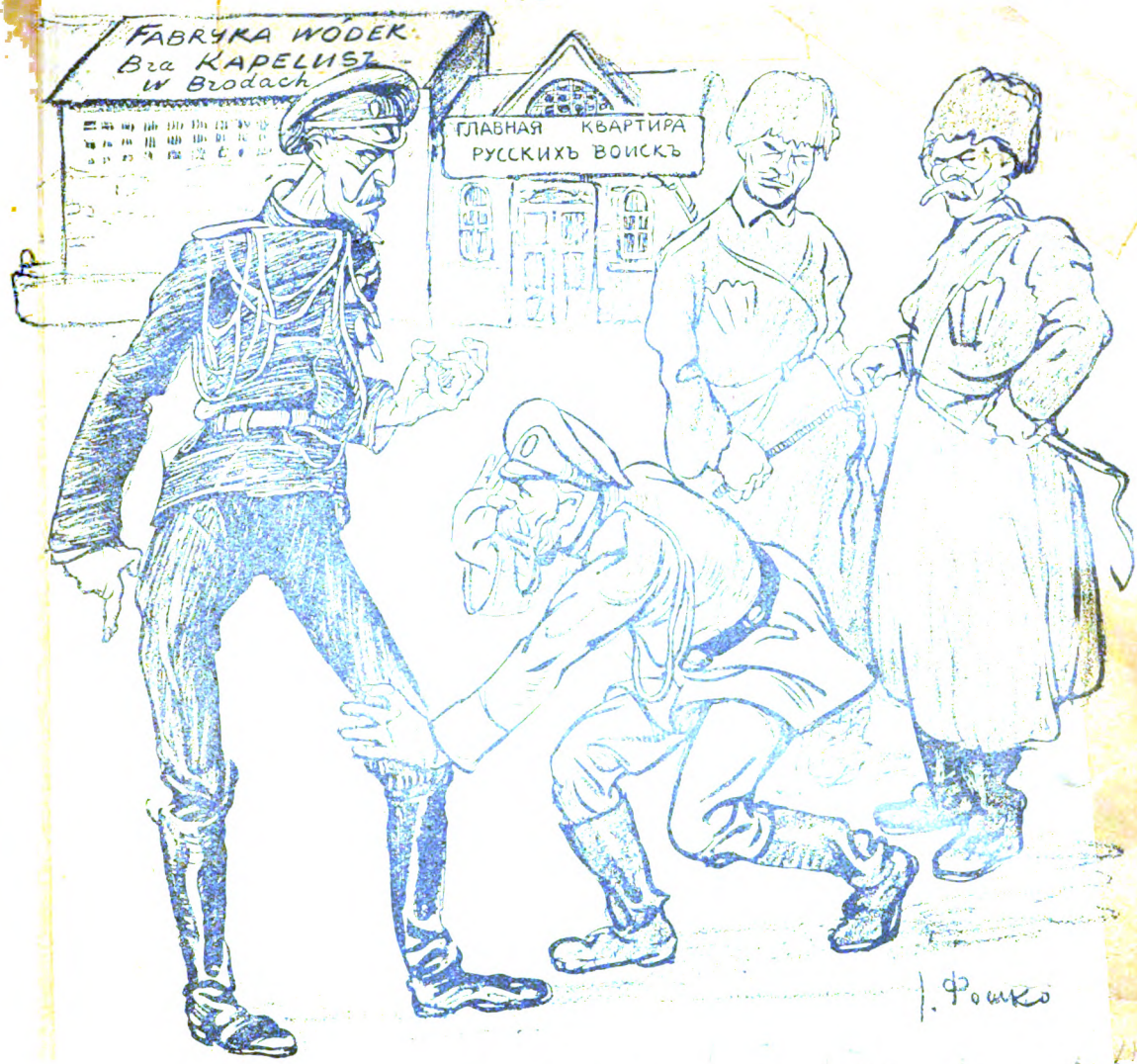
— Призвать мені тут сейчас команданта перемиської кріпости! Сказать, што має здати рапорт, а я дам йому сейчас дальші інструкції.

Козаки: Так точно, ваше височество!

Козаки: Послушно приказу! Прізвалі, ваше височество!

(Ще козаки не відійшли як великий князь зачав своему підвладному, командантові Перемисьля уділяти „дальших інструкцій”. За дверий зазирає ще оставша решта російських генералів, котрі вже бачать, що і їм небаром прийдець ся відібрати „дальші інструкції, — можливо, що лише на дальшій східній терені бою).

В БРОДАХ.

У головній квартирі російської „галицької” армії.

Великий князь Микола Миколаєвич (до генерала Іванова): Как ти смеєл, сукін син, отдать Лемберг или Львоф в немецкіе руки? Гаварі, а то прикажу послать тебя на веселіцу (шибеницу)!!!

Генерал Іванов (припадаючи до колін великого князя): Пажалуйста, ваше височество, я ісполніл точно ваш приказ! Ви приказалі на 2 неделі перед бітвой відіслати до дому гармати, то как же я міг виграти войну?!!

Великий князь (до генерала): Но, ежели ти держал ся приказу, то тебя помилю! (До козаків): Казаки, сотня палок генералу! Валяйте!

ЗАПАЛ РУССКОГО ЦАРЯ.

Вперед, вперед! за матушку Россію!

Вперед сини родіни, подданіе рускаво царя! Только сьмело вперед!

П О В О Р О Т Д О Д О М У .

Цар: Пустіть мене на волю, нехай я своїм двуглавим орлом відлечу до дому!

Австрійський цісар: Вже тужиш за волею? А чому своїм народам її не даш? А чого ти прилетів сюди в чужі краї?

Німецький цісар: Не бій ся! Ми тебе відпровадимо аж до дому. Дорогу знаємо добре, бо ти її визначив мечем і огнем, як ішов сюди! В короткім часі будеш в Петрограді!

ПРИЙШОВ ДО ГОЛОВИ ПО РОЗУМ.

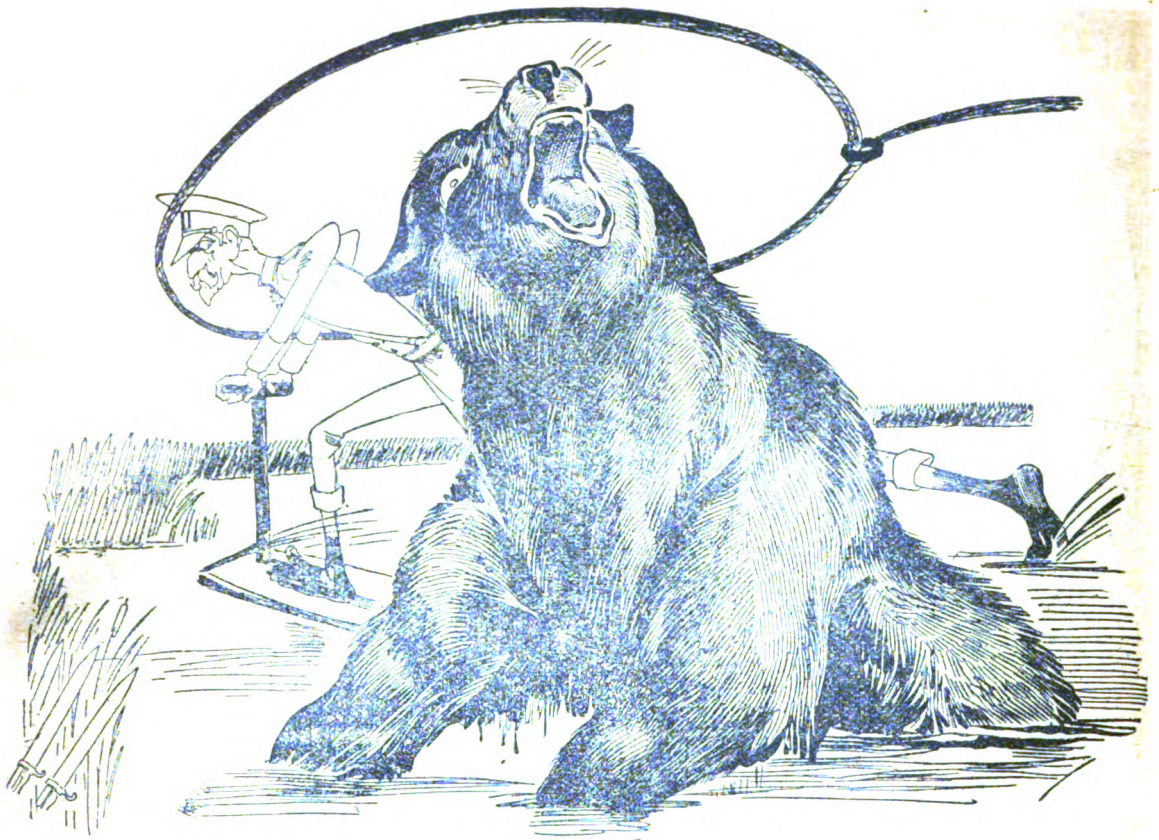
Микола Миколаєвич: Поки моя армія втікає, поти я безпечний! Нічого не вдіє неприятель!
У нас славити Бога, є куди втікати!

РОСІЙСЬКА ВОЄННА РАДА.

Микола Миколаєвич: Достойні панове, члени руської воєнної ради. Доси випробували ми два способи войованя: наступаючий похід і відворотний похід. Про успіхи обох тих способів не буду говорити, бо вони є знані. Але гаспади, час не стоїть, тепер мусимо застановити ся над якимось третім способом войованя!

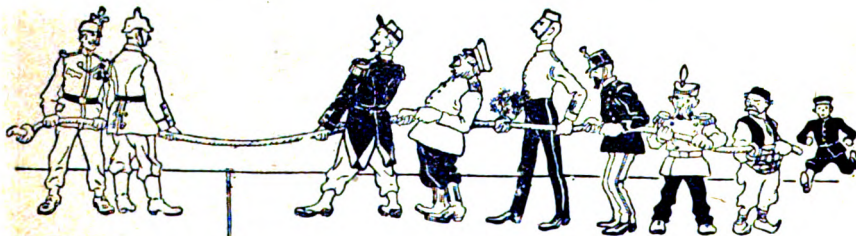

В ПІНСЬКИХ БОЛОТАХ.

Микола Миколаєвич (до „русского медведя” — русскої армії):

— Не плач, мій бідний медведю, що ми вже в Пінських болотах. Ще не знати, хто кого тут закрутить, чи ми Німця чи Німець нас! Як я доси знаходив способи, то будь певний, що і тепер ще знайду. Тож не скавуди, не край мого серця.

МЕДИТАЦІЇ РУССКОГО ЦАРЯ.

Цар (до себе): Якій той мій стрийко Микола Миколаєвич хитрець! Перед війною кричав, що мусимо зачати війну, аби знищити революцію підчас воєнного стану і тепер каже, що революція вже знищена. А коли я кажу: Ну то скінчімо війну, най раз вже буде мир! — мій стрийко кричить: Не можна, бо знов буде революція. А коли я питаю ся: Хто-ж викличе революцію? — стрийко холоднокрівно відповідає: — Я!

Гм!? Тут, ніби то він мій стрийко, ніби приятель, ніби дбає про добро Росії, ніби подає мені свою приязну руку, а тимчасом се чорна диявольська рука, яка не поміч мені дає, але бомби кидає мені перед мій престол!!!

У ЛІКАРЯ.

Хорий: Ой, болить! Не витримаю!

Лікар: Чекай ще хвильку, ще лиш кілька вирву! Найтяжше, аби вирвати той, що ти його звеш Бресть Литовський!

Хорий: Ой, не витримаю! А чим я буду їсти?!

Лікар: Не жури ся, будеш їсти мамалигу! Тепер ціла біда була через обжирство! Ти пожер був цілі народи, а зтого боліли тебе і зуби і черво! В середині була нестравність, так звана „революція”. А як не будеш мав зубів, то хоч і буде лакіметство, але не буде обжирства, бо не буде чим їсти. Тоді також не буде в тебе нестравности і все буде в порядку! Ще напишу тобі рецепту, що найліпше тобі тепер буде сидіти в Москві, бо на півночі в Петрограді холодно, морози, вітри, а ти потребуєш відпочинку. Вітри могли би тобі голову урвати, або бодай струтити корону! Мусиш тепер дуже на себе уважати! Також добре буде тобі, що будеш далеко від моря, бо вода буде тебе ломити!

Хорий: Ой, кров, кров!

Лікар: Нічого, нічого! То людська кров, яку ти пив! То болить, але треба терпіти! Ті народи більше тебе ли, як ти з них випивав кров! Тихо, тихо! Ще хвилька, а все буде добре!

ПЕРЕД ПИНСЬКИМИ БОЛОТАМИ.

Микола Миколаєвич (кидаючи медведя): Маєте, ненаситі вовки німецькі вже остатнє медведя — Бресть Литовський! Пустіть мене з моім раненим медведем спокійно до дому, поза ті клятї болота, які стоять тепер на наше нещастє, бо ділять нашу армію на дві половини! „Серце мое розпадаєсь на дві половини”, — відай уже не вхоронить медвідь України!

ЦАР НА ФРОНТІ.

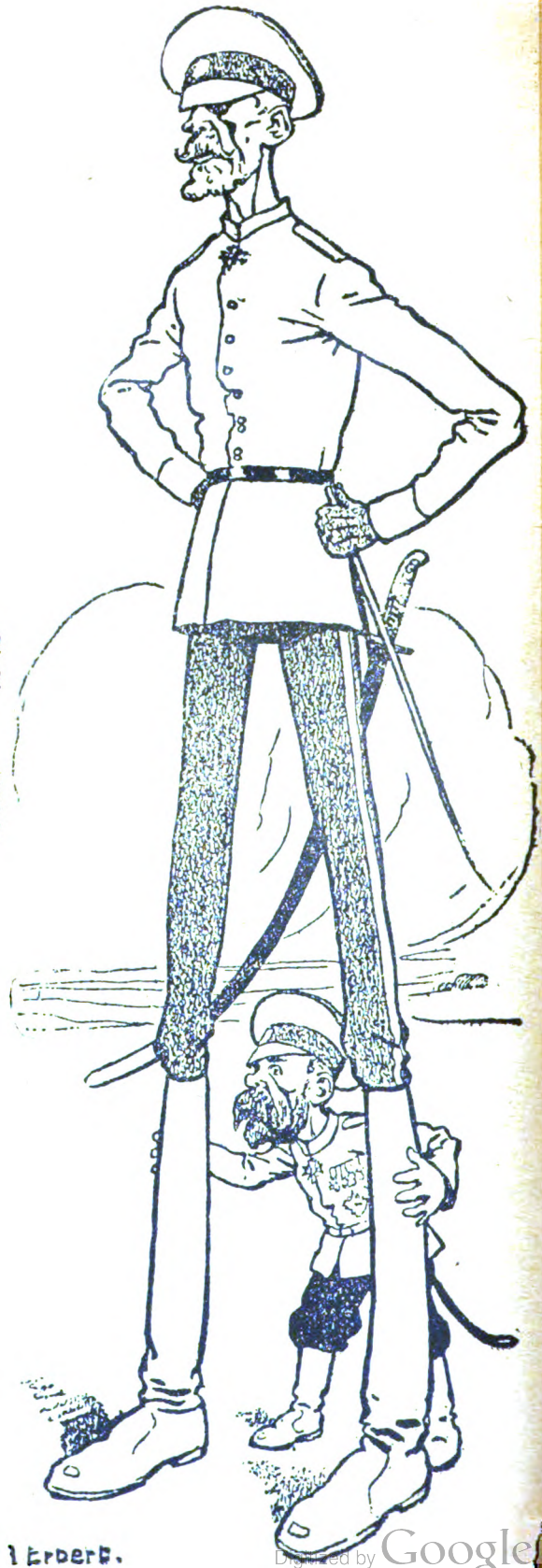
Цар: Стрийку, стрийку! Я не бачу нашої армії!

Микола Миколаєвич: Що з тобою, хлопче?!
Ти хочеш бачити се, чого я не виджу!?!

Цар: Але стрийку, може ми не на фронті?

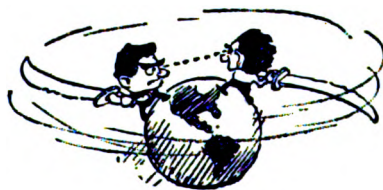
Микола Миколаєвич: Будь тихо! Чекай, наш фронт прийде до нас! Він посувається скоро!
Чи не бачиш, як я трясусь, вижидуючи приходу нашої хмари, нашої сили?!?!

Цар: О так! Я чую твій неспокій!

Микола Миколаєвич: Ов-ва-а!!! А то що?!! Я гадав, що я хоч тут вже безпечний, а ви і тут за мною? Ов-ва-а!!!

В БРОДАХ.

Генерал Янушевич: Вставайте, Ваше височество, поїдемо дальше!

Микола Миколаєвич: А все вже готове до утечі?

Янушевич: Гляньте, що все стоїть готове, в порядку!

Микола Миколаєвич: Попів бачу, а де військо, гармати, табір?!!

Янушевич: Прокляті Германци забрали, Ваше височество!

„ГРІЗНЕ ПЕРО”.

Цар: Доси уживав я лише свого грізного оружя, але виджу, що се нічого не помагає. Та Греція і Румунія своїм опором змушують мене, щоби я ужив проти них ще свого грізного пера. Але се вже остатний раз, се „ультиматум”, кажу вам, се „ультиматум”, чортові сини, зрадники славянства...!

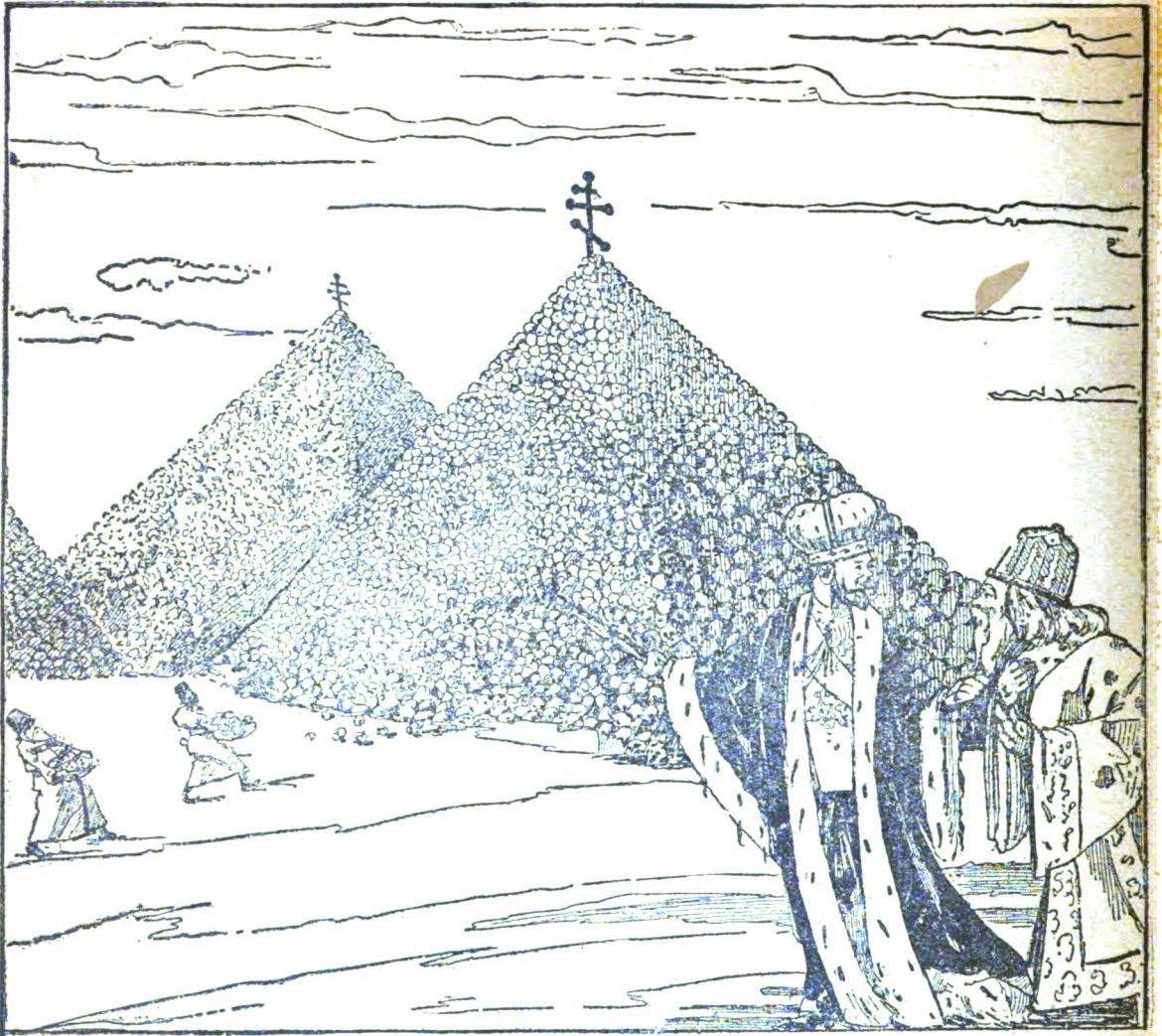

Царська потвора однаково давить і душить і мучить і московський нарід, і український нарід, і фінляндський нарід.

Цар: Боже мой, Боже мой, векую мя оставил еси?! Я виновдал війну, щоби піддержати самодержавє, а вона менї валить його таки на моїх очах!!! А, гей!!!
Війна: Я не валю, я лише пробую, чи самодержавє ще само держить ся...

РІЧНІ ЖНИВА ЦАРЯ НА ВІЙНІ.

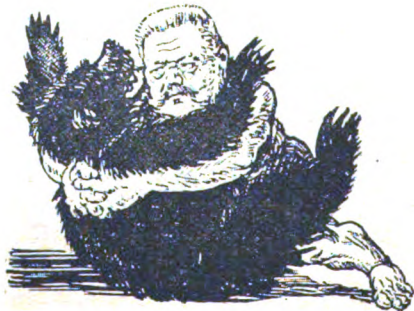
Батьошна: Царю, на яку пам'ятку ти велів висипати могили з людських черепів?

Цар: На пам'ятку першої річниці нашої визвольної війни!

Батьошна: Сумно, дуже сумно, царю!

Цар: Я потішаю себе, що там багато згинув революціонерів і по війні буде спокій у моїй державі.

Батьошна: Побачимо, царю!

Московські газети з Петрограду, столиці Росії, нарікають, що Українці у Злучених Державих ведуть велику агітацію проти Росії. Болять московських чорносотенців, що відси сьвітло паде на царську злочинну роботу в Європі.

Пoшкo

Цар: Називають її Мало-росія, а п'ястук у неї більший ніж моя достойна корона!

Ромко

Цар: А що там такого? Може знова їхати на фронт?

Робітник: Так, вийди но раз на фронт перед нарід!

Цар: Нарід?!! Чого нарід може від мене хотіти?

Робітник: Волі!

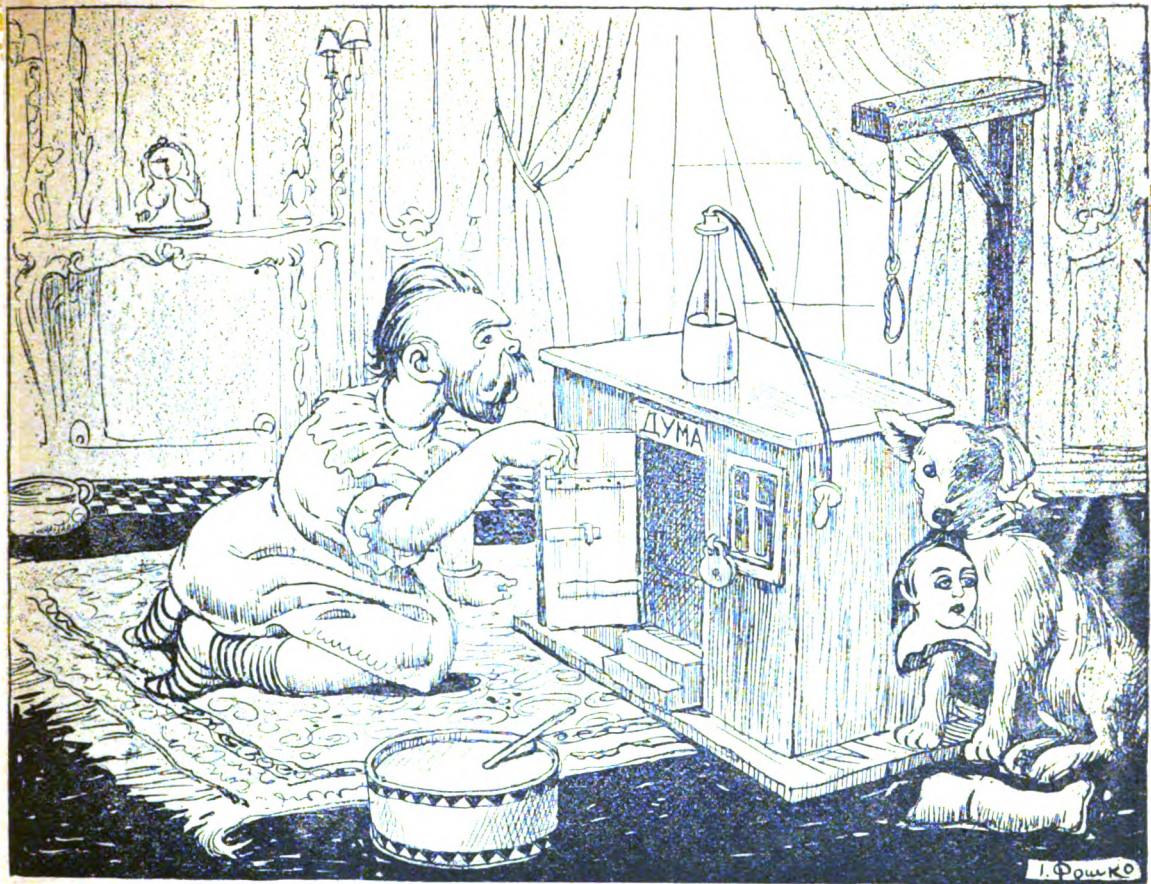
Цар: Я не вийду!

Робітник: То ми ідемо до тебе!

ЦАР МИКОЛА.

— Я отворив думу і пустив її, щоби ходила, а вона надула ся, як би хотіла мене з'їсти!!!
Файна мені забавка! Міністри дали мені її в руки і казали: „На, маєш, бав ся!” А вона така
страшна, немов би мене хотіла вбити! Що я з нею зроблю? Як я її тепер замкну? Хто мені допоможе?
Чи вистарчать міністри, чи треба буде аж кликати військо?

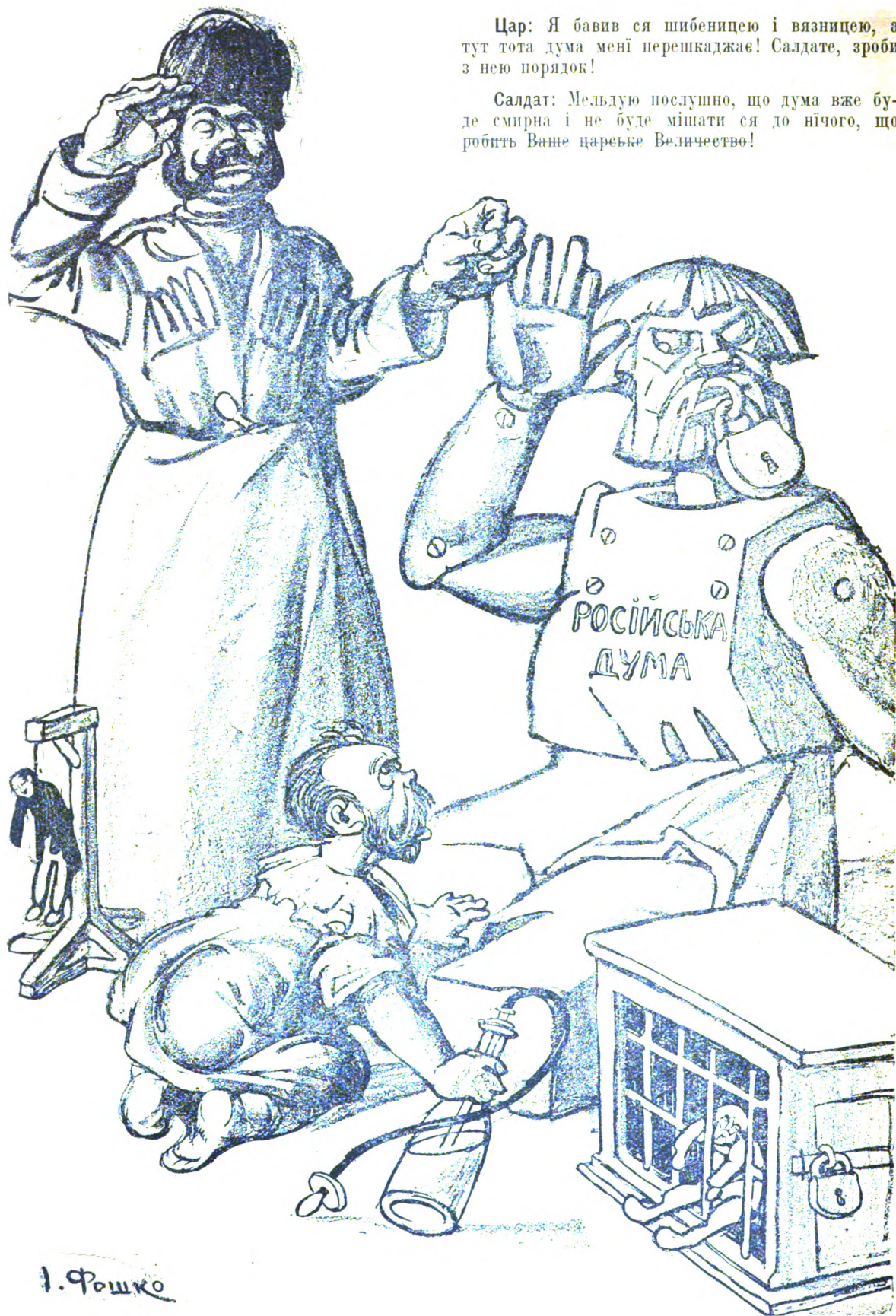
В ХАТІ РОСІЙСЬКОГО ЦАРЯ.

(Цар бавить ся думою, то замикає, то отворяє, як йому подобаєть ся, поки дверцята не примкнуть йому руки. Аж тоді він покине забавку).

Цар: Я бавив ся шибеницею і вязницею, а тут тога дума мені перешкадає! Салдате, зроби з нею порядок!

Салдат: Мельдюю послушно, що дума вже буде смирна і не буде мішати ся до нічого, що робить Ваше царське Величество!

І. Пошко

ЦАР І ДУМА.

Дума: Царю, царю, чого ти хочеш від мене? Що хочеш ти мені заподіяти?

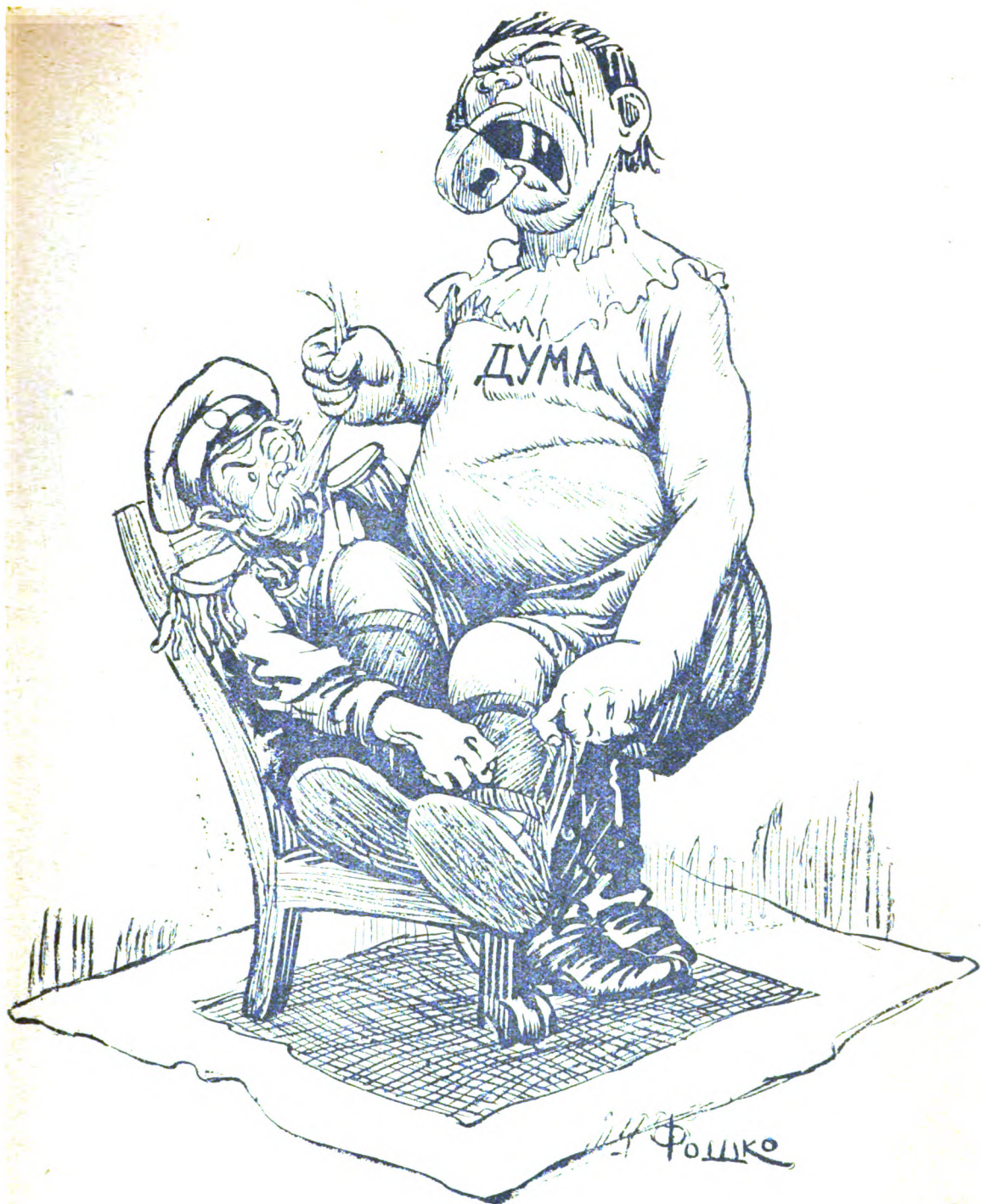
Цар: Нічого, — лише, аби ти мовчала і дала мені отсю мошонку!

Цар (співає):

Десять літ я водив свою думу за ніс,
І вона так послухно ходила!...
А тепер мене з заду вхопив якийсь біс
І я стою, немов би до землі приріс, —
Чи не чари та дума пустила?!!...

Цар: А гей, думо, що ти собі думаєш, що vuoi смикаєш імператорови всея Росії? Видно, що тобі не лише уста але і руки треба скувати?!...

Дума: Я нічого злого не думаю; я лиш думаю, як би то увільнити ся від тебе. Ти можеш мені скувати і руки і ноги, але не скуєш думки і дума все буде свою думу думати, поки не видумає та не переведе в діло...

Цар: Здавало ся, що така сильна підстава мого престола, а вона валить ся!

Бійте ся Бога, ратуйте, бо як впаде підстава, то і престол зі мною завалить ся, або буде такий низенький, що ніхто перед ним страху не буде мати!

Цар: Я гадав, що я вже знищив українську пропаганду, перейшовши Галичину і Буковину, а вона — бачу — виростає аж за океаном — в Америці! І се-ж не брехня, бо моя газета „Новое Время” про се пише.

Цар: Мы опять пойдемъ освобождать галицкую Русь!

ПРОБОВАНЕ СИЛИ.

Австрійський цісар: Тьхі! Перемишль! — Тьхі! Львів! — Тьхі! Люблін! — Тьхі! Холм!

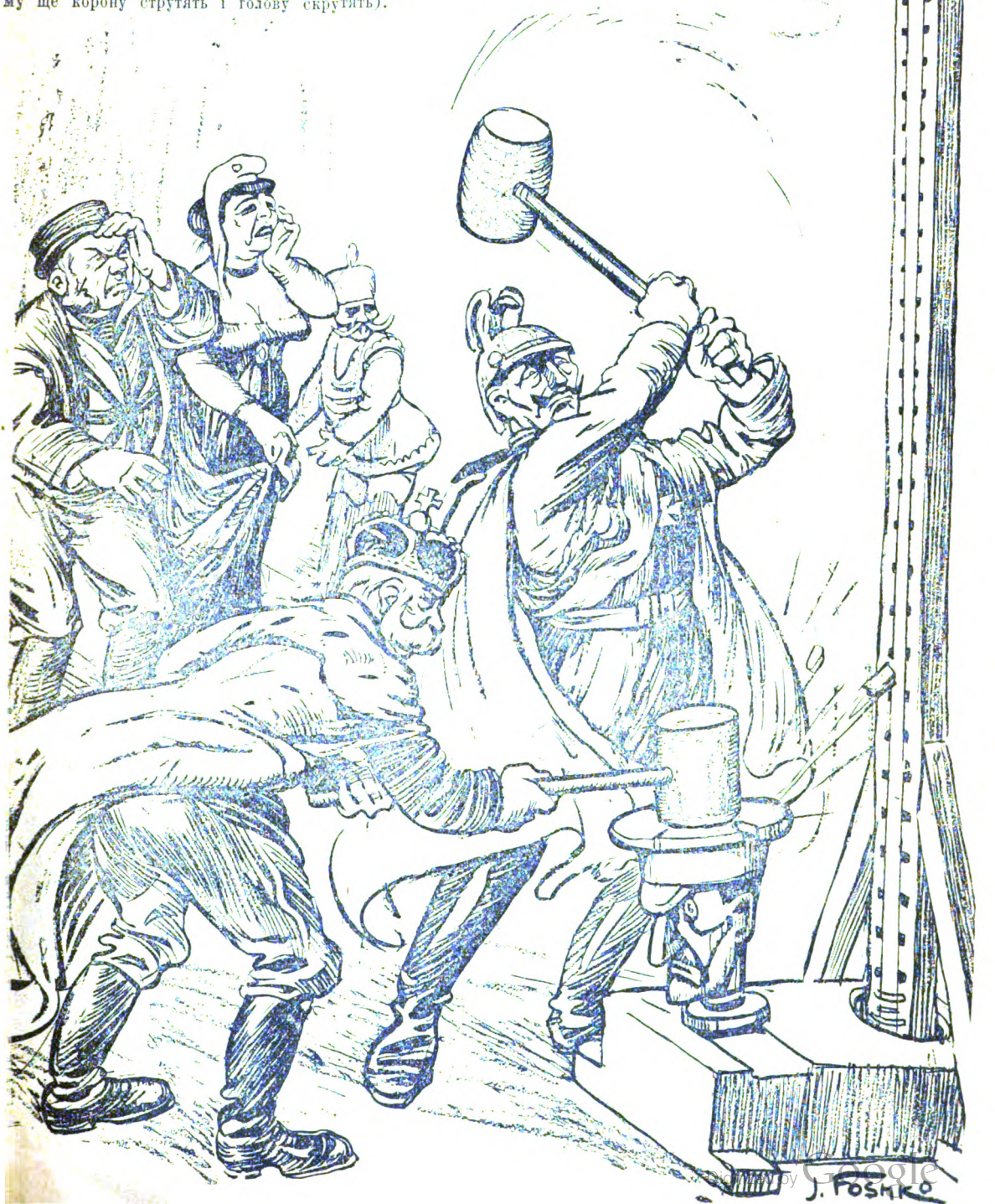
Німецький цісар: Чекай, я ліпше вдару! Я згори! — Гоп! Лібава!

Австрійський цісар: Овва, я ліпше бив!

Німецький цісар: Ану, диви ся тепер! — Гоп! Варшава.

Австрійський цісар: Но то було добре! Тепер відпочиньмо трохи і биймо дальше!

(З боку стояли: Англія, Франція і Сербія. Спочатку спокійно дивили ся, але як побачили, що оба хлопи добре б'ють, почали плакати. Найгірше розплакала ся Франція (по середині). Втерда вона сльози в подолок і стала кричати: Дивіть, дивіть на тих завадіяків! Вони нібито б'ють по голові Миколу Миколаєвича, а бідний цар вгаєє як варят. Він бідний більше тернить як сей на долі, бо не лише гонить ним, але бе його також в голову. Ой, йому бідному ще корону струтять і голову скрутять).

I. FOSHKO

ГУД БАЙ!

Коли прийшов осінний час
У поле, ліс і гай,
Прусак сказав: Кидай сей край,
Бо він не твій, — гуд бай!

Червона Русь, червона Русь,
Окровавлений край,
Тепер ми йдемо назадгусь

Сказав так грімко се з гармат,
Що аж затрясся гай,
Аж вдарив відголос з Карпат
До русских ух: гуд бай!

До дому!

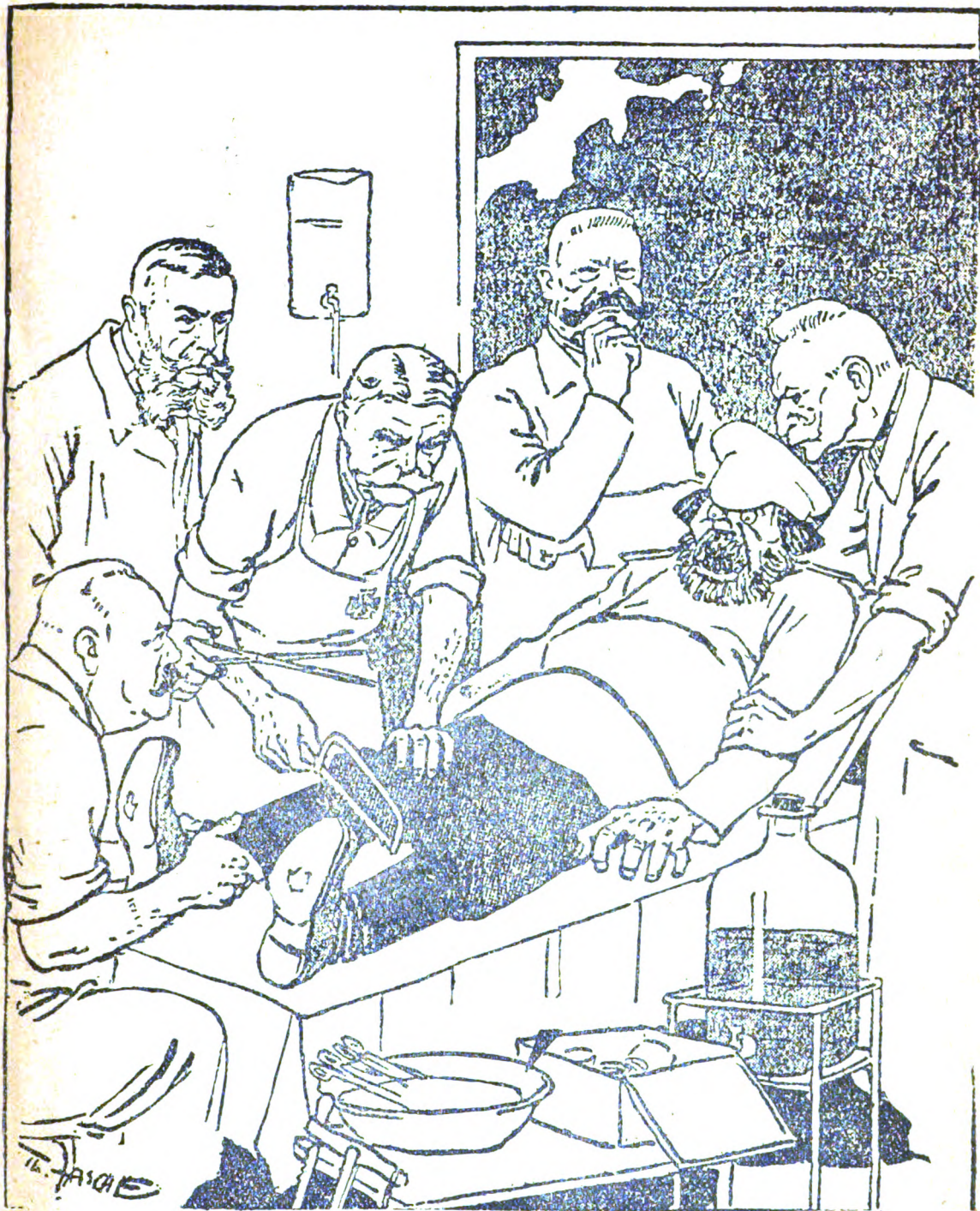
**МОСКАЛЬ-САЛДАТ ЗДАЄ РАПОРТ ПЕРЕД ВЕЛИКИМ КНЯЗЕМ МИКОЛОЮ МИКОЛАЄВИЧЕМ
ПРО СВОЮ ДОБИЧУ НА НІМЦЯХ.**

Великий князь Микола Миколаєвич: Што-ж ти, Ваня, сукин сын, мать твою... приньос?

Салдат Ваня: Мельдую послушно, што я здобув німецьку пекольну машину, какою вони так страшно стреляють на мір хрещений, що тисячами гине!

Великий князь Микола Миколаєвич: Дурак ти московський, мать твою сотило, сукин сын, свиняча морда, хаме кацапський. Какую-ж ти ерунду несешь?! Кто тебя учил, што ето пекольная машина?! Ведь поп твой ілі офіцир?! Што-лі? Ета машина косит траву, глупий кацап, а не мір хрещений!! Панятно?! Получиш пятьсот палок, тагда научиш ся, што ето ест, сукин сын! Пашол вон к чорту, сабака!!!!!!

ОПЕРАЦІЯ ХОРОГО ЧОЛОВІКА.

Гінденбург: Тихо, господине, операція вам pomoже. Ви набували ся недуги в мазурських озерах.

Гецендорф: Так, так, господине, ви замочили ся в мазурських озерах, а потім пішли в Карпати і там перестудили ся. Може операція вам pomoже!

БРАТ НА БРАТА.

Козацькі потомки у війсках чужих держав, мусять воювати проти себе. Брат убиває брата. Ріжниця тільки в тім, що один має на собі російський війсковий мундїр, а другий австрійський.

Колінь, вже тому далі буде півтораєста літ, як наші предки козаки по зруйнованю Січи-Матери Москалями втікали за Дунай під Турка, то співали, що „за все добре під Турком жити, лиш одно не добре, що на віру бити”. Боліло їх, як Турок послав їх проти православних Сербів.

Тепер же се повторило ся. Знов іде брат на брата. Але післяв його не Турок-бісурмен, а цар православний і відзнаку дає українським жовнірам в його царськїм мундїрі за те, що за царську справу вбивають своїх братів.

Там горять церкви і села українські в Галичині, тут брат лежить убитий. Цар дає убийникови відзнаку. Він чує се, що убив брата. Убив він його не зі своєї волі, а з царської і болить його се дуже, а ще гірше болить його, що цар кат дає йому свою відзнаку за послух злочинному царському наказови.

Така гірка доля козацьких потомків в теперішню хвилю.

Але прийде час, що і се знущанє скінчить ся.

ПОЛЬОВАНЄ НА МЕДВЕДЯ.

Німецький цісар (дзвонить і кличе до своїх генералів: Білова, Гінденбурга і Макензена): А гей, вже готовий окріп, давайте медведя. Як не можете ще зловити великого, то покищо да-вайте малого!

СПІЗНЕНА „РЕФОРМА”.

Цар: Слухайте, генерали! Ми заміняємо Нашу корону за меч, котрий Ми дали Нашому стрійкови в Старих Бродах яко признане за занятє Галичини!

Генерал Рузский: Царю, а чи ти желаш собі також, щоби великий князь засїв на твоїм престолі?

Миола Миолаєвич: Того хочу я!

Генерал Рузский: Царю! Я бачу, що ти спізнив ся зі своєю реформою і вона тобі вже нічого не поможе! Тепер вже пізно скидати корону, а брати меч. Тепер вже мусять прийти нові великі реформи.

Цар: Але-ж та корона і так летить з моєї голови!!!

„ДВІ МИКОЛИ” В ДОРОЗІ ДО ДОМУ.

„Гуд бай”.

Цар Микола (лід нахою Миколи Миколаєвича):
Стрийку, що той проклятий німецький орел від нас хоче?

Микола Миколаєвич: Тихо сиди, бо нас задзьобав на смерть!

Цар Микола: Чую біль, але мені здаєть ся, що я в твоїх руках певний, лиш бою ся за корону.

Микола Миколаєвич: Тихо будь! Своє спасеніє завлячуй не так моїм рукам як моїм ногам.

Цар Микола: Видно, Господь Бог муєів згори знати, що ти будеш муєів втікати, коли дав тобі такі довгі ноги, що якраз пасують до нашої утечі на великі розміри?!!

Микола Миколаєвич: Кажу-ж тобі: будь тихо! Ти за богато напляєш, а се потім мстить ся. Я здобув „Червонную Русь” і поти вона була наша, поки ти не оголошував того у Львові, в Перемишлі і в Бродах. А як оголосив, все пропало!

Цар Микола: Ова! Ти, стрийку, тепер оголоси, що жадної утечі нема, а тільки пересунене боевої лінії зі „стратегічних зглядів” і все буде гаразд!

Микола Миколаєвич. Малчі, дурак! бо ще нас Німець пересуне на Сибір!

ЯК ЦАР ІДЕ НА ФРОНТ?

Цар: Стрийку! Я би хотів також дістати ся на фронт та подивити ся на війну!

Великий князь Микола Миколаєвич: Не раджу тобі, бо там стріляють! Можуть тебе вбити!

Цар: Таж прецінь я буду межи своїми, то чейже свої мене не вбють.

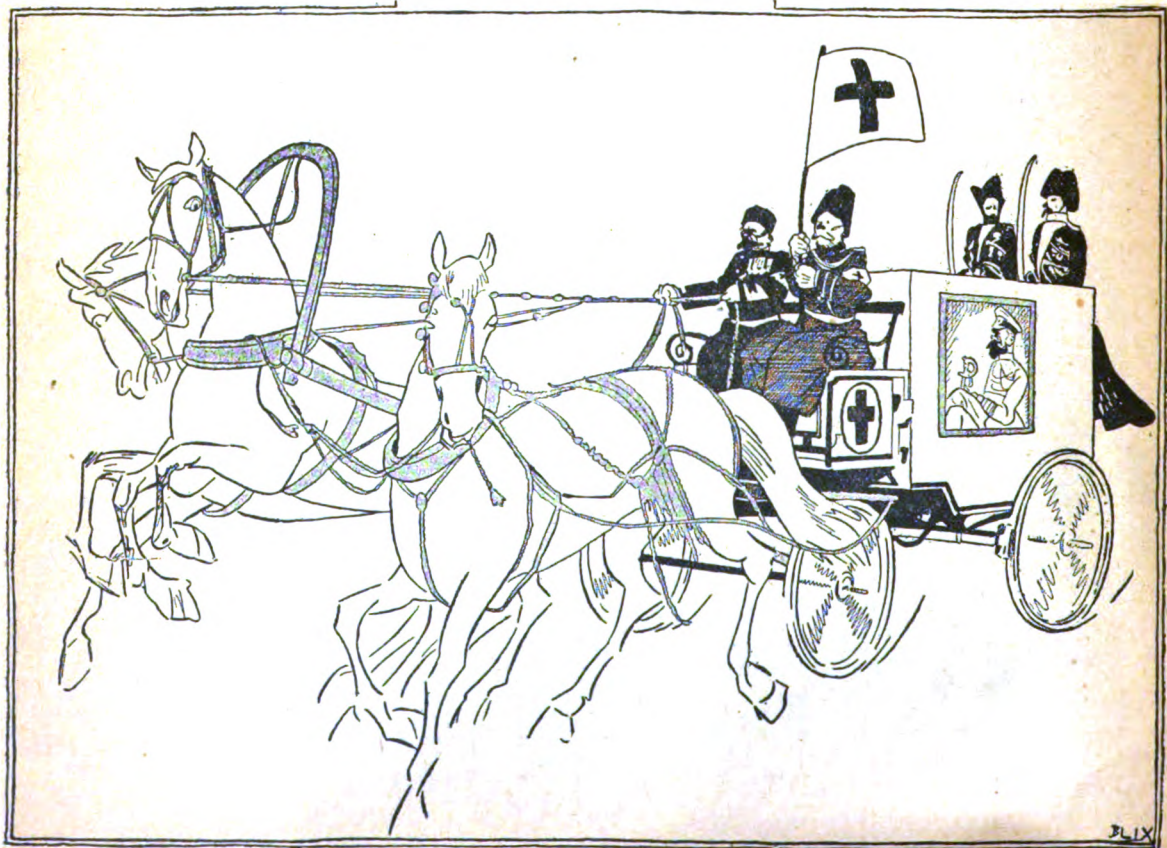
Великий князь: Нині не можна нікому вірити; а найбільше бою ся через те, що наші не вмють добре стріляти і стріляють, як то кажуть „куди мана”. Дуже легко можуть свого чоловіка влучити.

Цар: Стрийку! То пускай мене там, де ще наші не стріляють, троха дальше, ззаду...

Великий князь: Добре, але бачиш часом Німці зпід землі виростають, а вони добрі стрільці, а ще на твою короновану голову...

Цар: Не бій ся, стрийку! Я на Німців маю спосіб. Я знаю, що вони не стріляють до возів Червоного Хреста, тож моя карита поїде яко амбуляне Червоного Хреста і я певний, що Німці його не рушать, але диви ся, аби і наші того тижня не стріляли до возів Червоного Хреста та через помилку не взяли моєї повозки за віз німецького або австрійського Червоного Хреста...

Великий князь: Як так, то харашо! Можеш їхати. Я вже доложу усіх заходів, щоби ти нам цілий вернув ся назад до Царського Села.

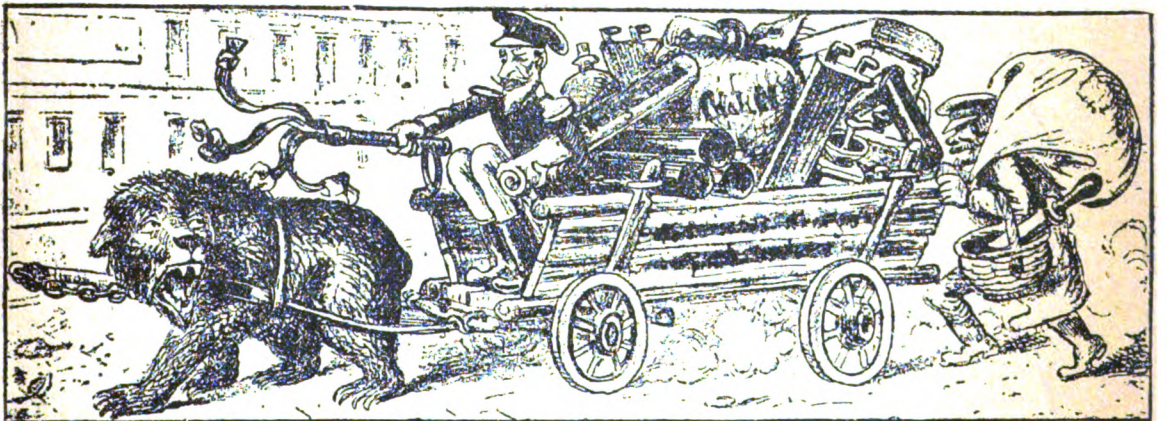

ЦАР БЕЗПЕЧНИЙ ІДЕ НА ФРОНТ.

Микола Миколаєвич:

— Пригадую собі як нині, як на ось-тім образку! Іду, їду, броджу, броджу! Вже я в болотах; ще кашку і вже туй-туй! Аж мій братаник зірвав ся і мені все перебив. Як тобі лакома така їзда, то пробуй! Гайда!

НІКОЛАЙ НІКОЛАЄВИЧ:

Я ще і Туркам дам ся знати! Добре, що маю всі припаси воєнні! Гайта, вйо!

„САМОДЕРЖЕЦ”.

Німецький цісар (до царя): Може не можеш удержати ся? Я тебе зди́му?! Га?
Цар: Не треба, ні, я — самодержець!

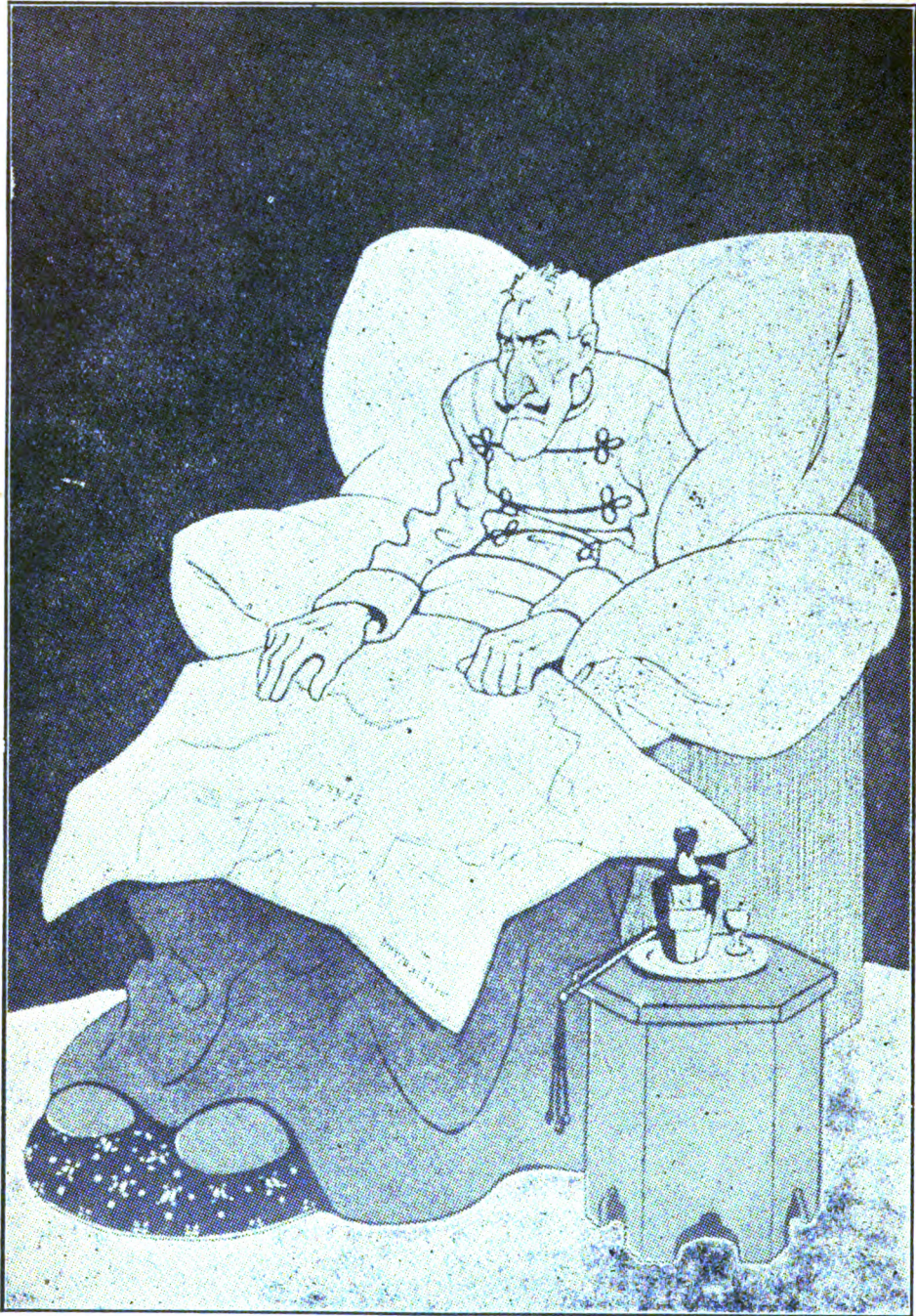

В ДОРОЗІ ДО КАВКАЗУ.

Микола Миколаєвич (бродячи в крові):

— Хочеш, царю, бути командантом армії! Добре бери команду в свої руки, а я вмиваю руки!

МИКОЛА МИКОЛАЄВИЧ НА КАВКАСЬКІМ ФРОНТІ:

— Га! дав мені цар воєнний план проти Туреччини і каже: Бий завзято Турка-бісурмена! Та пляном самим?! А де гармати, а де амуніція, а де військо? На папери воно є, але хиба і побіди там лишать ся!...

ВИПРАВА ЦАРЯ НА ПОМІЧ СЕРБІЇ І ЧОРНОГОРУ.

Пожди, Петре з Белограду,
Тримай ся ще з аду,
Чи не видиш, що мов з аду
Лечу з Петрограду?!

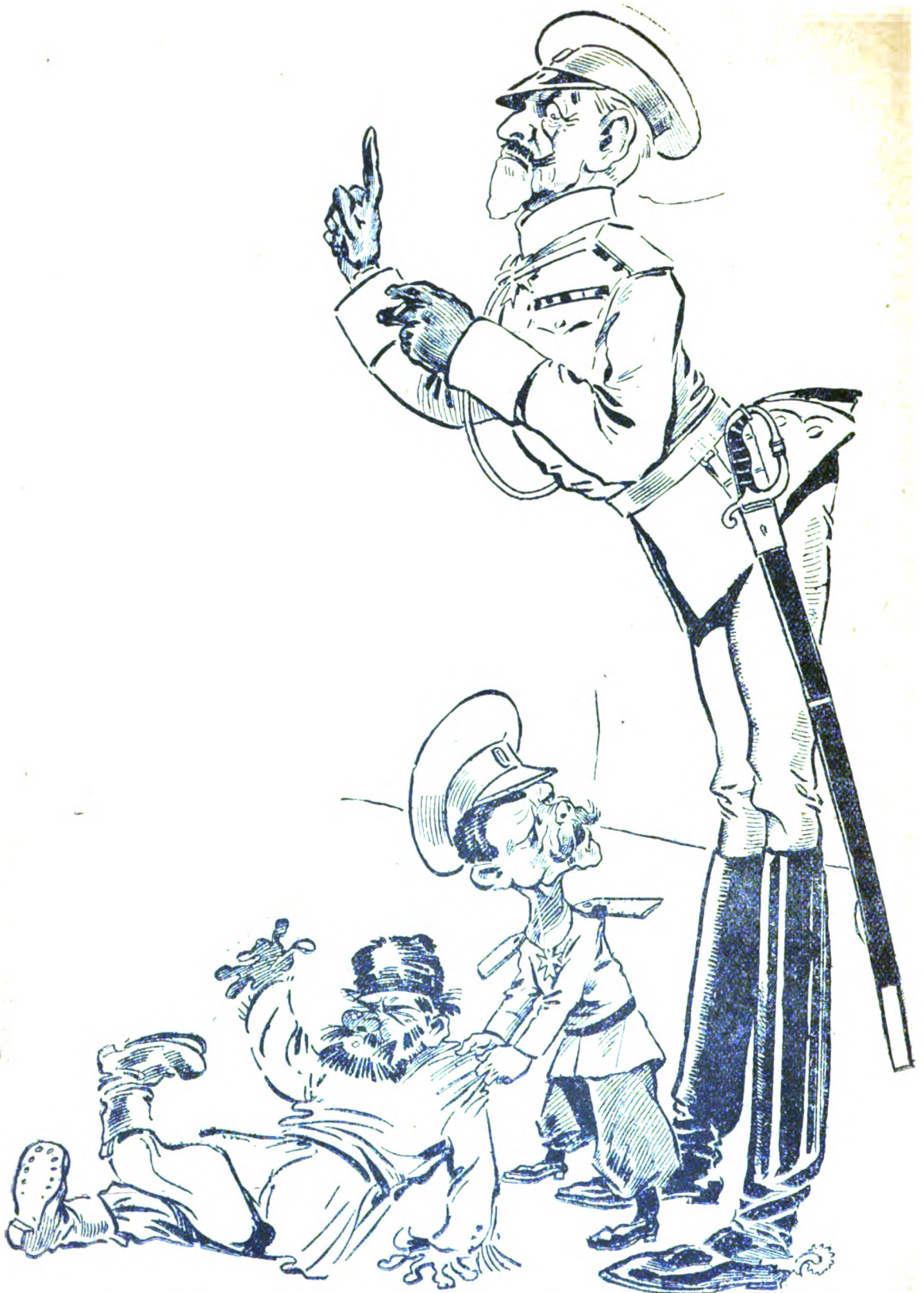
Не чекаєш, утікаєш
Густими снігами...
А деж мене вижидаєш
З моїми військами?!...

І кудиж ти своє військо
Хочеш схоронити?
Чи не йдеш ти в Чорногору
В гості до Микити?

Ой, пійшов би в Чорногору
І я гостювати,
Але як побачу гору,
То бачу... Карпати...

Гей, Карпати українські,
Вже вас не видати!
Щіле військо своє дав я,
Щоби вас дістати!...

Але годі... Треба гнати,
Скорієш приспішити,
Щоб гостини до Микити
Часом не спізнити...

Цар: Стрийку, як гадаєш, чи маю вислати свою побідоносну армію до Болгарії, чи ні?
Микола Миколаєвич: Побідоносну — висилай, але з тамтими, що я тобі лишив, то раджу: обережно!

ДР. ІВАН ФРАНКО.

У К Р А Ї Н Ї

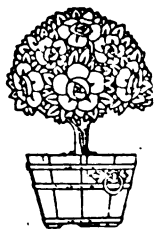

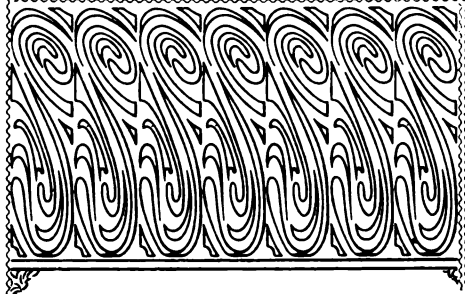
Як би само велике страждане
Могло тебе, Вкраїно, відкупити,
Було-б твоє велике пануванє,
Нікому-б ти не мусила вступити.

Як би могутість, щастє і свобода
Відмірялись по мірі крови й сліз,
Пролитих з серця і з очий народа,
То хто-б з тобою супірництво знїс?

О, горе, мамо! Воля, слава, сила
Відмірюють ся мірою борби:
Лиш в ного праця потом скрань зросила,
На верх той вибеть ся із темної юрби.

Та праці сеї, мамо, в нас так мало!
Лежить облогом лан широкий твій.
А кільки нас всю силу спрацювало,
Щоб жить без дяки, в наторзі чужій!

Тарасови Шевченкови.

Він був мужицька дитина, а став владарем в царстві духа.

Він був кріпак, а став велитнем в царстві людської культури.

Він був невчений ляїн, а показав професорам і книжним вченим нові, ясні і вільні стежки.

Він десять літ стогнав під мускетом російського салдата, а для свободи Росії вчинив більше ніж десять побідних армій.

Доля переслідувала його за життя, скільки могла, а прецінь не змогла перемінити золота його душі в іржу, його чоловіколюбства в ненависть і погорду, його божественного довіря в розпуку і песимізм.

Доля не щадила йому мук, але не поскупилася й радіщами, які плили із здорового жерела життя.

А одначе що найкрасше і найцінніше вона відмовилась дати йому, аж звалила його смерть — а то непроминаючу славу і все на ново розцвітаючу радість мільонів сердець, яку викликують його твори.

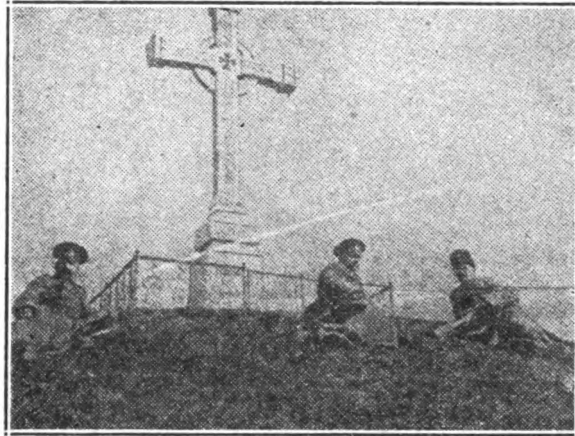
Тим був і є для нас Українців Тарас Шевченко.

ІВАН ФРАНКО.

На могилі Тараса Шевченка коло Канева над Дніпром в 1913-ім році.

В 52-ті роковини смерти поета тисячі Українців з Києва і з близьких сторін спішили на його могилу віддати поклін тіням найбільшого сина України.

На могилі Тараса Шевченка в Каневі над Дніпром в 1914. р.

В 100-літні роковини уродження поета російський уряд вислав на могилу Кобзаря жандармів, котрі з набитим оружжєм пильнували, аби Українців не пустити там, де спочиває їх безсмертний співець і пророк. Ся московська сторожа на могилі Шевченка нагадує нам сторожу воїнів на могилі Ісуса Христа. Але як безсильна була сторожа римська на могилі Спасителя, так безсилою буде також сторожа московська на могилі Тараса. Як запанувала Христова наука у світі християнським, так запанує Шевченкове слово на Україні.

НА ШЕВЧЕНКОВІЙ МОГИЛІ.

Я на Тарасовій могилі
Стою сама в журбі німій;
Сплели ся в думки легкокрилі
Моя задума й смуток мій.

Нема юрби, немає гуку,
Мовчить околиця смутна,
Та виразнійш про давню муну
Могила мовить самотна...

Я чую дух сьвятої сили
Під сим Пророковим хрестом,
І до величної магили
Я прихилию ся чолом.

Та не кладу вінець терновий,
Хоч муки тяжкії були;
Не буде се й вінець лавровий,
Емблема бучної хвали; —

Я положу барвінку вітку,
І хрест я нею обівю,
І полеву кладу я квітку,
Зірвану в близькому краю.

Тарасе батьку! Ти вгадаєш,
Де квітка тая процьвіла,
Красу журливу пізнаєш,
Що в краю рідному зроста.

То „сон-трава”, що на могилах,
Тобою вспіваних, буя,
Де ти витав на тихих крилах,
Де думка плакала твоя!

Княжна Я. Кочубеївна.

Галицький митрополит граф Андрій Шептицький,
фундатор Українського Національного Музею у Львові.

НАША РІДНА МОВА.

○○○○○

1. Простір української мови.

Вустах майже 40 мільонів людей гомонить наша українська мова. Український нарід стоїть щодо числа на семім місци поміж європейськими народами, а поміж славянськими народами займає друге місце по Москалях. Збитою масою заселює наш нарід цілу східну Галичину, полудневу підгірську частину західної Галичини, північну та західну частину Буковини й північно-східну частину Угорщини. Але головна сила українського народу, бо цілих девять десятих живе в російській державі. Там займають Українці отсі губернії (одна губернія велика меньше-більше як ціла Галичина): полтавську, чернігівську, харківську, катеринославську, київську, херсонську, подільську й волинську, більшу частину так званої кубанської області та частину таврійської, вороніжської, минської, гродненської, сідлецької і люблинської губернії. До вичислених земель треба додати менші і більші, рідше й густійше заселені Українцями оселі в Австро-Угорщині (Боснії, Славонії) й європейській та азийській Росії, Румунії, Туреччині, північно-американських Злучених Державах, Канаді і Бразилії.

Всіх Українців вдвоє більше ніж Поляків, звиш в четверо більше ніж Чехів, в семеро більше ніж Болгар, а в осмеро більше ніж Сербів (без Хорватів). Не тільки майже вдвоє численніші від нас Москалі, але й значно менші народи від нашого, як болгарський і сербський нарід, мають власні держави.

Простір який займає наш нарід в Австро-Угорщині, виносить 72.000 квадратних кілометрів, а в Росії 780.000 квадратних кілометрів. Разом займає український нарід 850.000 квадратних

кілометрів простору, значить, девять разів більше, ніж ціла Галичина. Простір української землі більший від простору цілої Австро-Угорщини о 180.000 квадратних кілометрів, а о 400.000 квадратних кілометрів від простору цілої Німеччини. На жаль, хоч так дуже численний український нарід і такі широчезні простори заселює, не має він нії власної держави, ні навіть не здобув собі такого становища та впливу в державах, в яких живе, як здобули собі два рази меньше численні Поляки та звиш у четверо меньший від нашого чеський нарід.

2. Наша мова давна. Сього одинокого скарбу не мали сили забрати нам вороги.

І ми мали колись протягом більше ніж п'ятьсот літ власну державу. Початки нашої державної організації сягають ще девятого віку. Але в порівнянню з початками колишньої нашої держави українська мова далеко старша.

Княжі межпрусобиці довели до упадку українську державу. В першій половині XIV віку увійшла галицька Україна в склад Польщі, а в 12-ій половині того століття прилучено київську Україну до литовської держави, яку також пізнійше підбила Польща. Протягом багатовікового історичного лихоліття: татарського, турецького, польського і московського затрачував наш нарід поволи все те, що складається разом на національне добро. Звичаї й обичаї переживали ся або підпадали сильним чужим впливам. На місце багатств наступили чорною хмарою нужда, злидні, недостаток. Лютий ворог загарбав українську землю, а її дітий, колишніх вільних горожан, зробив панськими підданими та наємниками. На тім не перестали сильні переможці. Поважили ся навіть заглянути в душу того

народу, обмежали на кождім кроці свободу віри. Почестями й гідностями призначили вчені українські веретви на свій бік. Вони перейшли в польський і московський табір або розвивали таку діяльність, яка не наразила би їх на пеласку їх наставників. Всетаки не змогли нам видерти вороги нашого найціннішого скарбу, нашої української мови.

на школи, на друкарні, на книжки, бо зрозуміли єю правду, що просвітити нарід можна тільки найрозумнішою для нього, отже його рідною мовою. Дитина найкраще розуміє се, чого її вчать у школі, коли вияснює їй се учитель в мові, яку з молоком висала з материних грудий. Чужої мови треба щойно навчити ся розуміти, а се потягає за собою стра-

Український Національний Музей у Львові.

Оснований заходом і коштом митрополита графа Андрія Шептицького.

Заслуга в тім селянських і міщанських верств українського народу.

3. Правда просвіта та культура можлива тільки в рідній мові; докази з нашої історії.

Більше ніж триста літ тому побачили наші предки, що наш нарід по утраті державної самостійности марнуєть ся в безпросвітній темноті. Тому доложили всіх заходів, не щадя грошевих жертв

ту багато дорогого часу й дуже утруднює початкову науку. Зрозуміли се давно наші предки, розуміють се всі просвічені народи. А школа се одинока дорога до культури, до всього того, що дотикає освіти і просвіченого життя: письменства, науки, штуки, доброго уладження родинного, громадянського й народнього життя та господарського добробуту.

До початку XVIII. століття українські землі все стояли виспе від московських

під зглядом просвіти, шкіл і взагалі культури. За гетьманованя Богдана Хмельницького переїздив через Україну один Грек зі Сирії мавло з міста Алсна. Він в описі своєї подорожі дивувався, які гарні порядки були тоді на Україні, які роботящі і розумні були наші господарі, як дуже дбали про сиріт, про бідних і калік, як щиро дбали за просвіту. Усі діти, навіть дівчата були письменні. В кождім селі була школа. В ній учили своєю рідною українською мовою. Письмених тоді було може більше ніж нині.

До першої половини XVIII. в. йшли з України в Московщину люди, що заводили там школи, закладали бібліотеки, були вчителями, писали і друкували. Довгий час всі вищі духовні в Московщині були епоміж Українців, довгий час Московщина жила українською наукою. За царя Петра Великого Україні були головними його помічниками при перетворенню Росії на новочасну культурну державу. В нагороду за те стогне ще нині девять десятих нашого народу під московським кнотом у безпросвітній темноті, бо українські діти мусять вчити ся у школі в чужій, московській мові.

4. Народна творчість. Її велике значінє і виховуюча сила.

Знаємо з власного щоденного досвіду, що в ніякій чужій мові не можна краще висловити наших найглибших бажань, які ворухають ся в наших серцях, як у рідній мові. Свій розум, своє серце, свою душу, своє чутє, свої думки, свою радість і журбу, сум і розпук виявив наш нарід у власних творах, які стали гідними подиву в усіх культурних народів і здобули признанє найбільших учених світа. Дітям оповідали чудні казки. Історичними переказами, повними щирої любови до рідної землі і свого народу, заціплювали вони привязанє до всього, що своє і гарне. Свій житєвий досвід висловлювали в коротеньких жартовливих або поважних, сумних або веселих, а все дотепних і розумних приповідках, поговірках, примівках і пословицях. З таких приповідок довідуємо ся про характер і

світогляд нашого народу в давнині, про се, що український нарід уважав добрим, а що злим, що шанував і поважав, що висміював, де бачив правду та справедливість, а в чім брехню і кривду.

Світову славу здобули собі пісні нашого народу. Найбільші вчені на світі, найріжнородніші народи: Поляки, Москалі, Німці, Французи й інші признали наші пісні одними з найкрасших на світі. Українські пісні відзначають ся великою музичальністю у доборі слів і мальовничістю. Коли слухати нашу пісню, стає перед нашими очима як живе або мальоване все, про що співаєть ся у ній. Велика ніжність наших народних пісень, щире чутє, вибите в них, надзвичайна сердечність і дібрана гарна мелодія — все те складаєть ся на велику поетичність наших пісень. Нерідко пісня робить на нашу душу дуже сильне вражінє. Нерідко буває, що як хто гарно та з чутєм заспіває сумну пісню, витискає сльози з наших очей, а весела пісня так і підносить наші ноги до танцю. Зі сказаного видно, як надавала ся наша гарна, гнучка, милозвучна, поетична і богата мова, відколи існує український нарід (а він так давний як усі інші славянські) до виписіваня найріжнородніших пісень, від найвеселіших до найсумніших, від найбільше жартовливих до найповажніших. Складали такі пісні й інші твори, що переходять з уст до уст серед народу, з одного покоління до другого, ріжні українські стани, верстви: хлібороби, дружинники княжих часів, лицарі козацької доби, чумаки, невільники, письменні і неписьменні, дяки, вихованці київської Академії й інших шкіл, кріпаки і бурлаки, панцизняники і пани. Одним словом всі українські стани та верстви всіх часів брали в сїм участь.

Заки Україні прийняли християнство, довго перед тим співали всілякі пісні в ріжних порах року: колядки, веснянки, русальні пісні, весільні, похоронні і господарські. Крім того оповідали собі наші поганські предки ріжні казки, мали оповіданя про своїх поганських богів, байки, загадки, приповідки, заклин-

наня і т. д. По прийняттю християнства за-
чало духовенство викорінювати все, що
заносило поганством. Тому народні тво-
ри з поганських часів підпали сильним
змінам або й забували ся. Нові історич-
ні події, зміна життя зроджували нові тво-
ри: преріжні історичні перекази, пісні про
Володимира Великого, про княжі усоби-
ці, про татарські і пізніші турецькі на-

зложив сі твори, приміром безліч коло-
мийок, таких людей по найбільшій части
не вміємо назвати. Інакше маєть ся річ з
писаними творами. Знаємо, що Шевчен-
ко написав велику поему „Гайдамаки“,
що Грицько Квітка є автором повісти
„Маруся“, що „Наталка Полтавка“ се
твір Івана Котляревського. Збір усіх пи-
саних творів українського народу, пере-

Будинок українського асенураційного товариства „Дністер“ у Львові.
(на розі улиць Руської і Підвиля).

пади, про козацьких лицарів, про Гай-
дамаччину, про опришків, про панщину,
про кріпацтво, про бранку, словом все,
що живо зворушило народну душу.

**5. В нашій устній словесности та в літе-
ратурі замкнене багатство української
мови. Літературна мова. Шевченко рі-
шив раз на все її долю.**

Збір таких творів в українській мові,
про які була щойно бесіда, називаємо у-
країнською устною словесністю. Хто

дівсім збір так званої красної літератури
(белетристики), отже поезій, драматич-
них творів і таких прозових творів, як о-
повідання, повісти, байки, називаємо пи-
сьменством або з латинська „літерату-
рою“. З устної словесности та з літера-
тури можемо пізнати всю красу та ціле
багатство української мови. Наша устна
словесність і література се найбільший
скарб українського народу. Висловив в
них наш нарід усі свої радощі і горе, всі
свої невдачі і здобутки, всі почування,

змагання, пошннв вічний пам'ятник свого світогвиду та стану просвіти в ріжних часах історичного життя.

Як у всіх просвічених народів, так і в нас мова писаних книжок ріжнить ся в дечім від щоденної мови, бо звичайна щоденна мова вічно розвиваєть ся і зміняєть ся, а писана мова приймаєть ся одна для цілого народу і так добираєть ся, щоб її розуміли у всіх закутинах українських земель, хоч в її говорах є найріжнородніші відміни та відклонення від літературної мови.

В щоденній мові мусять бути ріжницї. Наш нарід розкинений на дуже широкх просторах. Мова се ніщо инше тільки висловлюване наших думок звуками. Як люди живють близко себе, висловлюють свої думки однаково. Чим дальше віддалені люди, тим більші ріжницї повстають у висловлюваню таких думок. Так знаємо, що Лемки дещо відмінно говорять від Гуцулів і від Подолян, що на російськім пограничу галицький і російський Українець говорять однаково, а вже трохи інакше Українець з околиць Харкова. Менші відміни у мові називаємо говорами (говір лемківський, бойківський, гуцульський і т. д), а більші відміни — наріччями.

Живу українську мову ввів в українську літературу щойно при самім кінци XVIII. віку Іван Котляревський з Полтави. Перед тим друковано в нас книжки штучною мовою, зложеною з церковно-славянських і українських слів. Слїдами Котляревського пійшов харківський гурток письменників з Грицьком Квіткою на передї. Геніяльний наш кобзар Шевченко доказав придатність української мови до поетичних перлин всесвітного значія. Він увів українську мову в ряд тих мов, що видали найбільших геніїв на поли літератури. Чим є Шевченко в розвою української літературної мови, дуже влучно виспївав се наш славний поет Володимир Самійленко в отсій гарній поезї п. з. „Українська мова“:

Діамант дорогий на дорозї лежав, —
Тим великим шляхом люд усякий минав

І ніхто не пізнав діаманта того,
Йшло багато людей і тонтало його,
Але раз тим шляхом хтось чудовний ішов
І в пилу на шляху діамант він найшов.
Камінець дорогий він відразу пізнав
І до дому приніс і гарненько, як знав,
Обробив, обточив дивний той камінець
І уставив його у коштовний вінець.
Сталось диво тоді: камінець засіяв
І промінем ясним всіх людей здивував,
І палючим огнем кольористо блищить,
І проміне його усім очи слїпить.

* * *

Так в пилу на шляху наша мова була,
І мислива рука її з пилу взяла.
Полюбила її, обробила її,
Положила на ню усі сили свої,
І в народний вінець, як в оправу ввела,
І як зорю ясну висше хмар піднесла,
І на злість ворогам засіяла вона,
Як алмаз дорогий, як та зоря ясна.
І сияти-ме вік, поки сонце стоїть,
І лихим ворогам буде очи слїпить!
Хай же ті вороги понїміють скорїйш,
Наша-ж мова сия що година яснїйш!
Хай коштовним добром вона буде у нас,
Щоб і сам здивувався у могилї Тарас,
Щоб поглянувши сам на створїне своє,
Він побожно сказав: „Відкіля нам сіє!“

Своїми поезіями виховав Шевченко цілу українську інтелігенцію з її змаганнями й ідеалами, отже сотворив з нас новочасну націю. Своє слово поставив Шевченко на сторожі коло національних прав українського народу на самостійне культурне та політичне житє. Від часів Шевченка розвинула ся наша література високо як у російській Україні так і в галицькій, де ввів народну мову в книжки Маркіян Шашкевич, а також в буковинській, де нову добу української літератури розпочав Юрій Федькович.

До вироблення української мови на літературну причинили ся пізнійше дуже багато: Панько Куліш, Панас Мирний, Іван Левицький, Степан Руданський, Борис Грінченко, Олександр Кониський, Михайло Коцюбинський, Леся Українка, Іван Франко й багато інших письменників. В українській мові маємо найріж-

народніші часописи та фахові підручники. Українська мова є в галицькій і буковинській Україні викладовою в народних і середніх школах і в університетах. Вкінці українська мова має там в урядах після закона рівні права з другими мовами.

6. Науковий світ про українську мову.

Так здобуває тепер українська мова се признанє, яке мала вже пятьсот літ тому і яке визначив їй науковий світ.

казав, що українська мова краща від московської і білоруської. Польський учений Мацейовський назвав нашу мову гарнійшою від чеської, а другий учений Раковецький жалував, що наша мова не стала пануючою у цілій Росії. Навіть московський письменник Даль-Луганський признав нашій мові першенство перед московською мовою, як народною так і літературною.

Найбільші славісти, значить, такі вчені, що науково досліджують різні

Співацький хор з Барисполя, в Київщині, на російській Україні.

Ще в XIV. століттю підбили Литовці Українців оружною силою, а Українці Литовців культурою. До часів Жигмонта Августа була українська мова мовою урядових грамот і закондатних книг. Української мови вживали на дворах польських королів. Українська мова була урядовою у зносинах з Туреччиною і Молдавією (Румунією).

Великі учені признали красу та самостійність нашої мови. Польський учений Бандтке уважав українську мову найкрасшою між усіми славянськими. Найбільший польський поет Міцкевич

славянські мови, й Петербурська царська Академія наук признали українську мову самостійною, окремою від московської. Є між ними вченими представники різних славянських народів. Ось кілька імен таких учених, щоб не наводити багато: Шляйхер, Мікльосіч, Шафарик, Копитар, Шахматов і багато інших. Навіть самі московські вчені доказали, що вже з часів панованя снів Ярослава Мудрого маємо письменні свідочтва, що вже тоді українська мова була цілком відмінна від московської. І від тоді ще більше віддаляли ся від себе московська

й українська мова, а нині без попереднього вивчення не порозуміє Українець Москаля, а Москаль Українця.

Зрештою був час, що й Поляки не признавали нашого народу осібним народом, а про нашу мову твердили, що се повітовщина польської мови. Минуло кількадесять літ і тепер вже тільки деякі оголомишені шовінізмом Москалі важать ся відмовляти нашій мові прав до школи, письменства й науки. Такі Москалі раді би злити нас зі своїм народом.

7. Шануймо нашу рідну мову.

Доля нашої мови спочиває у наших руках „Як си постелиш, так і виспиш ся“ — говорить народна приповідка. Дорогу показали нам Румунци, що в ХІХ. віці вичистили свою мову з не-румунських слів, і Чехи, що всі чужі слова заступили своїми. Норвежцям, яких усього вісім мільйонів, дораджували Німці (таксамо як нам Москалі, звані по вченому також Великоросами) не розвивати своєї норвежської мови, а взяти готову німецьку. Наша мова красша від вашої — говорили Німці до Нарвежців — а що більше, в нас велика й красна література. Але Норвежці доложили всіх заходів, щоб в рідній мові розвинути як найгарнішу літературу. І нині твори норвежської літератури можуть гідно стати поруч найкрасших творів німецької літератури.

Шевченко є дуже гарним доказом, що наші найтонші почування, що все, що найдорожше нашій душі, що думки, скриті в глибинах нашого серця, можемо найгарніше висловити тільки в рідній мові. Хоч Шевченко знав добре не тільки у-

країнську, але й московську мову, його поезіями, котрі писав в українській мові, любить ся цілий світ, величає їх і перекладає на різні мови, а в піснях Шевченка, котрі він писав по московськи, нема вже сеї краси та сили, що в тих славних його творах в українській мові.

Московські вчені доказали, що Українець Микола Гоголь став що правда знаменитим письменником і в московській мові, але він думав по українськи й українську думку вбрав в московську одіж.

Один мудрець сказав такі слова: „поневолений нарід, що хоронить свою мову, держить ключ від своєї вязниці у своїх руках“. Не забувати нам се. Через рідну мову станули ми на ноги, ввійшли в сімю просвічених європейських народів. Пійдемо тим скорше й певніше вперед, чим більше Українців все та всюди устно та письменно, дома й поза домом, в суді, в уряді, перед рівними собі і перед висшими буде вживати своєї рідної української мови. Є се прикмета рабського, панського льокая, а не свобідного горожанина закидати в рідній мові всякими чужими словами та зворотами. Культурний чоловік буде також усе говорити гладко та делікатно. Щоби добре знати рідну мову, треба її вчити ся від малку до гробу, в школі і поза школою, з книжок і від людий. Хто знає, що треба, та вміє пошанувати свого батька і матір, той розуміє, яку пошану винен зін рідній мові.

Без мови нема розуму, без рідної мови нема власної літератури і культури, без власної літератури і культури нема народу.

* * *
Ой, пі́йду я у степи безкраї,
Де велике сонце вільно сходить,
Вільний птах під хмарами співає,
Вільна дума по травниці бродить...
Я козацтва силу позбираю,
Я розвію в полі хвилю суму,
Пісню волі всім я заспіваю,
В серцях збуджу я народну думу.

Христя Алчевська.

МОЯ ВІТЧИНА.

Де степ широкий наче море,
Де дише пахощами гаї,
Де небо зоряне, прозоре —
То мій святий чудовий край.

Де житом ниви зеленіють,
Де пісня жалібно луна,
Де у садках хати біліють —
То мила рідна сторона.

Де доля кристь ся в руїнах.
Де звичай, мова йдуть на гній,
Де воля стогне в мурах-стінах,
То край се безталанний мій.

Де лод забувши власне, скаче,
Під лад чужий, де вся земля
Синів на зраду не настаче, —
Вітчино ти гірка моя.

В. Залізник.

КОРОТКИЙ ОПИС УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ.

Великі і просторі сі землі, де живе наш нарід, велика наша Україна. Простягаєть ся вона від Карпат аж по Кавказ здовж на 1000 кілометрів, а вшир на 6000 кілометрів.

Велечина її виносить 850 тисяч квадратних кілометрів, то значить 0 180 тисяч квадратних кілометрів більша ніж ціла австро-угорська монархія, а 11 разів така велика як ціла Галичина (ціла Галичина східна і західна має 78 тисяч квадратних кілометрів).

Колись давно творили сі землі одну велику самостійну українську державу, а нині належать вони до двох чужих держав Австро-Угорщини і Росії. Значна, багато більша часть української землі належить до Росії, а меньша до Австро-Угорщини. Тай українського народу на російській Україні живе понад 30 міліонів, а в Австро-Угорщині понад 4 міліони.

Сусідує Україна на півночі з Білорусами. Поляками та Москалями, на сході з Калмуками, на полудні з Черкесами і Татарамі, а на заході з Румунами та Мадярами.

Землі і міста.

Російська Україна ділить ся на такі землі, або провінції: Правобережна і Лівобережна Україна, Запороже, Чорноморе, Степова Україна, Слобожанщина, Холмщина, Кубанщина, Волинь і Поділле.

Австрійська Україна ділить ся на Галичину (східну) і Буковину. В Угорщині за Карпатами угорська Русь.

Важніші міста на Україні такі:

На російській Україні: Київ, найбільше, найстарше і найславнійше місто, столиця цілої України від найдавійших часів. Полтава. Харків. Чернігів. Переяслав. Одеса. Володимир Во-

линський, Каменець Подільський та інші.

В австрійській Україні: Львів, столиця Галичини, а крім нього в Галичині: Станиславів, Перемишль, Коломня, Тернопіль, Галичін. На Буковині Чернівці.

На угорській Україні: Унгвар і Сигот.

Українська земля по найбільшій части рівна, або творить легко погорблені височини. Тільки на заході є високі гори Карпати, а на полудневім сході стрімкі гори Кавказ.

Гори.

Карпати довгі на 1300 кілометрів і тягнуться ся дугою від Дунаю недалеко Відня аж до границь Румунії й Сербії, знова при Дунаю. Ділять ся на три головні части. Українська часть Карпат се середуща, а зветь ся вона Східними або Лісестими Карпатами. Східні (Лісесті) Карпати ділимо на 4 части: 1) Низкий Бескид, 2) Високий Бескид, 3) Горгоні і 4) Чорногору. З них найвисша і найкрасша Чорногора. Найвисший верх Чорногори зветь ся Говерля, високій на 2060 метрів.

Підкарпатє або Підгірє се бічні пасма Карпат, а простягають ся вони здовж Карпат від Перемишля до Коломні.

Кримські гори на Криму над Чорним Морем довгі на 150 кілометрів, а широкі на 35 кілометрів. Найвисший хребет Яйла, а в ній найвисші шпиль: Чатирдаг і Романкоп (1500 метрів).

Кавказ, (між Чорним і Каспійським морем), довгий на 1.100 кілометрів. Верхні вкриті вічним снігом. Найвисші шпиль Єльбрус (5630 метрів) і Казбек (5.010 метрів).

Височини.

Земля, що лежить висше як 20 метрів над верхнею моря, зветь ся височиною. На Україні розпростерла ся широко Чорноморська височина, яка ділить ся в західній части на: 1) Поділя, 2) Розточе, 3) Волинську та 4) Правобічну височину й у східній части на: 1) Лівобічну височину і 2) Донецький кряж.

Поділя від ріки Верещиці, Дністра аж до Буга, високе на 460 метрів. Верхню творить родючий чорнозем. Лісів мало, крім околиці Рогатина. Серед Поділя є скалисті гори Товтри або Медобори, що сягають від Бродів до Каменця Подільського. На півночі Гологори й Воропяки. Ріки вижолобили собі глибокі, круті долини, що зветь ся ярами та балками. Продовженем Поділя є покутсько-бесарабська височина між ріками Дністром і Прутом.

Розточе лежить між Сяном і Бугом. Се невисоке (до 400 метр.) й лісисге узгірє.

Волинь між ріками Бугом, Припєтєю та Богом, се лісисге плоскі горби. Земля на полудне чорноземна, на північ пісковата.

Правобічна височина поміж Тетерево, Дніпром і Богом вкрита родючим чорноземом. Правим берегом Дністра скрізь невеличкі горби.

Лівобічна височина сягає від Дністра до Донця. Земля чорноземна, а декуди пісковата.

Донецький кряж здовж південного берега ріки Донця, се плоске узгірє.

Низовини.

Низовиною зветь ся земля, що не підносить ся понад верхнею моря висше як на 200 метрів. Таких низовин є на Україні чотири.

1. Підляса є від вододілу Буга та Припєтєи до Розточа. Верхня Підляса дуже рівна з ріками та лісами. Почва пісковата.

2. Поліса є понад Припєтєю, вкрите пісками та багнами. Великі торфовища вкрите сосновим лісом.

3. Лівобічна низовина по лівім березі Дністра аж до порогів. Є тут піски й чорнозем і мочарі та степи.

4. Чорноморська низовина від Чорного Моря до Подільської та Донецької височини, а від устя Дунаю до устя Дону. Се степи вкрите могилами.

Ріки.

Українські ріки вливають ся до Чорного і Балтійського моря.

Найбільша ріка України се Дніпро, осіваний у наших піснях. З ним вяжуть ся всі події історичного життя України. Над Дніпром лежить Київ,

Провідники Українців у Галичині:

Др. Кость Левицький, голова Українського парламентарного клубу у Відни.

столиця колишньої української держави, над Дніпром зросло козацтво зі своєю самоуправною державою: республікою Запорожєм. Довгий він на 2.100 кілометрів. Впливає Дніпро в Білоруси в Смоленщині. Коло Києва він широкий вже на 850 метрів. В довшім бігу за Катеринославом аж до Александровска вступают Дніпрові пороги. Є їх 12. Найбільший Ненаситець або Дід. Низше порогів Дніпро розливаєть ся широко і творить острови Хортицю, Нову Січ і

Чортомлик. На сих островах була в рижних часах столиця Запорожа: Січ. Добігаючи до Чорного моря, зливається з рікою Богом у великий лиман. До Дніпра впадає багато менших рік, як Березина, Припеть, Стугна, Рось, Десна. Сула, Ворскла.

Друга по величині ріка се Дністер. Випливає у Високім Бескіді. Спершу се ріка гірська, а коло Нижнева входить в подільський яр. Довгий він на 1.300 кілометрів. До Дністра впадають з правого боку: самбірська Бистриця, Стрий, Сьвіча, Лімниця, солотвинська і надвірнянська Бистриця і Стрвяж, а з лівого: Верещиця, Гнила й Золота Липа, Стрипа, Серет, Збруч, Смотрич, Ушиця, Мурахва і Ягорлик.

Крім сих двох найбільших важніші ще отсі: Дон у Слобідській Україні. Бог на Поділю, Кубань з Кавказу. Прут, що випливає з Говерлі, Серет на Буковині. Всі ті ріки впадають до Чорного Моря.

До Балтійського моря вливається через Вислу з Карпат: Попрад, Вислока, Сян, а з Розточа та Підкарпатя: Їшшня, Скло, Вепр, Буг, Полтава й і.

Як бачимо, земля наша велика і простора. Та вона й богата. Українська земля найкрасша і найбільше урожайна в цілій Європі, яка родить всякі збіжа; єна Україні ліси великі, а в них звіря й птиці всякої багато. Крім того українські землі мають також багато природних скарбів. Із землі добувають у нас сіль в Галичині на Підкарпатю та над Чорним Морем, нафту й земний віск у східній Галичині та під Кавказом; залізо коло Катеринослава й на Волини, а камінний уголь над Доном, в Катеринославищині та на Покутю. Богата наша земля. На жаль, з тих богатств користають більше чужинці ніж наш нарід. Чужинці на наших землях богатіють, а ми бідуюмо. Та чейже з просьвітою прийдемо до сього, що заберемо сі добра нашої землі в свої руки й самі будемо з них користати.

Герман Лінг.

ВЕРНУВ СЯ Я НА СЕЛА РІДНІ.

Вернув ся я на села рідні,
Все там було, як і давно:
Те-ж небо, ті-ж пісні свобідні,
Все те-ж було — й не те воно.

Як перше філя грала в річці,
Серна як перше бігла в ліс,
Тельняв дзвоник на дзвіничці,
І шпиль гори у тїнях ріс.

Лиш перед домом край гостинця,
Де перше мати ждала нас,
Побачив я лице чужинця:
Пропав мій рай на вічний час!

Мов з филь десь голоси озвались:
Чого шукаєш? геть іди!
Ті, що любив ти їх, забрались,
І не вернуться їм сюди.

З німецького переклав В. Щурат.

Л. АНТОНЮК.

ЛЕМКИ.

Великий наш нарід. Тепер уже рахують його на близько 40 мільонів. Тож і не диво, що в такому великому народі в різних околицях найдуться відміни, чи там люди більше займаються випасом худоби ніж uprawою землі. На поділю землі родючої багато, то там головно займаються хліборобством.

Провідники Українців у Галичині:

Др. Евген Олесницький, посол до парламенту у Відні.

то в ноші (одежі), чи в звичаях, чи в мові. На се вплинули різні причини. Само собою, що в горах мусить чоловік инакше жити ніж на долах, инакше в лісних околицях як у степах. У горах родючої землі обмаль, а зате багато полонин, покритих буйною травою. Оттому

Та загалом треба признати, що ті різниці серед нашого народа не дуже великі. Коли наприклад наш чоловік із Галичини зайде на російську Україну, хоч би й найдалше, нехай аж геть над Чорне Море, то загаз пізнає, що се свої люди. Таксамо майже говорять, такісами

пісні співають. Ще найбільше може ріжниць в мові є в нас у горах. Воно тому, що в горах село від села далеко, люди з тих сіл мало сходять ся зі собою, мало знають ся і тому серед них витворюють ся ріжницьі — в мові, у звичаях і в одягах. Найважнійші племена в горах, які різко ріжнять ся від себе, се: Гуцули, Бойки та Лемки.

Лемки живуть вузким пасмом по обох боках Бескида, значить живуть вони в Галичині та на Угорщині. В Галичині живуть вони в повітах: ясельським, сандецьким і сяницьким.

Земля заселена Лемками гориста, мало родюча так, що не все може їх вижити й тому Лемки здавна шукали заробітку в інших сторонах, а в останніх десятиліттях дуже багато переселило ся до Америки, особливо до Злучених Держав. Земля на Лемківщині родить із збіжжя головню овес, а вже добре мусить бути оброблена, щоб родив ся ячмінь, жито та пшениця. Головною поживою Лемків є отже овес, а крім того картофля (бараболя) та капуста. Хліб їсть Лемко найчастійше вівсяний, часом тільки примішує трохи житної або бараболяної муки. Кукурузи, яку Лемки називають тендериця, вони не люблять. Тільки змушений голодом Лемко купить її і тому купувати і їсти „тендерицю” — значить у них терпіти голод.

„Тендериця, найби ся родила,
Лем до нас би не ходила”

— каже лемківська пословиця.

Те, чого не дає Лемкови управа землі, він стараєть ся винагородити годівлею, випасом та торговлею волами й вівцями. Найбільший заробіток мають Лемки на вівцях. Вони звичайно весною йдуть до Бойків і Гуцулів, у самбірський, стрийський, а часом і в коломийський повіт, купують вівці з ягнятами, приганяють до дому, через літо пасуть, а на осінь продають. Є купці, які вівці гонять до Кракова і там із хісном продають. На волах мають менший заробок, бо замало мають пасовищ. Конний держать мало.

Неврожайність, як уже говорило ся, примушує Лемка глядати заробітків подальше, поза Лемківщиною. Родини висилають одного або двох членів на заробітки на Угорщину. Жінки, чоловіки, дівки й парібки йдуть на жнива зі серпом. По жнивях вертають ся до дому на свої жнива, тільки парібки остають ще до молоченя. Заробляють також тим, що виробляють лопати, вила, віячки та гонти й и.

Лемки, як і цілий наш нарід, дуже люблять співати. Чи жне жінка, чи доїть корову, чи на жорнах меле, все разом і співає. Дівчина таки не розлучаєть ся з піснею. Коли одна дівчина пічне співати яку пісню, то зараз тусаму пісню підхоплює друга, а відтак трета і так по горах та горбах, де лиш є яка дівка, несеть ся одна пісня й одним голосом. Парібки мало співають. При роботі пічолі, тільки коло товару на переміну то співають то грають на фуюрках і сопілках, або при танцях. Дівки й жінки при танцях не співають.

Пісні Лемків можна поділити на пісні, які співають при всякій нагоді та на весільні й колядкові. Перші щодо походження і змісту дуже часто словацькі. Вони також співають ся мовою напів словацькою й співаєть ся в них про предмети ближні Словакам ніж нам. Ось наприклад:

„З біло'го яво'ра во'да те'че (2 рази)
Што мі мо'я, ми'ла ре'че,
Ей, та най мі ре'че, не бою ся,
Вербують гусаре, звербую ся.”

Ся пісня ще бодай мовою українська (руська), а инші пісні того рода мають і мову напів словацьку, навіть імена які в них приходять такі, які в Словаків найбільш улюблені як наприклад Марця, Ганця, Яничко. Тих пісень виучують ся Лемки на Угорщині, в часі заробітків і вернувши до дому, співають та других учать. Новість людям подобаєть ся, тому підхоплюють її инші, співають, а разом замінюють деякі слова словацькі на наші так, що пісня зразу чисто

словацька. стає словацько-українською,
а відтак зовсім українською.

Ось наприклад:

„Малам сой милого годзинаря,
Што робил години пред цісаря,
Як зачала годзина биц,
Мала я милого, юж не мам нич.
Мала я милого фуяроша,
Што робил фуярки до Вароша —
На фуярі ду-ду-ду-ду,
Мала я милого, юж не буду.
Малам сой милого коминаря,
Впав він мі з комина до Дуная,
Запайце го, тримайце го,
Знайдеце драпачку піля него.”

або инша:

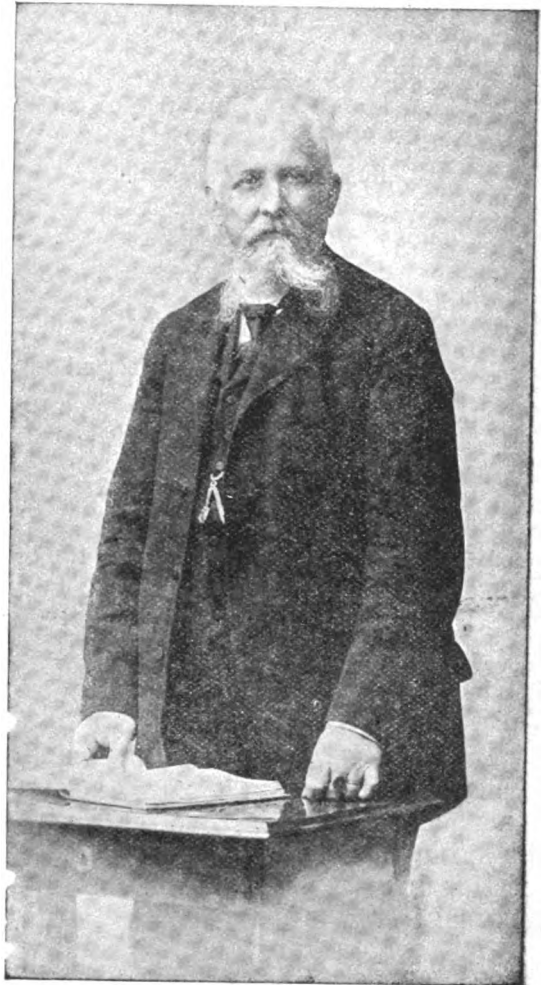
Фраїречко моя, под ня випровадиц,
Кі на нону гору, де ня мают забиц!
Кі на нону гору, на нону горичку,
Де мі мают стяти мою головичку.

Інакше пісні весільні та колискові.
Вони не переняті від чужих народів, а
свої. В них мова чистійша і звичаї оспі-
вані не чужі, а рідні. Ось приміром пі-
сня, яку співають при вінкоплетинах:

„Встала Марися рано,
Ще ранше, як свитало;
Почала ся журити,
Же ніт з чого вінця вити.
Пришов к ней Василько ей:
„Не жури ся, Марисенько,
Мам я талярок битий,
Куплю віночок витий.
Ой мам я і червений,
Куплю вінок зелений;
Такий он буде красний,
Як місяченько ясний,
Такі на нім листочки,
Як на небі звіздочки.

А коли ведуть молоду до дому моло-
дого, співають:

„Збирай ся, Марисю, з нами,
Бер шубоньки з лисами,
Корсетик вибиваний,
Кабатик з гальонами,
А запасочка шлянська,
Вшитка виправа панська.”

Провідники Українців у Галичині.
Юліян Романчук, віцепрезидент парламенту
у Відні.

Загалом весільні пісні змістом дуже
гарні. Ось наприклад:

Подумай, Марисю, собі,
Ци не жаль буде тобі,
Од паняночок одстати,
Межи невісти пристати.
Подумай, Марисю, собі,
Ци не жаль буде тобі
Той жовтой косоньки,
І дівочької подобоньки.
Юж ем собі подумала,
Же не буду жалувала,
Де ся косонька діла,
Ци в поле полетіла.

Чи на дубонька сіла,
Чи ся в гомелку*) звילה.

В піснях сих висказуєть ся любов матери до дочки та дочкп до матери, жаль і тугу при розстаню. Приміром:

Повибивай матко клинці,
Де вішала Марися вінці,
Най ти не заважають,
Най ти жалю не додають.

Мати з домашніми співають:

„Верни ся, Марисю, верни!
Наша, Марисю біла,
Де-жесь нам залетіла?
Залетілась між гуся,
Там привикати мусиш.

Молода завсіди ховаєть ся і просить батька, щоби не пускав зятя до себе:

„Ей, татоньку-душенько,
Заперай ворітенька,
Не допущай зятенька.”

Таксамо чисто народними, нашими не позиченими в других треба вважати й колискові пісні. В них співаєть ся про дитячу невинність, про материну любов до дитини, про будучину дитини в пізнійшій віці.

Як бачимо вже з наведених пісень, сі пісні і мовою і змістом гарні. Коли порівнати мову сих пісень з теперішню мовою Лемків, то багато слів, які приходять у пісні, тепер вже не вживаєть ся. З того можна догадувати ся, що ті пісні дуже старі. „З пісні слова не викидають”, отже і слова, хоч в звичайній мові вже не вживають ся, в пісні лишили ся. До таких слів належать приміром отсі: замість журити ся, тепер кажуть турбувати ся таї то замість: не жури ся було-б „не жур ся”, замість шовковий тепер кажуть Лемки єдвабний.

Хати Лемків невеличкі, низкі та звичайно чисто удержані. Родинне жите Лемків тихе, спокійне. Діти послужні батьковн та матери. В громадськім жи-

ттю беруть участь тільки газди. Десятники скликають їх на раду в ріжних громадських справах. На таких сходинах відбуваєть ся й громадський суд. Він є неначе першою інстанцією, на якій судить всі справи громадян. Тільки, коли громадський суд не задовольнить Лемка, він удаєть ся до повітового суду.

Щодо звичаїв Лемків, то вони в головнім такі як і скрізь на Україні, та всетаки є децо й відмінного. Передівсім нема в них ніяких спільних забав, отже нема в них і так загальної в нас великодної „гаївки”. Перший день Великодня обходять вони тихо по своїх хатах. „В той день усі спочивають і я хочу мати спокій” — каже Лемко. Другого й третого дня вже веселійше на селі. Одні до других ідуть у гостину, дають собі писанки, співають, обливають ся. Весело обходять Лемки празники. Перед празником іде звичайно „просагнар” до знайомих і свояків на інші села і просить на празник. Гості приходять в день празника до церкви, а по Службі Божій беруть їх свояки і знайомі до себе в гостину: Господар не пускає гостей, задержує їх на попразниче; лишають ся вони і на третій день. Відходячи пють ще на здоровле господарів по чарці. При празниках, як і в інші великі сьвята буває в селі й музика, яка складаєть ся з одного або двох „гудаків” (музикантів) на гусях (скринках) і одного на басі. Є в селах і свої музики, та найбільше грають Цигани. Танці є ріжні. Танцюють: козака, коломийку, польку, штайшира, мадяра; найбільше парадним танцем є так званий „обертак”. Він дуже поєдинчий і легкий: іде пара за парою, стають при музиці, парібок співає якусь пісню, а потім пари обертають ся на місци в один і другий бік.

Дуже сьвяточно обходять родинні події, як от хрестини, весіля та похорони. По похоронах зараз або в три дни або тиждень опісля справляють поминки, потім винос, а по році „річні поминки”.

Вечерниці в Лемків менші ніж на долах, бо хата від хати на Лемківщині

*) Гомелка, гомля — обручик, що на нього звивають волосє під хусткою.

далеко і сходять ся тільки молодіж із найблизших хат.

Одежа Лемків коротка, бо сього вимагає жите в горах. Більша часть Лемків носить „чугу“: се плащ з довгою

При штанах все дуже довгий, пуговицями прикрашений ремінь, яким можна переізати ся два й три рази. Мають Лемки також рід камізелкы, так звані „лейбкы“ із синого сукна з гудзиками

Провідник Українців на російській Україні.

Михайло Грушевський, професор університету у Львові. Пробував він більше у Києві та займаєть ся разом з иншими визначними діячами цілим національним рухом на російській Україні.

пелериною через плечі, на якій є то-роки. Чугу вони дуже рідко вбирають на рукави, які ціле літо запиті і служать тоді замість кишень. Штани у Лемків беруть ся на другі і є вишпті синими, а часом і червоними суконними пасками.

з два або три ряди. Капелюхи носять Леки чорні, круглі з широкими за-дертими до гори крисами. На капелюсі цшурук або широка стяжка з китицями, за котрою порібкы носять цвѣти або па-винні пера. В зимі носять шапки, що їх

можна спустити й на уха. На ногах носять, як усі верховинці, ходаки, які вони зовуть „керницями”. Жінки носять на голові здебільша білі хустки, а при роботі старші жінки носять також сині хустки з білими або жовтими кратками. У сьвята старі жінки носять червоні хустки. Повязують ся так, що один довгий кінець через плечі спадає на долину. Дівчата не повязують ся ніколи, а ходять усе з відкритою головою, з волосем, заплетеном в одну косу. Корсети роблять із синього, червоного, або якої иншої ясної краски сукна. Без корсета жінка в літі до роботи в поле не вийде. Спідниці („кабати”) на щодень сині з білими крайками, на сьвята білі з цвѣтами. Богаті жінки мають часом повкові зелені спідниці зі срібним гальоном долиною і їх називають „спідницями”. Жінки ходять також у ходаках, та до церкви беруть чоботи („скірни”) чорні або жовті. На верх беруть жінки й дівки пілку, вузку та довгу плахту, якої вживають яко шала. Жінки носять ще менту, плащ підбитий лисами. В такій „менті” мусить молодайти до шлюбу і коли не має своєї, то позичає.

Оттак пізнали ми житє і звичаї Лемків. Ми бачили, що хоч вони живуть на пограничу зі Словаками та Поляками, то всетаки вони заховали багато давних наших звичаїв. Польським впливам вони майже зовсім не піддають ся, зате більше піддають ся впливам словацчини. Передівсім словацька пісня і мова мають велкий вплив на лемківську мову. З польських впливів можна би бачити тільки вплив на наголос (притиск) на словах. Ми кажемо „вода“, „вівця“, „чоловік“ то є з сильнішим притиском вимовляємо останні части слів: „—да“, „—ця“, „—вік“, а вони так як Поляки другі склади від кінця вимовляють сильніше й кажуть „во’да, ві’вця, чоло’вік“. Та мимо того і лемківське нарічє має для нас велике значіне, бо мимо чужих впливів у нїм задержало ся багато давних наших слів, які тепер в инших околицях вже забули ся. Ось взо-

рець лемківської мови: „Бо то чує’те, єсть в нашім лісі керниця, што ся зо’ве сьвя’та во’да. А зна’те ви, чом вона ся так зо’ве? Бо то раз коли’си, але юж барз а барз давно, тому юж ані тямки нїг, — при’шли Татаре до нашого се’ла. Вся’дній бив великий страх, бо то во’ни лю’дей брали з со’бов, села палили, худобу одобрали. Вши’тки люде з се’ла повтікали до ліса, але та зна’те, ліс наш пе’рше, як то і’щи ста’рі лю’де і мій дідо памятали, бив гет і бівший і густійший. Там в лісі спділи довго, аж ту їх за’шли Великодні сьвята. Што-ж ту робити? — Але бив з лю’дми і пан-о’тец, барз старе’нький, — повіда’ют же од старо’сти ся аж тряс, а сиве’нький як голуб. О’ни каза’ли па’ски попе’чи, осьвяти’ли воду в тій студні і осьвяти’ли нвов паску. Од вто’ди во’да то’та зо’ве ся сьвя’та во’да, і види’те і’щи те’пер о’на помагає, кед ко’го о’чи бо’лят”.

Оттак приглянули ся ми житю й звичаям тай мові Лемків. Бачимо, що мова їх така як наша скрізь, тільки з маленькими відмінами. На сі відміни вплинуло се, що Лемки живуть уже на пограничи нашого народу й сусідують із чужими а то: Поляками та Словаками. Вплив словацької мови бачили ми на словах, а вплив польської на притиску (наголосі). Але бачили ми також, що багато є таких слів, яких нема ані в польській ані в словацькій, та нема й у нашій! Однак, коли читаємо дуже давні наші кнпжки, то бачимо, що такі слова там є. Значить, Лемки переховали нам їх. А стало ся се тому, що Лемки яко верховинці, рідко розселені, не часто зносять ся з рештою нашого народу і не мають нагоди присвоїти собі нові слова тай держать ся старих. І переховане значної скількості сих старих слів се їх заслуга.

Рідке розселене Лемків має одначе й дуже злі наслідки. Просьвіта ширить ся там дуже поволи. З того скористали наші вороги і післали там своїх агентів, щоби ширили русофільство. Темний нарід дав ся тим агентам піддурити і нині Лемківщина се найтемнійша часть

Галичини. І ніщо дивного, що багато їх дало ся збаламутити царським недовченим попам, стало в деяких селах переходити на царславе. Однак тепер змінило ся й на Лемківщині трохи на ліпше. Просвіта й там робить своє і москвофільство падає поволи, а на його місце ширить ся правдива свідомість народа: Тепер є вже багато свідомих Лемків, які знають, що ми самостійний, окремішний народ. А прийде час, що всі вони пізнають, що правда по стороні тих, що кажуть: Ми сами собі пани, а нічні наймити, земля наша рідна наша земля а більше нічия, і тільки ми маємо з неї жити, а не чужинці; все одно чи Москалі чи Поляки. Правда мусить побідити!

ЛЕМКІВСЬКІ ПІСНІ ПРО АМЕРИКУ.

1.

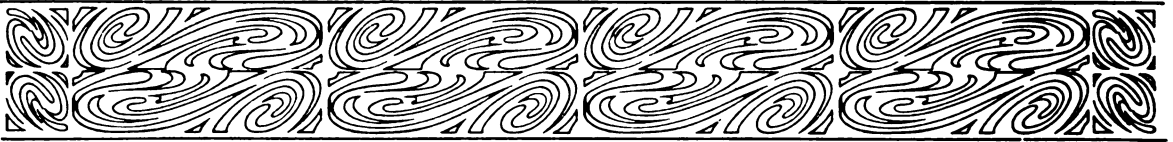
Добрі тим женатим у той Гамерице,
Бо тяжко не робят, маюť добре жице.
Маюť добре жице, лем під земльом ходят,
Попід зем, попід зем, попід сиви снали.
Як хробачки мали, як хробачки мали.
Лем ім то милий Бог, лем тільки дозволив,
Што ім за калапом ясно сьвітло горит.
Ясно сьвітло горит, Англик му гуторит,
Владуй но Гунґаре, бо тя нич не болит!
Не болит ня глава, ані ножки мої,
Лем мі з рук кров тече, хто мі їх загоїт?
Хто мі їх загоїт, нед ту нїт докторя,
Загоїт мі мила с тамтой страни моря.

2.

Кед єм ішов з Гамерини до дому,
Не повів-єм, милий Боже, никому,
Лем повів то дївчату єдному,
Же я іду з Гамерини до дому.
Кой єм зас шов з Гамерини на шифі,
Здибали ня штири риби велики —
Шифнапітан бере канав, набиват,
Не бойте ся, мої діти, я при вас.
Як би ми ся, шифнапітан, не бали,
Кой нам жени, діти в краю зостали.
Котра двоє, котра трос діти ма,
Ой там плаче і нарікат із німа.

3.

Подуй, вітре, подуй по ярі пшеници,
Поздрав, пане Боже, няня в Гамерице.
Няню мій, наню мій, мій сивий голубе,
Хто мі даст волоньки, як мі вас не буде.
Цит, дївонько моя, єст Панбіг на небі,
Єст Панбіг на небі, даст волоньки тобі;
Єст Панбіг на небі богатий, богатий,
Даст він ті волоньки рогати, рогати.

Тарас Вірний.

ПРАЩАНЄ.

(Американському Козацтву посвята).

„Пращай, мій сину, будь здоровий,
Заїдь щасливо гень за море —
Шануй ся там, пиши до мене,
А лекша буде мука й горе...

Пиши про все, які там люди,
Яка там церков, ріки, поля —
Ти чув, що всі газети пишуть,
Там більше хліба, правда, воля!...

Негай тобі усміхнеть ся щастє
І квітом стелить ся дорога;
Щоб жив в здоровлю, в супокою,
Щодня молитись-му до Бога”...

— Моліть ся, мамо! — син промовив —
Пора у поїзд, прощайте,
Про вас ніколи не забуду —
І ви полекші сподівайтесь”...

Вже рушив поїзд, крізь віконце
Глядить ще син на вбогу неньку —
Вона-ж стоїть, дрожить і плаче
І чує біль страшний в серденьку.

Ще раз поглянула за сином...
Його вже більше не видати —
Коби щасливо... Вістки з моря
Вона щодня ме ожидати...

Обтерла сльози, так на ново
Вони котили ся в долину —
Мов темна ніч, прибита горем,
Війшла в самотницю хатину...

І сіла мовчки коло скрині
І дні минулі пригадала,
Як син що вечера приходив
І з ним книжки про Січ читала.

Читала, як козак поїхав
Із Турком бити ся на морю —
Його-ж взяли в ясур в кайданах
І літ чимало мучивсь в горю.

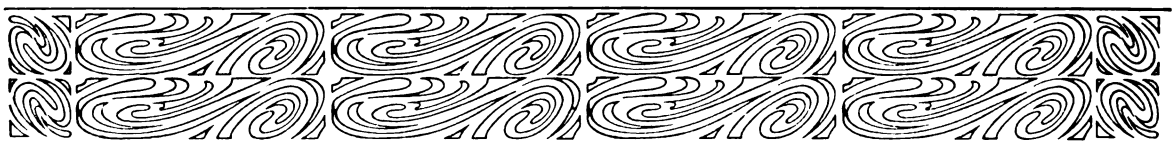
Йому давали срібло, злото,
Щоб він відрік ся України,
Забув про степ, ліси та луги
І рідних міст страшні руйни.

Козак волів вмирать в кайданах
Як вірний син свого народу —
Волів по вік любить Вкраїну,
Ніж панську ласку та вигоду...

Таке вона читала з сином,
А він, бувало, завжди каже,
Що й в нього кров козацька грає,
Що й він в потребі так поляже!...

Тут з сумом радість обняла ся,
Спокій сповив вдовиці душу:
„І там він рідним сином буде,
В се вірю сьвято й вірить мушу!”

Сказала мати, усміхнулась,
Про біль забула на хвилину —
Й до образів молитви слала,
Душею линула за сином...

Христя Алчевська.

ДІТИ БІДНОГО НАРОДУ.

Ви всі — брата Українці,
Діти бідного народу,
І воюєте без зброї
І в погоду і в негоду.

Я несучу вам пісню волі,
Щоб полекшити страждань,
Я несучу вам гомін філії,
Вітру буйного літань.

Я несучу вам вільні співи,
Вільний гомін, подих моря,
І поклін мій з України,
Де вже сходить волі зоря!

Христя Алчевська
талановита наша поетка з росій-
ської України.

Україна.

Вона занедбана й забута,
Ще тліє іскрами надій
Моя Україна лихом скута
В ночі безпросвітній, глухій...

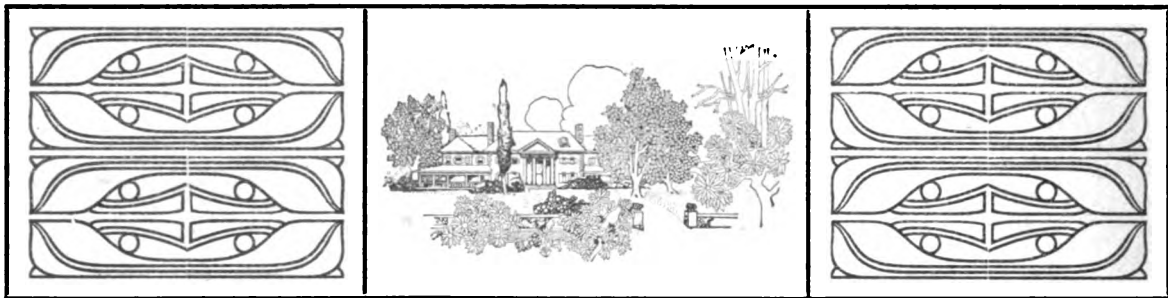
Чи зацвіте ще красна доля
Для вбогих, темних наших хат?
Чи на стернях пустинних поля
Заграє сьвітло денних шат?

Чи задзвенять нескуті пісні?
Чи рознесеть ся волі спів?
Чи засія рожеве сонце
В заклятій мовчанці степів?

Нехай як буде так і буде!
Але як хто забув свій край,
Як хто за темність люд свій гудить
Або збайдужів уже в край —

Нехай проклони того знищать,
Хай піде той в неволю сам,
Відасть дітний своїх гнєнам
І серце власне кине псам!...

Свою-ж покинуту, забуту,
Сновицу мороком густим
Країну рідну, хай не кличе
Іменем М а т е р и сьвятим!...

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ЮВІЛЕЙНИЙ ЗДВИГ 1914 Р. У ЛЬВОВІ.

„Соколи” і „Січи” в Австрії святкували столітні уродини Тараса Шевченка величавим здвигом у Львові. Здвиг зачав ся так, що в суботу 27. червня 1914. зійшло ся 3.174 осіб в „Спортовій Палаті” на Привітний Вечір.

Що то був за вечір!

Хори „Бояна” і „Бандуриста” співали велично боєві пісні, співак М. Менцінський відспівав 8 пісень, а поет Б. Лепкий декламував свої бадьорні стихи.

Слухачі були ошоломлені. Спортова Палата гуділа від оплесків і окликів. Далеко над Дніпром будили ся з могил духи козаків, добували мечів і линули над Львів: „Слава не поляже, а розкаже, що діялось в сьвітї...”

В своїй бесіді говорив голова „Сокола-Батька” професор Іван Боберський про князів і про гетьманів, желав сокільським і січовим полкам сили і побіди, а передівсім згоди і злуки. Кожда армія стає міцна, коли лучить всі сили, нікого не поминає, ніким не погорджує, всіх до роботи ставить.

Від чеського народу говорив привіт сокіл Ф. Машек і желав, щоби Українці безперестанною працею здобули собі значіне у сьвітї. Праця веде до побіди.

Неописана радість, дрож щирого зворушення огорнула малих і великих. старих і молодих, коли від американ-

ських братів зза широкого океану промовив в імени Українського Народного Союзу о. Мирон Данилович. Складав привіт „Соколови-Батькови” і всім гостям, які прибули на здвиг, витав здвиг і цілу армію. Оплески тривали кілька минут. Від американського жіноцтва передала привіт п. Скубова з Нью Йорку, яка також особисто прибула на здвиг.

Через цілу ніч, з суботи на неділю сніпили „Соколи” і „Січи” в столицю Львів. Ішли пішки, їхали верхом і возами, їхали звичайними поїздами, а крім того ще їхали надзвичайними окремими поїздами, котрих було двацять один.

Львів роїв ся від сокільських одностроїв, від синих і червоних лент. Всіми улицями свого давного королівського міста стунали чети української армії з прапорами на чолї. Всюди гомонїла українська мова. Поляки були до крайности здивовані і перестрашені, як се опісля показало ся з їх часописий. Якийсь граф написав наприклад опісля в часописи „Газета Народова” так: „Огорнула мене відраза до товпи і переняв мене страх перед нею” — та зажадав, щоби всі Поляки готовили ся до бою з „українською товпою”.

В Українським Городі відбула ся від 6—10-тої години рано проба до вправ. Опісля уставили впорядники людей до походу. О 11-тій годині рушив похід

З Шевченківського здвигу у Львові.
Чета львівського українського Сокола у
здвиговім поході.

з кадетської улиці в місто. Осібно подаємо тут в календарі опис походу через шпесьменника Остапа Грицяя, тогосамого, що написав гимн для Українців в Америці.

„Се був величавий похід.

Львів дрожав від гомону оплесків і окликів. Жіноцтво сипало цвіти на дорогу Соколам, Січовикам, Пластунам і Стрільцям. Товпи народу зібрали ся скрізь по обох боках улиць, куди переходили руховики. Похід тягнув ся п'ять чвертий години, перетяв ціле місто улицями Коперника, 3-го Мая, Карла Людвика, Скарбківською, Краківською, Ринком, Академічною, Мохнацького, Сушінського. Початок вже дефілював на початку ул. Стрийської, а кінець переходив доперва коло кадетської школи. В поході взяло участь 153 членів „Січового Союзу” з Буко-

вини 183 учеників у пластових одягах (скавт), 2.709 членів „Українського Січового Союзу” в Галичині. Се була друга часть походу. Першу часть походу творили Соколи і Січовики „Сокола-Батька”, а було їх 9.581 люда, можна сказати кругло 10.000 членів „Сокола-Батька”. Всіх учасників в поході було отже 12.313 людей. Між ними було 210 їздців і 29 музик з 320 музикантами. Много людей було так зворушених тим величавим видом, що їм стояли сльози в очах”.

Пополудни о 4-тій годині розпочали ся здвигові виправи в Українськім Городі, на тім куснику землі, який всі маємо помогти купити, щоб наш нарід посідав у Львові свою твердиню і опанував нею ціле місто. Між видцями було дуже много оснувателів Українського Города що покупили були по 1, по 2, по

З Шевченківського здвигу у Львові.
Чета львівських українських Соколок у здвиговім поході.

4 метри землі. Вони оглядали перший раз Город і не могли нахвалити ся, як все порядно уладжене. Штгали, кільки вже метрів закуплених і довідали ся, що куплено вже 9.421 метрів по 5 корон. До самої північної Америки вислав „Сокіл-Батько” в роках між першим (10. IX. 1911) а другим здвигом (28. VI. 1914) просьби о закупно одного метра до 5.579 осіб, а крім тих просьб 6.927 пригадок і листів до різних осіб в Америці. Після точного обчислення прислала Америка за наведений час 9.818 корон на закупно землі під Український Город, а могло би бути легко тількисамо долярів. Тут прецінь майдан для наших руховиків, наших стрільців, які мають зорганізувати ся до бою за Україну. Де вони можуть се зробити? Всі висказували в розмові щире бажане, щоби кождий прошений чимскорше прислав свій доляр чи там своїх 5 корон. Без такого города немислима у Львові ніяка народна маніфестация, ніякий здвиг, ніяка вистава, немислимо зорганізувати молодіж в руховиків і стрільців.

Якжеж виглядали здвигові вправи? На високім підвисшеню стояло погруде Шевченка серед темної зелени смерічок і споглядало на цілий майдан. Довкола майдану непроглядні товпи видців. Всюди порядок мимо великої глоти. Вожд здвигу дає зі своєї вежі знаки синьо-жовтою хоруговцею. Військова музика грає козачі, бадьорі мелодії. Перед очима великої товпи виступають карні ряди, стають і вкконують точно і

рівночасно приказані рухи, стягають ся в стовпшини і виходять сьміло, рівно, весело. Видці кличуть без ушину „славно” і бють бурливі оплески. Сонце кидає золоті лучі на побідних руховиків, на майдан, на видців. З радостью глядять всі на старанно виведені вправи членів „У. С. С.” і „С.-Б.”: вправи руховиків вільноруч, топірцями і списами, на вправи руховичок хустинками, лентами і булавами, на вправи приладові, трійкові вежі, вежі на драбинках, вправи стрільців крісами. Всі точки гарні. Велике вражінє зробили вправи стрільців з крісами, які розсипали ся по майдані, підбігали ровними лініями вперед і виконали напад вперед. Се наше будуче військо: Щоби його вишколити, потрібний нам конче Український Город у Львові.

Між гістьми находив ся намісник Галичини В. Корптовський і краєвий командант Кольошварі. Перший раз відвідали такі високі австрийські достойники українське сьвято.

Сонце заходило. Здвиг скінчив ся о годвині 8-мії. Цілу ніч з неділі на понеділок відїздили руховики, одні звичайними поїздами, другі своїми 21 окремими поїздами, інші пішки або верхом.

Здвиг випав прегарно і лишив у всіх спомини сили і величі, наповнив серця заохотою до дальшої праці на всіх полях народного життя. Здвиг такий є все лпше овочем правдивого, щирого труду в цілім народі.

Львів, 7. серпня, 1914.

Іаоену.

Не зітхай, а працєю,
Марно часу не гай,
Праці щирої жде
Вже давно рідний край!

Не зітхай, а працєю
І одно памятай:
Що лиш праця одна
Захистить рідний край!

Т. Романенко.

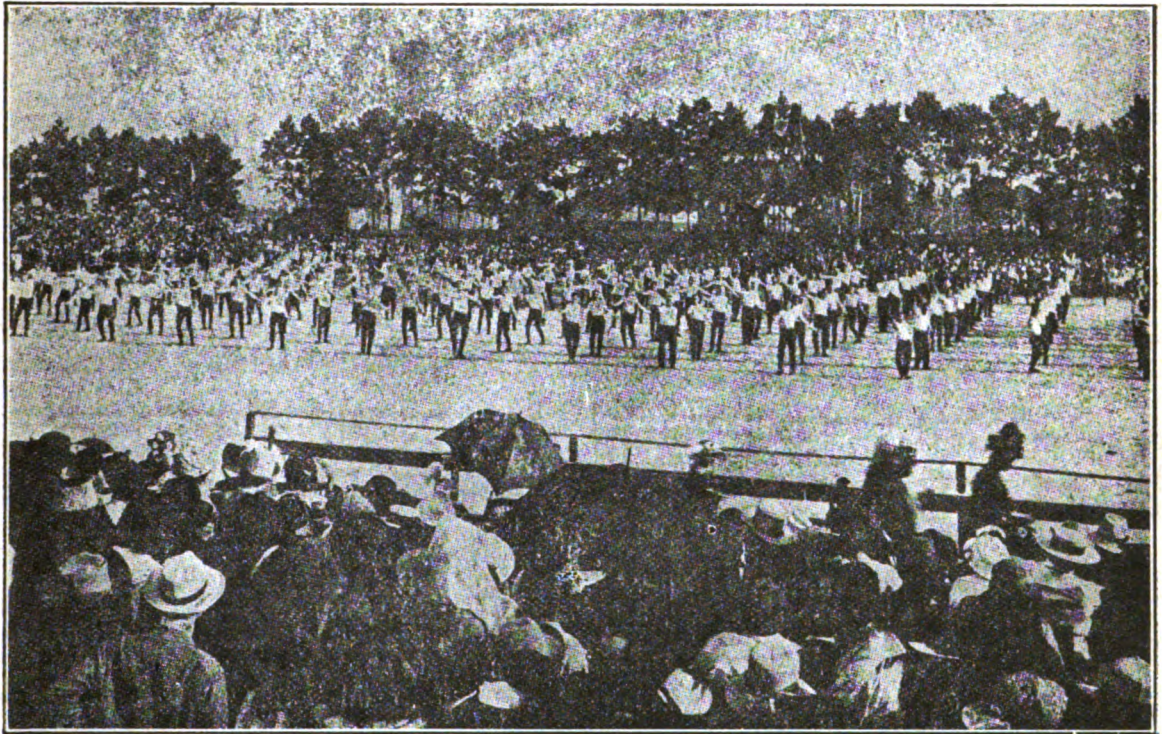
А. Бей.

УГОРСЬКА РУСЬ.

○○○○○○○○

Наша земля, земля заселена українським народом, як звичайно кажеться, простягаєть ся від Карпат по Кавказ. Сего однак не треба так розуміти, бо-цімто вже за Карпатами чи за Кавказом, не було би зовсім Українців. Ні, і за

зі своїх рук ні найменшої пяди землі. Так і ми — український народ. Хоч і не багато нашого народа за Карпатами та за Кавказом, хоч і не багато нашої землі, особливо за Карпатами, на Угорщині, та все таки нам не слід забувати про него,

З Шевченківського здвигу у Львові.

Вправи вільноруч львівських українських Соколів.

Кавказом і за Карпатами є Українці. Тільки, що на просторі між тими горами живе нас збитою масою близько сорок мільйонів, а поза тими горами вже багато менше. От тому для лекшого означення ми ті гори вважаємо границею нашої землі.

З того знов не виходить, аби наш на-рід мав вирікати ся сих братів, що їм доля судила жити поза сими межами тай зрікати ся прав до землі, яку вони засе-люють. Ні, добрий господар не пускає

зрікати ся її. Не слід зрікати ся і ли-шати ворогам.

А доси ми так робили. Ми мусимо вда-рити ся в груди і сказати собі, що ми не були добрими господарями. Ми доси ли-шали межі нашої землі самі собі, не дба-ли про них. І діждали ся сего, що сей про-стір нашої землі, де живуть угорські Ру-сини, се найтемніший з усіх частий на-шої землі і там вороги роблять, що їм за-хочеть ся:—ширять ся там зрада рідного народа: москвофільство, а і мадярчене.

Час, крайній час нам виступити проти свого і боротись з лихом, бороти ся все й усюди. А до цього треба нам передвсім пізнати сю занедбану, забуту нами країну. І то не тільки сим, що живуть у старім краю, але й сим, що поселили ся й живуть на вольній землі Вашингтона. До Америки приїздить багато угорських Русинів. І вони то мусять тут в Америці просвічатися, освідомлювати-сь, щоб, коли хто з них вернеть ся в рідну землю, міг там ширити народну свідомість, бороти ся проти тамошнього москвофільства і малярщени.

Що-ж се таке угорська Русь, хто се угорські Русини?!

Угорська Русь — се обіч Лемківщини найдальша закутина нашої землі на заході. Вузкою смугою тягнеть ся вона по західних згірях Карпат, на межі Угорщини й Галичини. Тут на просторі 230 квадратних миль, головню довкола отсих пяти столиць: Шарішської, Земплінської, Ужської, Бережської й Мармарошської живе більше ніж пів міліона Русинів-Українців. Точно обрахувати їх число трудно, бо малярське правительство, стараючи ся зменшити число немалярських народів на користь малярського, нараховує нашого народу на Угорщині всего 383 тисячі, та наш учений Володимир Гнатюк, нараховує їх що найменше на 530 тисячів.

Про се, відки взяли ся там Русини-Українці, говорять ріжно. Одні кажуть, що вони жили там від найдавніших часів, ще нім Мадяри прийшли на Угорщину, інші повідають, що Русини прийшли там разом з Мадярами більше як тисячу літ тому назад, а ще інші, що їх спровадив там 1339. року майже 600 літ тому назад литовсько-український князь Хведір Коріятович. Найправдівійше буде так, що частина жила там уже від найдавніших часів, може ще й перед приходом Мадярів, а частина прийшла з князем Коріятовичем.

Здавна були відділені політично закарпатські наші землі від передкарпатських і тому тамошні наші братя жили окремим житєм і тільки слабонькі

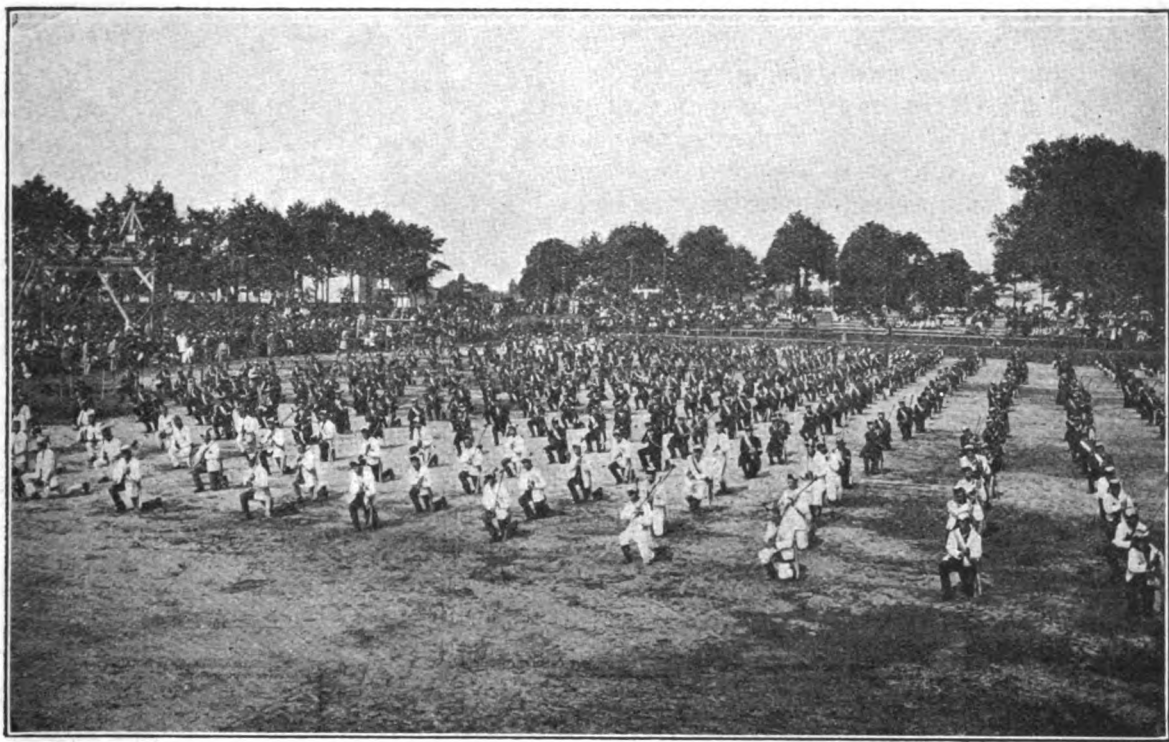
відомости доходять до нас про їх давнійше житє. Догадуємо ся тільки, що колись, ще як у нас були свої князі, закарпатські наші землі мусіли бути в тіснійших зносинах з нашими князівствами, головню з галицьким князівством. А догадуємо ся про се з того, що за сі гірські землі довго йшла боротьба між Галичиною й Угорщиною. Угорські королі хотіли забрати галицьке згірє й часами, бодай на короткий час їм се вдавало ся, а знов галицькі князі пробували забрати собі закарпатські землі, заселені нашим народом.

В давні часи наш нарід на Угорщині жив із Мадярами яко-тако. Мадяри ще не переслідували їх ні за віру ні за народність. Аж від 16-ого столітя (300 літ тому назад) почали Мадяри переслідувати наш нарід. Насамперед взяли ся до віри та заразом до малярщени нашої інтелігенції так, що з часом нашою мовою говорили тільки селяни, а інтелігенція як свігська так і духовна говорила тільки по малярськи. Майже 300 літ тому назад прийняли угорські Русини-Українці унію з католицькою церквою, та се не вратувало їх від релігійних переслідувань, які скоро перемінили ся й у переслідування національні, то значить, що стали переслідувати вже не тільки за віру, але й за мову. У 18-тім столітю, за цїсаревої Марії Тереси і за цїсаря Йосифа II. полекшало трохи угорським Русинам і вони могли сподівати ся красної будучини. Для них засновано тоді окреме єпископство, духовну семінарію і середню богословську школу (теологічний ліцей), а угро-руське духовенство зрівнано в усіх правах з латинським. Се все помогло до того, що наше тамошнє духовенство стало почувати ся руським (українським) і говорило й писало рідною мовою. Серед угорських Русинів почав ся живійший науковий рух і тіснійші взаємини з іншими частинами великої нашої землі. В угро-руських школах учили ся деякі Українці з Галичини і противно, до Львова їздили вчити ся в семінарії угорські Русини.

Та сі гарні часи на Угорщині не тривали довго. З початком минулого (19-ого) століття Мадяри почали рости в гору і стали небавком пануючим народом та всюди заводи́ли мадярську мову. 1849. р. вибухло мадярське повстання проти Австрії. Се повстання мало страшенні наслідки для угорських Русинів. Тоді на поміч Австрії проти Мадярів прийшло російське військо. Російські генерали й офіцери збаламутили наше тамошнє духовенство, що Росня

женою до російської, а нашу мову назвали мовою простою, мовою свинопасів. І так почало ся на Угорщині серед нашого народу москвофільство.

Коли 1849. р. по знищеню повстання Мадярів, австрійський уряд настановив Адольфа Добрянського надзупаном (намісником) угорської Руси, він почав вводити національні реформи. Та, на жаль, він був уже тоді москвофілом і замість нашої рідної мови почав всюди вводити московську. Австрійський

З Шевченківського здвигу у Львові.
Вправи топірцями українських сільських Соколів.

дуже дбає про руський нарід і, що все буде виступати в їх обороні. Наше духовенство відділене від Росії Карпатами й Галичиною, не знало ніщо про різницю між нашим народом і московським, а чуючи, що вони, ті російські генерали називають себе „руськими”, думали, що вони належать до одного руського народу і від того часу почали щораз більше підпадати під вплив московщини. Угро-руські письменники старали ся відтоді писати „панською” мовою, збли-

уряд скоро пізнав ся на тім і скинув Добрянського з посади, а тут ще й Мадяри погодили ся з австрійським цісарем і дістали власть над цілою Угорщиною. Мадяри зараз взяли ся заводити всюди мадярську мову. Угро-руська інтелігенція цїняла се дуже спокійно, тимбільше, що російської мови, яку завів був Добрянський, вони не розуміли, а мадярську знали. Инакше було би, колиб Добрянський був завів нашу нарідну мову. Тоді наша тамошна інтелі-

генція не так легко була би зрікла ся їй: була би її боронила всіма силами. А так вона воліла говорити мовою мадярською, бо вчила ся її в школі, ніж московською, якої ніхто не розумів. А тут ще за мадярську мову могла сподівати ся й різних ласк.

То так було з інтелігенцією. А що-ж із селянством? Про селян не дбав ніхто. Інтелігенція погорджувала „простою” мовою, „мовою Гриців-свинопасів”, як вона говорила, вважала селян чимось низшим, яким не треба науки, просвіти. „Література пишеть ся всюди для панів, а не для слуг” — казали вони. І селяни жили своїм житєм, жили в темпоті й нужді. Ніхто ним не журился, ніхто їх не знав — знало тільки мадярське правительство, коли брало податки, знало тільки змосковчене та змадярчене духовенство, коли брало з них треби і знали Жиди, що користали з народної темноти, розпоювали нарід горівкою та дерли з него останну шкіру.

Теперішнє становище угорської Русси дуже сумне. Уся інтелігенція і світська і духовна змадярщила ся; про наші народні справи нічого не знає тай не хоче знати, а мадярський уряд стараєть ся щораз більше, щораз сильнійше мадяршити наш нарід і ддятого скрізь заводить тільки мадярські школи, скрізь тільки мадярську мову. Мадяри отверто кажуть, що хочуть всі не-мадярські народи перемінити на Мадярів, бо коли дозволити иншим народам на Угорщині розвивати свою народну культуру, то сі народи пічнуть думати про політичну незалежність, а се нібито загрожує цілості мадярської держави. Крім того Мадяри вважають, що їх замало, аби могли удержати свою мадярську державу і тому старають ся збільшити число свого народу коштом Русинів-Українців, Румунів, Словаків і п. Одне мадярське будапештєнське газета: „Пеніті Гюляп” кілька років тому писала таке: „Національних агітаторів (не-мадярської народности) треба арештувати. Нарід ми спочатку подужаємо, а потім змадярщимо. Треба всю країну заспати ма-

дярськими книжками, а для дорослих улаштувати безплатні курси мадярської мови. Сьвящеників і урядників, що не схочуть нам помагати, ми проженемо!” Прикладів на се, як Мадярин ненавидять усе, що не мадярське, можна навести дуже багато. Наведемо один: Раз мадярський урядник був у гостині в руського сьвященика. Почувши, що сьвященикова дитина говорить по руськи (українськи), він встав зза стола і сказав: „Я не хочу бути в хаті, де гавкають таким жаргоном”. Так то Мадяри відносять ся до всіх не-мадярських народів. І нема нічого дивного, що наш нарід там найскорше впав. Ми-ж бачили вже, що наша тамошня інтелігенція погорджувала своєю рідною мовою, а своєю вважала „панську” — московську. А що тої „панської” мови не розуміла тай не легко було її навчити ся, то вона стала вживати другої „панської” мови, мови мадярської, якої легше можна була навчитись, бо вчили її у школах. І тепер руська інтелігенція на Угорщині не вважає вже себе навіть руською, а мадярською. В них нема навіть охоти подбати про долю наших тамошних селян. І коли навіть мадярський уряд узяв ся вже хоч трохи гагувати селян із страшної нужди, то їм, тій змадярщеній інтелігенції і не в голові взятись до праці для народу. От, до чого то довело москвофільство. Так то, хто раз виречеть ся свого, не опрець ся на ріднім народі і його мові, сьому легко стати зрадником, ворогом народа. Коли в 1906. р. вибрали до угорського сойму двох наших сьвящеників, то вони оба вписались до мадярських клубів. В останних роках кількох молодих сьвящеників взяло ся працювати для добра угро-руського народу. Вони заснували спілку „Унію”, яка видає для народу газетку „Наука”. Та, на жаль, вона мало займаєть ся народними справами; статі в ній зовсім не цікаві тай мова хоч і зближена до народної, все ще не зовсім народна. Редакція, правда заявила, „що вона писала, пише і буде писати чистымъ „ма-

Домашній промисл на російській Україні.
Молочарка з Київщини.

лорусскимъ языкомъ”, по правиламъ церковно-этимологического правописа- ния, котрое идъ нашему языку приспо- бити усилюємо ся”. Редакция признає, що „у насъ лишъ народна малорусска литература має будучность”, але з дру- гого боку вона вважає, що „вікраїнщи- на” въ нашой малорусской литературѣ е такимъ самимъ блудомъ якъ и строга московщина. Правда, каже, находится по сеґединѣ и мы по той середной доро- зѣ желаємо ити”. Сей страх перед У- країною показує, що навіть красні пред- ставники угро-руської інтелігенції не знають добре наших справ не то на ро- сійській Україні, але і в Галичині. Не знають, що в нас і в Росії тільки рідна мова, мова простого народу, отся „ві- країнщина”, як вони з насмішкою її називають, виратувала наш нарід від загибелі. Не знають, що коли в них нарід темний, то винно сьому власне те, що тамозна інтелігенція погорджу- вала народною мовою, а чужа москв- ська або мадярська мова не могла ні в них викликати любви до народу ані помогти до просьвіти народу, а против- но заглибила нарід у темноті так, що

він не скоро з неї вирветь ся. А тимча- сом не тільки Мадяри, але й Росія не єспить. Користаючи з народної темноти, вона посилає там платних зрадників на- роду, які ширять москвофільство тепер і серед селян. Росія має в тім інтерес, бо хоче через Галичину й угорську Русь дістати ся до полудневих Славян, Хор- ватів та Сербів, щоб і їх взяти в свої лабетн та мати доступ до Середземного Моря. Найлекше для Росії робота серед темних угро-руських селян, тож Росія від них і зачинає. Знаючи, що серед тем- ного селянства найлекше ширити всяку справу при помочи віри, російські агі- татори почали ширити там православє. І довели темних селян до звісного ве- ликоґо мармарошського процесу. Темних селян обжалував уряд о державну зра- ду, та вскорі й самий пересьвідчив ся, що не вони тут винні. А винні російські агітатори тай селянська нужда, а також

Домашній промисл на російській Україні.
Дівчина-пряха з Полтавщини.

і темнота селян. Колиб угорський уряд подбав був про просьвіту селян і то правдиву просьвіту в рідній мові та про економічне піднесенє селянства, то певно не було би й мармарошеського процесу. Не було-б, бо свідомі національно тай матеріяльно добре стоячі селяни не дали би себе так легко взяти на московську вудку.

Та нас не дуже обходить, що там собі зробить угорське правительство. Ми мусимо дбати, щоб для нашого народу не було шкоди і тому осьвідомляймо, де тільки можемо темних угро-руських селян і робітників, осьвідомляймо вже хоч би тому, що вони на межі земель заселених нашим народом, вони неначе гранична сторожа цілого нашого народу.

На конець пригляньмо ся ще мові наших закарпатських братів. Мова сих Угро-русів, що живуть в горах, дуже подібна до говорів наших верховищів Гуцулів. Бойків та Лемків, а мова дальших дуже вже пословачена та багато в ній мадярських слів.

Ось для приміру одно коротеньке оповіданє про добру бабу та чорта:

„На селі нигда іще не бивав коминар чистити комни і люде го не виділи: аж раз ішов овін до поща вимітати комни, — та ішов через ліс, а там баба гриби зберала і коли го увиділа, думала, ож то чорт. А перед ним стояло два пішники, еден на право, а другий на ліво.

— Жено, котрим пішником ближє в село, ци правим, ци лівим?

— Правим пішником би вам ближє, — але бо там на кінци села стоїт хрест... так ідьте лівим, хоць дальше?”

А ось другє:

Святий Петро з Павлом на весілю.

„Петро із Павлом, з братом, як аностолом Хрістови ходили по землі Запли до єдного села і там біла свадьба. І Павел говорит Петрові:

„Брате, там музика. Я ще того не видів нигда. Я дакус піду посмотріти”. Але брат Петро йому говорит: Ти там не прошений. Не ходь ти там, бо будеш обитий, бо там пияни люде сут. Але Павел гварит: „За што би мене дахто бив, кед я нікому нич не довжен? — Але прийшов Павел до хижи на свадьбу. — Він був молодий і красний человек, а його хотіли взяти до танцю, жеби танцював з тима, што біли на свадьбі. Він не хотів піти танцювати з пиянима. Они його взяли межі себе і почали його бити. Але Петрові за свойого брата жаль било, же його бьют там. Пішов його боронити. Павла пустили, а Петра обили добрі, а й накопили до нього. Вишли на драгу обидва. Петро говорит Павлові: „Видиш, брате, де тебе не просят, та там не ходь нигда. І я обитий і ти обитий. Што їм за то даме? — Даме їм за то такий розум, жеби біли все глуди люде. І так одошли зась на другу страну драги”.

Як бачимо, в тих оповіданях угорська мова ще не так дуже ріжнить ся від сеї мови, якою пишемо в книжках, значить від мови зрозумілої для всіх Русинів-Українців. Є деякі слова инакше як от: „нигда” замість „ніколи”, „овін” замість „він”, „пішник” замість „стежка”, „било” „быв”, замість „було”, „був”, „драга”, зам. „догога”, але є таож відмінн слів такі, яких у нас в Галичині не уживають, та зате уживають їх на російській Україні, як ось: Петрові, Павлові, його, свойого, а не так як у Галичині: Петрови, Павлови, его, свого.

В тих оповіданях мова, як бачимо, ще всім зрозуміла мимо деяких инакших слів. Се тому, що тут мова ще чиста від чужої мови словацької та мадярської. Але в деяких околицях угорської Руси мова тамошних людей дуже пословачена. Ось приміром б а й к а п р о х о р о г о л ь в а т а л и с а :

„Кед лєв уж раз устарел і не мог нїяку жвігину за себе уловіц і справел ше хорім і начял йойчиц. На то

го другі жвірі ішли патріц. Хторі при-
шол до його дзірі патріц, а вон каж-
дого жедол і с тім себе жівот одалю-
вал. Чекал вон раз, же прідзе і лішка;
але лішка була така мудра, же му
до дзірі не вошла, лем з нїм з далека
бешедовала. А лев ей гварел: Шіцкі
жвірі уж ме буді патрец у мовї хо-
роті, а ті не! Лішка на то отповела,
же вельо пріходза, а мало отходза,
та я за то така мудра, же бліско ку
тебе не пойдзем, бо ті не такі хорі як
ше гладні”.

Українська дівчина з Бива.

Кождий, хто прочитає се, замітить
велику ріжницю в мові від попередних
оповідань. Хто навіть не знає словаць-
кої мови, то пізнає, що тут багато є чу-

жих слів і окінчень. Така вже доля кож-
дої мови на межах із другими мовами,
що вона підлягає впливам чужої мови.

А тепер ще кілька угро-руських пі-
сень:

Висока сосна горела, під ньом мой міла седзела;
Іскорки на ню падали, вишитки паробці плакали...
Лем тот еден не плакав, што ей найвецей облапав.
Облапjali ей гайдуді, в зеленим гаю на луці,
Облапjali ей гайтаре, най же їх Пан Бог покаре.
Згорів ей вінок і парта і една шнура зо злота;
Плащіці воду носілі, високу сосну гасілі.
Ой сосна, сосна, горкий дим, міловав бим ся, не
[мам с ким!
Міловав бим ся з дівчетом, в кудзельней хижі
[за пецом.

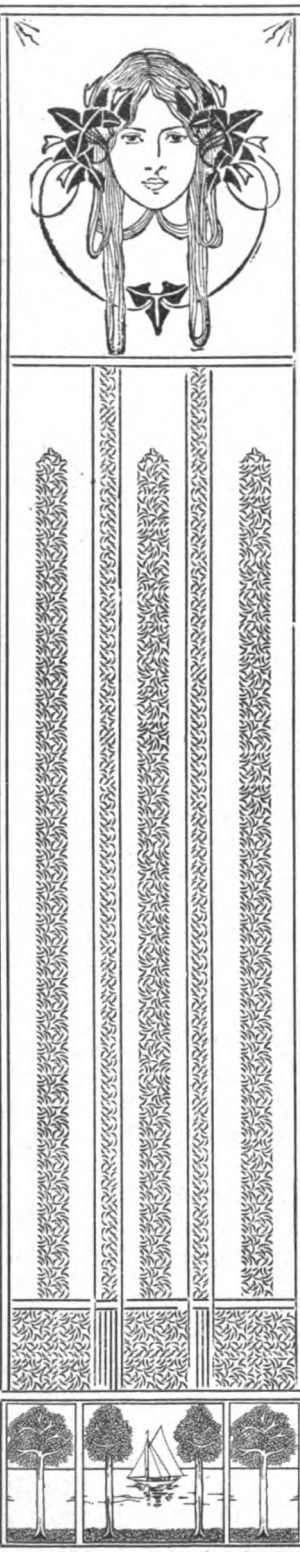
Дочна пташка.

Дала matka церу
Далеко од себе,
Заказала ей,
Пріказа ей,
Бі не ішла до ней,
За седем дні,
За седем тижні,
За седем мешачкі
І за седем рочкі.
Справім я ше, справім,
Пташком ярабом,
Пойдзем до мамочкі,
Шеднем на лелїї
І на розмарїї.
Прідзе моя маці
Петружочку жаці,
Будзе ме згяняці:
Яй гіша, гіша,
Птачку ярабі,
Погребеш лелїю!
Хто ю посадзел,
Тот ю погребе,
Сто раз крашша будзе.

Леонід Глібів.

Журба.

Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай.
Під гаєм всть ся річенька,
Як скло вода блищить;
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.
Край берега, у затишку
Привязані човни;
А три верби схилили ся,
Мов журають ся вони,
Що прийде любе літечко,
Повіють холоди,
Осиплеть ся їх листьчко
Й полетить до води.

*

Журю ся я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене бідне серденько
І мліє і болить.
Ой, річенько, голубонько!
Як филечки твої,
Пробігли дні щасливі
І радощі мої...
До тебе, люба річенько,
Ще вернеть ся весна;
А молодість не вернеть ся,
Не вернеть ся вона!...
Стоїть гора високая,
Зелений гай шумить;
Пташки співають голосно,
І річенька блищить.
Як гарно тут, як весело
На білім сьвітї жить!...
Чого-ж у мене серденько
І мліє і болить?
Болить воно та журить ся,
Що вернеть ся весна,
А молодість... не вернеть ся,
Не вернеть ся вона!

Українські кобзарі.

ХРИСТЯ АЛЧЕВСЬКА.

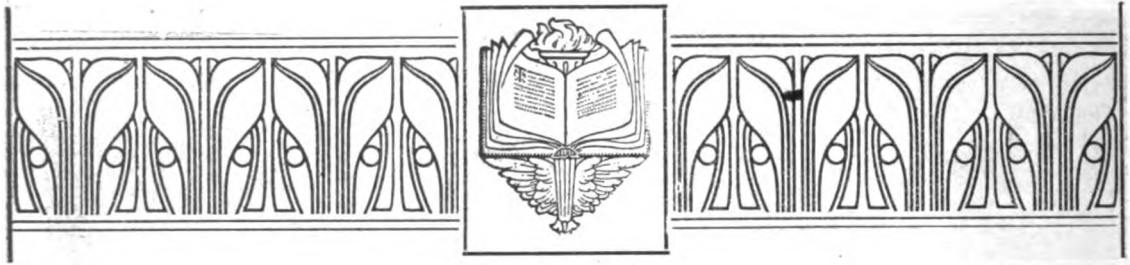
КОБЗАРИ.

Забуті, обдерті. в старенькій свитині
Сумними степами ідуть кобзарі....
Незрячі — вони про свободу співають
І сонце витають на ранній зорі.....

Під хатним віконцем, в садочках вишневих,
І в панства лихого, на панськiм дворі,
І в дощ і зимою, закурені снігом
Розкушують правду і волю старі.....

Шукають сліпії і начебто бачать;
А зрячі сумліне на нівець звели:
Знущають ся з пісні, їх кобзи розбили,
Іх думу і слово в полон узяли.....

Так чом же злих пімства людська не спалить?
Чом з неба не вбє їх караючий грім?
Чом сонце велине й рожеве свободи
Не зійде, не встане над красм моїм?!....

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ.

НАША НАРОДНА ПОЕЗИЯ.

Незавидна доля нашого народу. Живемо на найкрасшій землі в Європі, на землі, на якій родить ся всяке збіже і то так богато, що ним прогодовують ся не тільки ті, що живуть на сій землі, але й значна часть інших країн Европи так, що наші землі називають шпихліром Европи. Є в нас і багато чималих лісів, є сплавні ріки, а в лісах повно звірини, а в ріках повно риби всякої. Є величезні копальні нафти і соли. Добувають на нашій землі уголь і залізо. Одним словом є все, чого треба людині, щоб жити вигідно та щасливо.

І живуть! Живуть, та не ми! Широко, широко стелять ся лани збіжа й роблять на них, проливають кровавий піт наші селяни. А спитайте їх, чи се їх лани. Ні, не наші, скажуть, пана Поляка, чи Москаля, чи Жида. А ліси чий? Таксамо: Поляка, Москаля, Жида! А полонини? Жидівські. А копальні нафти? Німецькі, англійські, бельгійські, жидівські.

Все, все чуже! А ми? Ми або робимо на сих ланах, в лісах та в копальнях яко зарібники, або, коли вже й того нам не дають у рідній землі, — втікаємо за море шукати красшої долі. А колись було инакше. Колись ми

самі були панами в себе. Та богата земля принадлежала сусідів і вони постановили забрати її собі. І хитрощами та лестию розсіли ся в нашій хаті, а відтак взяли ся нас сварити зі собою. І ми зі собою сварили ся або бороли ся, а вороги тимчасом розгосподарили ся і нас із нашої хати прогнали, зробили своїми наймитами, невільниками. А щоб ми часом не пригадали собі, що ми колись були в себе панами та знов не забажали бути ними, то заборонили нам учити ся, просьвічати ся в рідній мові. „Хлопови до ціпа та до плуга, а не до науки” — говорили вони. І ми поволи привикли до сього, стали забувати „хто ми, чії сини, яких батьків”. Темнота нашого народу довела до сього, що серед нас самих найшли ся зрадники, які за гроші пішли на службу ворогів і стали на їх приказ голосити, що ми не окремиї, не самостійний нарід, а частина московського, чи польського, а наша мова, не мова — а тільки говір, „жаргон” (попсована мова). частина, одні казали польської, а другі московської мови.

І так стали вмовляти, пересьвідчувати і нас і світ весь, що нас нема! І вже ділили шкіру на живім медведю.

Та забули одно! Забули, що сей поневолений нарід, хоч погорджений, прибитий має такі скарби, про які їм і не снило ся, а яких забрати йому не веслі

не то вони, але ніяка сила у світі. А зложені ті скарби власне в сій погордженій, „мужицькій” мові, в сій „жаргоні”. Що-ж се за скарби? Се оті казки, що їх вечерами собі наші люди оповідають, се ті приповідки, пословниці, що їх при кожній нагоді говорять, а найголовніше — се оті пісні, що їх все і веселі співають наші люди, старі і молоді: чи в хаті, чи в полі, в смутку чи в радості. Забули про се вороги і голосили світови що нас „не було, нема й не може бути”. Та світ не повірив їм! Сказав: „Нема їх, кажете!?, а хто-ж то зложив оті чудові народні пісні, що рівних їм не має ніякий нарід, тай чия-ж се мова, що нею сї пісні зложені?! Ні, нарід, що має такі пісні, не згине, не пропаде, його жде славна доля! — сказали вчені цілого світа: — жде, хоч би ви як давили його! Отся пісня не дасть йому згинуту, пропасти”.

Так, то наші народні пісні се наш найбільший скарб, скарб, якому чудується вся весь світ і не може начудувати ся! Недаром сказав наш найбільший поет Тарас Шевченко:

„Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине,
От де, люди, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменя,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.”

*

*

*

Чим же то такі славні ті народні твори: народні оповідання, казки, пословниці та пісні? Чим вони так причарували до себе світ? Причарували його своєю незвичайною красою. А краса та в будові пісні, в цікавих і гарних малюнках, а передівсім у співності. В українських піснях багато влучних висловів і чудових порівнянь чоловіка з ріжними річами в природі приміром дівчини із зіркою, з квіткою, з пташкою, з калиною; хлопця з дубом, з явором, ор-

лом чи соловейком. Все відповідно до сього, про що і як у пісні співаєть ся.

„Ой зійди, зійди, ти зіронько та вечірнай,
Ой вийди, вийди, дівчинонько моя вірнай.
Зіронька зійшла — все поле освітила,
Дівчина вийшла — козаченька звеселила.

співаєть ся в одній пісні, а в иншій:

„Ой дівчина-горлиця
До козака горнеть ся,
А козан, як орел,
Як побачив, так і вмер.

В піснях сих є чарівні малюнки долі й неволі, щастя та горя, нещасної любови, зради. Наші народні пісні мають велике значінє тому, що вони тісно вяжуть ся з народним житєм. Все, що нашому народови довело ся пережити від найдавніших часів і, що доводить ся переживати — все те оспіване в сих піснях. А оспівано воно там так гарно і так правдиво, що кожного аж за душу хватає. Оспівана там журба матери над колискою маленької дитинки; любов молодих хлопців і дівчат; доля й горе покинутої, зраженої милої; туга відданиці за батьком, матірю; за рідною хатою; терпіня жінки, що її чоловік п'яниця пропиває майно та ще і катує її; горе вдовиці, плач сироти; — одним словом: ціле жите від колиски до гробу. Та не тільки про теперішнє жите співаєть ся в народних піснях, але й про нашу славу минувшину, про завзяті боротьби наших предків, головно козаків.

Пісень тих народних дуже, дуже багато. Вчені наші й чужі, що цікавили ся тими піснями списали їх цілі величезні книги, а кілько їх ще й доси не записано, й доси ще живуть вони тільки в пам'яті народу. Пісні оспівують, як вже говорило ся, жите народу від найдавніших часів тай теперішнє його жите, а крім того одні з тих пісень співають люди колинебудь, при всяких нагодах, а инші тільки при певних нагодах, обрядах то-що. І після того, про що в них співаєть ся або, коли їх співаєть ся, можемо поділити сї пісні на такі головні підроди:

1. Пісні, що їх співають на Різдво та на Щедрій Вечір т. зв.: колядки й щедрівки або гагілки; пісні, що їх співають на Купала (св. Івана Хрестителя) і пісні обжинкові, що їх співають у жнива. Всі ті пісні називають учені **обрядовими**.

2. Пісні з **родинного життя**: колискові, любовні, весільні, похоронні.

3. Пісні **станові**, що їх співав або співає тільки певний стан, як наприклад: козацькі, чумацькі, ремісницькі, хлібо-робські та ін.

4. Пісні **історичні** т. є. пісні, що в них співаєть ся про нашу минувшину.

Обрядові пісні.

З тих пісень одні зложені дуже давно, деякі навіть перед тисячами літ, ще годі, коли наші предки були поганями, а інші вже новіші. До тих пісень, що дуже давно зложені, зараховують учені пісні обрядові. А пізнають вони се з того, що там дуже часто є згадки ще про поганських богів, в яких наш нарід вірив ще, заки прийняв християнство та й богато заховало ся там згадок про давню минувшину, наприклад про князів, про княжих дружинників (війско). Крім того й мова тих пісень відмінна, етажна. Само слово колядка значить пісня в честь різдва бога сонця (Дажбога), якого почитали наші предки-погани. Сьвято коляди припадало в тусаму пору, в котру припадає тепер Різдво Христа і тому тепер колядки співаєть ся на Різдво. У сих колядках співаєть ся про гордого та пишного пана-господаря, який жиє в дворі, обгородженім золотим терном і з золотими ворітьми. Пан-господар сидить за столом, рахує гроші і дожидає гостей. Перед ним стоять золоті сьвічі і золоті чарки, повні вина та колачі з ярої пшениці. Учені догадують ся, що пан-господар, то найстарший бог Сварог, бог сьвітла й лискавки; його двір то небо, тернова огорода — лискавка, а золото — зорі. Гості се інші боги, яких почитали також наші предки. В иншій колядці співа-

ють про Громовика, бога грому, що або гонить пасти вівці або управляє поле або яко воївник виправляєть ся в поле.

Ще в инших колядках співають про „красну дівоньку” або про „гречную панну”, що сплітає вінок із павяного шіря або стереже винограду перед райськими птицями. Ся „гречная панна” се богиня Зоря, а райські птиці се соняшне промінє, що від него гине ранна роса. Ось одна така колядка про „красную дівоньку”, записана яких 80 літ тому в Калущині в Галичині:

„Ой у садоньку павоньки ходять,
Павоньки ходять, піренько ронять.
Ходить за ними красна дівонька,
Піренько збира, в рукавець кладе,
З рукавця бере, на столик кладе,
З столика бере, віночок плете,
Все приміряє на головоньку;
Диви ся, ненько, чи оздібненько? —
Пійшла дівчина рано по воду,
Та схопили ся буйні вітрове,
Буйні вітрове, шайні дощове,
Шайнули вінком під крутий беріг,
Під крутий беріг, в глибокий дунай.
Пляне віночок крайом-дунайом,
Вона-ж за нею все берегою
Та іздибає три рибарева,
Три рибарева панськїі слуги:
„Май-біг, помай-біг, три рибарева,
Три рибарева, панськїі слуги!
Чи не стрічали, чи не спіймали
Павяний вінок, чистий барвінок?”
„Ой ми стрічали тай ми спіймали,
Та що нам буде за перевець?” —
„Одному буде золотий перстїнь,
Другому буде хустка від боку,
Третому буде сама молода,
Сама молода як та ягода.”

А ось колядка про сотворенє сьвіта:

Коли не було з нащад сьвіта
Подуй же, подуй Господи,
Із сьвятим духом по землі!

Тоді не було неба ні землі,
А тільки було синєє море,
А серед моря зелений явір,
На явороньку три голубоньки:
Три голубоньки радоньку радять,
Радоньку радять, як сьвіт снувати:

„Та спустимо ся на дно до моря
Та дістанемо дрібного піску,
Дрібний пісочок посіємо ми,
Та нам ся стане чорна земля;
Та дістанемо золотий камінь,
Золотий камінь посіємо ми,
Та нам ся стане ясне небоцько,
Ясне небоцько, сьвітле соненько,
Сьвітле соненько, ясен місячик,
Ясен місячик, ясна зірниця,
Ясна зірниця, дрібні звідоньки.”

Весною, в часі коли ми обходимо Великдень, обходили наші предки сьвято Весни. Тоді співали вони радісні, веселі пісні, що їх багато й доси співають на великодних забавах. Се веснянки та гагілки.

Літом, під теперішнє сьвято св. Ів. Хрестителя, обходили наші предки Купала, себто сьвято в честь бога Сонця. Тоді палили огні і перескакували їх та пускали вінки на воду. Сі звичаї в деяких околицях ще й доси задержали ся, а купальські пісні співають скрізь. Ось одна така купальська пісня:

„Чорна хмаронька наступає,
Ой, то царонько виїзжає
Та до царівни на зальоти.
А царівнонька злякала ся,
Під тройдереве сховала ся.
— „Ой слуги-ж мої вірненькі,
Крешіте огні ясенненькі,
Будем палити тройдереве,
Будем шукати царівноньку.”
А царівнонька злякала ся
Та до службоньки озвала ся:
— „Ой слуги-ж мої вірненькі,
Гостріте ножі гостренькі,
Буду краяти сороченьку,
Поїду з царем до шлюбоньку.”
Не потрапила в полотенеце
Тай розкріла собі серце.”
„Ой, лучше мені в землі гнити,
Ніж за цароньком в сьвіті жити.”

До обрядових пісень належать ще обжинкові пісні. Обжинкові були здавна тай тепер є одним із найбільших сьвят, бо що-ж для нашого народу може бути важнійше над жниво. В обжинкових піснях величали наші предки бо-

гів і дякували їм за гарний урожай та щасливі жнива.

В обрядових піснях зображені головню релігійні вірування нашого народу. З них пізнаємо, як і в що вірили наші предки, заки ще прийняли християнство. Та попри се пізнаємо з них і родинне житє давних наших предків.

Пісні з родинного житя.

Ще красше пізнаємо се житє в піснях з родинного житя. Тут маємо змальоване селянське житє, як се ми вже згадали, від колиски до гробової дошки.

В коліскових піснях оспівана любов матери до дитини та журба матери над сим, що станеть ся з її дитятком, коли воно виросте. Ось наприклад одна така коліскова пісня:

Ой, спи дитя без повитя,
Поки мати з поля прийде
Та принесе три квіточки.
Одна буде дрімливая,
Друга буде сонливая,
Третя буде щасливая.
Ой, щоб спало, щастя
Та, щоб росло не боліло,
На серденько не скорбіло,
Ой рісточки у кісточки,
Здоровлячко на сердечко,
Розум добрий в головоньку,
Соньки-дрімки у віченьки.”

Або отся загально відома пісонька:

„Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плота.
Питаєть ся сон дрімоти:
— Де будемо ночувати?
Де хатинка тепленькая,
Де дитинка маленькая.”

Найбільше в нашій народній поезії є пісень любовних. В сих піснях оспівана любов хлопця до дівчини й навідворот. Залюблені взіємно оспівують красу і принаду одно одного, оспівують щастє й горе своєї любови, перепони, тугу за милим чи милою, біль по втраті милої особи, вірність, зраду і и.

Любовних пісень не лише що найбільше, але вони й найкрасші, найкрас-

ше оброблені. Ось кілька любовних пісень. Як гарно в отсій пісні оспівана стріча залюблених:

„Сонце низенько, вечір близенько,
Спішу до тебе, моє серденько.
Через річеньку, через болото,
Подай рученьку, моє золото.
Спішу-сь, спішу ся тай не застану,
Згорну рученьки, плакати стану.
Через річеньку, через болото,
Подай рученьку, моє золото.
Через річеньку через биструю,
Подай рученьку, подай другую.”

Милому, що покидає дівчину, каже вона:

„Як не хочеш, мій миленький, дружиною бути,
То дай мені таке зілля, щоб тебе забути,
Буду пити, буду пити, канлі не опушу,
І тоді тебе забуду, як очи заплющу.”

Любов має різні перепони, то батько-мати не годять ся, то інші люди стоять на перепоні.

„Ой не шуми, дуже, зелений байраче,
Не плач, не жури ся, молодий козаче.
Не сам же я плачу, плачуть карі очи,
Що нема спокою, ані в день ні в ночі.
Сусіди близькі, вороги тяжкі,
Не дають ходити, дівчини любити.

А ось знов як парібок оплакує своє горе, що любка зрадила його:

„Чи се тая керниченька, що я воду брав,
Чи се тая дівчинонька, що я і кохав...
Ось се тая керниченька і ключ і відро,
А вже мене дівчинонька забула давно.
Засипалась керниченька золотим піском,
Злюбила ся дівчинонька з другим козаком.”

Чи можна коротше і красше описати все те, що тут описано. Отсих пісень рядків наводять нам перед очі цілий образ. Парібок довідав ся, що його любка зрадила його. В журбі та горю не знає, що діяти. І мимоволі йде на те місце, де найчастійше стрічав ся з милою — до керниці. Приходить і згадує, як то він тут сходив ся з нею, розмовляв, як тут йому було мило. Місце таке саме як було перше і керниця і ключ і відро, тільки його дівчина не

та — вже нічого любить. Для нього, колись так любя йому керниця тепер не мила — засипалась для нього піском так як його доля.

А як прегарно, з яким чутєм змальований жалі по втраті милого в отсій пісні:

„Ой, гаю мій, гаю,
Та густий, не прогляну,
Випустила соколонька,
Тепер не спіймаю.
Ой, хоч і спіймаю,
Та вже не такого,
Не приляже моє серце,
Ніколи до нього.”

Вже з тих кількох пісень, що тут наведені, можна пізнати, які гарні українські народні любовні пісні. А треба знати, що се не найкрасні. Пісень таких є багато, дуже багато — можна би цілі великі книги списати тільки ними, а всі вони одна красна другою так, що вибрати найкрасні дуже трудно. Тай ще одно. Так як ми їх тут бачимо, читаємо, то се тільки половина краси. Щоб пізнати всю їх красу, треба чути, як їх співають. А спів тих пісень чарує не тільки нас, ними одушевляють ся й чужинці, навіть Німці, Французи та Англіїці.

Не менше гарні, хоч вже не так численні, є пісні про подружжя. В сих піснях оспівується переважно лиху долю замужної жінки, але є й пісні, хоч їх далеко менше, де оспівується не доля чоловіка, що має лиху жінку. Найчастійшеж описується тут важке життя жінки за чоловіком-нелюбом, за якого силою віддали її родичі, горе жінки з чоловіком п'яницею, лиху свекруху і п.

Ось пісня про се, як чоловік-нелюб б'є жінку, а вона безборонна переказує нещій про свою недолю:

„Ой, там за горою та за кременюю
Не по правлі живе чоловік з женою.
Вона йому стенила білу постільоньку,
А він їй готує дротяну нагайку.
Біла постільонька порохом прпала,
Дротяна нагайка біле тіло рвала.”

Біла постілонька порохом присіла,
Дротяна нагайка кровю обкипіла.
Ой, мужу-ж мій, мужу, не бий мене дуже,
В мене тіло біле, болять мене дуже!
Пусти мене, мужу, в вишневий садочок,
Най я собі випву рожевий квіточок.
Взяла роже-квітку тай вергла на воду:
„Плини, плини роже-квітко до мойого роду,
„Плини, плини, роже-квітко, плини по дунаю,
Як побачиш мою неньку, приплини до краю!”
Вийшла стара мати в дунай воду брати,
Як узріла роже-квітку тай стала ридати:
„Деж ти, роже-квітко, тут ся обявила?
Відай тебе моя доня в воду упустила?”
„Ти гадала, мати, мене не згодуєш,
Дала мене за нелюба, а тепер бануєш!
Ти гадала, мати, що мене не збудеш,
Така прийде годинька, ще плакати будеш.”

Правда, який вірний образок, а який мимомовно суму гарний. Чоловік без жінки, а вона далеко від роду, нікому її оборонити. Тільки в садку, в куті може поплакати над своєю долею. Ніким вістки передати. Хиба квітку з рожі пустити на воду. А мати, що її так любила, пізнає, що се квітка від її доньки. Мати плаче, що занастила долю рідної доні, та вже запізно. Кому-ж, хто читати-ме сю пісню, хоч воно таке звичайне, таке часте в життю людей, кому не вистисне вона сліз із очей?

Найдавнішими піснями, що оспівують родинне жите, є весільні пісні. В піснях і обрядах весільних маємо цілий ряд образів, які нагадують нам не раз дуже давні часи, коли родинне жите не було ще таке як тепер, наприклад, коли молодий приходив до молодого, щоби її забрати вже до свого дому, брат молодого не дозволяє молодому взяти її. Він засідає зі сестрою і її подругами за стіл і відтам боронить її так довго, поки молодий не дасть якогось окупу. Сей обряд, се пам'ятка дуже давних часів, коли то молодий парубок із дружиною нападав на дім молодого та силою добував собі жінку. Пізніше був звичай, що молодий купував собі жінку, даючи окуп родині молодого. І один і другий звичай є ще й сьогодні в багатьох дп-

ких племен. Ось пісні, що нагадують сі звичай:

- 1) Ой не находь, Литво,
Будем тебе бити,
Будем бити, воювати,
Марусеньки не давати.
- 2) Біжи, біжи, кониченьку, в тестя двір,
А до мої Марусеньки поза стіл:
Пустимо стрілу перлову,
Вибємо стіну камяну,
Візьмемо Марусеньку молодю.
- 3) Ой Татар, братчик Татар!
Продав сестру за талар,
Русу косу за шістак,
Біле личко таки так.

В першій і другій пісні маємо спомин про се, як то давно здобували жінку. Про давність пісні говорить се, що там співаєть ся про стріли та про розбиване мурів, значить пісня походить з часів, коли ще не знали пального оружя і воювали мечами та стрілами, а мурі розбивали таранами. Третя пісня виразно говорить про продаж дівчини молодому. Деякі з весільних пісень дуже гарні і високо поетичні. Ось пісня, що її співають при від'їзді молодого з дому батька та метери:

„Ступила молоденька з порога
Тай каже: „А бувай, моя мамко, здорова!
Та не плач же, моя мамко, за мною,
Бо не все я забираю з собою...
Лишаю тобі дрібні слези по столу
Тай лишаю дай слідочки по двору,
Тай лишаю своє зілля в городочку —
Тай на свою рідненьку мамочку.
Та хто буде мое зілля поливати?
Буде поливати рідненькая мати,
Ранними тай пізними зоречками
Тай своїми дрібненькими слізочками.
Та дай-же, моя мамко, мені соколятко,
Щоби воно раненько щетагло,
Тай би мене пробуджало:
Бо свекруха не мамочка,
Тай не встане, тай не збудить,
Але піде до сусіди тай посудить,
Та мойому серденьку жаль буде.”

Похоронних пісень у нас не так вже багато тай не всюди вони співають ся.

В них оспівуєть ся смерть когось із родини або похорони. Є се плачі й голо-сїня по помершїм.

Станові піснї.

З пісень станових, пісень, в яких оспівуєть ся якийсь окремий стан, найбільше є пісень чумацьких. Чумаки, се були люди, що їздили з України по сіль у Крим. Вони збирали ся разом нераз по кільканайцять і під проводом ота-мана рушали в дорогу. Такий відділ на-зивав ся валка. В давнїйших часах така дорога була небезпечна, бо в степах мо-гли напасти Татари й чумаки мусїли бути все зоружені. Для безпечности бра-ли вони собі в охорону нераз відділ ко-заків, за що платили їм певний пода-ток.

Ось пісня про чумацьку гулянку:

„Гуляв чумац на риночку,
Та пив чумац горілочку.
Пропив воли, пропив вози,
Пропив ярма ще й занози,
Все своє добро.

Прокинув ся чумац в ранці
Тай почапав у гаманці:
Всі кишені вивертає,
Аж там гроший вже чорт має,
Нїчим похмелитись.

Прийшов чумац до шинкарки,
„Сип, шинкарко, хоч пів кварти!“
Шинкарочка з горда дметь ся
Ще й з чумаченька сьмієть ся,
Що гіркий лянця.

Скинув чумац жупанину:
„Сип, шинкарко, четвертину!“
„Ой не всиплю четвертину,
Добудь гроший хоч з полтину,
Тоді пий, гуляй.“

Ой вийду я на могилу
Та погляну у долину:
Лежать воли, стоять вози,
Висять ярма, ще й занози,
Все чумацьке добро.

Ой пішов би я до дому,
Та бою ся поговору,
Будуть бити ще й ганити
Та заставлять ще й косити,
А я козак не здоров.

Ой пїйду я у Молдаву
Та сїм років погорюю,
Та сїм лїт я погорюю,
Воли й вози покуюю,
Знов буду чумац.

Змальована тут безжурна, легкодуш-на вдача чумака. Він пропиває весь за-робіток, воли й вози так, що не має чим їхати в Крим. Лишаєть ся йому, хиба вертати до дому на господарство. Та він не хоче, бо там заставлять косити, а чумаки, що привикли до мандрівки, до вольного життя на широких степах, не любили сидїти на місци та занимати ся одною роботою. Головнож не люби-ли хлїборобської праці. Є инша чумаць-ка пісня, в якій селянин кличе чумака до себе на роботу косити сїно, однак він не хоче, волить бїдувати нїж взяти ся за косу. Так і тут. Він волить сїм лїт у Молдаві горювати, щоб тїльки знов купити собі воли й чумацьку мажу (віз) нїж працювати дома наполи.

Козацькі піснї вяжуть ся здебільша з історичними. Ремісницьких пісень у нас мало. Господарські піснї оспівують житє селян, тому до сього подїлу тре-ба зарахувати й богато колядок, щедрї-вок, гагілок, а передівсїм обжинкові пі-снї. В піснях господарських маємо опи-си жнив, сїнокосів і и.

Історичні піснї.

Найважнїйшим, найбільшим скарбом у нашїй народнїй поезїї се наша істо-рична народна поезия. В них змальо-вана ціла наша минувшина від най-давнїйших часів аж по найновїйші, зма-льовані славні й сумні картини з на-шого життя. До наших часів переховало ся народних історичних пісень з ча-сів княжих дуже не багато. Та не все так було. Колись і про ті часи було в нас багато пісень. Маємо про се згад-ки в літописях наших. Та прийшли ин-ші часи, часи козацькі, які народови припали бїльше до вподоби і нарід по-кинув тамтї піснї, а захопив ся козаць-кими.

Та все таки і з тих давних княжих часів маємо піснї головно колядки та

щедрівки. В деяких колядках і щедрівках уже ті спомини неясні, баламутні, але все ще можна пізнати якусь подію з нашої історії. Ось наприклад з історії знаємо, що в давніх часах наші люди наймалися до війська в Царгороді. Се описується в одній колядці:

„Ішли молодці рано з церковці,
Ой, дай, Боже!
Ой ішли, ішли раду радили,
Раду радили не однакую,
Не однакую, а троякую:
„Ой ходімо-ж ми до ковальчика,
До ковальчика, до золотника,
Покуймо-ж собі мідяні човна,
Мідяні човна, золоті весла.
Ой пустимо-ж ся на тихий Дунай,
Долів Дунаєм під Царгород,
Ой чуємо ми там доброго пана,
Що платить добре за служеньку:
Ой дає на рік по сто червоних,
По сто червоних, по коникови,
По коникови тай по шабельці,
Тай по шабельці, по парі сукон,
По парі сукон тай по шапочці,
Тай по шапочці тай по панночці.”

В інших колядках, щедрівках чи веснянках описується облога города, боротьба з Татарами, в деяких згадується навіть імя князя, як от приміром князя Романа.

Як я вже згадував, цих пісень мусіло бути більше, та славна **козацька доба** витворила багато нових пісень і нарід. співаючи єї нові пісні, які його більше займали, забував поволі старі.

Чому-ж то так нарід зацікавився козацькою добою, козацтвом? А тому, що в княжій добі нарід майже не брав участі в політичнім життю, тільки князі та бояри й дружинники (війско). Інакше в козащині. Тут, хто хотів, міг стати козаком, а до того козацтво все виступало в обороні селянства. Тому ніщо дивного, що нарід так сподобав собі козацьчину і на її честь зложив тільки пісень і дум та переховав їх у пам'яті аж до наших часів.

Найдавніші козацькі пісні оспівують боротьбу козацтва з Татарами і

Турками. Маємо пісні, в яких описується напад Татар на Україну, як руйнують села й міста, як беруть людей у полон та важка доля полонянників у татарській і турецькій неволі, головню на турецьких галерах (кораблях).

„Зажурилась Україна, що ніде прожити,
Витоптала орда кіньми маленькї дїти,
Ой маленьких витоптала, великих забрала,
Назад руки постягала, під хана погнала”

співаєть ся про напад татарської орди. А ось як описується, як Татари ділять між себе полон:

„За річкою огні горять,
Там Татари полон ділять.
Село наше запалили
І богатство розграбили,
Стару неньку зарубали,
А миленьку в полон взяли.
А в долині бубни гудуть,
Бо на заріз людей ведуть:
Коло шиї аркан вєть ся,
А по ногах ланцюх бєть ся. —
А я бідний з діточками,
Пійду лісом, стежечками.”

В иншій пісні зазуля питається ся берези, чому вона біла, не зелена. Береза відповідає, що вона не може бути зелена, бо під нею стояли Татари, обтинали шаблями її гілля та розкладали огні, конитами грасували землю, зпід коріння добували воду. В пісні про полон Коваленка описується ся, як богач Коваленко зібрав женців, щоб жалі пшеницю. Привів їх на лан і каже, що в неділю відвідає їх. Пійшов Коваленко до дому та в дорозі зловили його Татари. В пісні про полон Волинянки (дівчини з Волині) описується ся, як Татари полонили Волянину, а батько її жене в погоню за нею. Дівчина просить батька, щоб вернув ся, бо труд його даремний.

„Верни ся, батеньку, верни ся рідненький!
Вжеж мене не однімеш,
І сам старенький загинеш;
Занесеш голову на чужую сторону,
Занесеш очиці на турецькі границі.”

Найкрасшою з тих пісень є пісня про полон трох попадянок. Дуже гарні є думи, т. зв. „невольницькї плачі”. Ко-

зак у неволі, в кайданах, просить сокола, щоб поніс вістку до батька-матери, щоб визволив їх із неволі. На се відповідає йому брат, що не слід посилати вістки до батьків, бо вони й так не знати-муть, де їх шукати. Плачі такі кінчать ся звичайно просьбою до Бога.

„Визволь, Господи, всіх бідних невольників
З каторги бісурменської
На тихі води,
На ясні зорі,
У край веселий,
Між мир хрещений.”

Богато наших невольників стогнало в турецькій неволі по тюрмах та на галерах. Галери, се були великі кораблі, до яких були приковані невольники-веслярі. Богато було там наших невольників, та всі вони воліли зносити знущання ніж зректи ся своєї віри та своєї народности й вітчизни. Рідко тільки дучали ся одиниці, що „для панства величного, для лакомства нещасного” потурчили ся, побісурменили ся. І їх не забула народна поезія і згадує їх з погордою. Більшість невольників не піддавала ся спокусі. Більшість їх відповідало так, як отся мати, що дістала ся в полон до зятя-Татарина, відповіла своїй дочці зрадниці:

„Ліше мої вбогі лати,
Ніж дорогі твої шати,
Я не хочу панувати,
Пійду в свій край загинати.”

Не згадує лихим словом, а добрим тільки одну, що „потурчилась, побісурменилась” — Марусю Богуславку, а се тому, що хоч вона й потурчила ся, так не забула про свій рідний край і визволила невольників із тюрми.

Часом удавало ся невольникам втекти з неволі. І про се є багато пісень. Найбільші з них і найкрасці се дума про азівських братів і дума про Самійла Кішку. В першій з них оповідаєть ся, як трох братів утікало з неволі, з Азова; — два кінні, третій піший. Піший брат просить, щоб вони його взяли між коні, та вони не хочуть. Піший брат ги-

не в стєну від безхліб'я та безвідя. Але два кінні гинуть також. Їх догоняє татарська сторожа й убиває. В другій думі, найдовшій із усіх народних дум описуєть ся, як Самійло Кішка, користаючи з того, що ключник галерський загнув п'яний, викрав у нього ключі та повідмикав кайдани невольникам-галерникам і відтак враз із ними вирізав турецьку сторожу й утік на Україну.

Богато дум і пісень описує походи козацькі на турецькі й татарські землі й боротьбу козаків із бісурменами на суші й на морі. Найбільше дав ся в знате Татарам і Туркам кошовий Іван Сірко.

Значна пайка історичних поезій оспівує боротьбу козацтва з Польщею. Важке було жите нашого народу під небіжкою Польщею. Ось як описує його народна дума:

„Ой то ляхи-гайдамаки
Україну зрубали,
Течуть річки кроваві
Темними лугами.
Ступай, коню, підо мною
Широко ногами,
Ідуть ляхи-гайдамаки
В погоні за нами.”

Зривав ся наш народ кілька разів проти сього гнету, та все не вдавало ся, не вдавало ся головно тому, що не було згоди. Та біда й досвід навчили. Прийшов славний 1648. рік і на поклик батька Богдана Хмельницького весь український народ виступив одностайне проти ворога й очистив Україну так, що став самотнім паном у своїй країні. І тоді заспівав:

„Та немає лучше та немає красше,
Як у нас на Україні:
Та не має Ляха, та не має пана
Не буде зміни.”

Про сї славні часи, часи Хмельниччини переховало ся до наших часів найбільше народної поезії. Все в тих поезиях і думах оспіване і знущання Ляхів і Жидів над нашим народом і як Хмельницький завзиває на рід до боротьби за волю і боротьба й славні побіди

й утеча ляхських понів і Жидів з України й очищуванє України й могутність та слава козацтва й вольне житє українського народу.

Ось як у народній думі кличе Хмельницький народ до боротьби за волю:

„Друзі, панове молодці,
Охотники, броварники,
Годі вам по броварях ива варити,
По винницях да й по проваллях валати ся;
Да ідїть ви жидів да Ляхів
Із України згоняти, то будете ви собі мать
Хоч на три дні хорошенько
По козацьки погулять...
Друзі, панове молодці,
До Случи річки прибувайте,
Жидів да Ляхів у пень рубайте,
І до них по козацьки словами промовляйте:
— Жиди да Ляхи, примічайте,
Ото буде по той бік Случи ваше,
А по сей бік пана Хмельницького і наше.”

А ось пісня про битву під Жовтими Ведами:

„Чи не той то хміль, що коло тичин веть ся?
Гей той то Хмельницький, що з Ляхами беть ся.
Чи не той то хміль, що по ниві грає,
Ой той то Хмельницький, що Ляхів рубав.
„Чи не той то хміль, що у ниві києне,
Ой той то Хмельницький, що Ляшеньків тисне.
Гей поїхав Хмельницький ік Жовтому Броду,
Гей не один Лях лежить головою в воду.
Не пий Хмельницький дуже тої жовтої води:
Іде Ляхів сорок тисяч хорошої вроди...
„А я Ляхів не бою ся і гадки не маю,
За собою великую потугу я знаю.
І ще татарську орду за собою веду,
А все, вражі Ляхи, на вашу біду!”
Утікали Ляхи, погубили шуби...
Гей не один Лях лежить вищіривши зуби!
Становили собі Ляхи дубові хати,
Приїдеть ся Ляшенькам в Польщу утікати!”
Утікали Ляхів деякі полки,
Іли Ляхів собаки і сірії вовки.
Гей там поле, а на полі цвєти:
Не по однім Ляху заплакали діти.
Гей там річка, через річку глиця:
Не по однім Ляху осталась вдовиця.”

Не стало Хмельницького, не стало й згоди на Україні, а тут уже не один

ворог а два: Польща й Москва. Важко прийшло ся українському народови — і вже не так весело співав він. Заспівав він тоді:

„Ой горе нам на Гетьманщині,
Надочучила вража панщина,
Що ходячи наїсись, сидячи виспиш ся!
Як на панщину іду, торбу хліба несу,
А з панщини іду, ні кришиночки,
Обмивають мене дрібні слізочки.”

Московські царі бояли ся, щоби воля, яка панувала на Україні, не спонукала й московський нарід, який здавна стогнав уже в царськїм ярмі і привик двигати кайдани, подумати про волю для себе й тому постановили знищити волю на Україні, знищити український народ. І взяли ся насамперед до козацтва. Полк за полком вислалі на чужину копати канали, де вони від голоду та нездорового підсоня (клімату) вигібали трохи не всі. А на Україну насилалі московськї війська, які стояли постійно по містах і селах і обдирали український нарід до останної сорочки.

„Москаліки, соколики!
Поїли ви наші волики,
А коли вернетесь здорові
Поїсьте й останні корови.”

— жалував ся український нарід на сі постої московських салдатів, яких український нарід зове москалями. А козаки, що були на канальних роботах на чужині заспівали про себе:

„По чім же ти, Мозиру, знаєш,
А що жовтї піски?”
— Туди ішли з сірими волами,
А назад прийшли пішки.”
„По чім же ти, Бобруйську, знаєш,
А що різані фєси,
Туди ішли в червоних чоботах,
А назад прийшли босї.”

Зруйнувавши гетьманську Україну, взяли ся Москалі й до Запорожа. Ще 1709. р. в часі повстаня Мазепи під проводом зрадника колишнього Запорожця Галагана облягли вони Січ, яка тоді була на острові Чортомлику і зруйнували її.

Запорожці перенесли Січ до Туреччини. Добре їм там було, та все то на чужині.

„За все добре, миле братя, та під Турком жити, Тільки одно неприємно, що на віру бити.”

Настрашили ся Москалі того, що Січ у Туреччині заснувала ся й стали перемовлювати Запорожців до себе:

„Ой лише Москаль тай до кошового:

„А ідїть до мене жити!

Ой дам я вам землю та по прежнему

А по Дністер — границу!”

Та не вірили вже Запорожці й відповіли йому:

„Ой брешеш, брешеш, превражий Москалю,

Що у тебе добре жити,

Ой як підем ми у твою землю,

Будеш нам лоби голити.”

Та перемогла туга за рідним краєм і Запорожці вернули на Україну, хоч знали, що там їх не гаразд жде й заснували нову Січ між ріками Підпольною та Базавлуком 1734. р. Та простояла вона там всего 41 рік. Прийшов 1775. р. Цариця Катерина, яка знищила вже гетьманство 1764. р., задумала тепер зробити кінець і Запорожжю. І вислала на Запороже військо під проводом Текелія:

„Ой за гори, за Лимана вітер повіває,

Кругом Січи запороській Москаль облягає,

Облягає Москаль Січи, лягерями стали,

Вониж свого генерала три дні ожидали.

Шатнула ся по курінях запасу шукати,

А московська вся старшина церкви обдирати.

Та беруть срібло, беруть злото, ще й воскові

[свїчі,

Зостаєть ся пан кошовий з писарями в Січи.

„Ой устань, Харку, устань, батьку, просять

[же нас люди,

Як станемо на границі, по прежнему буде.

Як вийдемо на границу та впросим царицю,

Щоб оддала степи вільні по прежню границу

„Та не на теж я, вражі сини, москаля зібрала,

Щоб степ добрий, край веселий назад завертала.

„Ой устань, Харку, устань, батьку, щож ми

[наробили,

Що степ добрий, край веселий тай занастагли.

Та тече річка невеличка з під білої кручі,

Заплакали Запорожці від цариці йдучи.

Стає хмара за лимана, а другая з поля,
Заплакала Україна, така її доля.”

Осьтак співає народна пісня про останню руїну запороської Січи й Запорожа Москалями.

*
* * *

Осьтак перейшли ми історичні пісні. Вже з сих нечисленних примірів бачили ми, що в народній історичній поезії оспівана трохи не вся наша минувшина часів козаччини. Найбільше пісень з Хмельниччини, бо се найсвітліша доба нашої минувшини й тому найбільше вбила ся в пам'ять народова.

Лишають ся ще пісні суспільно-політичні, які тісно в'яжуть ся з історичними.

До пісень суспільно-політичних належать пісні про рекрутчину, про панщину, про нужду та пісні про волю.

*
* * *

Ось і все про народну поезію, однак слід сказати, що сей огляд далеко не повний, на повний докладний огляд тут не стає місця. Навіть поділ поданий на початку не повний. До сього поділу можна ще додати пр. пісні сьмішні, насьмішливі, пісні релігійні, а вкінці коротенькі віршики як от коломийки. Та тут поданий тільки поділ важніших родів поезії. Скажу ще тільки про коломийку. Коломийка се коротенькі, найчастішше двовіршеві поезійки. Самих сих поезій можна би назбирати сотки тисяч. хоч не всі їх і дасть ся записати. Вони повстають, можна сказати, що дня при всякій нагоді. Богато з них, як скоро повстає так скоро й забуваєть ся. Затямлюють ся тільки красші, або котрі якусь важнішу подію оспівують. Одначе богато між ними є дуже гарних і формою і змістом.

Ось приміром:

„Падуть роси, падуть роси на білу березу,
А я свому миленькому сорочку мережу.”

Який гарний образок. Дівчина сидить і вишиває мильському сорочку, а на зелену березу падають срібні краплини роси, так як під вправною рукою дівчини хрестики мережки на білу сорочку.

Ось ще коломийка для приміру:

- 1) Нема цвітку на всім свѣтку як на тій
[калинці,
Ніхто не є такий милий як мати дитинці.”
- 2) Мої любі коломийки, де я вас подію,
Занесу вас в чисте поле — там я вас розсію;
Та як буде добра доля — я вас позбираю,
А як буде лиха доля, я вас занехаю.”

*
* *

Вже з сього коротенького огляду можемо пізнати яка богата, яка гарна наша народна поезія. Не диво, що вона причарувала собою й учених чужинців. Вони захоплені красою нашої народної поезії й признають, що красною не має ніякий инший нарід. Ось що каже про нашу поезію німецький учений Боденштед: „Нема такої країни, деб дерево народної поезії принесло такий розкішний овоч, нігде дух народний так живо, так дійсно не виразив ся в своїх піснях як на Україні. Яке глибоке, правдиве, людяне чутє, який пориваючий душу сміток висловлений в сих піснях. Які нестощі спаровані з юнацькою силою пробивають ся в піснях про коханс. Але такт і соромливість чутя, що панує в них скрізь, надто виступають. Між усіми піснями українськими нема ніякої, щоб змушувала лиця найсоромливішої дівчини почервоніти”. А другий Німець Францоз пише: „Народна українська пісня не тільки може порівнати ся з піснею кожного иншого на-

роду, але більшість їх вона перевищає ніжною чуюстю й багатством і глибокостю чутя”.

Ось-так говорять чужинці про нашу народну поезію. То для них вона має таке велике значіне. А для нас має вона значіне не тільки красою, має значіне й тим, що вона виратувала наш нарід від загибелі, навчила нарід любити своє, пригадувала йому його славу минувшину, дала початок новій нашій писаній літературі, бо наші поети писали й пишуть за взірцями народної поезії, а й на стару літературу мала не раз великий вплив. Одним словом, народна поезія се наш найдорожший скарб. Плекаймо-ж її, а головно всі ті, що їм доля судила жити на чужині. Вона-ж на чужині пригадує рідний край, рідний нарід, вона переминоює нам чужину в рідну землю, лучить усіх нас, хоч би з як ріжних сторін ми зійшли ся на чужині в одну родину. Оповідает один подорожний, що раз ішов далеким чужим містом. Довкола чужа-чужина, чужа мова, чужі люди. Нараз почув за собою тихий спів:

„Соловію маленький,
В тебе голос тоненький,
Заспівай же ти мені,
Бо я в чужій стороні.”

Він прискочив до сього, що співав і відразу став його обнімати. Сей, що співав теж не питаючись ніщо обняв першого. Що-йно, коли осьтак привітали ся стали, розшитувати один одного, відки вони. І показало ся, що один з Австрії з Коломийщини, а другий з російської України з Катеринославщини, з землі, де колись була слава Січ. Рідна пісня злучила їх, зробила з них приятелів, братів.

Плекаймо-ж її, шануймо, любім її.

О. Олесь.

ПУТА РОЗРИВАЙ!

Сніг в гаю... але весною
Розів'єть ся гай...
Може долею ясною
Зацвита й мій край.

В небі мла... а сонце гляне
Й мла ростане вмить...
Може й мій народ повстане
Й скрикне: „Будем жить.”

Сон... але всю землю збуде
Жайворон-гінець
Може й ти, мій сонний люде,
Знайдеш сну кінець.

На обличчю рабство, туга,
Безпросьвітна мла,
Деж гординя твого духа,
Вольного орла?!

Як вулькам стоїш ти згаслий,
Але чую я,
Що в душі твоїй нещасній
Море ще огня!

Вірю я, що ще схороне
Сам себе мій край,
І кричу: „О, мій Самсоне,
Пути розривай!”

Олександр Колесса.

В СВІТ ЗА ОЧИ.

Ранні зорі серед неба мерехтіли,
Як лебеді тиху воду сколотили.
Не лебеді злотіли крилоньками,
Виходили бідні люди з дітоньками;
У незнану вибирались сторононьку,
Покидали свою рідну родиноньку...
Покидали рідні хати без опіки,
Мандрували за далекі гори-ріки.
Може річку глибокою переплинем,
А у рідній сторононці марно згинем...
Ой, чужая сторононька, чужі люди,
Та вже гірше на всім світі нам не буде!
Ой, далека сторононька і незнана:
А у рідній—що заробиш,—все для пана.
Опадають чорні руки від роботи;
Марно гинуть наші діти попід плоти.
Та не жаль нам працювати-гарувати,
Аби пальців із голоду не глодати.

Павло Грабовський.

Сироти.

Дітки маленькі кликали маму:
„Вставай, голубко, нене кохана,
Прокинь ся швидше та кидай яму,
Бо ми не їли з самого рана!”
Даремно ждати; побігли в клуню:
„Чом не йде мама? — скажи татуню!”

„Пождіть, не плачте, дітоньки милі;
Небавком прийде ваша матуся,
Зварить кулеші, булки дасть білі,
Я скоро в хату також верну ся.
Не ждеть ся дітям — побігли в клуню,
„Деж наша мама? — скажи татуню!”

Голову сумно тато понурив,
Обійняв діти, та що казати,
Трома струмками піт з нього дзюрив...

Лишив роботу, побрив до хати,
Злагодив їсти і знов у клуню...
А дітки в голос: „Куди, татуню?”

Зростають дітки і голі й босі,
Вже не питають, бо зрозуміли,
Чом не приходить матуся й досі.
Нелюдські злидні кругом обсіли,
Усе порожне, комора й клуня;
По заробітках женуть татуня.

На дворі люто, тріщать морози,
А він працює і дні і ночі;
Краялось серце, змерзали сльози,
Поки заплющив на віки очи.
Побіжать діти із хати в клуню:
„На кого кинув ти нас, татуню?”

Козак і кінь.

(Народна пісня.)

Ой три літа, три неділі
Минуло ся на Україні,
Як козака Турки вбили,
Під явором положили.
Під явором зелененьким
Лежав козак молоденький;
Його тіло почорніло,
А від вітру пострутіло.
Над ним коник зажурив ся,
По коліна в землю вбив ся.
— Не стій, коню, наді мною,
Бачу-ж я щироньку твою!
Біжи-ж степом та гаями,
Долинами, байраками,
До моєї родиноньки,
До вірної дружиноньки.
Стукни в браму копитами,

Тай забрязкай поводами.
Ой вийде брат — понурить ся,
Вийде мати — зажуристь ся,
Вийде мила — порадіє,
Стане, гляне — тай зімліє!”

— Де ти, коню, пана скинув?
Кажі-ж, коню, чи не згинув?”
— Мене Турки надігнали,
Пана мого з мене зняли,
Постріляли, порубали,
Там над Дністром лихували!

Ой цить, мати, не жури ся,
Вжеж бо син твій оженив ся,
Взяв він собі за жіночку,
Зеленую могилочку,
Тай крутую долиночку.

ЮРІЙ СІРИЙ.

ВІДРОДЖЕНЄ РОСИЙСЬКОЇ УКРАЇНИ.

В 1914. році 9. цвѣтня минуло 260 літ від того часу, як Росія прибрала до своїх рук Україну. Минуло 260 літ перебування великого народу під гнетом самодержавного російського царя і гуртка його прислужників. Час сей занадто довгий, остільки довгий, що на протязі його зникли деякі цілі держави, лишивши по собі тільки спомин, народили ся нові держави, змінили ся порядки в старих державах, що колись були подібно як в Росії самодержавні, себто правились царями ні перед ким невідповідальними. Час сей занадто був довгий і на те, щоби прилучений український нарід довести до знищення, стерти не тільки його, а й назву саму з лица землі. Се було і тепер є завданням російського уряду. Не жалів він і не жаліє сил на те, щоби знищити український нарід, не снитясть ся перед жадними способами і веде в тім напрямі скажену боротьбу. Принявши 260 літ тому Україну яко рівну собі і самостійну державу, Росія скоро зрадила ті постанови і знищила навіть натяк на якусь самостійність, а тепер старається знищити й ті ознаки національного життя, які властиві українському народови.

Одначе побороти, вбити цілий народ вона не змогла. І тепер, по 260 роках тяжкої неволі ми не тільки не знищені, не тільки не співаємо сумних пісень над похороненою Україною, а навпаки маємо шасте писати про її відродженє, про побідоносний похід до славної будучини. Той факт, що ми йдемо до будучого, що не вінаємо в безені на вербах своїх гарф, як найкрасше свідчить про те, що Україна не вмерла, а

живе і не сьогодні, так завтра пірве зовсім кайдани, якими так старанно заковувало її російське правительство та заспіває гимн волі разом зі своїми братами, що в силу історичних обставин належать до Австрії й інших держав, а також і з тими братами, що в силу економічних або політичних обставин мусіли шукати собі ліпшого життя в таких далеких країнах, як Америка і ин. Той день нашого съвята, нашого визволення вже недалеко. Вже бачимо ми промінні нової зорі, що зійде над багатоміліонним і многострадальним народом українським.

I.

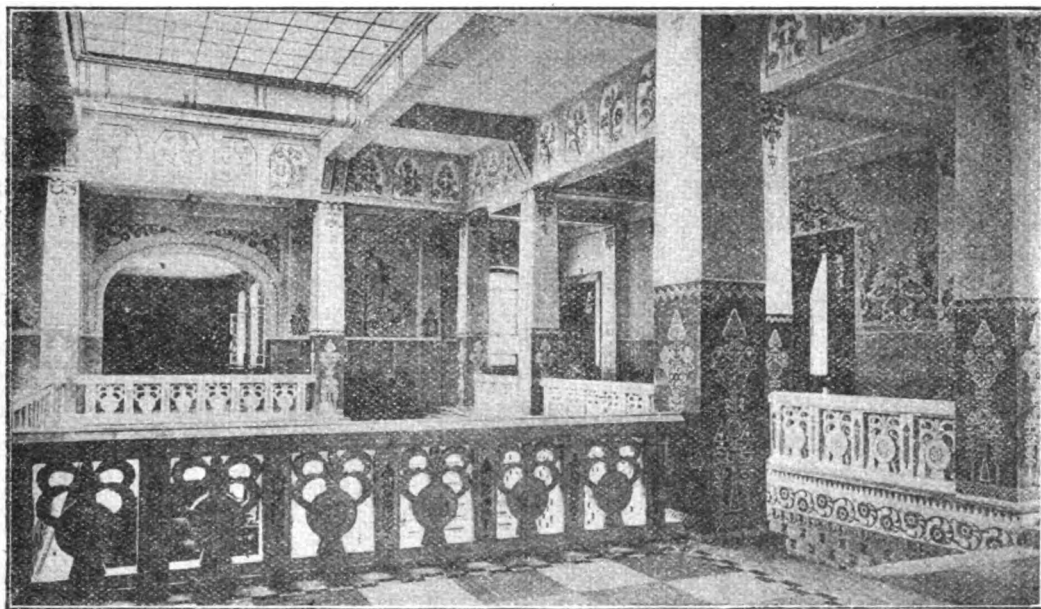
Російська Україна простягається від австрійського кордону, а власне від Галичини на схід понад Чорним морем, або як його звали в минулі часи Козацьким морем, аж до Дону. Україна російська, як і вся Росія поділена на окремі великі округи, що звуть ся губерніями. Займає Україна такі цілі губернії: Київську, Подільську, Волинську, Херсонську, Катеринославську, Полтавську, Харківську та Чернігівську. Окрім сих губерній у величій числі живуть наші люди в околицях (губерніях): в Холмщині, Бессарабії, Таврії і переважно заселяють Кубанську околицю. Всього-ж займають Українці в Росії площу землі, яка виносить приблизно 750 тисяч квадратних кілометрів.

Щодо числа населення то російські Українці серед народів, що творять російських підданих, займають друге місце; їх найбільше по Москалях; мень-

ше-більше всіх російських Українців є 35 мільонів.

Але не все був наш нарід таким великим і не все мав під собою таку велику землю як тепер. З історії знаємо, що були такі часи, коли наш нарід займав тільки невелику околицю над Дніпром. Але то були вже занадто далекі від нас часи. Колиж ми візьmemo такий час як триста літ прибізно і оглянемось назад, то довідаємось,

кляло російське правительство на те, щоб з тих людей, котрі ішли на нові місця, поробити Москалів. Не спинилось воно перед тим, щоб заводити скрізь мову пануючого, пробувало воно мішати переселенців в той спосіб, щоб половина села було Українців, а половина Москалів, але все те ні до чого не вело. І по кількох десятках літ ті Москалі, що переселялись сюди російським урядом для

Будівля в українським стилю.

Вестибуль другого поверха будинку губернського земства в Полтаві на російській Україні.

що й тоді наш нарід був далеко менший. Такі губернії як Херсонська, Таврійська, Катеринославська, Кубань, Харківщина, були зовсім незаселені. То були величезні простори віковичних степів, якими блукали кочівники Татари та робили напади на наші українські землі. Але на протязі трох сот літ зробила ся величезна зміна. Всі ті землі ми бачимо досить густо заселеними і то переважно народом українським. Факт заселення таких просторів свідчить найкраще про житеві сили та енергію, яка кринеть ся в нашім народі. І не треба забувати того, що робив він се при страшенній боротьбі. Всі сили

змосковщення Українців, самі робили ся Українцями і забували свою російську мову, хоч за ними стояв уряд російський і російські порядки. Се ще краще свідчить про житевість і силу нашого народу.

Все, що живе на світї чи то буде рослина, чи тварина, чи людина, для того, щоб жити, потребує житевих засобів, з яких найголовнішою звичайно є пожива. А для людини, щоб вона жила і розвивала свої природжені духові сили крім звичайної поживи для тіла потрібна ще й пожива для душі. Найголовнішим знарядом для здобути

духової поживи є слово. Бож за помочню слова люди порозумівають ся межн собою і через слово здобувають собі знанє. Коли відняти у людини слово, заборонити їй говорити тою мовою, яка їй рідна і знана з років дитячих, а примусити говорити мовою чужою, то людина стає безпомічною і не тільки не розвиваєть ся розумово, а навпаки — тупіє, йде ніби назад.

Се дуже добре розуміло навіть і таке немудре правительство на чолі зі своїм самодержавцем як російське і, коли не могло з Українців зробити Москалів при помочи московської кольонізації, взяло ся заборонити його рідну мову, знищити його культуру, звичаї і т. инше. Отже поруч з боротьбою, яка вела ся за заселені землі, вела ся ще й иньша боротьба і то далеко труднійша — боротьба за рідне слово, за звичаї свої рідні, за свою культуру.

II.

Ми вже згадували, що 1654. року Україна прилучила ся до Москви яко самостійна держава. Прилучила ся для того, щоб знайти поміч в боротьбі проти Польщі. Одначе Московщина відразу зрадила і стреміла до того, аби приборати Україну до своїх рук, та завести скрізь свої порядки. Коли переглянути той стан в яким була в ті часи Росія і Україна, дивним здаєть ся те, що розмірно так легко Московщині вдало ся заволодіти Україною, дивним здаєть ся, що така дика, варварська держава так вжерлась в Україну. Бо й справді порядки московські в той час були значадто злі. Перш за все Московщина уявляла тоді країну темну, дику, некультурну. Про якусь просвіту там і мови не могло бути і людина, яка могла ся так прочитати слово, або підписати своє прізвище, вважала ся дуже освіченою. Порядки в Московщині були теж лихі. На чолі всього стояв цар, котрий міг безвідповідально робити все, що хотів, міг, як кажуть, карать і млувать. Звичайно сам цар правити не правив, а

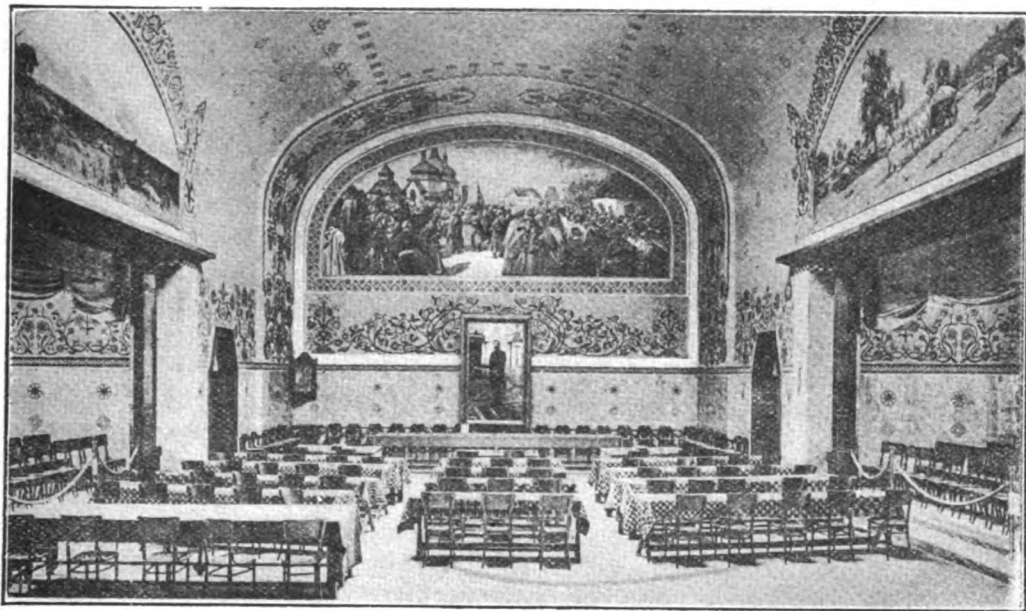
доручав се своїм приближним, які також безвідповідально робили в державі все, що хотіли. Весь працюючий нарід московський був під владою панів, закріпощений таксамо, як і в Польщі в ті часи. А Україна навпаки в ті часи відзначала ся иншими порядками. Перш за все на Україні просвіта стояла так високо, що дивувались навіть люди закордонні, які там подорожували. Неграмотних було мало, кождий Українець дитину свою навчав у школі не тільки читати і писати, а й инших наук. Правив собою весь наш нарід. Нарід вибирав гетьмана, старшину, судив, поців. Вибрані урядники повинні були робити так, як того хоче нарід, бо були відвічальними перед народом. Що-ж найголовнійше, то на Україні не було панщини. Визволившись зпід Польщі, Україна знищила і панщину.

Отже над культурною Україною запанувала дика Московщина. Як се робило ся, не будемо подрібно оповідати, бо всякий може докладно довідатись про те з книг наших істориків. Скажемо лише, що велику ролю як-не-як тут відіграла сама українська старшина. Як гяжко, а треба сказати, що вже тоді були між старшиною і зрадники і запроданці. За ласку московського царя, за щедрі подарунки, „за шмат гнилої ковбаси”, як каже наш поет, продавали вони свою матір, а найбільше продавали для того, щоб зробитись богачами, бо московський уряд, прибираючи до рук Україну, заводив там свої порядки, землі дарував старшинам покірним, а непокірних засллав на Сибір, закріпощав родини і віддавав його панам московським і старшинам українським. Нарід боров ся за свої права і вольности, але ворог був сильнійший і за помочню зрадників-старшин взяв гору над Україною.

З окремої держави з власним гетьманом Україна стала ся звичайною провінцією Московщини. Скрізь Московщина позаводила свої порядки, людей відда-

ла панам, на користь Московщини заведено великі податки, людей українських стали брати до московської служби яко жовнірів, українські школи знищено, щоб нарід був темний. За кількадесять літ вже не можна було пізнати України: виснажена боротьбою вона скоїла ся і, здавало ся, заснула віковичним сном; здавало ся, що кінець прийшов навіть самому істнованю українського народу.

„Енеїду” і видав з початком 19-ого столітя „Наталку Полтавку”. Головна його заслуга полягає в тім, що „Енеїду” своєю написав він такою мовою, якою говорить наш нарід і героями свого твору взяв людей наших. За прикладом Котляревського починають іти й другі. З’являеть ся цілий ряд письменників, котрі пишуть і говорять українською мовою, котрі словом своїм пробуджують національну свідомість

Будівля в українськiм стилі.

Головна галя зі столами для земських гласних в будинку губернського земства в Полтаві на російській Україні.

III.

Але по довгiм часі відпочинку, саме в найлютішій часи починає справа змінити ся на краще, починаєть ся новий рух відродження.

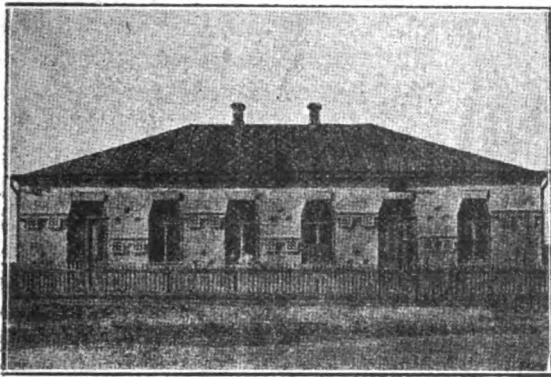
Зорею сеї боротьби являєть ся вже не шабля і рушниця, як то було ранійш, а рідне слово, не лицарі закуті в панцирі, а наші письменники, вчені і поети — починаєть ся відроджене нашої літератури.

Батьком нової української літератури являєть ся Іван Котляревський, що написав свою безсмертну

людей. Письменники сї були переважно роду панського і круг їх діяльності обіймав, здебільшого панів та всяких чиновників урядників. Але в 1814. році під стріхою кріпака народив ся Тарас Шевченко. Сьому синові селянина-кріпака судило ся стати провідною зорею в нашiм відродженю, судило ся стати невмирущим народним генієм. Своїми поезіями, своїм житєм, своїми муками за рідний край він „воістину поправ” ту смерть, яка здавало ся, справляла бенкет над Україною і воскресив її до нового життя. Ми не будемо тут спинятись над житєм Шев-

ченка, бо про нього муєнь знати кождий сьвідомий Українець. Скажемо тільки, що Шевченко не обмежував своєї діяльности писанєм поезиї та малюванєм картин, до чого мав незрівняний талант. Поза сьм він брав найдїяльнїшу участь і в практичній політичній роботі разом з иншими тодішними українськими діячами. Найголовнїшою бідою, всенародним горем була тоді панщина. Робучі люди-селяни були панським „бидлом”, кріпаками і пани робили з ними все, що хотїли: примушували їх до незмірно тяжкої роботи, ставились до селян як до скотини, катували їх за найменшї провини, знасилювали селянські доньки, завдавали до війська на довгі роки селянську молодь і навіть не соромились міняти людей за цїв. Шевченко не тільки бачив стражданє народу, а й сам їх перенїс на власній шнї, бо, як відомо вже нам, походив він з родини кріпаків. Тому то він і ставав так завзяго в оборонї людий перед панами, тому він і клав усї свої сили на те, аби визволити людий від панщини та кріпацтва. Болїла його і доля України, що була під владою Московщини. Він знав, чим була Україна в минувщинї, бачив і те, що муєть вона знову стати вільною. І от дїятого, щоб визволити Україну з неволї московської, він разом з инними діячами, а головню під проводом відомого історика М. Костомарова взяв був участь в роботі товариства, що звало ся „К и р и л о - М е т о д і ї в с ь к е б р а т с т в о”. Братство се було засновано заходами М. Костомарова в Києві 1846 року і воно було першим товариством, що мало на метї змінити державний лад, який панував тоді в Росїї. Сьвідомість народна в ті часи вже досить була зрєла, щоб утворити ґрунт для діяльностї братчиків. Товариство се бажало зближеня і з'єднаня всіх славянських народів, але в такїй спосіб, щоб кождому них забезпечено цілковиту свободу. Статут, вироблений членами Кирило-Методїївського братства, полягав ось в чім: Кождий із славянських народів (Москалі, Поляки, Українці, Сер-

би, Чехи і ин.) мав утворити окрему республіканську державу, де всіми справами порядкував би сам нарід через своїх вибраних представників. На чолї кожної такої республіки мав стояти вибраний на певний час президент. Всї справи кожного народу окремо провадили би ся і рїшали би ся в краєвих соймах через вибраних народних заступників, а справи, які торкали ся спільно всіх народів, котрі належали до союзу або федерації, мали розглядати ся і розвизуватись у соймі, зложенім з вибраних послів від усіх народів. Голова союзу муєв бути виборний. Се головні основи статута товариства. Поза тим братчики вважали потрібним перевести як найскорше в жите такі річи: скасованє по всіх славянських землях кріпацтва і всяких привілеїв одного стану людий перед другими; всі люди муєли бути рівними і вільними; заведене загальної осьвіти; загального виборного права і т. п. Переведене в жите сих постанов товариство хотїло зробити без повстаня, мирним шляхом. Дїятого воно мало вже досить міцний ґрунт і в народї. Але діяльність його припинилась дуже скоро. Через донос російський уряд довідав ся про істнованє сього товариства. Його члени були заарештованї і покаранї. Особливо люто покараний був Шевченко. Його завдав російський цар Микола I. в неволю в москалі і вислав над далеке Аральське озеро в пустинні степи. Одначе з возгрозом Кирило-Методїївського братства рух український не спинив ся. Все більше та голоснїйше входив він в жите, а в 1860. році заснував ся навіть український орган в Петербурзі „О с п о в а”, що виходив в 1861. році і десять місяців 1862. року. Разом з тим в Києві закладають ся гуєтки, що провадять просьвітну роботу серед народу, заводять школи, видають народні книжки і т. п. Але російський уряд не спить і всі сили напружує, щоб сей рух задушити. Звичайно йому се вдаєть ся легко і вже в другій половинї шістьдесятих років усї школи бачимо замкненими, книжки народні видавати заборонено,

Будинок „Просвіти” в селі Мануйлівці на російській Україні.

а красших дібчів заарештовано і позамикано до тюрми. Та трудно і не можливо спинити живе життя. Як не дбало російське начальство про те, щоб убити рух український, та не змогло і в сімдесятих роках знову починаєть ся робота, яку ведуть люди, що згуртували ся коло так званого західного відділу географічного товариства. Хоч переважно робота ся була чисто науковою, але для України мала вона велике значіне. Та скоро і сю діяльність припиняє уряд російський і кладе на все свою важку лану. В 1876. році російське правительство в своїй лютий боротьбі дійшло до того, що видало варварський закон, яким заборонило друкувати українською мовою все, що може йти на користь народови. Забороняло ся друкувати книжки наукові, популярні, дитячі, релігійні. Дозволяло ся, та й то правонією російською і по цензурнім перегляді видавати тільки вірні й оповідання. Остільки сей закон був суворий і варварський, що навіть таке правительство як російське не відважилось оголосити його вселюдно. Видало воно його тайно, тільки для чиновників, щоб вони ним руководили ся, а чиновники за ласку вищих напів готові робити все, не зважаючи чи то йде на користь тому народови, що їх зодягає і годує, чи на нікому. А в данім разі вони радо перекладали в життя те, що наказало їм правительство. Найменьша проба видати

якусь книжку коїсну була даремною. Здавало ся вже, що далі не було жадних надій і способів до веденя національної боротьби нашому народови. Одначе український літературний рух і по тім безглуздім законі не завмирає. Уже в 1882. році в Києві починають Українці видавати журнал в російській мові під назвою „Кіевская Станица”. Сей місячник був цілком присвячений українському життю і українським справам. Окрім того, що він давав відомости про минуле й сучасне життя України, він гуртував коло себе українських учених і письменників і особливо значіне його зросло з того часу, як в нім дозволено було друкувати оповідання мовою українською.

Але все таки літератури було занадто мало в ті часи, щоб могла вона робити в повній мірі діло просвіти народу; про якісь виклади або відчити пе-

Українські дівчата з Полтавщини на російській Україні.

ред нагодом на його рідній мові й думати ніхто не смів. Народним учителям заборонено було говорити до народу його мовою і взагалі правитель-ство стояла на тім, щоб саму назву „Україна” винищити. Слово „Україна” було заборонене і в мові і в літературі. В ті часи живе українське слово можна було почути тільки в театрі на виставах. І театр був справді одним з найголовніших чинників, що двигали нарід до пробудження національного. Особливо велику службу зробив театр, що заснував ся в 1881. році.

З великими зусиллями і великими труднощами повстав він. Але ті люди, що взяли ся за се діло, перемогли всі труднощі і з нічого майже утворили такий театр, який прославив ся не тільки на Україні, але в цілм світі. Першими оснувателлями і проводирями українського театру були Кропивницький, Старицький, Карпенко-Карий, М. Заньковецька, Сакаганський, Садовський, Затиркевич та інші. Почали вони виставою „Наталки Полтавки”, аж пізнійше репертуар їх збогатив ся їх таки творами, бо М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий і М. Старицький були не тільки артистами, а й добрими драматургами. Кождий з них написав багато драм більшої вартости. Одначе не треба думати, що театр наш користував ся ласкою російського правительства. Навпаки, до сього прояву українського життя воно відносилоь таксамо як і до інших. Щоб унеможливити виставу добрих штук, воно їх забороняло, а пропускало до вистави тільки такі, де не було натяку на політичні чи суспільні умови життя нашого народу. Забороняло ся таксамо виставляти на сцені лише українські штуки. Конче мусів гурток театральний в тойсамий вечір ставити по українській штуці ще й російську і то в стільки актах (розділах), в кількох була українська. Приміром, коли трупа хотіла виставити штуку „Ой, не ходи Грицю на вечерниці” в пяти діях, то в той же вечір мусіла виставити на тій же сцені перед тими-ж глядачами ще й штуку

російську на 5 розділів. Чи можливо се було? Ні, скаже читальник. Одначе артисти нані уміли се робити і знаходили шляхи. Всі такі утиски відбивали ся сумно на розвитку нашого театру; не міг всюди являтись, бо наприклад вступ української трупи в такі міста як Київ, Полтава зовсім був заборонений. З сих містх доходило навіть до того, що начальство забороняло співати на концертах пісні мовою українською. Так наприклад, коли в Одесі гурток на вечірні хотів проспівати пісню народню „Дошик, дошик, каназ дрібненький”, то начальство строго заборонило. Мусіли зробити переклад на мову французьку і тоді співати перед слухачами Українцями. І випадків такого поведеня, такого глуму над нашим народом, над нашими святащами зі сторони російського уряду було дуже а дуже багато. Так багато, що й діти наші не зможуть всіх пригадати, щоб за них віддячитись достойно.

Отже утиски були доведені до того, що національне життя ледви-ледви пробивало ся.

Тепер було одно спасене для українських діячів — се перенести всю свою діяльність за межі російської дійсносци, в такі місця, де-б не міг чинити їх уряд. Таким місцем була Галичина, де була хоч яка-така свобода нашому народови українському. Сям починають користувати ся Українці ще від шістьдесятих років. Туди все більше та більше спроваджуєть ся наших учених і письменників, туди посилають ся літературні праці і гроші, а в 1873. році в Галичині заходами Українців з російської України і Галичини засновуєть ся Товариство імени Шевченка, котре пізнійше перетворено в Наукове Товариство імени Шевченка, а тепер йде до того, щоб стати українською Академією наук. Товариство се з самого початку являєть ся огнищем нашої науки і культури. З українських учених на початку його існуваня особливо положило багато

праці М. Драгоманів. Переслідований російським урядом він в 1876 році мусів виїхати за кордон і звітам переводив свої думки між український наїод російської України і Галичини. Трудно в сій статі зазначити і обговорити ту великанську працю, яку робив Драгоманів. Скажемо тільки, що в особі Драгоманова український рух поступив ще далі наперед. В цілім ряді книжок, брошур і статей Драгоманів розробляв і розвивав те, як Україна мусить визволитись від панованя над нею чужинців і утворити порядки нові, гідні такого великого народу.

Згадавши тут про Галичину, не можемо ми не зазначити того, що вона відіграла і відіграє величезну ролю в українським національним русі взагалі й у відродженю російської України зокрема. Мимо важких умови свого життя вона робить ся осередком того руху. Тут засновують ся перші наші наукові інституції, школи, гімназії, виклади українською мовою в університеті. Тут повстають партії, тут пробуджуєть ся і творить організацію люд робітничий, якому безперечно належить найкрасше будуче у світі і який іде в боротьбі першим. Все те, що дієть ся і що діялось в Галичині в той чи инший спосіб, відбиваєть ся на Україні російській. Зносина сих, штучно поділених земель, заселених нашим народом, чимраз стають жвавійшими і не припиняють ся доси.

Велику ролю у відродженю України відіграв ще один наш учений історик М. Грушевський. Будучи запрошеним австрійським урядом на катедру львівського університету викладати всесвітню історію, він переїздить з Києва до Львова на початках 1890 року. Переїздить сюди повний сили, з великим науковим засобом, з європейською освітою і починає свою наукову і громадянську роботу і за короткий час стає на чолі культурного, наукового і політичного життя Галичини. Не помиляючись, можемо сказати, що тільки завдяки його невтомній праці за такий короткий час Галичина стала на таку

висоту, а українська наука завоювала собі таке почесне місце серед світових наук.

З початку сього огляду я зазначив, що буду говорити тільки про Україну російську і коли згадав тут про Галичину, то лиш настільки, наскільки вона мала вплив на відроджене України російської. А вплив той був справді великий. Галичина не тільки була в ті часи місцем де переховувала ся наша наука, література і взагалі культура до красних часів. Ні, вона була і жерелом, з якого користувала ся довший час живою водою Україна російська.

Живіший видавничий рух зачав ся на російській Україні в 1898-ім році. Показником сього являєть ся хоч би засноване в 1898 році в Петербурзі „Добродійне Товариство для видаваня загально-корисних і дешевих книжок“, і розвиток видавничого товариства „Вік“, що було засновано в Києві 1895 року гуртком тодішних академиків, а теперішних діячів в українській літературно-громадянській роботі. Отже книжка починає все більше та більше проникати в широкі народні маси, заохочувати їх до рідного слова і будити національну свідомість. І вже в 1903 році такі події як відкрите памятника І. Котляревського в Полтаві, та святкування ювілею славного нашого артиста і музика М. Лисенка показують, оскільки виріє національний рух на Україні російській. На сих святках вже видно стало, що український рух не є явищем, котре під напором царського уряду зникне, а сила, якої не зломить ніщо.

Разом з сими подіями виростають і утиски російського уряду на все, що носить признаку українського і власне ті утиски йдуть уже не тільки від уряду, а й добровільних його співробітників, здебільша ренегатів, що виїшли з українських родин, і продались Москалям за тенленьку посаду, за грубий гріш. Але вже спинити того, що почало ся, не в силі було російське правительство. Український рух перейшов від інтелігенції в широкі маси і вже не обмежував ся літературою,

а прийняв форми політичної боротьби і звернувся до революційних способів, до чинних виступів проти російського уряду. На початку ХХ століття повстають на Україні і розвивають сильну діяльність українські соціалістичні і революційні партії. Першою такою організацією українською була „Р е в о л ю ц і й н а У к р а ї н с ь к а П а р т і я”. (В 1905. році вона перетворилася в „У к р а ї н с ь к у с о ц і я л - д е м о к р а т и ч н у П а р т і ю”). Ся партія складалася з людей відважних і знаючих народ, робітництво, його потреби та знала, що такими шляхами як доси ішла українська інтелігенція, далі йти не можна. Щоб ожила Україна національно, культурно, треба аби в роботі прийняли участь найширші робітничі і селянські маси, а щоб могли прийняти сі маси участь, — треба їх визволити з тої політичної неволі, в якій тоді була вся Росія. Люди, що входили в сі організації, взяли ся до боротьби революційної і заслуга їх така велика, що годі оцінити її тепер. Вони перші сміливо й отверто покликали за собою народ до боротьби. Царський уряд, як відомо, вже з попередних моїх слів, не дозволяв друкувати таких українських книжок, що були-б корисні народови, забороняв інтелігентній людині входити в зносини з простим людом з цілю якоїсь пропаганди. Отже організація „Р. У. П.” потайки друкує книги й листи, корисні народови і потайки розповсюджує свою літературу між робітниками і селянами. Се перше рідне слово було, яке перечитали селяни і робітники на своїй землі, бо як не-як, а інтелігенція панська до сього часу не зміла близько підійти до народу. Помимо розповсюдження книжок члени „Р. У. П.” йдуть і самі в нарід та розкривають темному народови очи на те, звідкілья походить його лихо. Вони вказують на найбільшого ворога робітництва і селянства, на панів і капіталістів, які самі нічого не роблять, а живуть з чужої праці під охороною і захистом російського царського уряду. Щоб побороти капіталістів і панів, що

лишками сидять на тілі працюючих мас, треба найперше побороти той царський уряд, який обороняє їх силою війська і т. д. Вони учать селян і робітників, що для боротьби треба бути організованими, проти сили війська ставити оружну свою силу. Вся така наука вела ся в українській мові, роздавали ся в такій мові листки й газетки, які друкували ся здебільша в Галичині („Селянши”, „Добра Новина”, „Гасло”). Разом з наукою і розповсюдженням літератури члени організації показували і своїми прикладами, як треба вести боротьбу з царським урядом. Урядники царські стежили за тим усім, затрачали великі гроші на те, щоб ловити сих революціонерів, а зловивши, завдавали їх на тяжкі муки, карали вязницею, заплали в холодні сибірські місця. Та се не лякало борців за народне діло. Вони сміло ішли на муки, а на місце їх ставали нові лави борців. Ся праця великий вплив мала на широкі маси. Простий люд тепер побачив, хто їх справжній оборонець. Він вірив тим людям, які не жалували свого життя і йшов за ними в боротьбі.

НОВА ДОБА.

На сі-ж часи припадає в і й н а Р о с і ї з Я п о н і є ю. Поза всіми інтесами царський уряд в сій війні, маючи надію виїти переможцем, гадав тим самим утвердити свій стан і далі провадити реакційну політику у себе. Але війна була, як відомо, неспаслива для Росії. Значно менший японський нарід побідив Росію і громадянство побачило, оскільки існуючі порядки кепські. Починаєть ся визвольний рух, котрий переходить у справжню революцію 1905. року. Під напором революції царський уряд мусів пійти на уступки та обіцяти перевести цілий ряд реформ, котрі могли-б поліпшити положене російських громадян.

Революційний 1905. рік сміло можна вважати початком нової доби в історії українського руху. Йдучи поруч

з російським громадянством в боротьбі за загальні політичні права, українське громадянство голосно заявляє і про свої національні потреби. Перш за все підносить ся голос з домаганем знести закон 1876. року, що забороняв вільно видавати книжки й часописи українською мовою, а також і домагане дати українському народови право вчити дітей у школах рідною мовою. Довго не годилось російське правительство скасувати ганебний закон 1876.

давання газети, але уряд місцевий довго бореть ся з тими заходами й аж з початком 1906. року в Києві почав виходити щоденний орган „Громадська Думка” і місячник „Нова Громада”. Та „Громадська Думка” ще існувала й року. Вже в осені 1903. року в редакції перевела російська поліція ревізію, багато співробітників заарештовано й віддано до в'язниці, а видаване газети заборонено. „Нова Громада” припинилась по скінченню

Українські діти, що були учасниками Шевченкового свята в Києві, столиці України в 1910-ім році.

року, аж під напором революційї мусліло се зробитп. Явилась можливість вільного вислову думок рідною мовою. І відразу починають ся заходи коло видавання газет рідною мовою. Першою такою газетою являється „Хлібороб” в Лубнях на Полтавщині. Газета та мала величезний успіх серед населеня, але уряд відразу почав число за числом конфіскувати, а на пятім числі припинив її зовсім. На місце „Хлібороба” в грудні 1905. року починає виходити тижневик „Рідний Край”. Починають ся заходи і в Києві, в тім серці України, коло ви-

дання газети, але уряд місцевий довго бореть ся з тими заходами й аж з початком 1906. року в Києві почав виходити щоденний орган „Громадська Думка” і місячник „Нова Громада”. Та „Громадська Думка” ще існувала й року. Вже в осені 1903. року в редакції перевела російська поліція ревізію, багато співробітників заарештовано й віддано до в'язниці, а видаване газети заборонено. „Нова Громада” припинилась по скінченню

року з тої причини, що до Києва був перенесений зі Львова журнал „Літературно Науковий Вістник”, який відразу здобув велику популярність серед Українців. По кількох місяцях по припиненю „Громадянської Думки” в Києві починає виходити щоденна часопись „Радя”, яка й до сього часу мимо всяких труднощостей існує. Не будемо тут перечисляти всіх газет і журналів, які починали виходити в сі часи на Україні. Їх було багато, але вік їх був недовгий. Правительство всюди забороняло такі видання, а співробітників і редакторів

спроваджувало до в'язниць і накладало на них величезні й тяжкі кари. Особливо довелося зазнати горя й витримати мук народній часописи „Село”, яка почала виходити в Києві 1909. року. Вплив сей газети на села був дуже великий. Коло неї були згуртовані всі ліпні співробітники російської України. Борола ся вона 1½ року, але не могла нарешті встояти проти кар, що з неймовірною щедрістю сипались на неї і припинилась. Властиво спочатку не припинилась, а перемінила назву. Замість „Села” почав виходити „Засів”, але й сей витримав тільки рік і мусів припинитись, не маючи змоги витримати тих кар, що накладав на нього уряд. Щодо теперішнього стану преси на Україні, то можна сказати, що вся вона переважно в Києві і в сім році виходять там такі головні часописи: щоденник „Рада”, тижневик „Маяк”, місячники: „Літературно-Науковий Вістник”, „Дзвін”, „Українська Хата”. Крім того виходять „Записки Київ. Науков. Товариства” і „Україна”, оба журнали чисто наукові та „Світло”, журнал педагогічний.

Поза сим виходять спеціальні журнали: „Наша кооперація” і „Ріля”. Поза Києвом виходить дуже мало і то не регулярно. З важніших можна вказати на „Рідний Край”, що переніс ся до Гадяча, „Молода Україна”, дуже розумно ведений і корисний орган для українських дітей. В Петербурзі виходить ще „Український Студент”, орган молодіжи. Се більш-менш все, що виходить періодично на Україні. Як бачимо, преса за мала для тридцять мільйонного населення. Але, на жаль, і та ледви животіє. Головна причина сумного стану преси знову полягає в тих переслідуваннях, які робить над нею російський уряд. Помімо кар грошових і кар в'язничних над співробітниками та редакторами, уряд не спиняєть ся й перед карами над тими людьми, що передплачують українську газету. Всім служашим в урядових інституціях заборонено висшими урядниками передплачувати газети

в українській мові, а звичайним людям (сесянам, робітникам) просто не віддають газети з почти, коли він передплачує. Скаржитись передплатник не може, бо з того все одно користи не буде ніякої. Почтар завсіди може сказати, що він не видав часописи з огляду на її негідливий напрямок і сього досить для його виправданя. Але всетаки преса наша на Україні не до упадку йде, а все більш розвиваєть ся і кріпне.

Не можна промовчати про другий рід друкованого слова, а саме про різні книжки і т. д. Як відомо з попередних слів, до 1905, року на російській Україні було тільки два видавництва, що стояли більш-менш міцно — се „Добродійне Товариство” у Петербурзі і видавництво „Вік” у Києві. Від 1905 року сі видавництва розвинули дуже криво свою діяльність, а поруч з ними наводжують ся й нові видавництва, які не обмежують ся вже видаванем тільки красного письменства, а видають книжки найрізномодійшого змісту. В Петербурзі в 1906. році повстають видавництва „Боротьба” і „Праця”, які видали ряд книжок революційного змісту, які через утиски російського уряду мусіли скоро припинити свою діяльність. В той же час у Києві повстає вид. „Ранок”, котре видало найвидатніші праці М. Драгоманова, призначені для народу; в Полтаві засновуєть ся вид. „Український Учитель”, що видає книжки педагогічного змісту. Пізнійше се видавництво перейшло до Києва і тут розвиває свою діяльність. З київських видавництв, що повстали по 1905. році і до сього часу працюють, можемо зазначити „Ган”, котре видало цілий ряд народних і дитячих популярних книжок. „Час” — видає дешеві книжки для народу. „Дзвін” найсоліднійше з нових видавництв, котре видає повні зібраня найкрасших наших письменників, праці з економічної науки і різні популярні книжки для робітників і селян. „Криниця”, видавництво, що по характері своєї діяльності підходить до „Часу”. Поза сими видавництвами є

богато дрібніших і спеціальних, але на них ми спинятись не будемо. Згадаємо ще про видавництво київського Товариства „Просвіта”, яке видало цілий ряд популярних книжок, але припинило свою діяльність в 1909 році з наказу уряду. Взагалі ж можемо сказати, що видавнича ро-

1906. року на всю Україну була лише одна книгарня українська в Києві „Книгарня Київської Старини”, тепер ми маємо в Києві крім „Київ. Старини” книгарню „Літературно-Наукового Вістника” і книгарню вид. „Час”. Богато маємо українських книгарень і поза Києвом. З них найголовніші в Харкові,

Хлопці-жартуни на російській Україні (в Харківщині).

Хлопці обіцяли кацапови, що „зроблять його патрет” на паркані, а кацап сидить спокійно і чекає на свій „патрет”.

бота йде на російській Україні досить добре, рік-річно випускають у світ сотні тисяч книжок різноманітного змісту. Книжки ті, без огляду на заборони, всеж таки розповсюднують ся серед народу і знаходять читачів. Посередниками головними між видавцями і читачами являють ся українські книгарні.

Полтаві, Катеринодарі (Кубань), Катининславі, Сдесі, Петербурзі (Московщина) Житомирі і т. д. Всі книгарні вже міцно стоять на своїм ґрунті і випродують масу книжок. Отже рух видавничий і рух книгарський свідчить найкрасіше про те, оскільки вже виросла народна свідомість і, яка велика потреба у людей наших мати книжку,

написану рідною мовою. Цікавлять ся і читають російські Українці не тільки ті книжки, що виходять на території російської України, а спроваджують великими масами також і книги з Галичини. Головним посередником в тім ділі є книгарня „Літературно-Наукового Вістника”. Зазначаючи в попередних словах те, оскільки наш нарід горнеть ся до рідного слова, всеж мусимо сказати, що наслідки того не такі добрі. Сьому причиною являеть ся найголовніше те, що російська Україна ще й до нині не має ні одної школи, де би наука викладала ся рідною мовою.

Про негайну потребу шкіл рідних на Україні не будемо говорити. Кожда людина мусить знати, що без рідної школи нарід не може розвиватись, не може зростати культурно, а мусить лишатись завсїди в задних рядах культурних народів. Знав і знає се народ український і завзято веде боротьбу на протязі цілого часу за рідну школу, народню, середню і висшу. Особливо ся боротьба завзято вела ся в 1905, і 1906. році, в часи найвисшого піднятя народного руху. Майже не було на Україні такого села, такого хутора, де би не збирали ся віча і нарід сам у вимогах політичного характеру ставив пункт, що на Україні мусять бути скрізь заведені школи, де би дітий їх учено рідною мовою та вказувалось на те, що теперішні школи з мовою викладовою московською не тільки не дають людям користі, а навпаки затемнюють дітям голови і відбивають у них охоту до науки. Що се й справді так, ми маємо багато доказів. До того часу поки Україна мала свої школи, майже не було людей неграмотних, вчлихь тоді і хлопці і дівчата. Україна давала багато вчених людей, які працювали не тільки на Україні, а й в Московщині, котра в ті часи не мала своїх вчених і освітою не могла пишатись. Тепер ми бачимо не те. На Україні тепер грамотність ушла до неможливости. Діти хоч і ходять до школи, але звідтіль зная не вино-

сять, бо мова в школі для них чужа і незрозуміла. Навіть ті, що вчили ся і скінчили народну школу, по двох-трох роках ледви-ледви можуть зробити свій підпис. Народ український тепер просвітно стоїть на останнім місци між иншими народами. От, до чого довів його російський царський уряд! І тепер, коли нарід вимагає рідної школи, уряд напружує всі сили, щоб придусити ще більш його та загнати ще далі в темний кут. Він добре знає, що, давши школу українському народови, тимсамим дасть йому змогу рости культурно і дізнаватись про ту правду, яку перед ним ховаєсь. В своїй боротьбі з українським народом царський уряд не знає меж і знову дійшов до того, що забороняє в школах тримати книжки писані мовою українською, забороняє учителям говорити до дітий їх рідною мовою, навіть дітям забороняє між собою розмовляти рідною мовою. Але сей глум, се знущанє катів над цілим народом вже не страшить нас. **Настане час і вже блиско він, коли скинемо ми з себе ярмо і змемо все те смітя, всю ту грязь, яка дусить це нас своєю силою.** Уже останні роки показують, що той час блиско. Все смілійше та смілійше вступаяє нарід в боротьбі за свої права. Особливо гучно пролунали голоси з вимогами народної школи з рідною мовою на останнім учительськїм з'їзді, що відбув ся в Петербурзі з кінцем 1913. року. На сїм з'їзді було шось коло 6.000 народних учителів і майже односторонно ухвалена резолюція, в якій для всіх поневоленних народів, що заселяють Росю, домагають ся шкіл з рідною мовою.

Наслідки сього з'їзду покищо сумні: Учителям, що брали там участь здебільшого вишовають службу і садять до в'язниць. Але учителі ті були виразниками потреб народних, їх можуть посадити, та не зможуть посадити всього народу до в'язниць. Разом з домаганєм народної школи у рідній мові провадить ся боротьба і за середню та висшу школу і ся боротьба починаєть ся тільки

тоді, коли народ наш вийде переможцем і здобуде собі своє.

В початках 1906. року українська інтелігенція, щоб хоч трохи зарадити сумному просвітному стану України починає заводити скрізь по більших містах і місточках товариства „Просвіти”. На протязі короткого часу „Просвіти” густою сіттю вкрили Україну і коло них згуртувалися численні маси народу, але вік сих товариств був не довгий. Одна за другою посипались заборони уряду і з великого числа лишилися тепер тільки в деяких місцях „Просвіти”, та й ті не можуть вести своєї роботи в бажаних розмірах.

Однак життя і рух український не спиняється: він іде і в ширину і в глибину. Вже тепер маємо багато інституцій на Україні не тільки просвітних, а й економічних, маємо докази й того, що рух український іде все жвавіше і набирає політичної ваги. Вже тепер ясно виставили Українці й те, що вони домагаються не тільки шкіль і борються не тільки за рідне слово, а домагаються і борються за автономію України, за ті права, які так нахабно відібрав Україні російський царський уряд. Тільки вільна, автономна Україна зможе розвиватись, зможе провадити життя своє так, як того воно вимагає. Боротьба за автономію виростає тепер до тих розмірів, що замовчувати її немає потреби. Участь беруть тут

не тільки інтелігенти, а й селянство і робітництво. Найкрасшим доказом того, оскільки вже виріє український рух, були 1914. року столітні роковини нашого генія Тараса Шевченка. Російський уряд повів скажену боротьбу проти того сьвята. Заборонено не тільки робити по містах на Україні в сей день засідання або обходи, присвячені Т. Шевченкови, а навіть заборонено правити за него по церквах панахиди. Але на сей раз царський уряд не розраховував вже своїх сил. Заборонами своїми він не затулював ротів Українцям, а навпаки, справа українська стала ще голоснішою. На весь сьвіт пролунали голоси про сї ганебні вчинки російського уряду. Не зміг він заборонити вже й самого сьвята. Маси народу, не маючи змоги сьвяткувати в домах, вийшли на улицю і демонстративно заявили походами, революційними піснями і піснею „Вічної пам'яті” Т. Шевченкови, що вони на далі не дозволять знущатись над собою російському урядови. Сї походи, сї виступи почазують, оскільки виростає вже свідомість народна, дають надію й на те, що ми стоїмо вже на порозі справжньої свободи, дають надію на те, що не далеко вже той час, коли „розкують ся заковані люди” і стануть до будови нового життя. Небо вже жевріє й палас і ранок недалеко.

Петербург, дня 15. мая 1914.

Г. Левчин.

РАЗОМ БРАТЯ!

(З білоруського.)

Разом, братя, будьмо в згоді
Чи в недолі, чи в пригоді
І злучім ся в шнур як гуци,
На гаразд всім Білоруси!

Бо чи хто коли був в силі
Виник поломать відразу? —
Не здоляє — тільки вилле
Много поту, сил і часу!

А коли його розвяже,
Кожду він тоді прутинку,
Як візьметь ся, як наляже,
Переломить як билинку.

Так і ми, коли в громаді
Разом станемо стійною,
Разом будем жить і радить,
Не злякають нас бідою.

Степан Руданський.

ЧОРНІ ДУМИ ЗВИСЛИ.

Не згадаю гадни,
Не змишлю я мисли!...
Як чорнії хмари
Чорні думи звисли!

Порадь, мати, що діяти,
Ой чи жити, чи вмирати:
Порадь, моя мати!

Роспунає серце,
Каменіють груди...
Скажи, моя нене,
Що зі мною буде?

Кажуть люде: „в світі чари,
В світі люде, не татари:
Не будеш без пари!”

Ой світе мій, світе!
Лушпина оріха!

Де твої росноші,
І де твоя втіха?

Нудно в тобі, як в неволі,
Тільки мука, тільки болі, —
Ні волі, ні долі!

І ви, мої люде,
Люде — не татари.
Чи хоч раз ви руку
Сироті подали?

Кому горе — горе й буде,
Другим жалю не прибуде...
Люде-ж мої, люде!

Наоколо глянеш —
Та й каменем станеш,
А на себе глянеш —
Як билина вянеш.

Лист за листом опадає,
Рік за роном упливає,
Назад не вертає!

Не згадаю гадни,
Не змишлю я мисли,
Як чонії хмари,
Чорні думи звисли.

Порадь, мати, що діяти:
Ой чи жити, чи вмирати:
Порадь, моя мати!

Степан Руданський.

ХТО-Ж РІДНЕНЬКИЙ ТАМ ЗАПЛАЧЕ?

Не дивуйтесь, добрі люде,
Добрі люде, ви сусіди,
Що задумуюсь між вами,
Що журюся я завсіди.

Літа мої молодії...
Що-ж по тому, що-ж по тому,
Як без щастя, як без долі
Жити в сьвітї молодому?

Моє щастє за горами
Може другим помагає.
Може доля враз з Дунаєм
В синє море упливає.

Жите моє! жите моє!
Ти — покошена нива.
Не осталась, не пригнулась
Жадна квіточка щаслива.

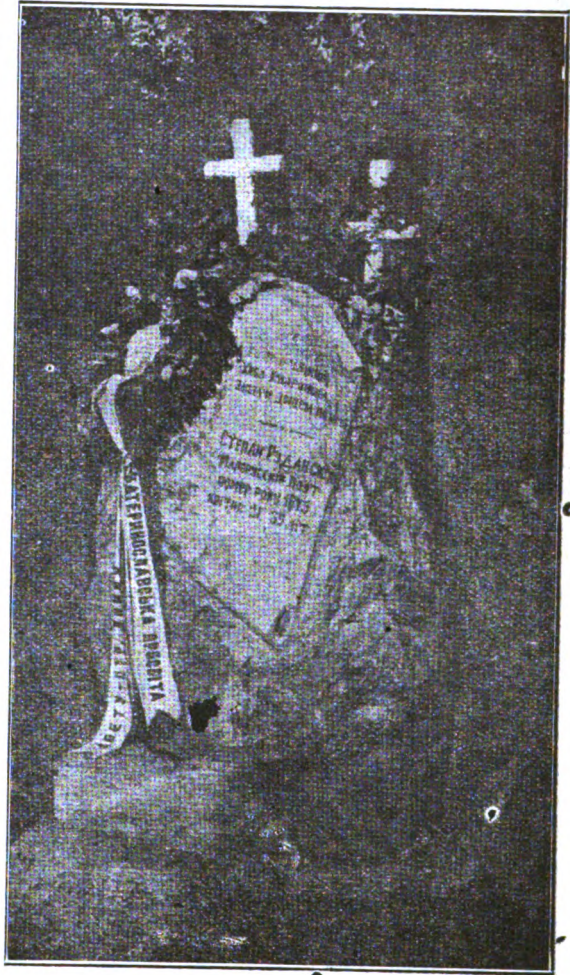
Жар серденько пригриває,
Душа рада-б в холодочок, —
Та де гляну — щоб то нущик! —
Тільки камінь та пісочок.

І я сохну, засихаю,
Як в степу билина тая,
Поки мене не пригорне
Де могилонька сирая.

І григорне могилонька!...
Хто-ж рідненький там заплаче?
Хиба ворон чорнокрилий
Пролітаючи закраче.

І пригорне могилонька!...
Хто-ж за мене спогадає?
Як подумаю за сеє,
З жалю серце розпукає.

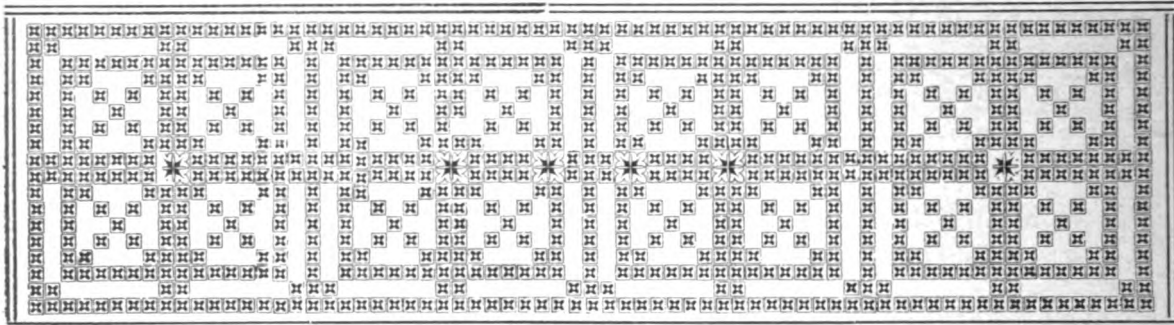
Не дивуйтесь же ви, люде,
Не дивуйтесь ви, сусіди,
Що задумуюсь між вами,
Що журюся я завсіди!

Могила українського поета Степана Руданського
в Ялті на Кримі.

На камені видно напис з іменем поета і датою
смерти, а в горі отсей цитат з його поезії:

„На могилі не заплаче
Ніхто в чужині,
Хиба хмаронька заплаче
Дощем по мені.”

Антін Лотоцький.

СЕСТРА-КОЗАЧКА.

XXXXXXXXXX

Історичне оповіданє на основі народної пісні.

I.

Та запороських землях, недалеко границі, між горішним бігом рік Орелі та Донця стояв чималий хутір. У сьому хуторі жив уже від непамятних часів рід Петренків. Як давний був сей рід ніхто не знав, навіть у сем'ї Петренків. Оповідали лише собі в їх роді, що колись давно прийшов був на Січ козак Петро. Завзятий був се козарлюга, лицар славний на ціле Запороже, а при сїм силач над силачами. Кількома наворотами був він кошовим отаманом, багато битв звів із Турками й Татарами, а все виходив з них переможцем. Невірні бояли ся його як огню, саме імя його наводило страх на них. А кобзарі по всій Україні співали думи і пісні у

його честь. В часі одної виправи на Туреччину визволив він враз із иншими невольниками й одну дівчину. Як побачив її козак Петро, залюбив ся на смерть, така краля була вона. А й дівчина всім серцем покохала молодого, гарного, славного козака. Не жити вже йому на Січи! Ось і вїзвав він товариство на раду тай каже:

— Панове молодці, славні Запорожці! Думав я вік увесь у нашій славній Січи звікувати, враз із вами козацької слави добувати, так доля инакше судила! Сподобала ся мені дівчина, сам Бог мені її післяв, так хочу я у власній хаті з нею вік звікувати. Та не кину я, товариші, моєї шаблюки сестриці. У кожній тривозі, у кожній потребі, на перший поклик я прибуду з вами добувати козацької чести та слави.

— Славно, славно! — загули Запорожці, славно батьку Петре!

Тут виступив генеральний писар і каже:

— Панове товариство, дозвольте й мені до вас слово держати! Коли вже така Божа воля, щоби наш батько кошовий та на своє хазяйство перейшов, то нехай уже так буде! Та не слід нам згодити ся на се, щоби він наші землі зо-

всім покинув. Згадаймо його славні діла, його заслуги для Запорожа. Чи не слід нам його винагородити? Здавна вже водило ся так, що товариство давало своїм заслуженим братчикам землю. Наділим же й ми нашого батька кошового землею. Нехай живе, коли вже не на Січи, так на наших землях на славу й честь Запорожа.

— Згода, згода! — закричало товариство, підкидаючи в гору шапки.

Петро вибрав собі землю в орельській паланці*) й там зараз таки по весілю побудував ся та поселив ся.

* * *

Від сього то козака Петра й почав ся рід Петренків.

Із сього роду походили й Супрун**) та його сестра Оріся. Були вони сиротами. Батько Василь погіб у борбі з Татарами, а мати вмерла небаром із туги за ним. Супрунови було тоді всего 14 літ, а сестрі 10 кінчило ся. Лишили ся вони сиротами, а при них тільки старий дід Опанас та його жінка Катря. Обоє старі ще Супрунового та Орісяного батька малим затимили, а тепер прибули на хутір помагати молодим сиротам-внукам у господарстві. Але хоч і молодецькі ще були Супрун та Оріся, скоро взяли ся за хазяйство й не дали йому запропастити ся, пильно рук прикладали та очий не спускали. І добра в хазяйстві прибувало, хазяйство росло, збільшало ся. Всі дивували ся, що вони обоє, брат і сестра такі ще молоді, а такі вже добрі хазяї з них.

Оріся з Супруном дуже любили ся. Ще з малечку одно без одного й хвилиночки бути не могло. І пераз тай не двічі обоє присягали собі, що одно одного в пригоді, в нещастю боронити буде.

Оттак живуть вони, ростуть. Йому вже поза двадцятий пішло, а їй шіснайцятий кінчив ся. І бачить сестра,

*) Паланка те саме, що в нас повіт. Таких паланок було 8 на Запорожу.

**) Софрон.

чогось братчик її любий голову понурив, сумує, чогось задуманий ходить! Яка-б то сьому причина? Рада би сестра знати, щоб розрадити брата, прогнати сум, задуму від нього. І питає його: „Чого ти, братіку, так усе сумуєш, чого ти якийсь не той став?” А брат її на се було лиш рукою махне тай скаже: „Ніщо, оттак!” Аж якось раз, коли сестра наставляла на нього, щоби виявив причину свого смутку, каже він: „Ой, як мені, сестро не журити ся! Усі мої предки й батько й дід і прадід, усі вони були на Січи й там слави лицарської здобували, а я..., а мені годі, хоч я вже й до літ дійшов. Молодні від мене йдуть на Січ”...

— А то чому тобі годі?

— Чому? І ти ще питаєш ся! А як-жеж мені хазяйство лишати! Щоб змарнувало ся?

Зажурилася ся й сестра. Справді від найдавніших часів, від їх предка Петра почавши, кожний хлопець з їх роду був на Січи, слави козацької добував, а її любий братчик мав би не бути! Та хазяйство справді! Що діяти?!

Зажурилася ся сестра і як звичайно в таких справах подала ся за порадю до бабусі Катрі. Від смерти батька та матери вони обоє, старі Опанас та Катря були їх одинокими дорадниками. Сумна удала ся Оріся до бабусі Катрі, яка заходила ся в пекарні коло вечері. Катря зараз помітила зміну на лиці Орісії і спитала:

— Що з тобою, Орісю, чого ти така сумна?

Оріся розповіла свою журбу, а бабуся зараз і каже:

— Ото найшла чим журити ся! Чиж ми: ти, я та мій Опанас не дамо ради хазяйству, як Супрун буде на Січи. Дамо! Він най іде та слави добуває, а ми тут і без нього гречку сіяти-мемо.

— А й справді, бабусю, що я на сю гадку не впала! Пійду скажу йому, най не журить ся хазяйством та іде на Січ.

— Йди, йди, Орися, а я піду і скажу своєму старому, най і він його вмовляє.

Ї Орися зараз побігла до брата й почала його вмовляти. Небавом прийшов і старий Опанас тай у двоє так і переконали, намовили його.

— Ми тут у трійку доглядати-мемо хазяйства, а ти, Супруне, не гай ся, а мерщій лагодь зорую, сідлай коня та гайда в дорогу. За хазяйство не бій ся, ми всі троє доглядати-мемо його як ока в голові...

І так успокоїли Супрупа, що він рішив ся не гаятись, а таки на другий день їхати на Січ.

II.

На другий день скоросьвіт уже весь хутір був на ногах.

На подвір'ю перед ганком держав наймит осідланого вороного коня, котрий нетерпеливо бив конидами об землю, а біля коня стояв енертний рукою на сідло Супрупа та розмовляв з дідом Опанасом. Оподалік стояла вся служба.

Небавом виїхала й Орися зі старою Катрею. Орися несла в руках шаблю з дорогою рукояттю і пістолі сріблом оковані. Підступила до брата, подала йому зброю тай сказала:

— Отсею шаблею, братіку, твій батько, дід і прадід рідну землю від ворогів боронили, козацьку славу добували, нехай і тобі послужить вона до слави й честі козацької.

Брат узяв із сестриних рук батьківську зброю й обняв та поцілував сестру на прощанє. Відтак попрощав ся зі старим Опанасом, котрий сказав йому:

— Їдь здоровий, сину, та не зроби сорому предкам твоїм, не зроби сорому й мені, що вчив тебе военного ремесла.

Попрощавши ся ще з Катрею та з усіма доманими, скочив Супрун на коня, поклонив ся ще всім та рушив у дорогу.

Обернув ся ще і сказав до сестри на пів жаргом:

— А не забудь, Орися, на се, що ти мені присягалась оборонити мене в погребі.

— Не забуду, ні! — відповіла сестра поважно й рішучо. — Тільки ти про себе знати давай!

Супрун пустив ся чвалом і за хвилю зник усім доманим із виду.

III.

І так Орися лишилась сама, без брата. Сумно їй було. Тільки літ із малечку жили разом, майже ні на хвилюкку зі собою не розлучали ся, а тут нараз розлука на довгий час, а може... може й на віки. Але годі інакше було. Годі, аби він, козацький потомок, та на Січ не побував.

Колісь малюю, коли дід Опанас учив Супрупа на кони їздити та з рушниці стріляти, вона нераз просила діда, щоб і її вчив. Дід зразу не хотів, казав, що дівчині кужіль прятти, а не военного ремесла вчитись, але опісля, коли вона не переставала просити, взяв ся і її вчити. Дівчина скоро навчила ся й конем уганяти і рушницею орудувати, а й шаблею володіти! Старий Опанас дивувався та нераз говорив: „Шкода, Орися, що ти дівчина, а то-б на Січ піїшла, там би з тебе бравий козак був!” А тепер вона й сама жалувала, що не могла йти на Січ разом з братом любим.

Довго не могла вона привикнути до сього, що нема брата коло неї. Їй усе здавалось, що в хазяйстві хібує голова. Перше бувало все: „Брате, треба би те а те зробити, як ти думаєш?” І хоч брат усе притакував, на все годив ся, вона ніколи сама нічого не робила, ні в чім сама не розпоряджалась, у всім питала братової згоди. А тепер нема до кого звернутись, хіба от до старих Катрі та Опанаса.

Та правду сказати, як би не се хазяйство, не хазяйські клопоти, то хто знає, яке-б то їй житє її було. Туга може би звлячила її як ненечку покійницю. Хазяйство було її одинокою розрадою. Та ще вісти від брата, чи то через

людей, чи листами. були їй потіхою в смутку. Але єї вісти й листи від брата приходили щораз то рідше, а ось від якогось чаєу, від більше як пів року вона ніякої вісточки від брата не має. Сумує, журить ся бідненька, як горличка побиваєть ся. Що там з братом її дієть ся, де він пробуває, чому вістки ніякої про себе не подає, може в бісурменську неволю попав ся, а може й погиб від бісурменської кулі.

IV.

А брат Супрун тимчасом у Січи пробуває, з Турками, Татарамп воює, в пень

малі татарські відділи не давали спокую границям Запорожа. Найбільшеж нападали на табуни козацьких коний та грабили їх. Отже кошовий велів Супрунови обганяти границі Запорожа від сих харцизів, але наказав йому заразом не заганяти ся в татарські землі, щоби опісля Татари не могли скинути вини за зломане мира на козацтво.

І Супрун таки зараз з більністю свого куреня виправив ся на границу Запорожа естеретти її від Татар. Зразу держав ся він приказу кошового, але опісля щораз частійше переходив із своїм відділом запороську границу й напа-

Львів, столиця Галичини.

їх січе рубає, козацької лицарської слави добуває. І всі братчики Січовики його люблять та хвалять і величають, лицарем, козарлюгою називають і рік ще не минув, як Супрун прибув на Січ, а вже його козаки курішим отаманом обібрали.

Раз якось покликав його кошовий до себе і припоручив йому з чималим відділом козаків податись на границі Запорожа, боронити їх від нападів Орди, а радше ординських харцизів, бо з Ордою Запороже було замирилось на кілька літ. І Орда сама не нападала, але

дав на татарські улуси. Вело ся йому. Богато татарських улусів пійшло з димом, богато Татар ушло від козацьких шабель та самопалів, богато християнських невольників скинуло кайдани і вольні вернули ся в рідну землю. В одній такій боротьбі возволив Супрун молодого козака, котрий лишив ся відтак у його відділі. Супрун дуже сподобав собі його, бо був веселий та жартун, а попри се завзятий козак. А й молодий козак привязав ся до свого отамана. А ще коли в одній січи Супрун вратував його від неминучої смерти, то відтоді він

не розлучався з ним. „Вірним тобі, батьку, буду чурою до смерті!” — говорив він йому.

Велося Супрунови, але одного разу він заохочений удачами, загнався за глибоко в татарські землі. Тут в боротьбі відлучився якимось від свого відділу й опинився посеред Татар. При нім не було нікого, тільки його вірний чур Семен. Турки оточили їх довкола. Завзято боронилися оба Супрун з Семеном. Чимало татарських голів покотилося від їх шабель. Та не сила-ж їм обом перемогти цілу хмару Татар! Мимо завзятої оборони оба вони потрапили на татарські аркани, обох узяли Татари в полон. Оба вони дісталися при поділі татарському ватажкові. Ватажок повів їх обох у свій улус. Скоро пізнав він, що Супрун се козацький старшина та й не вбегий і каже до нього:

— Дай викуп за себе, так я тебе пушту на волю.

— Як жеж я тобі дам викуп, коли нема ким до дому переказати, щоби прислали гроші.

— Я пушту твого чуру, нехай він іде та й викуп приносить, а тоді оба пійдете на волю.

Зрадів Супрун. „Добре!” — каже.

І послав свого чуру та каже йому:

— Спіши ти, Семене, наперед до кошового, нехай він військо збирає та йде на Татар, а тоді ми без викупу пійдемо на волю. А коли кошовий не схоче, так ти не гай часу і спіши до моєї сестри, до зимовика*) Петренків в Орельській паланці і проси мою сестру, нехай вона статки, мастки збуває, мене з неволі визволяє. Ось тут даю тобі ще й лист до кошового та до сестри. Захочай їх добре.

Поїхав Семен, а слуги татарського ватажка провели його аж до границь Запорожа. Паче на крилах летів Семен, коли вже опинився на запороських землях і вскорі прибув на Січ. Тут зараз і подався до кошового, дав йому лист від

Супруна й говорить усе, що велів йому сказати Супрун.

А кошовий відразу:

— Ні сьому не бути! Мені ані в гадці йти визволяти Супруна. Годіж мені ізза нього задиратися з Ордою, накликаючи на свою голову. Ми тепер якимось поладналися з Татарами та маємо трохи спокій, а тут... Я післяв його берегти наших границь перед татарськими харцизами, а не нападати на татарську державу, на спокійні татарські улуси. Татарський хан жалівся вже переді мною на напади козаків. Я відповів йому, що се не козаки а харцизи нападають. Ні, нехай не сподівається від мене помочи! Умів нападати без мого дозволу, нехай уміє й визволитися без моєї помочи!

Бачить Семен, що нічого не вдіє, сідлає коня й вихром жене до хутора Петренків. Прибув, станув під брамою. Слуги за дозволом старого Опанаса впустили його на подвір'є.

Питає його Опанас, до кого він та, чого хоче.

— До панни Орісі Петренківни в дуже важній справі! — відповів Семен, зіскакуючи з коня.

Вийшла Оріся на ганок.

— Ось і вона сама! — сказав дід Опанас.

Семен поклонився їй низко та й каже:

— Приїзду до вас, панно, від брата вашого.

— Від брата! — крикнула Оріся весело. — Що-ж він?

— Він у неволі в Татар.

Оріся зблідла як стіна.

— У неволі! Давно? — спитала ся слабым голосом.

— Більше як два місяці вже! — відповів Семен та оповів їй все докладно, як кошовий вислав Супруна на границі Запорожа берегти їх від Татар, як він не послухав приказу кошового, як опісля через се кошовий не хотів його боронити, визволяти з неволі. Семен скінчив сим, що брат просить сестру, щоби зі-

*) Оселя жонатого козака на Запорожжю, хутір на Запорожжю.

брала гроші та переслала викуп за нього і подав їй лист від брата.

Сестра задумала ся.

— Ні, я не дам, не пішлю викупу за нього — сказала вона рішучим голосом. — Козакови не слід грішми викуплювати ся з неволі, а шаблею!

незвичайну дівчину і тепер вперве стрінули ся їх очи та не на довго. Обоє вмить спустили зір в долину. Лиця обоїх покрив живий румянець, мила дрож пройняла їх обоє. По добрій щойно хвили спитав ся Семен:

— Та де війська набрати?

Руська греко-католицька церква св. Івана Хрестителя в Сиранюз, Н. Й.

— Та хтож визволить його шаблею! Кошовий не хоче! — сказав Семен сумно.

— Хто визволить? Я! Я обіцяла йому, що в біді, в нещастю поспішу йому з помочію і додержу слова!

Козак глянув із зачудованем на сю

— Війська? Оголошу в нас по зимовиках та в Гетьманщині по хуторах і слободах, що готується похід і до тижня мати-мемо війська тут у себе доволі! Гроші, що мали би пійти на викуп, пійдуть на військо.

V.

Не минуло ще й дві неділі від приїзду Семена на зимовик, як на обістю зимовика Петренків заройло ся від оружних людей.

Коли вже набібрало ся достаточне число війська, почали Орися й Семен готуватись до походу. Орися й Семен, кажемо, бо Орися нічого без поради зі Семеном не робила. Він був її правою рукою. Від першої стрічі, як ми бачили, почули ся вони близькими. А за час двох неділь ще більше пізнали ся й переконали ся, що їм одному без одного не жити, одним словом покохали ся щиро та вірно.

Та покищо найважнішим для них обоїх було визволити Суруна з неволі і тому старались як найскорше рушити в похід.

Йі одного дня ще дуже вранці стояв на обістю зимовика відділ добре зоруженого війська, на сильних козацьких конях. Стояв готовий до відїзду. Лиш попередю стояв один кінь осідланий ще без їздця. Держав його за поводи Семен, що теж сидів уже на коні.

Ось і виїшла Орися. На ній козацька зброя.

Виїшла, вклонила ся війську і промовила:

— Панове молодці! Зібрала я вас на се, щобн ви під моїм проводом рушили в татарську землю, визволити мого брата з неволі. Нехай вас те не дивує, що дівчина сама береть ся проводити війском. Є між вами чимало славних і заслужених лицарів, що могли би обняти провід, але я обіцяла братови, що в нещастю сама поспішу йому з помічю і мушу додержати слова.

„Славно, славно!” — крикнули козаки, а Орися метнула ся на коня й узявши від Семена поводи, вдарила коня та рушила наперед а за нею все військо.

Ішли вони степами, мало й спочиваючи. Орися на вдивовижу всім видержувала всі невігоди походу й усе на-

пирала, щобн скорше йти. На крилах рада-б сердечна злетіти до брата визволити його з неволі.

Прибули в татарську землю. Тут мусяти вони обережно продиратись. Дорогу вказував Семен.

Було вже геть під вечір, коли вони наблизилась до улуса, в котрім жив Сурунів пан. Козаки скрили ся в лісі; ждали ночі.

Стемніло. Відділ козаків наче сі нічні мари висунув ся з ліса тихо, тихесенько. Попередю їхала Орися із Семеном. Він вів їх просто до житла татарського ватажка. Підкрали ся під дім. Вартові не спали і зачали кричати та стріляти на снолох, але в сій хвилі опинили ся на козацьких ножах і повалили ся до долу.

Однак крик і стрільба вартових не проминули марно. Збудили всіх жильців дому ватажка і сусідних домів, а небаром і цілий улус збіг ся та виступив з оружжем проти козаків. Татар було майже двічі стільки, що козаків, але козаки сміло й відважно наперли на Татар. Почала ся завзята сїча. Довго одні й другі не подавали ся. А попередю всіх Орися! Беть ся завзято, начеб зросла в боротьбі. А за нею в слід усе поступає Семен та все накликає за собою товаришів, боїть ся, щоб Орися не відлучила-сь від війська та не попала ся між Татар і щоб з нею не склало ся се, що із Суруном.

Довго, довго тривала боротьба. Вкінци Орися найшла ся близько татарського ватажка та з острою шаблею на нього замахнула ся, щоб відрубати йому голову, але Татарин відбив шаблею й замахнув ся собі, однак тут прибув у поміч Орисі Семен і рубнувши Татарина шаблею по руці, відрубав йому руку враз із шаблею. Тепер Орися замахнула ся вдруге й Татарин повалив ся до долу. І боротьба була вже майже рішена. Не стало ватажка й Татари не знали, що їм діяти. А козаки ще завзятійше наперли на них. Орися власним прикладом і словами додавала духа ко-

закам. І небаром боєвище вкрило ся татарськими трупами. З козаків лише кількох упало. Вже лиш тут то там бил ся куйки Татар.

Аж тепер сказала Орися до Семена:

— Ходімо увільнити брата з неволі!

Семен кликнув ще кількох козаків і разом пішли до склену, де були зачинені невольники. Козаки взяли ся розбивати двері. Двері скоро подали ся. Козаки увійшли в середину. Орися шукала зором брата. Пайшла. Він зразу її не пізнав, але вона пізнала його.

— Братіку мій — крикнула вона й кинула ся розковувати кайдани — ти вольний, я сповнила мою присягу, визволила тебе з неволі!

Другі козаки кинули ся розковувати інших козаків, а Семен помагав Орисі.

І вскорі збільшило ся число козаків визволеними.

Небавком Татари вже всі вигинули від козацьких шабель, але й козаків згинуло значне число.

— Братя, — каже Семен — по інших татарських хатах є ще чимало нашого брата в неволі, ходімо і їх визволити.

І козаки розсипали ся по цілім улусі. А сестра з братом стояла, розмову вела, розпитувала. Брат не міг їй надякувати ся.

— Чим я тобі, сестро, віддячу ся за твої труди?

— Нічим, братіку, нічим, я лиш свою повинність сповнила. І ти-б не інакше поступив, колиб я попала ся в неволю.

Пройшли козаки весь улус, зруйнували його, визволили невольників, набрали добичі та пустили хати з огнем.

Весело верталась козаки на Україну. А вже найвеселіші були Супрун та Орися, а при них і Семен. Супрун скоро пізнав, що Семен з його сестрою люблять ся, але нічого не говорив, лиш у душі тішив ся, що з них гарна пара буде.

Приїхали на зимовик. Супрун справив бенкет козакам.

Підчас бенкету дякував він усім, що зважили ся на небезпеку і пішли в чужу землю визволити його. Та при всіх вас мушу зложити подяку — кінчив він — моїй рідній сестрі, бо вона то скликала й повела вас туди. Дякую тобі, сестричко, ще раз і бажаю тобі всього доброго. Дякую й тобі, Семене, за всі твої труди. Сестро й ти, друже Семене, не вслі я вас за всі ваші труди винагородити. Думаю, що хоч у часті віддичу ся вам, коли тепер в сей радісний день при всіх оновіщу ваші заручини.

— Славно, славно! — загули козаки. — Хай живуть молодята, хай живе сестра-козачка.

В кілька неділь опісля відбуло ся весіле Орисі із Семеном. Гучне було весіле, гостей було повно з усіх усюдів Запорожжя й Гетьманщини. А тягло ся весіле цілісінкний тиждень.

По весілю сказав Супрун до сестри та Семена:

— Ви лишіть ся тут на хазяйстві і жийте щасливо та виховуйте дітей, щоб і сини і дочки ваші були такими хоробрими та бравими козаками й козачками як ти, Орисю і ти Семене, а я пійду на Січ, дальше мечем служити Запорожжю й усій Україні!

Др. Іван Франко.

ЗЕМЛЕ МОЯ!

Земле, моя всеплодючая мати,
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бою сильнійше стояти,
Дай і мені!

Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуте і відновлює кров,
Що до людей безгранічну будить,
Чисту любов!

Дай і огню, щоб ним слово налити,
Душі стрясать громовую дай власть,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!

Силу рукам дай, щоб пуга ломити,
Ясність думкам—в серце кривди влучать,
Дай працювати, працювати, працювати,
В праці сконать!

ПОЛОН ТРОХ ПОПАДЯНОК.

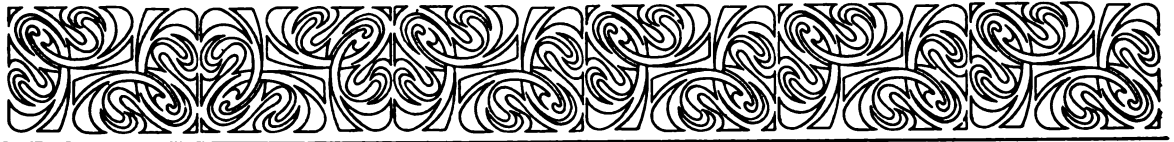
(Народна пісня.)

Коли Турки воювали,
Білу челядь забирали;
І в нашої попадоньки
Взяли вони три дівоньки.
Одну взяли попри коні,
Попри коні на ремені;
Другу взяли попри возі,
Попри возі на мотузі;
Третю взяли в чорні мажі...
Що ї взяли попри коні,
Попри коні на ремені,
Тота плаче: „Ой, Боже мій!
Косо моя жоветенькая!
Не мати тя розчісує,
Візник бичем розтріпус!”

Що ї взяли попри возі,
Попри возі на мотузі,
Тота кричить:
„Ой Боже мій! ніжки мої!
„Ніжки мої біленькії,
Не мати вас умиває,
Пісок пальці роз'їдає,
Кровця пуки заливає!”

Що ї взяли в чорні мажі,
Тота плаче, тота кричить:
„Ой, Боже мій! очка мої!
Очка мої чорненькії!
Тільки краю проходили,
А білий світ не виділи.

В. Дорошевич.

ЯК МІНІСТРИ УЩАСЛИВЛЮЮТЬ НАРІД.

(Хінська історія, подібна до російського життя.)

Нині Неба — хай імя його пережне всесвіт — цісар Лі-О-А стояв біля вікна своєї порцелянової палатки. Він був молодий і тому добрий. Серед блиску і величавости, що окружали його, він ніколи не переставав думати про убогих, омнених долею.

Ішов дощ. Лив струями. Небо плакало, а разом з ним цвіти і дерева проливали сльози. Серце стиснуло ся цісареві з жалю і він викликнув:

— Яка гірка доля того, котрий навіть не має капелюха, щоби накрини голову в такий дощ!

І, вернувши ся, цісар сказав звертаючи ся до свого палатного управителя: „Я хотів би знати, скільки бідаків в моїй столиці в Пекіні не має капелюхів?!”

— Світло Сонця! — сказав управитель Цеунг-Хі-Цсанг, падаючи на коліна і схилиючи голову. — чиж є щонебудь нездійснене для володаря всіх володарів!! Скорше ніж зайде сонце, ти будеш знати, о Батьку Зорі, се, що ти бажаєш знати!!

Цісар ласкаво усміхнувся, а Цеунг-Хі-Цсанг з усеї сили пустив ся бігти до першого міністра Сан-Ші-Санга. Він прибіг задиханий, а до того ще змішав ся так, що навіть не міг віддати всіх

почестий, які належали ся першому міністрови.

— Загальна Радість, наш наймилоствійший цісар. — промовив він, ледви дихаючи — дуже занепокоєний. Йому додають жалю ті люди, котрі ходять по місті без капелюхів, і він нині ще хоче знати, скільки їх в Пекіні!

— Є такі поганці! — відповів Сан-Ші-Санг, і зараз таки приказав прикликати Пі-Хі-Во, головного начальника міста.

— Погані в'єсти йдуть із палати! — сказав він, коли Пі-Хі-Во на знак пошани склонив голову до самої землі. — Повелитель нашого життя запримітив непорядок!

— Що? — зі страхом викликнув Пі-Хі-Во. — Якже се могло стати ся, коли престарний тінцетий сад зовсім відділяє палату від Пекіна?

— Не знаю, як се стало ся — відповів Сан-Ші-Санг, — але цісаря страшно занепокоїло, що ріжні голодранці ходять в дощ без капелюхів. Він нині ще бажає знати, скільки їх є в Пекіні. Розвідайте ся про се.

— Зараз же прикликати сюди стару собаку, начальника поліції Джір-Санга! — розгнівано викликнув Пі-Хі-Во, обертуючи ся до своїх підданих.

І коли начальник міської поліції, дряжачи і блідніючи зі страху, кинув ся йому до ніг, розгніваний начальник міста обивав його градом проклонів.

— Нужденний, неробо, підлий продажний чоловіче! Ти хочеш, щоби всіх нас розчетвертували разом з тобою!?

— Поясни мені причину твого гніву, — дрожачи сказав начальник поліції Джір-Санг, — щоби я міг зрозуміти ласкаві слова твої. Інакше, бою ся, що недоступний буде мені язик твоєї мудрости.

— Стара собако, тобі стерегти безроги, а не пильнувати порядку найбільшого міста на світі! Сам володар Китаю запримітив не порядок в місті: по улицах ходять різні голодранці, котрі не мають капелюхів, щоби накрити голову підчас дощу. До вечера мусиш мені донести, скільки таких непотрібів найдеть ся в Пекіні!

— Все буде сповнене точнісінько! — відповів Джір-Санг, тричи вдаряючи головою в підлогу. І за хвильку він вже ступав ногами і кричав на своїх поліцаїв, скликаних ошоломлюючими звуками гонга (гонг се великий мідяний дзвін, формою подібний до решета).

— Непотріби, — кричав він до своїх поліцаїв — я вас усіх знищу, вивіснаю, спалю живцем на жаріючих углях! Як ви наглядате порядку в місті?! Люди ходять без капелюхів! Щоби мені за годину зловлено всіх тих, що не мають капелюхів бодай з морської трави!

Жовніри кинули ся сповнити приказ і цілу годину по всіх улицах Пекіна відбували ся лови на людей, котрі не мали капелюхів.

— Держи його, лови — кричали поліцаї хапаючи прохожих без капелюхів.

Вони витягали їх зпід плотів, парканів, зпід домів, де вони сховали ся наче щурі, котрих переслідує кухар, щоби приготувити з них смачну страву.

І за годину всі ті, що не мали капелюха в Пекіні, стояли на вязничнім подвір'ю.

— Скільки їх? — спитав начальник поліції Джір-Санг.

— 20.871, — відповів поліцай, кланяючи ся до землі.

— Карай їх! — сказав Джір-Санг.

І за пів години 20.871 Китайців з відрубаними головами лежало на подвір'ю вязниці.

Джір-Санг пішов до Пі-Хі-Во, Пі-Хі-Во пішов до Сан-Ші-Сана, а Сан-Ші-Сан доніс про все Цсунг-Хі-Цсангovi.

День клонив ся до вечера. Дощ настав. Надлетів вітрець. Він сколихнув деревами і брилянтовий дощ посилав ся з дерев на запашині цвіти, котрі горіли і мінили ся в промінях сонця.

Цілий сад був повний сьєва і запаху, і володар Син Неба Лі-О-А стояв біля вікна своєї порцелянкової палатки, любуючи ся чудовим краєвидом.

І тому, що він був молодий і добрий, то і в сю хвилию не забув він про нещасних.

— До речі — сказав він, обернувши ся до найстаршого міністра Цсунг-Хі-Цсанга — ти мав дівнати ся, скільки людей в Пекіні не має навіть капелюхів, щоби заслонити ся перед дощем.

— Волю володаря всесвіта сьвято винувили його слуги — відповів Цсунг-Хі-Цсанг з низким поклоном.

— Скількиж їх? Лише, вважай, скажи мені всю правду.

— В цілім Пекіні нема ніодного Китайця, котрий не мав би капелюха, щоби накрити голову підчас дощу. Кляну ся, що я говорю чисту правду!

І Цсунг-Хі-Цсанг підняв обі руки до неба і склонив голову на знак сьвятої присяги.

Лице доброго цїсаря засіяло від щасливого радісного усміху.

— Щасливе місто! Щаслива країна! — викликнув він. — І як щасливий я, що народови так добре живеть ся під моїм пануванем.

А Сан-Ші-Санг, Пі-Хі-Во і Джір-Санг одержали ордери Золотого Змія за батьківську опіку для добра народа.

СОКІЛЬСЬКІ КЛИЧІ.

Все вперед! Всі враз!

*

Не лебедіти, але стреміти!

*

Народна честь,

Сьміле око,

Сильні груди,

Мало слів,

А діл богато!

*

Не плачем, а мечем!

*

Ділами, не словами!

*

Сьвіт посідає той, хто його здобуває.

*

Байдужі гинуть!

*

Нероба стає рабом

*

Хто не йде, той лишає ся позаду.

*

Природа дає побіду все сотворіням рухливійшим.

*

Вихованє тіла — се шлях до вихованя духа.

*

Хто сам свої чести не цінить,

того ніхто не цінить.

*

Руханка се лік на байдужність, лінь, кириню.

*

Кожде покоління відповідає за прикмети тіла і духа слідующего покоління.

Слідующее покоління має стати ліпше ніж попереднє.

*

Молодіж се будучність народу.

Лінша молодіж, красша будучність.

*

Нарід, що не стремить до єдности підчас мира,
не має карности підчас війни.

*

Руханка робить тіло гарним,

а дух відважним.

*

Треба вже молодіж виховувати в рухливости, чесности, карности, а цілий нарід набуде тих прикмет.

*

Хто вмє слухати, той буде вмєти приказувати.

*

Руханка учить приказувати і учить слухати. Руханка виховує вже в молодіжи організаційний зміел, призвичаює до поділу праці, до відвічальности за обняту задачу, до совієности і точности, до опанованя роботи правильною напругою, до віри в свої сили.

*

У сьвіті лєкше знайти масток, ніж енергічних, розумних, совієних, щирих і точних робітників до якоїнебудь роботи. Вихованє солідних робітників є найбільшою задачею кожного народу.

*

Сьвіт слухає слів, але глядить на діла.

*

Розвивай свої сили, бо як ти слабый, то сьвіт скрутить тобі карок.

Осу.

Степан Руданський.

ЗВЕЛА МЕНЕ НЕ БІДА.

Звела мене не біда!

Звела мене,

Моя нене,

Звела мене не біда,

А дівчина молода, —

А дівчина

Як калина,

А дівчина молода.

Брівоньками звялила;

Брівоньками,

Хмароньками,

Брівоньками звялила,

Оченьками спалила,

Оченьками,

Зіроньками,

Оченьками спалила.

Губоньками зраїла

Губоньками —

Сливоньками,

Губоньками зраїла.

Личеньками строїла

Личеньками —

Чароньками,

Личеньками строїла.

Ой дівчино, не вяли,

Ой дівчино,

Ти рибчино,

Ой дівчино, не вяли,

Мого серця не пали!

Мого серця

Край реберця,

Мого серця не пали!

Коли любиш — не жартуй!

Коли любиш,

Та не губиш,

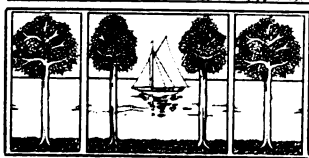
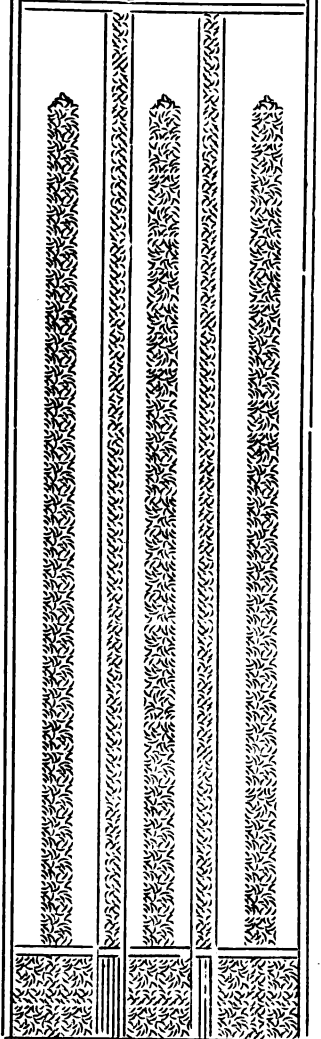
Коли любиш — не жартуй!

Як не любиш — розчаруй!

Як не любиш, —

Тільки губиш,

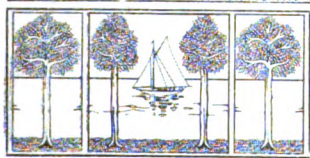
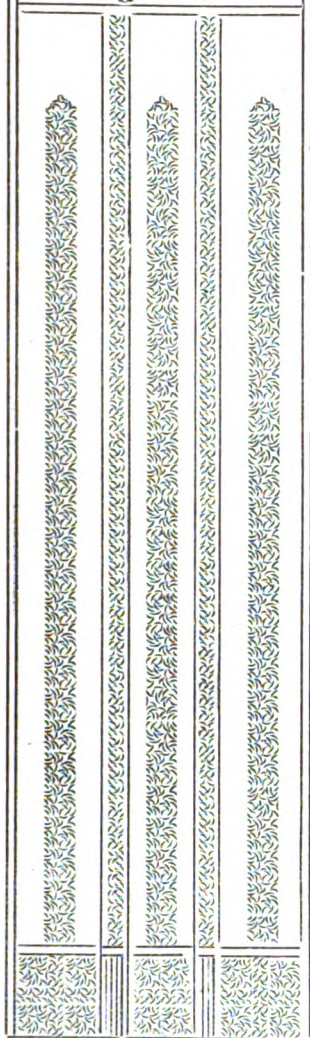
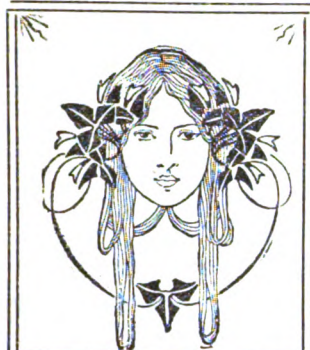
Як не любиш — розчаруй!

Тарас Шевченко.

Суботів.

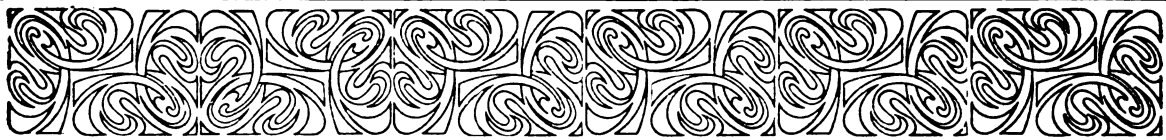
(Могила Богданова.)

Стоїть в селі Суботіві
На горі високій
Домовина України
Широка, глибока.
Отто це, ква Богданова:
Там-то він молив ся,
Щоб Москаль добром і лихом
З козаком ділив ся.
Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно стало:
Москалики, що зазріли,
То все очухрали;
Могили вже розривають;
Та гроший шукають;
Льохи твої розкопують
Та тебе-ж і лають,
Що за труди не находять...
Оттак-то, Богдане!
Занастив-еси вбогу
Сироту Україну.
За-те ж тобі така й дяка!
Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила,
Байстрики Єскатерини
Сараною сіли.
Оттак-то, Зиновію,
Олексіїв друже!
Ти все віддав приятелям,
А їм і байдуже!
Кажуть, бачиш, що „все-то те
Таки й було наше,
А що ми тільки наймали
Татарам на пашу
Та Полякам.”
Так сьміють ся з України
Стороннії люди...
Не сьмійте ся, чужі люди!
Церква-домовина
Розвалить ся, а зпід неї
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Сьвіт правди засьвітить,
І помолять ся на волі
Невольничі діти.

⋮

— 0 —

Др. Іван Крипяневич.

РУСЬ-УКРАЇНА І МОСКОВЩИНА.

(Змаганя України до визволення з московської неволі від часів Хмельницького).

Злука України з Московщиною не починала ся під щасливими ворожбами. Вже на Переяславській раді в січні 1654. р. появилася сильна опозиція проти союзу з московською державою, до якого змагав гетьман Богдан Хмельницький, примушений безвихідним політичним положенням України. Коли московські бояри зажадали, щоби козаки присягли цареві на вірність, козацька старшина заявила, що повинні присягати в царськім імені московські бояри, що цар буде шанувати українські права і не видасть Українців Польщі. Бояри не хотіли зложити присяги, бо, казали, що цар самодержець не присягає підданим... Се викликало обурене між козаками. Тільки з трудом здержано вибух і з податливими переведено комедію з'єднання.

Але свідомі і політично вироблені одиниці не хотіли погодити ся з московським панованем. Визначні козацькі полковники як Богун, Сірко й інші зовсім відмовили ся присягати цареві. Потім остигли в приязни до Московщини навіть і найбільше рішучі її прихильники. Дуже скоро показало ся, що московське правительство цілком не думає обороняти Україну перед чужими, але бажає використати її для своїх цілей, зруйнувати край економічно і політично та підлати його під важке ярмо самодержавя. Дуже скоро прийшли й українські повстаня проти Московщини.

Першим, що хотів підняти оружя проти московської влади на Україні,

був Богдан Хмельницький. Нераз несправедливо осуджувано великого гетьмана, що він був піддав Україну під московську зверхність; сам Шевченко кидав на тій Хмельницького гіркі обжалуваня... Правда — Богдан подав перший руку Москалеви, але як побачив свою помилку, то перший покинув шкідливу дружбу і всі зусилля обернув на се, щоби відірвати Україну від Московщини. Останні два роки життя старого гетьмана се час безнастанних переговорів із сусідними державами і воєнних приготувань на Україні, щоби привести цілковиту зміну політичного положеня. Хмельницький заключив союз з північним ворогом Московщини Швецією, а також із Семигородом, що тоді підносив ся до більшого значіня та з Туреччиною, а все, щоби не дати загинути в московській неволі „вольному народові“.

Передчасна смерть Хмельницького 1657. р. на хвилю перервала сі змаганя. Але новий гетьман Іван Виговський вів дальше Богданове діло і проголосив отверто розрив із Московщиною. В маніфестах до чужих держав і в універсалах до народа пояснено причину розділу тим, що Московщина не додержала зобовязань щодо України. „Свідчимо про неповинність нашу“ — голосив маніфест гетьмана Виговського — „і кличемо Бога в поміч — ми примушені для захованя своєї свободи взяти ся до законної оборони, щоби скинути з себе те ярмо і шукати помочи сусідів. Не на нас спадає вина сеї війни,

що вже починає горіти. Ми були вірні й остаємося вірні нашому великому князеві і проти волі нашої беремося за зброю”.

На жаль, міждержавні відносини тоді змінилися і Виговському удалося тільки заключити договір з Польщею — звисну гадацьку умову, що утворила Велике Князівство Руське під польською зверхністю. Однак воєнні кроки пішли лише як політичні. Коли 1659. р. московське військо увійшло в північну Україну і почало облогу міста Конотопа, Виговський несподівано напав на російську армію і погромив її в небувалий спосіб: Знищено ціле військо московське, двох воєвод взято до неволі; московські відділи серед переполоху втікали з української землі. Але та слава перемога під Конотопом 1659. р. не принесла сподіваних успіхів. З внутрішніх причин мусів Виговський уступити з гетьманства, а його наслідник, слабкий Юрій Хмельницький помирився з Московщиною.

Та мир не тривав довго. Тяжко було удержати приязнь з Московщиною, навіть найбільшим її прислужникам. Наслідник Юрія Хмельницького Іван Брюховецький був відданим слугою Москви до крайніх границь. Він перший з гетьманів їздив з поклоном до царя, оженився з Московкою та готовий був віддати всю управу в московські руки. Але гнет і переслідуване Московщини і йому донекли так, що він схопив за зброю. При підмозі правобічного гетьмана Петра Дорошенка з початком 1668. р. піднялося повстання проти Московщини. Зазивні універсали Брюховецького знайшли всюди охотний послух, бо здириства московських урядників і насильства війська знищили всю прихильність для царського панування. Почалася дрібна війна проти московських залог, розснаних по краю, десятки і сотки солдатів гинули щодня, козацька старшина рішучо приготувалася до повстання.

Московські залоги трималися ще тільки в Києві і Чернігові. Мало вже

прийти до остаточної розпори з головним корпусом московського боярина Ромадановського, коли смерть Брюховецького положила кінець сьому другому повстанню. Дорошенко не міг продовжити війни, а новий лівобічний гетьман Дам'ян Многогрішний, хоч неохотно, але мусів відновити договір України з Московщиною. Сумно скінчилися для обох гетьманів знакомства з Московщиною. Многогрішного цар засланив на Сибір, де він прожив до смерті у великій нужді, а Дорошенко також докінчив віку в далекій північній губернії, на „почеснім” заслання...

Іван Самійлович, вибраний потім гетьманом ішов слідами Брюховецького, — уступчивостю і покорою намагався здобути прихильність для свого правління. Синів повислав на науку до Москви, як би в заклад своєї вірності, доньку віддав за московського воєводу та згодився на знесення автономії (самоуправи) української церкви. Але і він під кінець свого життя заслужив собі назву зрадника Росії. В 1672. р. Московщина задумала похід проти Татарів, в яким мусіли й козаки брати участь. Похід не вдався, бо Татари завчасу випалили степ. Невдачу походу приписала Московщина гетьманові Самійловичеві, мовляв, він умисно все так уложив, щоби знищити московське військо. Не знати, чи се тільки була дедивета боярина Голіцина, чи справді Самійлович мав такі замисли. Але підозрінз вистарчило і Самійловича скинути з гетьманства та вислати його з родиною до Москви. Там його арештовано і з одним сином заслано на Сибір. По двох роках він умер в місті Тобольську. Другого сина, що був чернігівським полковником і задумав повстання, віддано під суд і покарано жорстокою смертю.

Невдачні проби повстання підняв ново гетьман Іван Мазепа. З початком гетьманства він також не думав зникати з Московкою. Все мав злудну надію, що покірністю можна охоронити Україну негед остаточною загладою. Але сумна дійсність не давала йому ба-

вити ся мріями. Цар Петро почав сильною рукою нищити останки автономії; вишуканими способами став руйнувати нещасливу країну. Податки, походи, постої військ, роботи при північних кріпостях, — все те показувало, про що думає цар. І людям „відпадало серце до великого государя”. До Мазепи звертали ся поклики народа: „Як ми за душу Хмельницького завсїгди Бога молимо, так навпаки ми і діти наші во вічні роди будемо душу і кости твої проклинати, коли нас за гетьманства свого в московській неволі оставиш... Очи всіх на тя уповають...” Коли шведський король Карло XII. ропочав війну з Росією, пригадали ся давні часи зносин України зі Швецією, давні надії на независимість козацької держави під шведським зверхництвом. Почала ся переїска, переговори, приготвлення. Але рішучі події прийшли скорше ніж приготвлення. Король Карло несподівано в осені 1708. р. вернув ся з війском на Україну. Але тут не були приготвлені. На Україні стояли сильні московські залоги, більшість козацьких військ за царським приказом була на Білій Русі. А між рештою не було порозуміння і єдності. Мазепа зі старшиною подав ся до шведського табору, потім прибув і Гордієнко із січовим товариством, але все те було мало і кампанія скінчила ся невдачею під Полтавою в червні 1709. р.

Се останне українське повстанє проти Росії.

Українська опозиція виравді не замовкла і пізнійше, але бажаня своєї прозявляла тільки меморіялами, а не оружем. Найбільше завзятим ворогом російського паніваня на Україні лишив ся Флоріан Орлик, бувний генеральний писар, вибраний гетьманом по смерті Мазепи. Разом з українською еміграцією подав ся він до Туреччини, потім до Швеції і по роках знов на схід, пробуючи у всіх держав збудити заінтересованє для української справи. Наслідник Мазепи на Гетьманщині гетьман Іван Скоропадський не

міг думати про оружний спротив по недавній невдачі, але всіми силами ратував автономію України; так переймав ся він справами краю, що коли цар установив „Малоросійську Колегію” для нагляду над українською управою, з жалю занедужав і умер 1722. р. Ще більше сміливо виступав наказний гетьман Павло Полуботок, котрого за оборону давних прав України цар Петро велїв арештувати й осадити у вязниці. В Петропавловській кріпості в Петербурзі умер гетьман Полуботок 1724. р., лишаючи память горячого патріота. Говорили, що коли Полуботок розхорував ся, наляканий цар Петро просив прощення у нього, — але гетьман сказав: „За невинне стражданє моє і моїх земляків будемо судити ся у спільного і нелицимірного судії — Бога нашого. Скоро станемо перед ним і він розсудить Петра з Павлом”. На старих портретах Полуботкових читаємо слова, що гетьман мав сказати цареві: „Заступаючи ся за вітчину, я не боюсь ні найданів ні тюрми і для мене лучше найгіршою смертю умерти ніж дивити ся на загальну загибель моїх земляків”. Такимж шляхам ішов Данило Апостол, що навіть з пожертвованєм особистого достоїнства боронив інтересів свого народа, сей послїдний козак на гетьманській урядї. Врешті й чужий Україні Кирило Розумовський, останній титулярний гетьман, стягнув на себе гнів царату за змаганя до автономії України.

І навіть коли прийшов остаточний кінець гетьманству (1764. р.) і коли на все українське жите впали страшні переселдуваня, — інтелігенція українська не затратила змагань до самостійности України. Російські управителі України 18-ого віку дивували ся, що нове українське покоління при західній освіті і культурі не переставало бути козаками і все заховало горячу любов для своєї нації і „солодкої вітчизни”. „Ся перелика кунка людей — так писали тоді про Українців — инакше не відзиваєть ся як тільки, що то вони найперні на цілїм сьвітї і що нема від них

нікого хоробрійшого, нікого розумнійшого, і нема нігде нічого доброго, нічого корисного, нічого дійсно свобідного, що могло-б їм придати ся, і все, що у них — то найкраще". З великою силою проявили ся українські змагання 1767. р., коли Катерина II. дозволила всім частям держави виявити, яких законів бажають. Всі українські стани заявили тоді з незвичайною одностайністю, що бажають давньої автономії, — прав, які були за Богдана Хмельницького. Сі бажання були такі острі у своїм змісті, що тодішній управитель України Румянцев пробував арештованями спинити акцію і навіть на його почин суд засудив тридцять

осіб на кару смерти за стремління до досягнення самоуправи України.

Останні заходи визволити Україну згід російського пановання доходять до порога 19-ого віку. Коли 1791. р. між Росією і Прусами прийшло до напруження відносин, в Берліні у міністра Герцберга був на послуханю один з визначних Українців Капніст. Приїхав він із заявою, що Українці доведені до розпуки тяжким гнетом російського уряду, задумують підняти повстанє, і питав ся, чи можна числити на пруське зверхництво. Але Пруси не вважали справи зрідлою і змагання спинили ся.

Аж у другій половині 19-ого віку ожили давні часи і стара справа знайшла вислів у нових формах...

Львів, в серпни, 1914.

Степан Руданський.

ТУГА В МОСКОВЩИНІ.

XXXXXXXXXX

Повій, вітре, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув чорні очі,
Повій, вітре, з опівночи.

Між горами там долина;
Там біленька хатина;
В тій хатині голубонька,
Голубонька-дівчинонька...

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця;
Край віконця постіль біла,
Постіль біла, де спить мила.

Повій, вітре, тишком-нишком
Над рум'яним, білим личком,
Над тим личком нахили ся,
Чи спить мила, подиви ся.

Як спить мила, не збудилась, —
Згадай того, з ким любилася
З ким любилася і кохалась,
І кохати присягалась.

Як забеть ся тій серденько,
Як дівча зітхне тяженько,
Як заплачуть чорні очі,
Вертай, вітре, к опівночи.

А як мене позабула
І другого пригорнула,
То розвій ся край долини,
Не вертай ся з України...

Вітер віс, вітер віс,
Серце тужить, серце мліє...
Вітер віс, завивас,
З України не вертас...

Т. Шевченко.

ТАРАСОВА НІЧ.

На розцуті кобзар сидить
Та на кобі грає;
Кругом хлопці і дівчата —
Як мак процьвітає.
Грає кобзар, виспівує,
Вимовля словами,
Як Москалі, Орда, Ляхи
Бились з козаками:
Як збиралась громадонька
В неділеньку в ранці;
Як ковали козаченька
З зеленим байраці.
Грає кобзар, виспівує,
Аж лихо сьмієть ся:
„Була колись Гетьманщина,
Та вже не вернеть ся;
Будь колись панували,
Та більше не будем...
Тої слави козацької
По-вік не забудем!
Україно, Україно!
Ненько моя, ненько!
Як згадаю тебе, краю,
Завяне серденько!
Де поділо ся козацтво,
Червої жупани?
Де поділась доля, воля,
Бунчуки, гетьмани?
Де поділось? — Ізгоріло!
А чи затопило
Сине море твої гори,
Високі могили?
Мовчать гори, грає море,
Могили сумують,
А над дітьми козацькими
Поганці панують!

Грай же, море! мовчїть гори!
Гуляй, буйний, полем!
Плачте, діти козацькі!
Така ваша доля!

Встає хмара зза Лимагу,
А другая з поля:
Зажурилась Україна —
Така її доля!
Зажурилась, заплакала,
Як мала дитина.
Нїхто її не вратує,
Козачество гине,
Гине слава, батьківщина,
Немає де дітись;
Виростають нехрещені
Козацькі діти,
Кохують ся невінчані,
Без попа ховають,
Запродана жидам віра,
В церкву не пускають!

Обізвавсь Тарас Трясило
Гіркими сльозами:
„Бідна моя Україно,
Стоптана Ляхами!”

Обізвавсь Тарас Трясило
Віру ратувати,
Обізвав ся орел сизий
Та й дав Ляхам знати!
Обізвав ся пан Трясило:
„А годї журить ся!
А ходім лиш, пани брати,
З Поляками бить ся!”

Вже не три дні, не три ночі
Бєть ся пан Трясило;
Від Лимана до Трубайла
Трупом поле вкрилось.
Ізнеміг ся козаченько,
Тяжко зажурив ся,
А поганий Конєцпольський
Дуже звеселив ся;
Зібрав шляхту всю до купи,
Та й ну частувати.
Зібрав Тарас козаченьків
Поради прохати:
„Отамани, товариші,
Брати мої, діти!
Дайте мені порадоньку:
Що будем робити?
Бенкетують вражі Ляхи,
Наше безголове”.
— „Нехай собі бенкетують,
Нехай на здорове!
Поки сонце зайде,
А ніч-мати дасть раду:
Козак Ляха знайде”.

Лягло сонце за горою,
Зірки засіяли,
А козаки, як та хмара,
Ляхів обступали.
Як став місяць серед неба,
Ревнула гармата:
Прокинулись Ляшки-панки —
Нікуди втікати!
Прокинулись Ляшки-панки —
Тай не поведували:
Зійшло сонце Ляшки-панки
Похотом лежали.

Червоною гадюкою
Несе Альта вісти,
Щоб летіли круки з поля
Ляшків-панків їсти.
Налетіли чорні круки
Вельможних будити;
Зібрало ся козачество
Богу помолитись.
Закракали чорні круки,
Виймаючи очи;
Заспівали козаченьки
Пісню сеї ночі,
Сеї ночі кровавої.
Що славною стала
Тарасови і козацтву,
Ляхів що приспала.

„Над річкою, в чистім полі
Могіла чорніє:
Де кров текла козацькая,
Трава зеленіє.
Сидить ворон на могилі,
Та з голоду краче...
Згада козак Гетьманщину,
Згада, тай заплаче”.

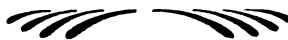
Замітка. „Тарасовою ночью” зоветь ся битва Переяславська в 1628. році, коли то козацький гетьман Тарас Трясило побив польського коронного гетьмана Конєцпольського над річкою Альтою. По веселошсах, у свята Божого тіла Поляки спочивали у своїм таборі, аж нараз напали на них козаки і розбили до тла.

За що боролись ми з Ляхами?
За що ми різались з ордами?
За що скородили ешеами
Московські ребра? Засівали,
І рукою поливали,

І шаблями скородили,
Що-ж на ниві уродило?
Уродила рута, рута,
Волі нашої отрута!

Т. Шевченко.

Посольство чужосторонніх володарів у гетьмана Хмельницького.

(Оповіданє літописи Самовидця).

В Різдво Христове (1649. р.) прислав король польський його милість своїх великих послів, то є князя Четвертинського і пана воєводу київського Адама Кисіля з іншими благочестивими панамі в посольстві до гетьмана Хмельницького і всего війська Запорозького. А по причині їх приходу зложив гетьман Хмельницький раду в Переяславі і там по Різдві Христовім приїхав зі всіми полковниками і сотниками і там на тій раді в Переяславі вручили панове послі короївські при посольстві привілеї (письмо) на вольности і булаву і бунчук, хоругву, бубни, війскові знаки від короля його милости, хотячи закінчити ту війну. Там же і послі від

угорського короля були на тій раді: так зараз по всіх землях пійшла слава козацька і Хмельницького, що різні володарі відзивали ся з приязню і дарунки прислали, бо і послі від його царського величества з Москви, від господарів волоського і молдавського, з великими дарунками стали приходити. Приїавши великих послів короля його милости і ті клейноди війскові і дарунки великі, відправив Хмельницький тих послів з честню, обіцюючи все після жада-ня короля його милости вчинити і занехати сеї війни, тільки, щоби при стародавних вольностях своїх казацьких о-ставати.

Богдан Лепкий.

Голос надії.

А я вам кажу: день іде,
Іде така година,
Коли ні тут, ні там, нігде,
Кордонів жадних не буде
Липи даль, далека, сина.

А я вам кажу: близький час
І хвиля недалека,
Що буря зірветь ся нараз,
Згуртує і змішає нас
І з близка і з далека.

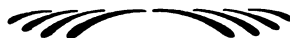
Хто каже вам, що все одно,
Де жити, як вмірати,
Той тягне вас в банго на дно,
Той вам дає без дна судно
І каже кермувати.

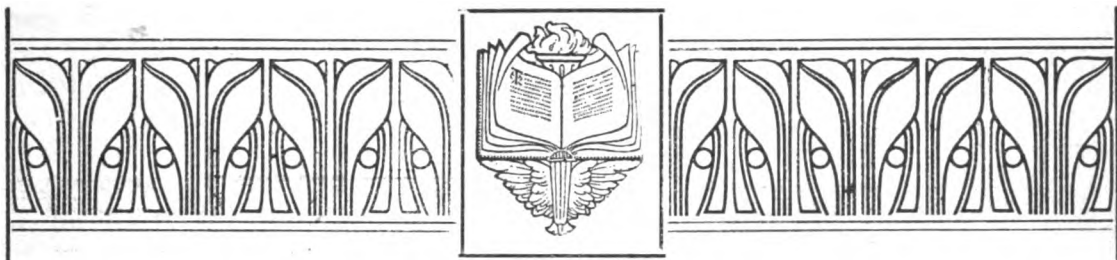
А я вам кажу: майте слух,
І позір тому дайте,
Що вам говорить Волі Дух,
Про близку хвилю заверух
І хвилі тої чайте!

Як вдарить нам підземний дзвін
І сурми заголосять,
То йдїм туди, де кличе Він,
Через кордони, гень над Дін...!
Нас кости предків просять.

Не пійдем ми, прийдуть вони,
Таке вже в сьвітї право...
Як сталь гартуєть ся в огни,
Так ти нас, Воле, розогни,
Веди, веди нас, Славо!

У Львові, 27-ого червня, 1914.

Др. Іван Франко.

Сорок літ минуло вже, як др. Іван Франко почав працю на вбогій ниві нашого письменства. Сорок літ у життю людини багато значить, а ще більше сорок літ праці, праці для народу. І ще якої праці! Убого, пусто було ще тоді в нас, як він зачинав її. Народна праця на всіх полях була ще тоді, так сказати, в сповиточку. Народної свідомости тоді ще так як би й не було. По селах панувала темнота, а більшість інтелігенції задурманена москвофільством зовсім не журила ся народом. Тільки невеличкий гурт, переважно молодшої інтелігенції був національно свідомий, але й той не знав часто, що йому діяти, як взяти ся за діло. Сумно було тоді ще в нас. Ось в таких часах почав народну працю Іван Франко, тоді ще молодий, бо всего 18-літній студент університету.

Родив ся він в 1856. р. в селі Нагуєвичях, дрогобицького повіта, в Галичині, де його батько був ковалем. До народної школи ходив Іван Франко в Ясениці сільній і в Нагуєвичях, а відтак в Дрогобичі. Коли кінчив народну школу, вмер йому батько. Там в Дрогобичі ходив також до гімназії і

скінчив її 1875. р. Як в народній школі так і в гімназії вчив ся дуже гарно. Писати твори почав ще в гімназії в 1873. р., а друкував свої перші твори 1876 р. також ще в гімназії. Скінчивши гімназію 1875. р., записав ся у львівськiм університеті на філософічний виділ та

вступив до студентського товариства „Академічний кружок”, в якiм було найбільше студентів москвофілів. Та в роках 1875. і 1876. настали в сiм товаристві великі зміни в пересвідченнях членів. До товариства писав листи славний наш учений і політик Михайло Драгоманів. В сих листах радив він академікам, що коли вони хочуть принести користь для народу, то мусять покинути своє москвофільство, а працювати для народу в його рідній мові і в поступовім

дусі. Богато молодези пішло за радою Драгоманова, а найсильніше вплинув Драгоманів на Франка і його приятеля Михайла Павлика. Перші свої твори: поезії й оповідання містив він в часописі „Другъ”, яку видавали академіки. Там помістив він і першу свою більшу повість „Петрії та Довбушукі”. 1877. р. в літі арештували Франка. Його зміща-

ли в процес проти соціалістів і засудили на шість тижнів арешту, видержавши вісім тижнів у слідчій арешті. Засудили його за належане до тайного товариства до якого він ніколи не належав і якого відай не було. Тяжко було Франкови і в тюрмі, та ще тяжше стало йому, коли вийшов з неї на волю. Тодішня наша інтелігенція впрекла ся його, обминала його, усунула з товариств. Та Франко не впав на душі. Він учив ся дальше в університеті і не кидав також народної праці. Разом з Михайлом Павликом видавав він тоді часопись „Громадський Друг”. Сю газету прокуратура конфіскувала раз за разом так, що редактори мусіли змінювати її назву на „Дзвін”, а відтак на „Молот”. По упадку сеї газети видавав Франко „Дрібну бібліотеку”, в якій видав кілька поучаючих книжочок.

З початком 1880. р. його вдруге арештували в Яблоніві. Передержали три місяці в слідчій вязниці і відставили шупасом пішки до Нагуєвич. Ся дорога причинила ся до того, що він занедужав. В Дрогобичи, мимо того, що він мав горячку, впакували його в яму, в якій і дихати було годі, а відси відіслали його поліцаєм знов пішки до Нагуєвич. Дома пролежав цілий тиждень на пропасниці. Коли прийшов трохи до себе, поїхав до Коломиї, де прожив три дни трома крейцарями, які знайшов на піску над рікою Прутом, а коли їх не стало пролежав півтора дня в кімнатці, ждучи голодової смерті. Виратував його від смерті товариш, котрого прислав Франків приятель Генк. У Генка думав Франко лишити ся, поки не прийде до здоровля. Та вже по кількох тижнях коломийський староста велів відставити його шандарями з Коломиї. Шандар пігнав його ще хорого пішки в літню спеку. За старанєм старости заборонили Франкови жити в коломийським повіті. Франко знов поїхав до Нагуєвич, а відси до Львова, де знов записав ся на університет. У Львові wraz з Іваном Белеєм пізнійшим редактором „Діла” видавав літературно-наукову місячну газету „Сьвіт”, де надрукував початок своє

більшої повісти „Борислав сьмієть ся” га кілька наукових розвідок і багато власних і перекладних віршів. Та у Львові не мав з чого жити і вже у великий піст 1881. р. вернув ся до Нагуєвич, де жив під шандарським дозором. Тут перекладав твори чужих письменників і писав багато до „Сьвіта”. Тут написав також історичну повість „Захар Беркут”, яка була нагороджена на конкурсї літературної газети „Зоря”. Пізнійше вернув ся до Львова і працював в „Ділі”. Вдруге запросили його до „Діла” і „Зорі” 1883. р. При сих газетах був він до початку 1885. р.

Від 1887. р. мусів працювати при польській газеті „Kurjer Lwowski”. Годі ся газета виступала нераз в нашій обороні. Та хоч писав для польської газети, не переставав писати і по українськи. Таки тогосамого року 1887. вийшов збірник його поезій п. з. „З вершин і низин”. Літом 1889. р. його знов арештували та видержали в тюрмі 10 тижнів без ніякої вини. Вийшовши на волю, зачав видавати „Літературно-наукову Бібліотеку”, а 1890. р. разом з Павликом політичну часопись „Народ”. До сеї газети писав також багато Михайло Драгоманів, котрий дав почин до заснованя нової партії: радикальної, яка під прозодом Драгоманова, Франка й Павлика розбудила була живійший рух серед цього селянства. Франко виробив програму сеї партії й у цілім ряді книжочок пояснив, як треба радикалам поступати, цоби принести хосен народови.

Тоді Франко тому, що мусів заробляти на житє, перервав був науку в університеті і докінчив її у Відни 1893—4. р., де й одержав степен ь доктора філософії. По смерті професора української мови у львівським університеті 1894. р. здав Франко іспит на такого професора, та хоч здав його дуже добре, посади не дістав. Причинив ся до того намісник Канимпр Бадені і таки дехто й з Русинів.

В 1898. р. став він одним з головних редакторів великого літературного місячника: „Літературно-Науковий Вістник”, де містив багато своїх наукових

творів, оповідань, повістей і поезій. Тепер вже наша інтелігенція не відсекуває його як колись і коли він 1898. р. обходив 25-літній ювілей своєї літературної праці, вся українська інтелігенція звеличала його. На тім ювілею сказав він: „Яко син селянина вигодований твердим мужицьким хлібом, я почув себе до обовязку віддати працю свого життя тому простому народови. Вихований у твердій школі, я від малку засвоїв собі дві заповіді: „Перша, се було власне почуте сього обовязку, а друга то потреба ненастанної праці; пізнійше я пізнав, що і нам всім, цілому нашому народови ніщо не прийде даром, що нам від нікого ніякої ласки не надіяти ся“.

Останний раз взяв Франко участь у політичнім житю в 1899. р. при засновању національно-демократичної партії для якої працював також довший час. Потім віддавав ся вже лиш головню науковій праці в „Науковім Товаристві ім. Шевченка“, де й доси працював мими того, що від кількох літ тяжко хорий, бо має спаралізовані обі руки.

Вже сей коротенький перегляд житя і праці дра Івана Франка говорить нам, яке велике значінє має для нас Франко, які великі його заслуги для нашого народа. Куди не глянемо, всюди слідна його робота.

В письменстві дав він нам багато гарних і вартієних творів для старих, для молодих, для дїтїй.

Справді нема в нас нічого красивого для дїтїй, як Франків „Лис Микита“, „Абу-Казимові кащі“, „Пригоди дон Кихота“ та збірка казок п. з. „Коли ще звірі говорили“. І дїти нічого так радо, та шильно не читають, як власне сї твори Франка. Але й старші любують ся в сих творах, бо вони писані так, що й старші може з них багато скористати, хоч для старших написав Франко й багато інших дуже гарних творів. Згадаємо тільки найважнійші: „Захар Беркут“ повість з жи-

тя тухольських селян в часах перших татарських нападів; Панські жарти“, поема з часів панщини і її скасованя; поема „Коваль Бассім“; збірка бориславських оповідань, в яких оповідає про жите при кошальнях нафти в Бориславі: повість „Боа Констрітор“, теж з бориславського житя; збірка оповідань „В потї чола“; збірка поезій: „З вершин і низин“; „Мій Измарагд“; „Зілляве листе“; „З днів журби“; драма „Украдене щасте“ та дуже гарна поема „Мойсей“. Та се ще далеко не все. Всіх його творів так багато, що коли тому 16 літ, під 25-літній ювілей його видали тільки спис його творів, то самі заголовки заняли коло 150 сторін, а тепер треба би сю книжку може і подвоїти. Не меньше важні його наукові праці. Сї праці читають і поважають вчені цілого сьвіта. А коли до сього додамо ще книжочки для народу, статї по ріжних газетах, то будемо мати хоч який-такний образ його великої праці.

Понад 40 літ він вже працює для свого народа і за сей час дав нам, як сказано, дуже багато, можна сьміло сказати, що він виховав нас і багато з того, що ми тепер осягнули на всіх майже полях, багато з того завдячуємо йому. Колись Франка відрікали ся в нас, нині вже всі ми сьвідомі великих заслуг його, знаємо всі, що по Шевченку не було в нас більше заслуженого чоловіка для нашої літератури на цілій Україні. Ми сьвідомі, що коли ми нині віримо, що сновнять ся слова, які Франко сказав до нашого народу:

...Прийде час і ти огнистим видом
Засядеш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережеш ся Бескидом,
Покотити Чорним Морем гомін волі
І глянеш як хазяїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі!

то се у великій мірі його заслуга. Тому нема нині між нами чоловіка, котрий не поклонить ся перед його заслугами.

Пам'ятник українського поета Івана Котляревського в Полтаві на рос. Україні.

(В день „білої цвітєи” в маю минулого року прикрашено помятник нашого славного письменника вінками з цвітєв і барвінку. З боку видно напись: „День білої цвітєи”.)

Любов вітчини де героїть,
Там сила вража не устоїть,
Там грудь сильнійша від гармат,
Там жизнь — алтин, а смерть — копійна,
Там лицар — всякий парубійна,
Козак там чортови не брат.

*

Мужича правда єсть колюча,
А панська на всі боки гнуча.
(З „Енеїди” І. Котляревського).

Про владу і хоробрі діла гетьмана Петра Сагайдачного. (З давних літописних оповідань).

(Оповіданє Поляка Якова Собеского, батька пізнішого короля Івана Собеского, що разом із Сагайдачним брав участь в Хотинській війні).

Сей Петро Конашевич настільки підіймав ся над своїм простим способом життя своїм острым розумом, визначною зрілостію гадок, незвичайним дотепом в словах і ділах, що з повною справедливостію мусить бути зачислений для потомства між найвизначніших людей. Скільки проводив він запорожським військом, всюди окритий славою своїх подвигов на суші й морі користував ся він незмірною ласкою судьбн. Кілька разів погромив Татар на Перекопських стінах, наводив страх на Крим. Там він заняв худобу на стінах, у самої цілі відібрав добичу, захоплену на Руси. Коли Володислав (королевич, пізніше король) оружною рукою вертав собі право на Московську державу, Конашевич незвичайно проворно, страшенно збентеживши ворога, злучив ся з ним під самою Москвою, столицею держави, обніс побідні хорогви по безмігних просторах її, попустошивши огнем і мечем ворожі краї, обернувши в сумні руйні

такі незвичайно сильні своїм положенем і залогоми міста, як Єлец, Шацк, Ливни, Калуга. Обтяжений багатою добычею, зробив він своє імя пострахом для цілої Московщини. Неменьше прославили імя Конашевича його морські походи: і тут була звісна його судьба, що заведи приносела щасливі вислїди його походам і кілька зруйнованих визначніших торговельних міст Европи і Азії, поналені столиці Царгорода і звинци рідка оборотність, проявлена ним у Хотинській війні, все те неустанно збільшало його славу серед Турків. І взагалі був се чоловік великого духа, що шукав небезпеки, легковажив житє, в битві немий, в відступленю останній, проворний, діяльний. В таборі був він сторожкий, мало спав, на нарадах був обережний і в усяких розмовах дуже маломовний. Обряд і релігію грецьку окружав він почеснію незвичайно горлячою.

Оповіданє про владу, житє-бутє та хоробрі діла козаків.

(З давних літописних оповідань).

(Написав Француз Боплян, що в 1630-их і 1640-их рр. подорожував по Україні).

Козаки є грецької віри, а звуть її на своїй мові руською. Дуже шанують сьвята і пости, що займають всім або девять місяців у році і підчас них не їдять мяса. Вони дотепні і проникливі, вибагливі і щедрі, не жадні великого богатства, а страшенно цінять свою свободу: без неї не можуть жити і задля неї підіймають вони повстаня. Вони дуже міцні

тілом, легко зносять жар і холод, годєд і снагу. На війні витривалі, відважні, хоробрі, а навіть легкодушні, бо не цінять свого житя. В чім проявляють вони найбільше зручності і умілости — се бити ся табором, заслонивши ся водами: вони дуже добре стріляють з рушниць, своєї звичайної зброї, і боронять становища. Не злі вони також на мори.

На зріст гарні, проворні, сильні; люблять гарно убирати ся; се видно по них, як вони обловлять ся добичню в сусідних сторонах, бо без того вбирають ся досить скромно. З природи мають добре здоров'я, від хвороби вмирають дуже рідко, хіба в дуже великій старості. Здебільшого кінчать житє на полі слави, вбиті на війні.

Наміряючи ся йти на море, роблять се без дозволу короля, а беруть на се дозвіл у свого гетьмана. Потім збирають раду і вибирають отамана для начальства в сїм поході. Відтак удають ся в свою „війскову скарбницю”, своє збірне місце і там будують чайки. Чайки мають дві керми, з кожного кінця, тому, що при великій довжині чайки тратили-б багато часу на обертанє, коли треба, втікаючи, завернути ся назад. З кожного боку дають звичайно 10 до 12 весел і їдуть скорше ніж турецькі галери веслами. Мають і щоглу й на ній вішають вітрило, досить лихо зроблене, але уживають його тільки в добру погоду, а під сильний вітер ліпше люблять веслувати. Помосту сї чайки не мають, але як і повно наливають ся водою, то очерет, привязаний на около всього човна, не дає йому потонути. Тверезости пильнують остро, бо в походах вони дуже цїнять тверезість. Рішивши йти походом на Татар, щоби віддячити за кривди і руйну вчинену ними, вони вибирають осінний час. Висилають в такім разі на Запороже річи потрібні для війни і походу і для будови чайок, взагалі все, що вважають потрібним. Потім їдуть в степи 5 або 6 тисяч, все добрі козаки, добре оружні: приходять на Запороже і будують чайки. Шістьдесят їх береть ся до будови одної чайки і виготовляють їх більше-менше за два тижні, бо вони виготовляють 80 до 100 чайок. В кожду чайку сїдає 50 до 70 людей, кождий з двома рушницями і шаблею, а на берегах чайки 4 до 6 гарматок і припаси поживи.

Так зібравши ся, їдуть вони Дніпром. Отаман має свій значок на щоглі

і пливе звичайно на переді. Човни їдуть так тісно, що майже один другого торкаєть ся. Турки звичайно знають про похід і тримають кілька галер на устю Дніпра, щоб не дати їм вийти. Але козаки перехитрюючи їх, виходять темної ночі, перед новим місяцем, ховаючи ся в очеретах, що ростуть в Дніпрі. Галери турецькі не важать ся заходити туди, бо там нераз мали свій кінець; тому вдоволяють ся тим, що чекають їх у проході і хоч тут козаки їх все застають неприготованими, але все таки так скоро пройти, аби їх не побачили, козацькі чайки не можуть. Тоді йде вість по краях аж до Царгорода, а султан розсилає гонців по берегах, остерігаючи людність, аби стерегла ся, бо козаки на мори. Приїхавши, лишають козаки в кождій чайці тільки двох чоловіків і двох хлопців для сторожі, а самі, кождий з рушницею в руках, нападають на міста, здобувають, грабують і палять. Як нагодить ся їм стрінути кілька галер або інших кораблів, вони женуть за ними, нападають і здобувають. А роблять се так. На годину перед заходом сонця вони починають сильно гребсти до корабля чи галери, щоб не стратити її з виду і так тримають ся до півночі. Тоді дають знак і гребуть сильно до кораблів, а половина людей приготавляє ся до битви, то значить, щоби приставши до кораблів, кинути ся в їх середину. Неприятель зливований, побачивши, що його обпало 80 до 100 човнів, наповняючи кораблі людьми й здобуваючи їх відразу.

Гетьмана свого вибирають так. Збирають ся старі полковники й старі козаки, що мають між ними повагу і дають голоси на того, кого вважають найбільше здатним до того. Хто дістав більше голосів, той вибраний. Так вибирають вони свого начальника; буває се часом в пустім степу. Називають його на своїй мові гетьманом, слухають його, бо власть його необмежена. Він поступає суворо, але не рішає нічого без воєнної ради.

Ой одна я, одна
Як билиночка в полі,
Та не дав мені Бог
Ані щастя ні долі,

Тільки дав мені Бог
Красу, карі очі,
Тай ті виплала
В самотині дівочій.

Т. Шевченко.

ІМПЕРАТОРСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК В ПЕТЕРБУРЗІ ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ.

Академія наук се найвища повага в наукових справах. В Росії є така академія в Петербурзі.

Коли в 1904. р. вибухла в Росії революція, коли під ударами і сеї революції і воєнних погромів хитались підстави російської держави, тоді російське правительство задумало змінити трохи свою варварську політику між иншим також супроти українського народу. Тоді то російський комітет міністрів, застановившись над заборонами на українське друковане слово в Росії, поручив міністрам просвіти і внутрішніх справ, щоби по засягненню гадки в сій справі київського губернатора, Імператорської Академії Наук і університетів київського та харківського, застановили ся над сими заборонами і свої гадки в сій справі подали під розвагу комітетови міністрів. Всі запитані інституції висловили ся за знесенєм заборони українського слова. Зокрема петербурська Академія Наук виголовила в сій справі обширний меморіал і випечатавши його, предложила міністрам.

До уложеня отсього меморіялу вибрала Академія осібну комісію, до котрої увійшли найвизначнійші на цілу Росію учені професори спеціалісти: Корш, Фамінцин, Заленський, Фортунатов, Шахматов, Данилевський і Ольденбург. Всі вони крім Заленського є Москалями. Головним референтом вибрано Шахматова, звісного в цілій Європі спеціаліста від історії язика і староруського писемства.

Сей реферат Академії Наук в Петербурзі стоїть на ґрунті окремішности українського народу, його мови і пи-

сьменства, його історичної традиції і права на свобідний національний розвиток. Нема в нім і сліду про те, наче би українська мова була наричем московської. Меморіал вразно трактує яко рівнозначні національні одиниці нарід московський і український, мову московську і українську, а нема в нім зовсім бесіди про якусь народність і язик „общерусский”.

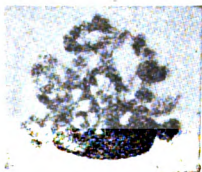
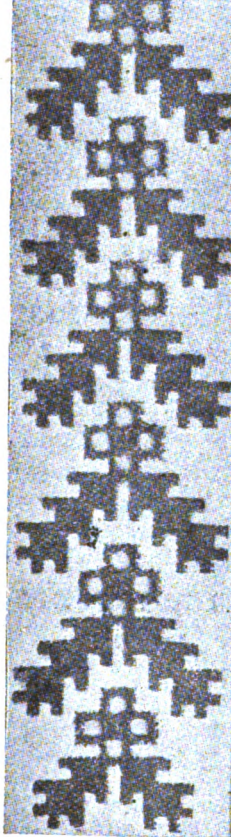
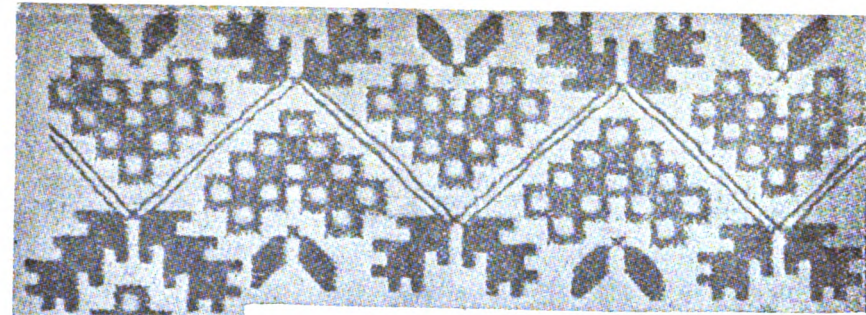
Меморіал з цілою рішучостю доказує, що **жодного „общерусского” язика нема і не було**, що так званий „общерусский літературний язик” се лише язик московський або великоруський, цілком чужий українському народови.

Так рішила петербурська Академія Наук в справі української мови. І головпо на основі її меморіялу російське правительство знесло дійсно в 1905. р. звісну варварську заборону з 1876. р. на українське друковане слово.

Коли сказала своє сильне слово найповажнійша сьвятиня наук в Росії, що наша мова і московська се дві окремі самостійні мови: що наш нарід і московський се два окремі, самостійні народи, то що-ж супроти сього значать всякі пшиї продажні Голден русофільські, котрі мають відвагу казати щось иншого? Хто ученійшиї, чи такий Бендасюк, Дудкевич, Бобрінський, чи члени російської Імператорської Академії Наук в Петербурзі?!

Конець кінцем всякий спір про самостійність нашого народа і його мови з огляду на рішене петербурської Академії Наук, тепер навіть не мислимий. Наука сказала своє слово, а перед наукою навіть російські шпіони повинні мати пошану.

(Малюнок О. Сластьона).

Весна красна!
З чим до нас прийшла?
З крашанками-писанками,
З веснянками-квітоньками!

(Українська веснянка.)

Василь Стефаник.

Підпис.

Мала Доця ходила лавою поза плечі газдів, що писали коло довгого стола свої імена. Кождий зі взору. Грубними руками оті писарі обходили з кожного боку, відки би найліпше їм почати. Грудьми притискали так до стола, що аж скрипів. Наука йшла тихенько, лишень чути було мляскання губів, як газди мочили луфко в роті. А білявенька Доця заглядала до кожного, чи добре пишє.

— Доцю, ня, а подиви ся, як воно вигльидає?

— Ще чепірате, таке як нечисанє новісма, ще пишіт.

І газда пхав олівце в рот і зачинав знов писати.

— А ну но глипни на моє, бо я вже єго чепу другий вечір, аж ні груди больи. Ану читай, що я написав.

— Павло Лазаренко.

— Акурат я. Та так воно там стоїть, що кождий пізнаєт?

— Хто вчепний тай кождий.

І Павло по червої в з утіхи й оглядав карточку з усіх боків.

— А ну но я ще раз єго віщину.

І нахилив ся і сланив олівце.

Доця якось дуже поважно ходила поза плечі газдів, її мама дивила ся з печи і утихомиряла хлопців, аби не верещали, бо вуйки позмилюють нумера.

На лаві сидів старий Яків Яремів і з великим вдоволенєм дивив ся на оту науку. Врешті не міг видержати, аби не заговорити. Дві години глядів із найбільшою увагою, а тепер не втернів.

— Мой, газди, та лишіт трохи на завтра, таже груди вам потріскають.

Газди підняли голови і як прошиблені вигльидали

— Вішукав єм вам добро тай маєте мніні подькиувати, а Доци маєте дарунок куштити.

— Та хто вас на таке нараїв?

— Біда мене на це нарадила.

— Яка біда?

— Викслі.

І старий Яків став розповідати вже сотний раз, як то було.

— Таже всі знаєте, що-м на горівку не вьзав землю по банках, бо би ні Бог скарав. Але стара мене запхала.

— Як стара?

— Ви мой і молоді і вчьите ся вижу пишма тай пічого не знаєте. Уходит з коморы тай каже: мой, старий, таже муки нема лиш зо дві мисчині в міху. А я подумав, подумав тай гай до міста писати ся на сотку до заволчкового банку.

— Прийшов я, знаєте, до банку і кажу, що так і так: не стало хліба межи діти тай прошу, пане, вашої ласки тай божої позичити сотку.

— Грунт маєш?

— Є, пане, таже без ґрунту сегодни ніхто не даст.

— А стоїть на тобі?

— На мніні.

— Табула чиста?

— Гет все чисто.

— Дорги маєш?

— Та дес межи Жидами є не такий то довг, лиші струп. Та вже за цу сотку і хліба межи діти кину і Жидам рот заткаю.

— То пишеси аркушок і аністрат тай пійдеши на посїдзене.

— Та коли прийти на посїдзене?

— Говори до мужика, тебе на посїдзене не треба, лиші панерів.

— Вібачийте мені, пані, бо я не розумів а папері аді гезди. Тай вітынг з пазухи тай подав. Там кажу дес є все, бо я то до купки складаю, веї письма. Я, видите, тому не розумію нічо та все тото разом тримаю. Перебрав він, найшов що до него тай каже: за тиждень приїди.

— Ходив я зо три рази, аж каже на-решті, що є гроші хвалені.

— А вмієш, старий, писати?

— Ей, де пане! У школі мене не вчили, у воську не був-єм тай-сми палком сліпий.

— То муєш підписувати си у нота-ря.

— Я, прошу покладу знак своєв ру-ков, аді хрестик, а ви підпишіт...

— Не можна, каже, на вексельнх хре-стів класти...

— А я в гадках став. Це як озмут упіс, як процент наперед відберут, як нота-реви заплатю тай того капіталу мало що мині лишит си.

— Звертів я си по місті за ручителя-ми тай надибаю шевця, отого злодюгу Ляпчинцого. Воно, біда, все пишає по місті. Став я тай розказую за свою біду.

— Хлоп, каже, все дурний, гние ці-лу зиму тай би не навчив си навіть своє порекло на письмі покласти.

— А хоть ти злодюга вічна і помий-ник жидівський, але слова добрі маєш, погадав-єм собі тай побіг далі.

— Привів ручителів, підписали-м си у нотаря, але з сотки тринацїть левів о-бірвали.

— Несу я ті гроші до дому, а тот швец мині з голови не вілазит. Злодій то злодій, але слухні слова говорит. Аді рвут шкіру, здоймают як з вола. Сотку нібиє узьив, а до дому що носеш?

На сїм місци все Яків пловав і те пер пловув.

— Кождий хоче від руки, кождий хо-че дурнички, а то бо вже так стало тісно, що раз тісно.

— Поклав сми гроші у скриню, а сам до Доці. Ти, Доцько, діда навчи підпи-сати намено, най дїд панам горло не на-пишає, бо воно напхане. Я волю плах-тиночку купити...

— Тай навчила, тай-сте по селі пере-чули, тай-сте з діда насьміхали си. Але прийшло до крутого, треба викслі підпи-сувати, а ви за дїдом до Доці. Я вам до-рогу показав, що вже не мете гроші у-трачїти.

— Та вже не мемо — відповідали га-зди — та маємо вам подькиувати тай Доци, пані навчительці.

— Але маєте веї і по дарункови при-нести.

— Таже певне...

Доци сидїла на печи і дуже тішила-ся і мама її усьміхала ся.

ЧЕРЕЗ ПРОСВІТУ ДО ДОБРОБУТУ!

Оповідать про данський нарід (Данців уєїх є около 3 міліони душ, а жикють вони у своїй державі, яка склада-єть ся з півострова і кількох островів, що лежать на північ від Німеччини, а обїї-мас 40.000 квадр. кілометрів),—що ще перед якими 30—40 літами ходили вони в брудних кожухах і деревляних чере-виках; живили ся неченою бруквою і вівсяним хлібом; мешкали в будах; ці-лий край потанав в болотах, нужді та

злиднях, а про Данію мало хто знав на сьвітї. А нині в тім краю доми як двори, обсажені садами, обори, хліви і стайні повні дорідної красної худоби; нема бо-лот; дороги рівні, обсажені деревами і живицїотами; багато худоби насеть ся на полях, а мешканці веселі і вдоволе-ні. Землю, над якою ми заложили бв з гознуки руки, довели Данці до такого стану, що нині родить обильно і кормить їх достаточо.

Що-ж вилинуло на таку зміну?

Як почали на Даніїв спадати нещастя, як Німці відірвали від Данії кавадок землі, а нужда примушувала щораз більше людей втікати з краю перед голодовою смертю, прокинулись Данці з мертвоти та взялись до науки, почали закладати народні школи, школи фахові, а відтак народні університети, щоби ширила ся в народі просвіта, щоби розбуджувалась любов до рідного краю та замишуване до праці на своїй рідній землиці. Наука і праця вивели край із занепаду, а нарід зберегли від загибелі та зробили злиденну колись Данію найбогатшою і найпоступовішою країною, голосною своїм добробутом і просвітою на цілу Європу.

А в тім перевороті найбільше прислужили ся народні університети або так звані курси висшої народної освіти.

Перший народний університет в Данії повстав перед якими десятима літами заходами людини великого розуму, доброї волі й охоти до праці для загалу. Називав ся він Грунтвіг, а заложив був університет в селі Родінг, за гроші зібрані дорогою складок. Грунтвіг уважав, що для піднесеня народного добробуту треба давати народови більше знаня ніж дає народна школа, а на те треба для дорослих закладати осібні зимові курси і назвав свій перший курс народним університетом.

Науку в такім народнім університеті примінено до обставин і потреб сільського рільничого населеня. Учено там рільництва, городництва, природописних наук, мірництва, рахунків, історії рідного краю, рисунків, співу і руханки (гімнастики). Університет мав свою бібліотеку й інші середники для помочи в науці. Наука була безплатна; плачено лише за мешканє і харч маленьку суму. Місцеві мешкалі і харчувались дома, а на науку доходили. Позамісцеві мешкалі при університеті. Вечері і свята проводили у спільній гутірці, співі і читанню під проводом учителів. Видавали навіть власну газетку. Наука тривала спо-

чатку два роки, а пізнійше скорочено її до року.

Кони Німці забрали часть Данії, а з нею й село, в котрім був університет, Грунтвіг переніс його до села Аскова, де сей народний університет існує й донині і є головним розсадником народної просвіти.

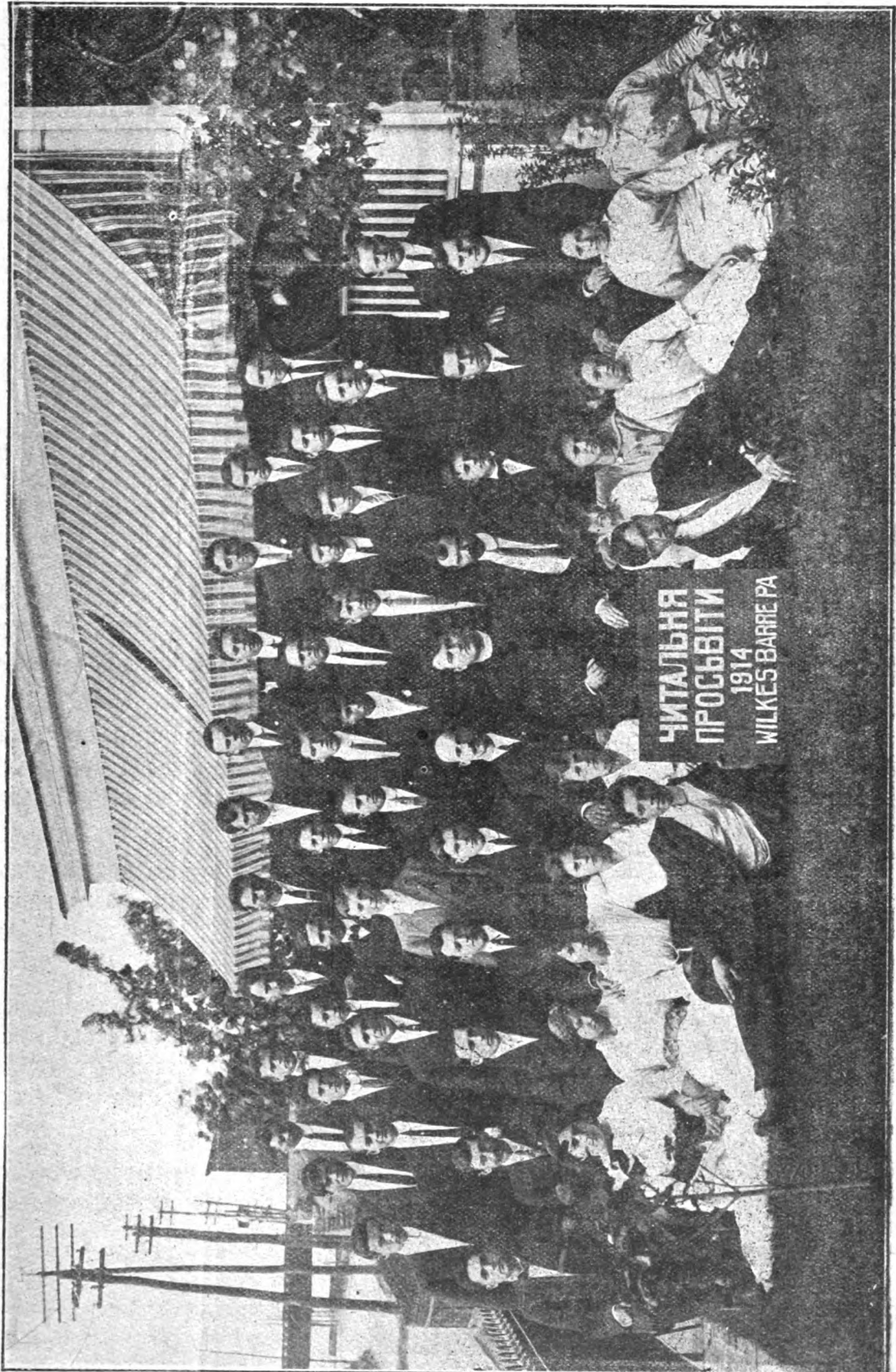
За тим приміром пішли й інші, стало щораз більше прибувати народних університетів. В одних місцевостях основувало їх правительство, в інших громади, товариства або приватні особи. Таких університетів є тепер в Данії около 100, а побирає в них науку тисячі людей так, що на кожних 6 дрібних рільників припадає один господар, котрий счінчив народний університет. Крім того в Данії є 14 рільничих шкіл, в яких також багато людей побирає науку.

Завдяки поширеню серед селян просвіти дійшли вони скоро до зрозуміння великої сили спілок. Гуртовою працею у спілках піднесли Данці на недосяжну для нас вижину сільське господарство.

Перше місце в господарстві у Данців займає годівля худоби. Старають ся вони як найбільше видобути із землі пащі для коров, бо корова є головним жерелом тоходу й удержаня данського господаря. Тож і серед спілок перше місце належить ся спілкам молодарським. Було їх з кінцем 1906. р. 1.157. В тімсамім році начислювано в Данії 182.300 молочних господарств, а в них 1.282.300 коров. З того належало до спілок 93% господарств і 92% коров; се значить, що на кожних сто господарств належало до спілок 93, а на кожних 100 коров від 92 коров доставляло ся до спілкових молочарень молоко.

Крім худоби ілекають Данці богато свиний і збувають їх переважно в битім виді. Спілкових різень було 34, а до спілок для збуту належало 8.400 господарств.

Для годівлі худоби існують осібні спілки, котрі старають ся о поправу раси, о контролю молочности, достарчають пащі годівцям, видають нагороди за

Читальня „Просвіти“ у Вілксбарі, Па.

добре плекане худоби і т. д. Таких спілок було 1.884; з того таких, що займалися годівлею худоби було 1.259, таких що займалися годівлею свиний, — було 253 і вкінці 102 таких, що займалися годівлею овець.

Данці плекають також багато дробу. В 1908. році було 288.000 господарств, які продавали через спілки яйця, а курий в тих господарствах раховано на 3 мільйони штук.

В кождім данськiм селі є крім того спілка кредитова і споживна.

Масло, биту і живу худобу та свині, дріб і покладки збувають Данці переваж-

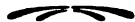
но до Англії, меньше до Німеччини і Франції, а вартість вивожених щорічно продуктів виносить кілька сот мільйонів корон.

Широким руслом плине до Данії із заграниці гріш за ті продукти, щедро оплачує працю данського господаря і дає йому змогу щадити. Данія належить до тих країн, де найбільше на голову припадає щадничих вкладок в касах.

Ні від кого Данці економічно не залежать, сильні своєю просвітою і добробутом, — а просвіта і добробут приносять щастє.

УКРАЇНСЬКІ НАГОДНІ ЗАПОВІДИ.

1. Українська дитина повинна представляти постійно з українськими дітьми і завжди говорити з ними по українськи.

2. Родичі або старші члени родини нехай в передшкільнім віці учать дитий читати і писати по українськи.

3. Кімната повинна бути прикрашена українськими образами і крім церковних образів повинні ще висіти образи з української історії.

4. Українська дитина повинна учити ся українських приповідок, українських віршів, пісень і народних забав.

5. Нехай народні традиції відживають в українських родинах. Памятну річницю історії України нехай пригадає батько або хтонебудь зі старших.

6. Підчас довгих зимових вечерів нехай родина читає спільно добрі українські книжки.

7. В кождім українськiм домі повинна знаходити ся українська щиро-народна часопись „Свобода”.

8. Скарбом родини нехай буде бібліотека, зложена з найкрасших українських книжок.

9. Українська родина нехай користує з кождої нагоди, щоби бути на українськiм представленю, відчиті і народних сьвятах.

10. Українська родина нехай уникає всього, що приносить пониженє народній душі.

11. Батько, мати і старші члени родини нехай належать до Українського Народного Союзу, а дітий своїх нехай записують в члени Молодечого Союзу. Нехай не відмовляють ся від складок на публичні і народні ціли.

12. Запроданців українських, своїх членів, нехай родина стараєть ся позискати знов для вітчизни.

Лев Лотоцький.

Квасниця.

Зимовий ранок. Мороз, ще й вітер подуває. Брисько заліз в буду і звив ся в клубок. Ворони покракують на вербах... Тріпочуть крилами, та боять ся із верб відлетіти. Поморожує їх... А й Артемко Сує на подвір'ю. Стоїть і розглядаєть ся, начеб не чув ні морозу ні вітру. Він наядг кожух і опанчу та підперезав ся ремнем. На ногах великі барлаки, а на голові смушкова шапка. Йому не в гадці зимно. В нього инший клопіт...

Наготовив якраз сани до ліса. Його жінка Марунька прочитала йому гарний „пацер“. Вона назвала його ледачим газдою. Дорікала, що навіть не вартує халупника, бо і той на плечи принесе вязку дров, а він має і худобу, а дров на обістю нема. Сукотала йому голову до опівночи і спати не дала. І сь рад-не-рад вибираєть ся він до ліса. Та коби то ще до ліса, а то на свою сїножать, коло скарбового ліса. Він взяв її за жінкою, тому яких 30 літ. Гарна сїножать! Є трава, а й дерево росте. Рік по рокови й ось виресли тамки вже здорові дуби. Є і берези, а й клени найдуть ся. Є і кругляк грабини, а й два буки близнюки узяли ся відкілясь, мусить зі скарбового ліса занесло насїне й вони виресли. Гарна сїножать, нічого собі! Та на лихо, настали „кепські“ часи. Пан не дасть дров, ані даром ані на відробок. Лиш купи і купи! Та де того купила взяти? Сяжень 30 короп! Хоч корову жєни!

Взяв ся до сїножати і по кількох роках прорідив зовсім дерево. Впало кілька беріз, а й дуба звалив торік простого як сьвічка! Аж серце краяло ся! А тут все дров і дров! Розсадило би тебе з твоїми дровами! Чи їсть їх, чи щось?!

Артемко з пересердя вхопив сани за дишель і пошуркав ними по снігу. Кривулі заскрипіли. Немов регочуть ся кляті: Ох, треба, треба тих дров! Чим-тим не здурниш, а вивершити треба! Страх! І ось бабиско до тижня спалить все до трісків! Страх! Страх!

Артемко ставав щораз лютїйший. А тут і жінка так квасить з тим обідом! Сонце вже геть, геть... Щоби скоротити собі час, поглянув на скарбовий ліс. Там в закутині, за ровом і його сїножать. О, він знає її добре! Знає, де яка деревина росте, кілька дубів, кілька беріз, а кілько клєнів. Є там і два буки і тринадцять грабів, а все просте, дорідне, якраз на матернял... До чого-ж тут взяти ся? Сокира задрожить за перним ударом, наче дунча застогне в дереві. Все просте як сьвічка! Рубай, що хоч!...

Артемко переходить гадкою поперед усі дерева, приглядаєть ся їм по черзі і нема, нема непотріба на опал! Нема! Аж ось — і квасниця. Ся чєпірната влїзла йому в очи. Вона при порубі, в самім куті, під скарбовим лісом... Гей! Гей! Стара вже, стара! Мох посивів вже на конярах! З десять літ вже, як перестала родити. Постаріла ся, як і він...

Артемко всьміхнув ся сам до себе. Він нагадав собі ту квасницю, як ще молодою була, тоді, тоді...

* * *

Пригадав собі давний час, як він ще був парубком. Зайшов був раз в ліс за ріщем, та якось ввійшов з вязкою аж на сїножать Чшїликів. Аж зирк, а тут на квасниці їх донечка Маруся. Сонїчка!

обсыпало золотом всю квасницю, а на ній повнісінько яблочок червоних, таких вже червоних! Дрібненькі та червоні! А тут і дівчина наче зірка. Рве яблочка, а чепірнате гіле похватило її рукав і біла рука замихтіла так мило. Підійшов він до квасниці і сперся на вязанку. Дівчина ні чичирк! Вдає, що й не бачить його! Аж тут він:

— Марусю, скинь яблочко!

А дівчина собі, удаючи налякану:

— Ой! А ти тут відки взяв ся?

— Відки? Заглянув крізь гущу; ти-ж наче сонце блистниш! Злізь Марусю, я тобі щось скажу!

— О, о мудрий! Кажі відтам, я вчу-ю...

— Марусю, злізь!

— Ля!

— Злізь, а ні то я до тебе полізу.

— Йой, йой! — кричить вона. — Не лій, бо і я впаду! Не лій! Чекай, я вже сама злізу...

І злізла. Слово по слові їй дізнали ся всього. По дорозі до села доповіли собі ще децю і заки сніжок опорошив свята землю, вони пібрали ся.

*

*

*

Артемко аж силонував. Мана якась лізе в очи! Мабуть квасниця навела її... Стара, чепірната! Але як обчистити конарі, то буде добра фіра дров! О, буде! А квасниця пече, пече...

Артемко самий дивувався, чому до сї не зрубав ще сеї чепірнатої квасниці! Се-ж непотріб! Десять літ вже не родить! Мохом поросла вже! Сушнику буде кілька оберемків; до коліна стара поломить. Буде на підпалок!

Старому аж легше стало, начеб вже був на сіножати і почав рубати чепірнату квасницю. Але тут і покликкала його жінка до обіду.

Пообідав, закурив люльку тай їде. Усїв на наморожні, звисивши на бік ноги. Барлаки присипав зовсім сніг, якний летів зпід кінських копит. Коні біжать жваво, пофиркують... Вже за селом. Шусть з гори і вже на „болотній долшій“.

Дорога рівна, хоч яйце котити. Снігурики поскакують попри сани, поцьвіркуючи, такі веселенькі. А сонце біжить і собі за ними так вже мильсько, наче гуляє! То вчипить ся грив кінських, то зупинить ся на хребтах, то розіллеть ся скрізь і скрізь по снігу. Мов пацьорки хто розсилав...

Артемко свиснув батоґом, а коні вчвал! Аж душа заскакала в нього, наче музика заграла... Гей! гей! Як то тоті ліга зійшли, а наче вчєра діяло ся! Та йому не зле! Поле добре, справлене, є свого хліба до сита. Кілька куснів поля докупив, є худібка своя, діти відвіновані, найстарший син вже третю дитину колише.. Ёнуки! Довгу нема, ще три соточки винозичило ся на село: наросте. Лиш готі дрова! той опал! Страх, кілько його греба! годі настарчити! Старий аж здримав ся, а гадки-думки наче сон який докучають...

Та ось вже і скарбовий ліс. Сама бучина! А все таке просте, грубе, високе! Очи рве до себе! З одного бука наклав би сяжень...

Ах, то булюб тепленько в хаті! Внуки поставали-б коло печі, наставили би рученята й покликували би наче дзвіночок: „жижа! жижа“! Гей, гей! Та се чуже! Ой, чуже! Лиш диви ся, доки очи не зайдуть сльозами...

Артемкови ставало якось жалібно. Брови хмарили ся самі від себе. Цьвікнув доні і вони рушили скорим трухцем. Буки лиш миготять! Так їх багато! Гей, гей! Старий радий був стрілою перелетіти, щоби лиш не дивити ся на міліони сих буків. Міліони, а на його сіножати лиш два буки! лиш два!

Він прижмурив з пересердя очи, думаючи, що скорше перелетить і клятї буки лишить за собою. Може вже? Ще ні! Ще більше їх і щораз грубші! Боженьку! І то все до одної душі належне! А тут ще й сойка споміж буків своє: ще! ще! ще — ще — ще! Сказила-б ся ти, погана птице!

Старий аж плюнував. — Ех... чорт побери! Є і в мене дерево, є!... І гень, замгтів краєчок його сіножати, наче вікно хто відчинив в заклятім чорнім замку і

сонічко вбігло до нього. І перед очі лізуть його дуби, білі берези, два буки, кільканайцять грабів і кленики, — та сього так мало, так дуже мало! Аж ось і квасниця! Ще тирхавійша! Але конарі грубі! Буде фіра, дві! З відземка будуть тертиці! Є ще, є що зрубати, є! Дуба покищо не треба ще валити!

* * *

Старий в'їхав майже веселий на сїножать. Миленько звитала вона його. Наче в раю зупинився. На здорових дубах фуркотить жовте листечко, а білі берези всі в інею. Синичок так багато скрізь і скрізь... Малесеньке воно, а так цвіринькає в голос, аж в голові гамірно стає. Немов музиканти втяли дрібонької...

Артемко зупинив коні і зліз зі саней. Накрив коні верітками і причіпив опалку з оброком до динця. Взяв сокиру й почав стежкою, яку мабуть дикі кози витоптали. Ось вже і дуби. Прості, простісенкі... Старий потис сокиру в долони, начеб хотів сказати: ні, ні, сих не ткнемо ся, небого! Не ткнемо ся! Поминув і берези. Вже в грабінні, а й буки стоять... Мов близняки, такі рівні, високі!

Він поправив шашку на голові, а з очий посипались іскри якоїсь завзятости. Най ростуть! Лишив усе. Впялив очі в закутину на поруб. Звідтіля, споміж корчів ліщини, виглянула до нього і квасниця. Сонце, звертаючи ся з полудня, сей закуток найдуше освїчувало. Наче зібравши все проміне, яке досі крізь густий скарбовий ліс продирало ся, кинуло ним з усеї сили на квасницю і вкрило її від стіп до верха.

* * *

Підходить Артемко, скрипаючи по морознім снігу, до квасниці, а вона всенька мов тота грань, аж палахкотить. Наче промовляє. Мов скрізь і скрізь тої червоні, кругловаті яблочка. Пристанув старий і дивить ся, а квасниця наче жива. Немов хтось там шипрає за яблочками. Протер старі очі: нема нікого тамки. Лиш жовтій мох михтить в проміню сонця. Сплюнув на ману, що його чіпала ся, і підійшов ближше. Нумо, до діла, день не стоїть.

Обтер вістре рукою і прилякнув біля пня. Обняв обіруч сокиру й замахнувся. Дзенькнуло зелізо, а відгук вдер ся десь глибоко аж в душу старечу. І видадо ся Артемкови, що хтось застогнав біля нього, а відтак і ніби покликнув на нього:

— Чоловіче, се-ж я, тота квасниця, де ти зазрів тої червоні яблочка тоді ще парубком... Се я, де заглянув ти Марусю, таку малоденьку з білими руками! Вона злізла і ви разом пійшли до села. Ви ішли лісом й одно одному сказали, що любите себе обоє. Ви пібрали ся відтак.

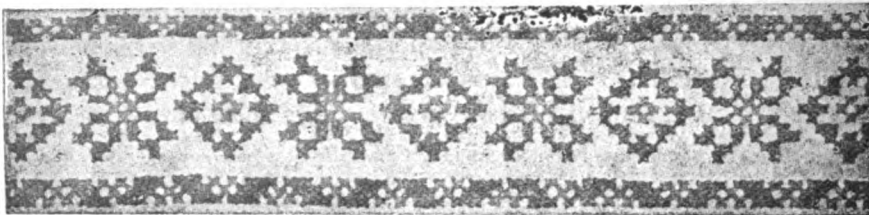
Артемко стиснув руками топориско і встав. Не міг чомусь взятись до діла! Не міг! Наче усе щось такого, до чого приріс цілою душею! Лишив квасницю й поплів ся до кругляка молодой грабини. Небавом залунав тутечки стукіт острої сокири. Грабина повалила ся на землю, а в куті при порубі мигтіла і дальше в проміню заходячого сонця, стара тирхав квасниця...

Не вмирає правда наша,
Не вмирає воля,
І неситий не виоре
На дні моря — поля,
Не скує душі живої
І слова живого!

Тарас Шевченко.

О роде суетний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемо ся Вашингтона
З новим і праведним законом?
А діждемось таки колись!

Тарас Шевченко.

ПРАВДА І НЕПРАВДА.

(Народна пісня).

Нема в світі правди, правди не зисьчати,
Бо тепер неправда стала панувати.
Уже тепер правда стоїть у порога,
А тая неправда сидить кінець стола;
Уже тепер правду ногами топтають,
А тую неправду медом напувають.
Уже тепер правда сидить у темниці,
А тая неправда з панамі в світлиці;
А вже тая правда сльозами ридає,
А тая неправда все не та гуляє.
Десь ти, правдо, вмерла чи ти заключена,
Що тепер неправда увесь світ зажерла?

Михайло Старицький.

УКРАЇНСЬКА НИВА.

Гей ти, ниво! твого гону
Від Карпатів аж до Дону,
Тай широка-ж, як погляну!
Геть укрилась килимами,
Огорнула ся лугами,
Простягла ся до Лиману.

Що-ж то, ниво, лихом збита,
Потом кровію полита,
Заподіялось з тобою?
Не красуєш ся стогами,
Не пишаєш ся стиртами,
А глушиш ся лободою.

„Ох, ви, жалібники діти,
Та не вам би й говорити,
Коли самі марно спали!

Деж були ви? — Чужі руки
Завдавали мені муки,
Репяхами засівали.

Колись добре я родила:
Виростала з мене сила
Ворогам на страх і горе!
А тепер я геть дичаю
І не бачу тому й краю,
Бо ніхто мене не оре!”

Правда, ниво! За сльозами
Не рушали ми з плугами...
Гайдаж в поле! Гине нива!
Лодамо до праці руки!
Хоч не ми, то може внуки
Дочекають того жнива!

ПІСНЯ БЕЗ СЛІВ.

(Правдивий опис з російської України.)

В селі Хрещатих Ярах ми розложили ся на понас під кучерявими вербами та стрункими тополями. Дереватахенько гойдались-шуміли, наче шептали казку про щось таємниче, велике. За вербами, із зеленого садочка виглядала старенька школа, а коло неї бігала і гомоніла дівтора в новенькім убраню з крапанками в руках.

— А ти не зривай пупліхів, — кричав старший хлопчик до меньшого, — бо з них буде цвiт, а з цвiту ягідки...

— А тобі що до того! — відповів меньший хлопчик, умисне обшморгнув пупліхи з вишневої вітки і вистрибом побіг по садку.

Гурток парубків і хлопів лежав на траві під школою і про щось гуторили.

— Пора співать, — крикнув у вітворене вікно учитель і висунув патлату голову.

Дівтора, штовхаючись, побігла в двері, а за нею посунули поважно і старші.

Незабаром залунала пісня. Звуки її то грізно піднимали ся в гору, то лагідно спускали ся вниз і непомітно зникали. Я підійшов до вікна і став прислухуватись: Весь хор гудів пісню без слів: „Ой, гай, мати”... Розпатланий учитель махав руками як орел в повітрі, водив натхненими очима, а басы як гурток індиків гоготіли сильними голосами арию пісні, ведучи за собою весь хор... Кінчили. Змучений учитель виглянув у вікно, щоб відітхнути свіжим повітрем.

— Яку се пісню співали? — спитав ся я.

— „Ой, гай, мати”, — відповів учитель.

— А чом же хористи не вимовляють слів, а тільки гудуть? — питаю ся я.

— Та заборонили співати в школі українські пісні, — повідає учитель — от я й не співаю, а тільки арию виучую... Уже багато пісень так ми вивчили... Як будуть знати арию, то слова й самі вони собі підставлять.

— А московські пісні теж забороняють? — питаю.

— Ні! Московські можна співати, але школярі до них не охочі, не по душі їм і не хотять співати.

По спочивку хористи згуртували ся і вчитель учив їх арию другої пісні: „Ой, сїв пугач”. Парубоцькі та дитячі голоси злили ся в один могутний гомін і скаржились Богови на житеву неправду.

По перекусці, вечером, коли стало заходити сонце, ми рушили в дорогу. Хористи-парубки виїшли зі школи і пішли берегами понад ріку Рось, співаючи пісню „Ой, не гаразд, Запорожці”...

Чарівні слова сеї пісні, повні зневіри і розпуки остро били в серце і будили спогади про минуле. Уже ми виїхали за село, та пісня догонила нас і картала душу:

...Степ широкий, край веселій

Тай занастали...

В Києві, у квітні, 1914.

П. Городецький.

Тимто і стала по всьому світу
Страшная козацькая сила,
Що у нас, панове-молодці,
Була воля і дума єдина.

(З народної пісні.)

Ой чужая стороненька без вітру шумить,
Чужий батько, чужа мати не бє, — а болить.
(Народна пісня.)

З Москалем дружи, а камінь за пазухою дєржи.
(Народна пословиця.)

Аркадій Аверченко.

ПРИГОДИ В ТЕМНІМ МОСКОВСЬКІМ СЕЛІ.

(Правдиве, написане на основі зібраних відомостей на місци описаних подій.)

I.

Якийсь студент-Москаль загинув через те, що любив науку про цвіти і всякі рослини. Пійшов він раз в поле збирати рослини. Ішов собі, підспівував і рвав цвітки.

А з другої сторони поля появилася товпа мужиків і баб з Нижньої Голодівки в глибокій Московщині, в тультській губернії.

— Здорові були, любі селяни — промовив чемний студент до товпи, — здіймаючи шапку і кланяючися.

— Здоров, сукін сину, бодай з тебе дух виперло! — відповіли мужики. — Ти чого тут хочеш?!

— Дякую. Я нічого не хочу! — відмовив студент, схиляючися і зриваючи якусь травку.

— Чого ти тут шукаєш?!

— Як бачите, я займаюся збиранням квіток.

— Чого ти тут хочеш?!

Ухо студента зловило нарешті захвалений тон в упертій запитанню мужиків. Поглянув на них і побачив запалений страхом і злостью очі, бліді обличчя і брудні жилаві п'ястуки.

— Чого тут хочеш?!

— Що-ж ви собі думаєте, дорогі братя... Коли вам так дуже жаль тих квіток, то я зовсім радо віддам вам ваші квітки назад...

Втім із середини споміж мужиків вийшов старий дід Петро Савеліч Невуважай-Корито. Був се старушок білий як місяць а дурний як чобіт.

— Цвітки збираєш, паршивче? — захрипло промовив сей дідусь. Він бреше, диточки! Він холеру розпускає!...

Сей старець стояв завсіди між мужиками у високому пошанованню і повазі.

— Правду говорить Савеліч! Беріть його, братчики... заходіть до него з лівого боку!

Студент заплакав.

— Верещи! пищи! чортів сину! Думаєш, що може чорт, твій батько, прийде тобі на поміч? Обшукай лиш його добре, вуйку Міня! Чи нема якого порошку при нім?

Найшовся порошок.

Хоч то був порошок до зубів, але тому, що в людей з села Голодівки відбувалося полоскання зубів і горла простою горівкою — то культурна добича, найдена в кишени студента і завинена в паперець, потвердила вповні в мужицьких очах се, що студент є бродягою та злочинцем.

— О, є порошок! Холеричний! Як судите, ребята: утопити хлопця, чи так таки його розтоптати?

Оба вигляди показалися для студента остільки незносими, що він промовив:

— Що-ж вам здається, мої панове!? Таж то просто порошок до чищення зубів... Зовсім не шкідливий. Коли хочете, то я його з'їм! Що?

— Брешеш! Не з'їси!

— Запевняю вас! З'їм і нічого мені злого не станеться.

— Все одно, братя, від чого він здохне. Найзжере! — сказали роз'ярені московські мужики.

Студент сів посеред круга товпи і почав їсти порошок до зубів.

Більше чутливі баби, дивлячися на се, плакати сердечно і перешіптувати ся між собою:

— Таку то болісну смерть робить собі! Такий ще молоденький... і не хоче покаятися.

— Все! — сказав студент, показуючи порожній паперець.

— З'їси і той папір — присудив Петро Савеліч, білий як місяць а глухий як чобіт.

* * *

Як довідуємося з газет, — кормлене студента задержано зараз по з'їдженю порошку до чищення зубів, почім мали би його пустити на волю.

Але в сути річи справа мала ся зовсім не так. Студент, кривлячи ся, проликнув папір, почім ревідовано його дальше. Знайдено нотатку, щіточку до зубів і флящину з арабською гумою.

— Їдж і то! — розказав Неуважай-Корито.

Студент хотів подякувати, твердячи, що він вже не голоден і не має на се апетиту, але, коли побачив зближаючі ся до него бородаті лица, тоді сейчас мовчки взяв ся до нотатки. Скінчивши з нею, розгриз на дрібні кусники молодечими зубами щіточку до зубів, запив арабською гумою, встав і промовив:

— Бачите, панове? Чи не мав я рації говорити, що ті предмети справді не є небезпечними?

— Очевидна річ — відповів добродушний мужик Коровяча Цегла. Непотрібно скривдили студента!

— Ви темний народ! — сказав зітхаючи студент.

* * *

Треба було спостерігти людей, поздоровкати ся з ними і йти далі, але студента згубило те, що знав московський нарід лише з книжок, а з близка їх вперве побачив.

— Темний ви народ — повторив він. Чи знаєте ви наприклад, що холера розширюеть ся не через порошки, але через такі малесенькі кавалочки, які бувають у воді, на ярині і на овочах, так звані вібріони, такі маленькі, що в одній каплі води їх є багато більше ніж кілька тисяч.

Обясни нам се! — приказав Петро Савеліч, але декотрі поробили міні, як би вже повірили.

Довкола був настрої настільки прихильний, що мужики вибачили студентови навіть його тверджене, що нібито грім походить від електричності, що хмари є наслідком парованя води та що вітер переносить пару з одного місця на друге. Спротив вибух аж тоді, як студент сказав, що місяць самий не сьвітить, але віддає тільки сьвітло сонця.

А коли студент осьмілив ся твердити безлично, що земля є кругла і що вона обертаеть ся довкола сонця, то сейчас товпа мужиків звалила ся на него і почала бити...

Били його довго, а потім утопили в ріці.

Длячого часописи се замовчали, — не знати.

II.

Прогнаний за пиянство помічник при одній малій телеграфічній стації в Росії Ванька Свищ волочив ся довго по залізничім двірци, шукаючи якогобудь виходу зі свого скрутного положеня.

І майже зовсім несподівано знайшов вихід в постати помятої кокардки, яку згубив між шинами якийсь офіцір, котрий туди переходив.

— До роботи! — розказав собі Ванька Свищ.

Припняв до своєї телеграфістської шапки офіцірську кокарду, надягнув білу нагортку від пороху, наняв візок і розперши ся в нїм, закомандирував:

— Їдьте до села Нижної Голодівки! Скоро! Там заплачу!

Слабо дзвонячи трясилами заїхала трійка перед хату старости (війта). Ванька Свищ вискочив звинно з брички, а траснувши поза ухо змішаного його нагадним виглядом переходячого туди мужика, крикнув:

— Мерзавче! Замкнути кажу! Начальства не бачиш? Розпустили ся ви! Заклич мені сюди старосту!

Застрашений, переляканий вибіг небаром вийт.

— Чого хочете, батечку?

— „Батечку?“ Я тобі тут зараз покажу батюшку! Не бачиш генерала? Хто тут їде бричкою? Хто ти? Шапку треба зняти, чи ні? Як називаєшся?

— Ко — ...Коровяча Цегла.

Свищ захмурился і траснув замішаного Коровячу Цеглу кулаком по зубах.

— Я вам покажу!!! Розлайдакувалися всі тут? Староста! Зібрати мені зараз всіх мужиків, прочитаю грамоту.

За десять хвилин всі мешканці Нижньої Голодівки зібрані як перестрашена чорна хмара.

— Смирно! Тихо! — закричав Васька Свищ, виступаючи наперед. — Письмо таке: „На підставі відозви царської комісії інтендатури санітарних возів, з приложенем такої печатки, по порозумінню з відділом емеритур публичної бібліотеки, зібрати зі всіх селян по два рублі і десять копійок належитостий тротоарових і внесеня їх же до Санкт Петербурга до мирового з'їзду“. — Зрозуміли ребята? Не послухні сему приказови підлягають карі замкнення в тюрму до двох літ із заміною карі до рублів сріблом 500. Зрозуміли?

— Зрозуміли, ваше благородіє!

— Благородіє? — крикнув прогнаний телеграфіст Васька. — Мерзавці!!! Кокарди ще не знаєте? Постанов царського уряду про геральдицію не читали? Староста! Взяти того! Най посидить! Як зветься — Неуважай-Корито? Взять його!

* * *

Годину пізнійше староста з уклонами увійшов до хати, положив перед телеграфістом зібрані гроші і сказав несміло:

— Може би... ніби, що ся тичить грамоти... щодо печатки...

— Осле! — воркнув телеграфіст.

Веунув гроші до кишені, відіпхнув по нелюдськи змішаного старосту, а вийшовши на двір, вскочив до повозки.

— Я вам покажу, лайдаки! — погрозив телеграфіст старості і зник в куряві пороху.

Наймудрійший з мужиків Петро Савеліч Неуважай-Корито, білий як місяць а глупий як чобіт, підійшов до старости і промовив:

— Із самого Петербурга! То зараз пізнати! Тано якось ми викрутилися, хлопці!...

З московської мови переклав П. Д.

Іван Франко.

УКАЗ ПРОТИ ГОЛОДУ.

Голод вибух в перськім краю:
В найбогатших городах
Бідні з голоду вмирають
По бульварах і садах.

Вчув се Періс, цар суворий,
І розлютивсь: „Що се знов!“
І на голод спосіб скорий
Не міркуючи знайшов.

До славетних магістратів
Найбогатших в краю міст
Пописаз і попечатав
Власноручно сюю вість:

„Сей указ мій царський строгий
Всяк у серце хай бере;
Де один у місті вбогий
З голоду від нині вмере,

„Там я богача одного
Взять велю — чи круть чи верть,
Голодом в тюрмі підземній
Заморю його на смерть.“

І указ сей чудо справив:
Хоч як хліб подорожів,
Бірний все мав хліб і страви,
А богач не зубожів.

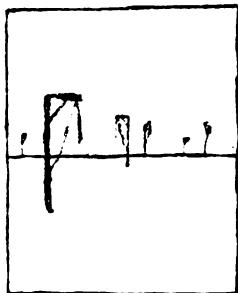
ЦАРСЬКИЙ РІД.

Російські царі тай російська держава обходили дня 6-го лютого 1913. р. ювілей 300-літнього пановання династії Романових. Властиво роду Романових давно вже нема. Рід Романових, котрий 1613. р. дійшов до царської власті в особі Михайла Федоровича, вимер. Остатній мужеський потомок сього роду цар Петро II. згинув 1780 р., а остатня жінка з сього роду цариця Елисавета померла 1762. р. Значить, що найменше півтора сотки літ минуло як сього роду не стало. Теперішній цар походить з німецького роду Гольштайн-Готори. Першим із сього роду був цар Петро III. Отже не ювілей Романових, а Гольштайн-Готорнів повинна би обходити теперішня царська родина і не 300 а 150-літній. Родової, племінної злуки кровної теперішнього роду з родом Романових нема ніякої. Але всетаки є одна злука, що лучить теперішній царський рід з родом Романових, а се — духова. Одначе не в добрім значіноу, а в як найгіршім, як найчорнійшім. Романові, захопивши власть в сумних для Росії часах, коли російський і так на-нів дикий ще тоді нарід стратив у злиднях зовсім голову й не знав, що йому діяти та дав легке взяти себе в ярмо, — стискали се ярмо щораз більше та робили з народу послужних і покірних невільників. А поневоливши свій нарід, забажали вони простягнути лабу і по другі народи. Та не було на се сили. От вони хопили ся хитроців. І підступами, брехливими обіцянками заманювали їх до себе, а відтак ослаблявши, поневолювали. Ось так зробили вони з нашим українським народом, так зробили з народами на Кавказі та в Азії, так зробили і з Поляками. Таксамо як колись Романові робили й роблять сьогондя царі з роду Гольштайн-Готорнів. Вони дальше угнітають і московські і чужі народи, таксамо заманили і нищати наприклад Фінляндців, таксамо взяли ся до Персів та до балканських Славян. Отсе й лучить рід Романових із родом Гольштайнів тісно і се тільки

дає їм право до святкованя ювілею Романових, та не про славу і культурний розвиток говорити вони можуть, коли згадують про своє пановане, але про неволю і дикий розбій.

Пануючі з дому Романових, вже від першого наслідника Михайла Федоровича — Олексія Михайловича, за котрого то Україна злучила ся з Росією, відповідають за знесенє народних зборів і введене самодержавя (абсолютизму), який щораз більше поневолював підданих Росії і спиноував їх культурний, господарський і політичний розвиток. Також і внутрішне, родинне жите Романових повне крови, жорстокости, самоволі сплямлене розпущою цариці Катерини, Ганни й Елисавети.

Не инакше було з родом Гольштайн-Готорнів. Сумна слава Катерина II. і убиство Павла I. вкривають сей рід вічною ганьбою. А в житю народу їх се вина, що Росія під панованем нагайки, шибениці, підкупства, самоволі, горівки, розпусти гние в родиннім і політичнім житю та, що в розвитку станула геть позаду культурних народів. Живеть ся там добре хиба злодіям, розбишкакам та чиновникам (урядникам, що зовсім не ліпші від злодіїв та розбишак, коли не гірші). Нагарбала Росія богато земель, та хісна з сього російський нарід не має, тільки отсі чиновники-злодії, що ссуть остатні соки зі свого народу й із нашого українського. Майже 300 літ уже гнетуть царі враз із своїми прислужниками наш нарід, задавити хотіли та не задавили, сила замала. Не задавили нашого, не задавили й других народів, тільки ненависть посіли в їх серцях до себе. І прийде час, що ся ненависть заговорить полумінем в серцях поневолених народів і вони подавши собі руки повалять своєю ката враз із прислужниками та здобудуть собі волю. Тоді й московський нарід заживе іншим культурним житем і проклоном хиба згадувати буде своїх царів, що давили його, мучили й у темноті держали.

АДІН НАРОД – АДІН ЯЗИК.

СЕЛЯНКА УКРАЇНКА ПЕРЕД МОСКОВСЬКИМ СУДОМ.

(Правдива історія зі судової салі на російській Україні в Київщині, як судія Москаль говорив до селянки-Українки лише по московськи, а по українськи не розумів, вона-ж знова говорила по українськи, а не розуміла по московськи і тому вийшла з того просто чудасія.)

Судія (Москаль до жінки, що за свідка): Скажіть, свідетельніца ви знаєте, в яких атнашеніях жіла істіца с сваім саседом?

Сьвідок: Га?

Судія: Істіцу ви знаєте? („істіца” значить — позиваюча)

Сьвідок: Ні!

Судія: Да как-же? Вот ету женціну!?

Сьвідок: Параску?

Судія: Ну да, Параску.

Сьвідок: Та вжеж, що знаю. Ми собі ятрівки.

Судія: Што такое?

Сьвідок: Ятрівки — кажу.

Судія (двигуєть ся): Што ето значіт?

Сьвідок: „Ятровка” нібито по благородному. (того слова в російській мові нема).

Судія: Нічево не панімаю.

Сьвідок: Значить, ніби то, що наші чоловіки собі брати, її чоловік, мій чоловік...

Судія (сердито): Нічево не розберу: єя челавак, ето мой челавак!... Какіє там люді? Што ана тут нагараділа?

Сьвідок: Еге-ж, вона таки загордила як слід, по господарськи; від повітки аж до воріт, ліщиною...

Судія: Да пастойте! Я нічево не панімаю. Ви мне на вапрос атвечайте: істіцу знаєте?

Сьвідок (дивуєть ся, оглядаєть ся, здвигає плечима): Ні, такої не знаю.

Судія: Вот ету, Параску, знаєте?

Сьвідок: Таж знаю!

Судія: А саседа єя, вот етаво атвечтіка? (обжалуваного).

Сьвідок: Ні, він не те — він кравець (по московськи: „партной”).

Судія: Што такое?

Сьвідок: Кравець, кажу.

Судія: Да савсем нет: он Прокопенко.

Сьвідок: Еге, Прокопенко Левізор.

Судія (здвигає плечима): Да што ви мне путаєте? Какой ревізор?

Сьвідок: На імя ніби-то йому, Прокопенкови.

Судія: Імя? (дивить ся у папери): Єлазар!

Сьвідок: Ая-ая!

Судія: Да я вас не про імя спрашніваю. А вот ви мне скажіть, как ані жілі между сабой?

Сьвідок: Хто?

Судія: Да вот істіца... Параска с саседом сваім.

Сьвiдок: Хибаж вони жили з собою? Того я не скажу. Бона жiнка чесна, у неї свiй чоловiк є.

Судия: Какоy чeлавск?!...

Сьвiдок: Ї-ж чоловiк, Омелько.

Судия: Фу, ти чорт! Вот язик!

Сьвiдок: За що-ж ви мене лаєте? Хиба я що винна? Отсе менi з роду...

Судия (схаменувшись): Да кто на вас лаєт? Што ви вздумалi?

Сьвiдок (здвигає плечима): Не хай буде й так.

Судия: Так вот, как ані жiлi мжду сабой? Ссорiлiє? Ругалiє?

Сьвiдок: Еге, ругались раз-враз.

Судия: А он дурной (московське слово „дурной” значить: лихпий) чeлавек по вашeму?

Сьвiдок: Чого дурний? От як чоловiк. Не дурний!

Судия: Хороший, значiт? (у Москалiв „хороший” значить: добрий).

Сьвiдок: Ой, де вже хороший! Там такий, що як подивиш ся, то й сплюнеш...

Судия: Што?

Сьвiдок: Кирпатий, кажу, ще й виспуватий.

Судия: Нiчево не панiмаю... Да ви гаварiте, русекiм язиком!

Сьвiдок: Хиба-ж я що!? По якому-ж вам говорити?!

Судия: А отчево-ж муж єя, Параскi, драл са? (бiв ся).

Сьвiдок: Ба нi, він нiкуди не драв ся!

Судия: А жену бiл?

Сьвiдок: Бiв.

Судия: То как же ви гаварiте, шт он не драл са?

Сьвiдок: Бо таки й не драв ся! Хибаж він божевiльний, щоб на стiну лiзти?

Судия: Нiчево не панiмаю! Да ви мeня панiмаєтe?

Сьвiдок: Звинiть, як що нi... Я жiнка проста...

Судия: Да вот ви мне скажите просто: Ёмелян, вот тот, са свайой женой жiл дурно? (зле).

Сьвiдок: Та як же воно? Вона-ж йому жiнка.

Судия: Ну да, жiнка. Та как ані жiлi с етой „жiнка”?

Сьвiдок (здвигає плечима): Нi дурно, нi за грошi...

Судия: Какiє там „грошi”?! Я не про „грошi” спрашiваю! Фу! Да што вас спрашiвать?! Всьо равно толку не дабiйш са! Садiтeс!

(Сьвiдок сiдає i здивованими очима дивить ся навкруги.)

Судия: Да вот: ещо вас спрашу. Ви бiлi прi том, кагда падралiє Ёмелян i єво жена с етiм свайiм саседом?

Сьвiдок (сидячи на лавцi): Еге, була.

Судия: В суде нада атвечать, стая! Паднiмiтeс! (встаньтe.)

Сьвiдок здивовано озираеть ся.

Судия: Паднiмiтeс, я вам гаварю!

Сьвiдок (дальше сидячи): Та як же так?... На що-ж я маю тут при людях... сорому такого набиратись? Отсе тобі суд! I облаяли... та ще й чеснiй жiнцi сором такий роблять!...

Судия (кричить): Да паднiмiтeс, я вам гаварю!

Сьвiдок (рiшучо): Нi, вже вибачайте! Я в себе, в хатi не пiдiймаюсь при людях, а не то в судi...

СЕЛЯНИН УКРАЇНЕЦЬ ПЕРЕД МОСКОВСЬКИМ СУДОМ.

(Друга подібна правдива історія, записана в одному суді в Полтавщині, як судія Москаль не розумів бесіди селянина Українця, а сей знова не розумів судії.)

Судія (Москаль): Розкажіте, як у вас украли коня?

Селянин (Українець): У мене коня з роду не було!

Судія: Што ви розказиваєте? Ведь же украли у вас лошадь? (Московське слово „лошадь” значить: кінь).

Селянин: Ні, я лоша продав!

Судія: Так што-ж у вас украли?

Селянин: Кобилу!

Судія: Так што-ж ви путаєте (мотаєте)!!

Селянин: То бо то й біда, що я тоді не путав! А путо сильне, залізне, але воно лишилось у стайні!

Судія: Значітса, украли коня?

Селянин: Кобилу.

Судія: Тьфу, не фсьо равно лі: конь, кобила?

Селянин: А деж „все равно”? Що кінь, то не кобила...

Судія: Ну, кобила — так кобила. Скарее било би, еслі би не путалі...

Селянин: А власне, що кобила була не спутана!

Судія: Не разберу! Ну, харашо уж, будет! Только скажіте мне, как вор (злодій) к вам забралса?

Селянин: Або я бачив?

Судія: Ворота у вас заперти билі?

Селянин: Заперті! Але злодій, здасть ся, увійшов фірткою!

Судія: Чим? Как?

Селянин: Фірткою... „форткою” по вашому!

Судія: Форткою? (у Москалі „фортка” значить: віконце) Да што ви розказиваєте? Ну, разве (хйба) может человек через форточку вайті, да еще лошадь вивсеті?! Да ви паметріте (по-

казує на квартиру у вікні): Можно сюда пройті і лошадь вивсеті?

Селянин (здивований): Вікном, ніби то? Кватиркою?

Судія: Да не „вокном”, а форточкою. Што ви ерунду розказиваєте?! Разве у вас в воротах форточка ест?

Селянин: Егеж, есть! Фіртка, дверцята ніби то!...

Судія: Так ето калітка, значіт? Вор вашол в калітку? (Московське слово „калітка” по нашому: фіртка).

Селянин (усьміхаєть ся): У калітку? (здвигає плечима): Даруйте, може я не зрозумів до ладу, але калітки він в мене не крав...

Судія: Н-да, не украли, а влез в калітку!

Селянин: Як же людина може влізти в калітку? (добуває з кишені калітку). Ось моя калітка! Як же сюди влізе людина?

Судія: Так ето у вас калітка? Ага! Ну, харашо! Ну, пускай будет по вашему! Так он влез через фортку. Дальше што?

Селянин: Вліз, стайню відчинив...

Судія: Ставню?

Селянин: Стайню, ніби то конюшню, таї забрав шкапу і вивів її...

Судія: Пастойте, што ви розказиваєте? Какой шкап? (Московське слово „шкап” — по нашому значить: шафа). Разве у вас шкап стаїт ф... ф... канюшнс?

Селянин: А деж?! Певно, що в конюшні... в стайні ніби то...

Судія: Хоть убей, нічево не разберу! Лі ви парочно ерунду несете... Какой тут шкап? К чему вы его приплелі?

Селянин: Не приплітав, а так за уздечку до жолоба привязав!

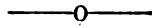
Судия: За што? Как?

Селянин: Таж за уздечку, кажу, привязав шкапу до жолоба...

Судия: Нічево не панімаю! Што

за язык какой то?... Какоє ето слово ви употребілі?

Селянин: Даруйте, ваше благородіє, бо як я чоловік простий, неписьменный, то не можу зрозуміти, що ви мене по благородному питаєте...

УКРАЇНСЬКА ДІВЧИНА У ЛІКАРЯ МОСКАЛЯ.

(Третя правдива подія з російської України).

Лікар: (родом з Рязанської губернії, що недавно приїхав на службу у Київщину). Ну, дівчушка, што баліт?

Дівчина (Українка): Отак, паночку, як візьме з крижий, то аж у стегна влізе, мучить так, що й випростуватись не можу. Чи воно гостець, чи простріт...

Лікар: Постой, ти би ясенє гаваріла, а то не разберу я нічево.

Дівчина: Та вже на те ви доктор, щоб розуміти... Я хиба знаю, що воно таке?

Лікар: Да доктор то я, доктор, только вот не панімаю я... Ну, накажі, где баліт?

Дівчина: Ось-тут у крижах.

Лікар: Здєс ето „крижах” називаєтса?

Дівчина: А в крижах.

Лікар: Давно тебѣ етот крижах баліт?

Дівчина: Вже з тиждень.

Лікар: Сколько? Ето как па рускі будет?

Дівчина: По руськи? Від Пречистої.

Лікар: (безнадійно махнув рукою). Ну, да всьо равно (хапає рукою і притискає у крижах).

Дівчина: Ой! Ось-тут, саме там, де ви діткнули ся.

Лікар: Што?

Дівчина: От-от-о! О!

Лікар: Да нічево! А ну-ка, разстегні здєс! (значить: розціпи тут).

Дівчина: Еге, у стегні.

Лікар: Юбку-то, разстегні маленько.

Дівчина: Нєма в мене южки, ні великої, ні маленької. (У Москалів „юбка” значить те, що у нас спідниця, знов же на Україні „юшкою” називають кафтаник).

Лікар: (сьмієть ся) Как нет юбки? А ето што-же?

Дівчина: Спідниця.

Лікар: Ну, спадниця, пускай. Так как ето случіло? Отчево?

Дівчина: А случілось, що драбина схибнула, як лізла я...

Лікар: Драбина? Развє стрелял ктоїбудь в тебѣ? (Московське слово „драбина” значить по нашому: „шпіт”).

Дівчина: (дивуючись) Ні, не стріляв ніхто. Та чого-б таке?

Лікар: Да как же драбина в тебѣ попала?

Дівчина: А впала, бо щєбєль вломив ся, як лізла я на гору.

Лікар: Пастой, — нічево я, не пойму. Ах ти Боже мой, вот язык то! На гору какую то... вломіла, кто-то, стрелял... Што таке?

Дівчина: Та не стріляв ніхто. З чого се ви взяли?

Лікар: Да как-же драбина-то в тебѣ панала?

Дівчина: Бо щобель старий вломив ся, був спорохнавілий.

Лікар: Вломіла к тебе хто-то? („вломіла” — в значіню: закрив ся).

Дівчина: Еге, вломив ся.

Лікар: І стрелял?

Дівчина: Еге, стріляв аж у стегно, ось сюди.

Лікар: (оглядає). Да где же ета драбіна? Я не віжу!

Дівчина: Дома. Та на що вона вам?

Лікар: Как: „на що”? (Оглядає скрізь). Нікакой драбіни здес нет.

Дівчина: А вжеж нема. Впала я та ще об полицю отсим місцем...

Лікар: Да, в поліцію... Ну ето уж не майо дело. Канєчно в поліцію, еслі вломіла к тебе етот как ево звать?

Дівчина: Га?

Лікар: Да кто вломіла?

Дівчина: Щобель старий.

Лікар: Пян бил?

Дівчина: Хто?

Лікар: Да Щобель етот, што-лі?

Дівчина: (дивуючись). Вибачайте, паночку, може я не зрозуміла...

Лікар: Ну, да мне ето фсьо равно... Не майо дело. Ти в поліцію. (Оглядає скрізь). Да, сіняк ест, ударілас шібно. (Московське слово „шібно” значить по нашому — сильно).

Дівчина: Та не в шибку. Там і вікна нема в сінях. В полицю, кажу.

Лікар: Да, в поліцію. Ну, вот што, ти девушка мая: я тебе дам мазь, ти себе натірай ето место; прайдьот. Драбіни здес нет. А в поліцію ти заяві, што вломіла к тебе, етот как ево? — Старий Щобель, і стрелял в тебя. Но драбіна у тебя нікакой нет.

Дівчина: Спасибі вам. Поздоров вас, Боже, за добру пораду. А тож я так терпіла, а тут ще напав мене й нежить...

Лікар: Не жить, гаваріш? Что тп, девушка, ещо много лет прожівіюш.

Записав Выборний Макогоненно.

Степан Руданський.

Загадка.

Позбіралісь дуначі,
Пють собі, гуляють,
Далі — скучно їм чогось —
Жида закликають...
— Дай нам загадку яку!
— Яка ж буде плата?
— Хто не снаже тобі з нас,
Заплатить дуната!
— А богато-ж вам, пани,
На то часу дати?
— Пів години! — Ну, герехт!
Слова не вертати!
Снажить мені; що у день
Чорне аж чорніє,
Що біліє у ночі,
А ранном синіє? —

Задумались дуначі.
Пройшло пів години,
Але жаден не вгадав
Тої диковини.
До кишені, певна річ, —
По дукату дали.
— Що ж то, жидну, таке є? —
Жида запитали.
— А почім же знаю я? —
Жидок промовляє, —
Та воно собі таке,
Що хто його знає!
— Ну ж бо, жидну, не жартуй!
— Та жарти до ната!
Я і сам собі даю
Цілого дуната!

Іван Франко.

Житє і стражданє і спійманє і смерть і муки і прославленє преподобного Селедія.

Скривати тайну царськую
Потрібно і конечно,
Бо як її розпаляєш,
Загинеш на безпечно.

Та крити божії діла
Негарно, навіть грішно;
Не скриєш божої хвали,
Лиш сам загинеш вічно.

То й лякаючись судьби
Раба, що на розробок
Повірений йому талант
Без діла скрив у сховок,

Бажаю оспівати вам
Що стане духу мого,
Житє, стражданє, муку й смерть
Селедія сьвятого.

Хто були родичі його,
В якій жили країні —
Не звісно; сам він з малку жив
У водяній пустині.

На вічний взір аскетам всім
Не їв він хліба й мяса;
Пявки і хроби водяні —
Його вся страва ласа.

Олію, молока, вина
Не заживав він з роду;
Для дужшої покути пив
Морську солену воду.

Думками Бога хвалячи
Держав обіт мовчання,
І ані слова не прорік
Від роду до сконаня.

Важке зітханє, се була
Його мольба глибока;
Весь вік прожив зітхаючи,
Не зажмуривши ока.

Не мав він дому ні житла,
Лиш сам пісок та скали;
Мав плащ один із острих блях,
Що в тіло повростали.

Та на сьвятого напосївсь
Один король сердитий,
З оружжєм і дрекольми
Пішов його ловити.

Пророцьким духом чуючи,
Що час його зближав ся,
З пустині вибрав ся сьвятий,
На сьвітло показав ся.

Тут вороги облутали
Його кругом сильцями,
І до царя взяли ся гнать
Страшними палицями.

То цар безбожний крикнув: „Гей!
Беріть його, тримайте!
Йому живіт живцем поріть,
З його нутро мотайте!“

Для болю дужшого велїв
Солити сьвіжу рану,
Та тим ще зість не наситив
Мучительську, погану.

Живє ще тіло у бочки
Велїв він натоптати,
Поганцям хтів таким як сам
Ті моці в дар післати.

Не допустив вєсильний Бог
До крайного скандалу,
Щоб моці праведника йшли
Поганцям на поталу.

Три дни й три ночи вітер бив
Судно на Чорнім морі;
Вже думав цар: „Скінчив ся сьвіт,
Погасло сонцє й зорі.“

Аж сам Селедїй мученик
Ка них змилосердив ся,
І моряку одному в сні
Прославлений явив ся.

І мовив: „Бог за смерть мою
Карати вас не буде,
Та труп мій ви везіть на Русь
Між православні люде.

„Нехай вони в великий піст
Льють із тіла мого
І славять Бога й згадують
Селедїя сьвятого.

„Най постять так, як постив я,
Доступлять в Бога ласки,
Ідять мене і воду пють
І ждуть сьвятої паски.

„Як їх патрон я відчиняь
Ім буду неба брами,
Пісний Селедїй рай знайду
З пісними Русинами.“

І сталоь так. І від тоді
Всі Русини голодні
Селедїя сьвятого чтять.
Дивні діла Господні.

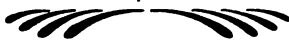
Степан Руданський.

ДОБРЕ ТОРГУВАЛОСЬ.

Чи в Київї, чи в Полтаві,
Чи в самїй столицї,
Ходив чуман з мазницею
Помежи крамницї.
І в крамницях, нуди глянеш —
Сріблом, золотом сяє,
А йому то і байдуже:
Він догтю питає!
Сьміють ся дурні кацапи,
А він тільки сплюне,
Та до другої крамницї,
Богатшої суне.
В найбагатшїй у крамницї
Два купці сиділо,

І туди чуман заходить
З мазницею сьміло.
Добрийдень вам, добрі люди! —
Та й зачав питати,
Чи нема у них, прийаймі
Догтю де продати.
Нету! нету — купці кажуть
Та й, шельми, сьміють ся:
Здесь не дьоготь, только дурні
Одні прадають ся! —
А чуман їм: — То нївронку-ж
Добре торгувалось,
Що йно два вас таких гарних
На продаж осталоь!

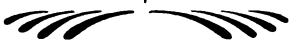

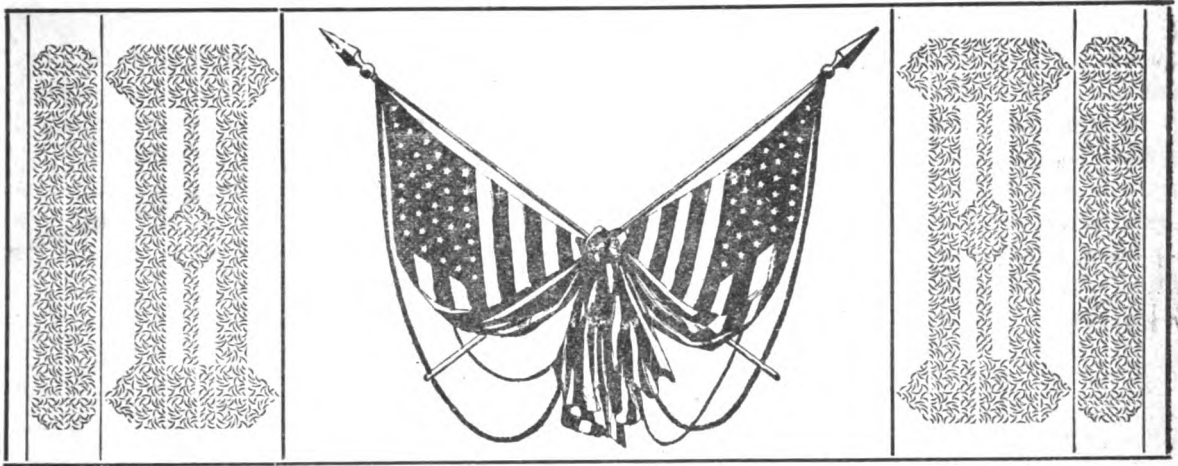
Степан Руданський.

НІ ЗЛЕ, НІ ДОБРЕ.

Здоров, брате! — А, здоров!
— Що-ж ти так змінив ся?
— А не диво, брате мій,
Бо я оженив ся!
— Слава Богу! — каже той.
— Ні, не слава Богу:
Моя жінка і бридка
І крива на ногу.
— То зле, брате! — каже той.
— Ба ні, не зле, брате!
Бо за нею я як чорт
Зробив ся богатий:

Славну хату збудував,
Ходив у дорогу!...
— Слава Богу! — каже той.
— Ні, не слава Богу:
Воли згинули в Криму,
До дому вернув ся, —
Аж і хата у огни,
І хати позбув ся...
— То зле, брате! — Ні, не зле:
Як хата горіла,
То і жінка там моя
В огни спопеліла.

Злучені Держави в Америці.

THE UNITED STATES OF AMERICA.

ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ.

Державний устрій Злучених Держав оснований на підставі конституції з 17. вересня 1787 р. Первісну конституцію доповнено відтак в різних часах 15 додатками.

Тут треба точно розрізнити правительство федеральне т. є цілих Злучених Держав від правительств поодиноких стейтів. Кождий стейт становить політичну одиницю, так сказати-б окрему державу в державі. Кождий стейт має свої окремі закони, уряди, міліцію і т. п. Федеральне правительство має полагоджувати справи, які є спільні всім стейтам.

На підставі конституції належать до федерального правительства отсі справи:

- 1) Накладанє податків і мита (цла).
- 2) Управильненє торгівлі заграничної і між поодинокими стейтами.
- 3) Чеканенє і видаванє грошей.
- 4) Управа пошти.
- 5) Затяганє державних позичок.
- 6) Виповідженє війни і заключенє мира.
- 7) Управа сухопутної армії і воєнної фльоти.

Ціла управа Злучених Держав спочиває в руках трох властей: законодатної, винуючої і судової.

ЗАКОНОДАТНА ВЛАСТЬ (LEGISLATIVE).

Законодатна власть находить ся в руках конгресу (**congress**). Конгрес складаєть ся з двох частий: сенату (**Senate**) і палати послів (**House of Representatives**).

Сенат складаєть ся зі сенаторів (по двох з кожного стейту), котрих вибираєть ся на 6 літ. Вибори відбувають ся щороку в той спосіб, що одна трета часть сенаторів котра вибула 6 літ, уступає, а на їх місце вступають ново-вибрані. Кандидат на сенатора мусить мати найменше 30 літ; мусить бути горожанином Злучених Держав

найменше 9 літ і постійно мешкати в тім стейті, в яким кандидує. Предсідателем сенату є віце-президент Злучених Держав. Коли віце-президент заступає уряд президента, тоді сенат вибирає споміж сенаторів тимчасового предсідателя. Теперішній сенат складаєть ся з 92 сенаторів.

Палата послів складаєть ся з послів (конгресменів), вибираних в поодиноких стейтах, відповідно до числа населеня. Послів вибираєть ся на 2 роки. Кандидат на посла мусить мати найменше 25 літ і бути горожаном Злучених Держав найменше 7 літ та мешкати стало в тім стейті, в я-

ким кандидув. Предсідателем палати послів є так званий головний „спікер”.

Конгрес (обі палати) збираєть ся щороку на наради, які розпочинають ся в перший понеділок в грудні. Перша сесія триває до марта (коротка сесія), а друга до червня (довга сесія).

Кожний законопроект (bill) ухвалений в сенаті і палаті послів, стає доперва тоді законом,

коли його потвердить президент Злучених Держав. Коли президент не потвердить якогось законопроекта, то він повертає щераз під наради конгресу і стає законом, коли обі палати ухвалять його двома третими частями голосів. На случай, коли президент не зверне законопроекту протягом 10 днів (не вчисляючи неділь), законопроект стає важним і без потвердження президентом.

ВИКОНУЮЧА ВЛАСТЬ (EXECUTIVE).

Виконуюча власть находить ся в руках президента Злучених Держав. Президента вибираєть ся на 4 роки. Кандидат на президента мусить бути з уродження горожанином Злучених Держав (не натуралізованим), числити найменше 35 літ і жити постійно у Злучених Державах найменше через 14 літ.

Вибір президента і віцепрезидента відбуваєть ся через голосоване виборців (electors). В кождім стейті вибираєть ся тільки виборців, скільки висилає сенаторів і послів дотичний стейт. Вибори відбувають ся у всіх стейтах рівночасно, а іменно у перший второк в місяці падолисті кожного переступного року. Того дня переводить ся лише вибори на виборців. Всі управнені до голосованя віддають свої голоси на виборців. В січні слідуєчого року голосують виборці на президента і його заступника.

На случай смерти або уступленя президента обіймає його уряд аж до вибору нового президента віцепрезидент.

Президент має річну платню у висоті \$75.000, а віцепрезидент \$12.000.

Президент має право потвердити або відкинути законопроекти, ухвалені конгресом; за його згодою заключаєть ся міждержавні договори; іменуєть ся послів, повновласників і консулів; членів Найвисшого Суду і інших урядників Злучених Держав; предкладаєть ся конгресови внесеня щодо заграничних справ; йому прислугує право здержаня присуду засуджених на кару смерти; на случай війни є він головним командантом федеральної армії, воєнної фльоти і стейтових міліцій.

Президент іменує для своєї помочи приватно-го секретаря (з річною платнею \$6.000).

Кабінет міністрів складаєть ся з 9 міністрів. Міністрів (Secretary) іменує президент і вони лише від нього залежні. У Злучених Державах є слідуєчі міністри: міністер справ заграничних; фінансів; війни; судівництва; пошти; маринарки; внутрішних справ; рільництва; торгівлі і міністер праці.

Кожний міністер має до помочи одного або більше секретарів і бюро (Department).

Річна платня міністра виносить \$12.000.

СУДОВА ВЛАСТЬ (JUDICIAL).

Судова власть у Злучених Державах находить ся в руках судів, основаних конгресом.

На чолі щілого судівництва стоїть Найвисший Суд Злучених Держав (Supreme Court of U. S.). Його рішеня мають обовязуючу силу при виконуваню законів. Він стоїть на сторожі конституції Злучених Держав та має право уневажнити всі закони федеральні і стейтові, коли вони противляють ся конституції. Найвисший Суд складаєть ся з 9 членів: предсідателя і 8 судів. Предсідатель дістає \$15.000, а прочі члени по \$14.500 річної платні.

Низші судові власти є отсі:

Окружні Суди (District Court) в 92 федеральних судових округах, на які є поділені цілі Злучені Держави. Платня судів виносить \$6.000 річно.

Районові Суди [Circuit Court] в числі 9. Десятьох членів Найвисшого Суду є рівночасно районними судьями. В міру того як нагромадять ся більше число справ, виїздять вони для їх поладженя до своїх районів. До помочи мають відповідне число судців (з платнею \$7.000 річно).

Районовий суд апеляційний [Circuit Court of Appeals] стоїть понад окружними і районними судьями.

**Склад теперішнього міністерства кабінету
Злучених Держав.**

PRESIDENT — WOODROW WILSON

VICE-PRESIDENT — THOMAS RILEY MARSHALL

Secretary of State — William J. Bryan

Secretary of Treasury — William G. McAdoo

Secretary of War — Lindley M. Garrison

Attorney-General — James C. McReynolds

Postmaster-General — Albert S. Burleson

Secretary of Navy — Josephus Daniels

Secretary of Interior — Franklin Lane

Secretary of Agriculture — Dav'd F. Huston

Secretary of Commerce — Wm. C. Redfield

Secretary of Labor — William. B. Wilson

„Кепітел” (Capitol), будинок у Вашингтоні, Д. К., де засідають законодавні палати Злучених Держав.

НАСЕЛЕНЕ І ПОВЕРХНЯ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ.

НАЗВИ СТЕЙТІВ	Число мешканців з р. 1910	Поверхня в квадратних милях	Перес. ч. мешканц. на 1 кв. милю	Столиця стейту
Alabama (Ala.)	2,138,093	52.250	41.7	Montgomery
Arizona (Ariz.)	204,354	113.020	1.8	Phoenix
Arkansas (Ark.)	1,574,449	53.850	30.0	Little Rock
California (Cal.)	2,377,549	158.360	15.2	Sacramento
Colorado, (Col.)	799,024	103.925	7.7	Denver
Connecticut (Conn.)	1,114,756	4.990	231.3	Hartford
Delaware (Del.)	202,322	2.050	103.0	Dover
Dist. of Columbia (D. C.)	331,069	70	5.517.8	Washington
Florida (Fla.)	752,619	58.680	13.7	Tallahassee
Georgia (Ga.)	2,609,121	59.475	44.4	Atlanta
Idaho (Ida.)	325,594	84.800	3.9	Boise
Illinois (Ill.)	5,638,591	56.650	100.7	Springfield
Indiana (Ind.)	2,700,876	36.350	75.3	Indianapolis
Iowa (Io.)	2,224,771	56.025	40.0	Des Moines
Kansas (Kan.)	1,690,949	82.080	20.7	Topeka
Kentucky (Ky.)	2,289,905	40.000	57.0	Frankfort
Louisiana (La.)	1,656,388	48.720	36.5	Baton Rouge
Maine (Me.)	742,371	33.040	24.8	Augusta
Maryland (Md.)	1,295,346	12.210	130.3	Annapolis
Massachusetts (Mass.)	3,336,416	8.315	418.8	Boston
Michigan (Mich.)	2,810,173	58.915	48.9	Lansing
Minnesota (Minn.)	2,075,708	83.365	25.7	St. Paul
Mississippi (Miss.)	1,797,114	46.810	38.8	Jackson
Missouri (Mo.)	3,293,335	69.415	47.9	Jefferson City
Montana (Mont.)	376,053	146.080	2.6	Helena
Nebraska (Neb.)	1,192,214	77.510	15.5	Lincoln
Nevada (Nev.)	81,875	110.700	0.7	Carson City
New Hampshire (N. H.)	430,572	9.305	47.7	Concord
New Jersey (N. J.)	2,537,167	7.815	337.7	Trenton
New Mexico (N. M.)	327,301	122.580	2.7	Santa Fe
New York (N. Y.)	9,113,614	49.170	191.2	Albany
North Carolina (N. C.)	2,206,287	52.250	45.3	Raleigh
North Dakota (N. D.)	577,056	70.795	7.6	Bismarck
Ohio (O.)	4,767,121	41.060	117.0	Columbus
Oklahoma (Okla.)	1,657,155	70.057	23.9	Oklahoma City
Oregon (Oreg.)	672,765	96.030	7.0	Salem
Pennsylvania (Penn.; Pa.)	7,665,111	45.215	171.0	Harrisburg
Rhode Island (R. I.)	542,610	1.250	508.5	Providence
South Carolina (S. C.)	1,515,400	30.570	49.7	Columbia
South Dakota (S. D.)	583,888	77.650	7.6	Pierre
Tennessee (Tenn.)	2,184,789	42.050	52.4	Nashville
Texas (Tex.)	3,896,542	265.780	14.8	Austin
Utah (U.)	373,351	84.970	4.5	Salt Lake City
Vermont (Vt.)	355,956	9.565	39.0	Montpelier
Virginia (Va.)	2,061,612	42.450	51.2	Richmond
Washington (Wash.)	1,141,990	69.180	17.1	Olympia
West Virginia (W. Va.)	1,221,119	24.780	50.8	Charleston
Wisconsin (Wis.)	2,333,860	56.040	42.2	Madison
Wyoming (Wyo.)	145,965	97.800	1.5	Cheyenne
	91,972,266	3,026.789	30.4	

ЗАМІТКА. Число населення 48-ох стейтів Злучених Держав від 1910-ого року, то значить протягом 4-ох літ доволі зросло. Після обчислення з дня 1-ого липня 1914-ого року се населенє виносило 98.781.324 осіб.

ІНШІ ПОСІЛОСТИ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ.

До Злучених Держав належать крім сего слідуєчі посілости:

	Число населеня	Поверхня в кв. м. в мил.	перес. ч. мешк. на 1 кв. м.	Столиця
Alaska - - - -	64.356	590.884	0.1	Juneau
Philiphine Island - -	7,635.426	122.255	62.5	Manila
Hawaii - - - -	191.909	6.449	30 0	Honolulu
Porto Rico - - - -	1,118.012	3.606	310 5	San Juan
	9 009.703	723 194		

Простір Злучених Держав wraz з кольоніями числить 3,749.983 квадратних миль, ціле населене числило в 1910 р. 100,981.969, а дня 1-го липня 1914 р. — 109,021.922 душ.

ПРЕЗИДЕНТИ ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ.

Число п.	ІМЯ І НАЗВИСКО	Час урядованя	Партийна приналежність	Передше заняте	Походжене
1.	George Washington	1789—1797	демокр.	влад. плянт.	Англієць
2.	John Adams	1797—1801	федерал.	професор	Англієць
3.	Thomas Jefferson	1801—1809	федерал.	адвокат	Англієць
4.	James Madison	1809—1817	республ.	адвокат	Англієць
5.	James Monroe	1817—1825	республ.	адвокат	Шотлянд.
6.	John Quincy Adams	1825—1829	республ.	адвокат	Англієць
7.	Andrew Jackson	1829—1837	республ.	адвокат	Шот-Ірлянд.
8.	Martin Van Buren	1837—1841	демокр.	адвокат	Голяндець
9.	William Henry Harrison	1841—1841	демокр.	війсковий	Англієць
10.	John Tyler	1841—1845	независ.	адвокат	Англієць
11.	James Knox Polk	1845—1849	демокр.	адвокат	Шот-Ірлянд.
12.	Zachary Taylor	1849—1850	демокр.	війсковий	Англієць
13.	Millard Fillmore	1850—1853	независ.	крavecь	Англієць
14.	Franklin Pierce	1853—1857	независ.	адвокат	Англієць
15.	James Buchanan	1857—1861	демокр.	адвокат	Шот-Ірлянд.
16.	Abraham Lincoln	1861—1865	демокр.	фармер	Англієць
17.	Andrew Jackson	1865—1869	республ.	крavecь	Англієць
18.	Ulysses Simpson Grant	1869—1877	республ.	війсковий	Шотлянд.
19.	Rutherford Birchard Hayes	1877—1881	республ.	адвокат	Шотлянд.
20.	James Abram Garfield	1881—1881	республ.	професор	Англієць
21.	Chester Alan Arthur	1881—1885	республ.	професор	Шот-Ірлянд.
22.	Grover Cleveland	1885—1889	республ.	адвокат	Англієць
23.	Benjamin Harrison	1889—1893	демокр.	професор	Англієць
24.	Grover Cleveland	1893—1897	республ.	адвокат	Англієць
25.	William McKinley	1897—1901	демокр.	адвокат	Шот-Ірлянд.
26.	Theodore Roosevelt	1901—1909	республ.	публіцист	Голяндець
27.	William Howard Taft	1909—1913	республ.	адвокат	Англієць
28.	Woodrow Wilson	1913—1916	демокр.	професор	Англієць

ЯК СТАТИ ГОРОЖАНИНОМ У ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

НАТУРАЛІЗАЦІЙНИЙ ЗАКОН.

Уділене імігрантам горожанських прав у Злучених Державах називається **натуралізацією**.

Коли в європейських державах право горожанства уділяють політичні власті, то в Злучених Державах та справа належить до обсягу діяльності судів. Імігранти, які вповні відповідають вимогам натуралізаційного закону, мають право жадати горожанства в Злучених Державах, тоді як в європейських державах політичні власті можуть без жадного подання причин відмовити уділення прав горожанства.

Услівя.

Услівя щодо уділення горожанських прав є різні, відповідно до віку і до полу стараючихся. Інші постанови є для повнолітних мушчин (повнолітність у Злучених Державах признається з укінченням 21. роком життя), інші для повнолітних дівчат і вдовиць, інші знова для малолітніх осіб, для замужних жінок і для дітей.

Повнолітних мушчин обовязують слідуючі постанови:

1) Імігрант мусить виказати ся сьвіднами, що з днем, в янім старається о горожанство, найменше через 5 літ перебував постійно у Злучених Державах.

2) Мусить виказати ся достаточним знанєм англійської мови (іспит перед урядником).

3) Не може бути анархістом, то значить, що він не може бути ані явним ані з переконаня противником існуючого державного ладу.

4) Не може бути полігамістом, то значить, що він не може бути одружений з кількома жінками ані бути прихильником многоженства.

5) Мусить винаказати ся сьвіднами, що він числячи від дня, в янім старається о горожанство, вже найменше через два роки, а не більш ніж через 7 літ, посідає перші горожанські папері.

Всі повисше згадані постанови обовязують також повнолітні дівчата і вдови.

Лише імігрантам кольоністам, котрі управляють вільні землі (гомстеди), признає натураліза-

ційний закон деякі полєкші, а іменно звільняє їх від знаня англійської мови. Тут розходило ся державі головно о се, щоби заохотити імігрантів оселювати ся в мало залюднених стейтах, де великі обшари землі не є ще під управою.

Замужні жінки набувають горожанські права вже через те, що їх мужі стали горожанами. Жінки набувають отже горожанство через натуралізацію їх мужів, без огляду на се, як довго вони у Злучених Державах перебувають, а навіть і тоді, колиб вони жили в якійсь иншій чужій державі.

Замужні жінки, котрих мужі живуть в инших державах або котрих мужі, живучи в Злучених Державах, не є ще горожанами, не можуть набути горожанських прав.

Діти, котрі уродили ся в Злучених Державах, чабувають вже тимсамим горожанські права. Діти, котрі уродили ся в чужій державі, стають горожанами Злучених Держав з тою хвилею, коли їх батько набув горожанські права, але коли вік тих дітей не є висший ніж 21 літ. В кождім случаю горожанські права прислугують дітям доперва з днем, коли прибудуть на сталий побут до Злучених Держав.

Незамужні жінки (дівчата і вдови), як малолітні так і повнолітні, набувають горожанські права з хвилею, коли виходять замуж за америанських горожан.

Перші горожанські папері.

Щоби стати горожанином Злучених Держав, треба постарати ся передівсім о перші горожанські папері.

Перші горожанські папері видають суди стейтові або федеральні. (Се право не прислугує судам міським, ні поліційним, ні кримінальним). В кождім такім суді є окремай відділ, котрий полагоджує того рода справи і подає конєчні інформації.

Стараючий ся о перші горожанські папері мусить мати найменше 18 літ. Кандидат має зго-

лосити ся в приналежнім стейтовім суді. Тут має виповнити відповідну декларацію (в суді можна дістати на се готовий друк). Всі рубрики декларації треба вірно і точно виповнити, як приміром: імя і назвико, вік, місцевість, повіт і державу, з якої походить; точний опис своєї особи назву і день приїзду корабля; пристань в якій висів в Америці і т. п. Відтак складає присягу що має намір стати горожанином та, що зрікаєть ся свого горожанства в тій державі, з якої походить. Тоді урядник виставляє кандидатові

Вудров Вілсон, президент Злучених Держав.

грамоту, так звані перші горожанські папері. Належитість за се виносить один долар.

Перші горожанські папері мають служити яко доказ, що кандидат мав дійсний намір стати горожанином Злучених Держав. Також мають вони на цілі запобігти ріжним можливим надужитям. Колиб відтак показало ся, що кандидат подав неправдиві або суперечні пояснення, може через се

паразити ся на відмовленє йому горожанських прав.

О горожанські папері можна старати ся сейчас по прибуттю до Злучених Держав.

Властиве горожанство.

Доперва в два роки по одержаню перших горожанських паперів, можна вносити поданє, цоби суд признав повні горожанські права. Але стараючий ся мусить, як вже було висше сказано, бути повнолітний і найменше через 5 літ стало перебувати в Злучених Державах.

Кандидат має знова зголосити ся до суду, в котрого окрузі перебував. Крім сего мусить стало перебувати найменше один рік в тім стейті, в котрім лежить сей суд. Хто через цілий рік не мешкає в однім стейті (числячи взад від дня, в котрім стараєть ся о горожанство), не має права вносити поданя о признавє йому горожанських прав.

Кандидат має відтак виповнити подібну декларацію, як при виниманю перших горожанських паперів, і власноручно її підписати. Крім сего складає приписану належитість в сумі \$4.00.

Найскорше в 90 днів по сїм може наступити властиве уділенє горожанства. Уділенє горожанства відбуваєть ся на судовій розправі. Суд заздалегідь повідомляє кандидата, коли він має явити ся. На розправу має кандидат привести зі собою двох свідків. Свідки мусять бути горожанами Злучених Держав. Вони мають під присягою зізнати, що кандидат дійсно перебував стало через 5 літ в Злучених Державах. Відтак кандидат складає присягу, що зрікаєть ся своїх горожанських прав і приналежности до своєї давньої держави, що буде поступати після постанов законів Злучених Держав та, що буде боронити державу перед виїшніми і внутрішніми ворогами. Крім сего судия ставить кандидатові ріжні питання щодо його дотеперішного життя. Коли судия не найде нічого, що противило би ся постановам закона, виставляє йому відповідну грамоту так звану „certificate of naturalization“. Кандидат стає з тою хвилею горожанином Злучених Держав.

Важніші приписи для військових добровольців у 3-х Державах.

Військова організація і спосіб вербовання рекрутів у Злучених Державах інакший ніж в інших державах.

В часі мира воєнна сила Злучених Держав складається з сталого війська і міліції.

Стале військо числить в часі мира 100.000 людей. Воно є спільне для цілої держави. Примусового побору рекрутів у Злучених Державах нема; військо складається з добровольців. В кождім більшім місті є стації, де відбувається побір рекрутів-добровольців.

Міліція складається також з добровольців. Кождий стейт має свою власну міліцію. Члени міліції не сповняють сталої військової служби; військовоє образований набувають вони на відповідних курсах, які відбувають звичайно у вечірних годинах. Члени міліції побирають платню лише в часі місячних вправ. До міліції приймають мушці у віці від 18 до 45 літ. На случай потреби кождий стейт обов'язаний зоружити припадаюче на него число членів міліції і віддати його до розпорядимости держави.

На случай війни кождий спосібний горожанин обов'язаний зголосити ся до воєнної служби.

Услівя для жовнірів у сухопутній армії.

Доброволець, який має намір вступити до військової служби в сухопутній армії Злучених Держав, мусить числити найменше 18 літ, а не більше як 35 літ. Найголовніші услівя: здорова будова тіла, добра вимова і знане англійської мови (говорити, читати і писати).

Кандидати у віці від 18 до 21 літ мають вказати ся позволенем батька, а в разі його смерті — позволенем матери, зглядно опікуна.

Жонаті можуть бути прийняті до військової служби за осібним дозволенем дотичного команданта полку.

Кандидат мусить бути горожанином Злучених Держав або мати бодай перші горожанські папері.

Для кандидатів є приписаний після родів військової відповідний зріст і вага. При піхоті, бережній артилерії і піонірах: висота найменше 4 стопи і 4 цалі, вага до 190 фунтів. При кінноті: висота найменше 5 стоп і 4 цалі, вага до 165 фунтів. При полевій артилерії: висота найменше

5 стоп і 4 цалі, вага до 190 фунтів. При гірській артилерії: висота найменше 5 стоп і 8 цалі. Найнижша вага для жовнірів всіх родів військова виносить 128 фунтів, виїмково до 120 фунтів.

Військова служба триває 7 літ; з того 4 роки стало при полку, а 3 роки в резерві. В часі приналежности до резерви не побирається жадної платні.

Місячна платня для простих жовнірів виносить від \$15.00 до \$18.00, для підофіцерів від \$21.00 до \$75.00. Крім платні дістають жовніри харч, мешканє, одіж і лікарську опіку.

По скінченю 4-літньої служби можна старати ся о поновне прийняте до війська. Коли такий жовнір протягом трох місяців, числячи від дня виступлення, заявить охоту дальше служити, тоді нову службу вважається ся продовженням давньої і жовнір дістає в нагороду одноразово потрійну місячну платню і підвишенє місячної платні.

По 20-ти літах служби має жовнір право на случай каліцтва і нездатности до праці право на удержанє у військовім приюті „Soldiers Home“ у Вашингтоні.

По 30-ти літах служби набуває жовнір право до емеритури. Платня підчас емеритури виносить $\frac{3}{4}$ його послідної платні при війську, а крім сего дістає місячний додаток в сумі \$15.75, яко відшкодованє за харч, мешканє, одіж і т. п.

Коли жовнір помре підчас чинної служби з причини хвороби або каліцтва, якого набавив ся в службі, одержує вдова (зглядно инша назначена ним особа) одноразово шестимісячну платню з потрученєм \$35.00 на кошти похорону.

Вже в перших місяцях служби може жовнір зістати підофіцером. Нежонаті жовніри, які є горожанами Злучених Держав, а не мають ще 30 літ, можуть по двох літах служби здавати офіцерський іспит.

Літа військової служби в Хінах, на Кубі, Філіпінах, в Алясці і Панамі числить ся подвійно.

Услівя для жовнірів при маринарці.

Кандидати до військової служби при маринарці мусять бути сильною будови тіла, здорові і зовсім вільні від таких хиб: пізний і неправильний розвій, довша недуга, слабкий умовий стан, борчі або епілепсія в послідних 5 літах, слабкий зір, притуплений слух, хронічний катар, лиха вимо-

ва, наклін до сухіт, слабе серце, боляки, лихі зуби і т. п.

Жовнірами при маринарії можуть бути лише горожани Злучених Держав (тут уроджені або натуралізовані), які знають добре англійську мову.

Вступаючий до чинної служби мусить мати найменше 18 літ, а найбільше 35 літ. Кандидати у віці 18 літ не потребують дозволу родичів, але мають предложити докази щодо віку.

Кандидати у віці 17 літ можуть бути прийняті за дозволом батька (зглядно опікуна) на хлопців до корабельної служби. Вони є обов'язані до служби аж до досягнення повнолітності.

Місячна платня жовнірів вносить від \$17.00 до \$33.00, місячна платня хлопців до корабельної служби \$10.00.

Вирочім мають тут примінене ті самі приписи, що й у сухопутній армії.

Контракт.

Що імігрантови треба знати про контракт після американського права?

(Отсі уваги не мають націли зробити з кожного читача свого власного „люера”. Вони мають на меті лиш одно: дати їм загальні правні поняття про контракт після американського права, в той спосіб запобігти легкодущному заключуваню неважних контрактів і так вратувати від довгого і коштотного судового процесованя.)

Що се таке контракт?

Контракт („контрект”) се умова межі двома або більшим числом осіб, якою вони згоджують ся щось робити або чогось не робити.

Якої форми вимагаєть ся для правосильности контракту?

Контракти можна зробити устно або письменно. Правильно для правосильности контракту не треба, аби він був зроблений на письмі: переважна часть контрактів є правосильна, як зроблена устно. Лиш виїмково закон вимагає, аби деякі контракти були зроблені на письмі. І так:

1) Контракти купна-продажі землі мають бути на письмі. Устний контракт купна-продажі землі неважний і на підставі устного контракту не можна випроцесувати ані належитости продажі ані перенесеня власности землі.

2) Контракти винайму на час довший ніж один рік мають бути на письмі.

3) Контракти, що відносять ся до подружних полагод, мають бути на письмі.

4) Контракт порукки (значить — контракт, яким одна особа зобов'язуєть

ся заплатити довг другої особи, коли би та друга особа не схотіла або не могла сама довгу заплатити) має бути на письмі.

Склепар давав товари на кредит Іванови Пелевному. Склепар не був би дав Іванови Пелевному, але Петро Годований заручив словом скленареви, що, як Іван Пелевний не заплатить довгу в склепі, то тоді він, Петро Годований, заплатить. Склепар думає, що устна порука Петра Годованого важна і він буде міг подати до суду та виграти від Петра, як Іван не заплатить довгу. Але скленар юмляєть ся дуже. Як подаєть до суду Петра яко Іванового ручителя, то довгу від Петра не дістане, лиш своїм коштом в суді довідаєть ся, що контракт запорукки має бути на письмі. Судия йому певно скаже: „Пане скленар! Як Петро ручив словом за довг Івана, то треба було сказати Петрови: Петре, говори меньше, а напиши на папері, що заплатиш, як не заплатити Іван. Колиб Петро був так зробив, то все було би „одрайт” а так пропало...

5) Контракти, які мають бути вкочані пізнійше ніж по році, мають бути на письмі. Тому наєм робітника на один рік є важний, хоч би лиш був зроблений устно, але наєм служачого на півтога року мусить бути на письмі.

6) Контракти купна-продажі річи вартости понад \$50.00 мають бути на письмі.

В отсех шістьох випадках закон вимагає, аби контракт робити на письмі.

В інших випадках усний контракт буде після закона важний. Але по мимо сього, порадно було би робити на письмі також і інші контракти для оминення всяких непорозумінь щодо взаїмних прав і обовязків умовляючих ся сторін. Головно, коли ходить о контракт межі кривними, то такі контракти правильно повинні бути на письмі, бо суд не припускає, що кривні роблять собі услуги на підставі контрактного зобовязання, але припускає правильно, що вони роблять се з родинної любови і привязання.

Хто може робити контракт?

Контрактів не можуть робити діти. Особи по низше 21-го року житя можуть заключати контракти, але тільки щодо річний конечно потрібних до житя („несеріс оф лайф”, як наприклад — харч).

Особи божевільні або придурковаті не можуть заключувати контрактів. Замужні жінки давнійше не могли заключувати контрактів, але нині майже у всіх стейгах Злучених Держав замужні жінки можуть заключувати контракти і ними обтяжувати свою окрему власність. Зате таку власність, яка належить до них і до їх мужів спільно, — можуть вони обоє обтяжити лише такими контрактами, яких предметом є „житеві конечности”.

Поза сими ограничениями кожда особа може свобідно заключувати контракти.

Дальші вимоги контракту: відплата.

При кантракті одна особа (або сторона) дістає від другої за те, що вона гій в заміну за якусь прислугу зі сторони другої. Се, що одна особа (або сторона) дістає від другої а те, що вона зобовязуєть ся, називає ся в англійськїм праві „кансидерейшен” (відплата) і воно мусить бути в кождім контракті, коли той контракт має бути важний перед правом. Такою „відплатою”

може бути: прислуга другої сторони, гроші чи якась инша вартісна річ. В контрактах межі кривними достатчною відплатою буде згляд на родину, любов і привязанє; значить, що до важности контракту межі кривними не треба, аби сторона, котра зобовязуєть ся до якоїсь прислуги дістала зараз за се якусь вартість (відплату) від другої сторони. Хоч би сторона в тім випадку за своє зобовязанє нічого не дістала, то контракт буде важний, як тільки виходить так, що вона зобовязувала ся до прислуги з родинної любови або привязання.

Коли не треба доназувати „кансидерейшен”?

Коли на письменнім контракті є приліплена або вибита печатка („сіл”), тоді не треба доказувати, що була в контракті відплата („кансидерейшен”). Хоч би зобовязуюча ся до прислуги сторона не дістала за се навіть зломаного цента, то, коли на контракті є печатка, то можна сторону, яка користала з прислуг, судово примусити до виконання зобовязання. (За печатку вважаєть ся якійнебудь кусник паперу приліплений на контракт).

Добровільні жертви („собскрипшенс”).

„Добровільні жертви”, „добровільні датки” чи на церкву чи на яку другу ціль, не мають „консидерейшен” (відплати) і тому їх не можна судово випроцесовувати від жертводавця, коли жертводавець („собскрайбер”) підписав своє імя згори, складаючи жертви, а відтак не хоче виповнити зобовязання. Але як жертводавець підписав своє імя на такім списі жертв („собскрипшенпейпер”), на якім жертву одної особи вважаєть ся за „консидерейшен” (відплату) за жертви, які ті особи у якійсь мірі поносять для неї, то тоді таке зобовязанє можна судово вимусити. (Приміром підписанє жертви на школу, де вчив ся безплатно).

Дальші правні вимоги контракту: згода сторін.

Сторони, що заключають контракт, мають зі собою годити ся, то значить, що таксамо мають розуміти точки контракту. Коли одна сторона инакше розуміє контракт ніж друга, то такий контракт можна уневажнити.

До згоди доходить ся в той спосіб, що одна сторона робить якесь пропозиціє другій стороні. Як друга сторона приймає його, то значить, коли заявляє свою згоду, то контракт вже заключений. Але як довго друга сторона ще не заявила, чи вона годить ся на пропозиціє чи ні, так довго перша сторона може відкликати своє пропозиціє. Однак, коли друга сторона вже прийняла пропозиціє, то перша не може вже того пропозиціє відкликати; а хоч би і відкликала, то друга сторона буде могла судово примусити її виконати се, до чого вона зобовязала ся в пропозиціє.

Прийняте пропозиціє повинно бути цілковите: приймаючий не може нічого змінити в пропозиціє. Як він змінює, то таке прийняте зі зміною пропозиціє вважаєть ся за відкинене першого пропозиціє, а за поставлене другого нового.

Пояснюванє контракту.

Контракты треба так поясняти, аби первісний намір сторін був виконаний. Але намір має виходити зі самого контракту: сторони не можуть змінити змісту або значіння письменного контракту устними побічними умовами. Коли сторони заключили письменний контракт, то суд не буде звертати уваги на ті умови, які сторони поставили ще собі устно при заключеню письменного контракту. Тому то при заключеню письменного контракту треба все домагати ся, аби в сї точки й услівя були помішені в контракті.

При пояснюваню контракту береть ся слова в їх звичайнім значіню. Як яке слово ужите в технічнім значіню,

тоді се значіне береть ся під увагу. Крім тим вважаєть ся також на звичай, які панують серед людий того заводу, до якого належать контрактуючі особи.

Виконанє контракту.

Услівя або обіцянки одної сторони мають бути виконані, аби вона могла домагати ся виконаня взаїмного зобовязаня другої сторони, значить тої так званої „консидерейшен” (відплати).

Статуя Свободи коло Нью Йорку.

Що більше: вона має доконати свого зобовязаня в контракті, заки буде могла позивати другу сторону о виконанє її зобовязаня. Вона мусить виконати своє зобовязанє в цілости, бо частинне виконанє не управнює її домагати ся навіть частинного винагородженя. Колиж сторона виконала лише частину зобовязаня, а решти не може доконати, але не зі своєї вини, то тоді

вона може домагатися відповідної відплати вже за виконане частинного зобов'язання. Як друга сторона не дозволила їй виповнити свого зобов'язання, то тоді перша сторона є управнена не лише до винагородження за доконану частку зобов'язання, але також до відшкодування за зломане контракту.

До домагання відплати не вистарчає бути готовим до зобов'язаної прислуги, але треба дійсного і цілковитого виконання її.

Час виконання.

Контракт має бути виконаний в часі, означенім в контракті, або в слушнім часі, як час виконання в контракті не поданий. Як прислуги не доконано в належнім часі, то тоді друга сторона не є зобов'язана до виконання свого зобов'язання, значить — відплати, хіба що справа часу не має рішачого значіння в данім контракті. В такім випадку зобов'язане до відплати лишається важне, хоч можна також домагатися відповідного обниження відплати за проволеку.

Хвороба або щонебудь, що робить виконане зобов'язання неможливим, є достаточним оправданем для невиконання або проволеку у виконанню зобов'язання.

Відшкодуванє.

Яко средство проти зломаня контракту служить звичайно позов о відшкодуванє („деміджіз”).

Величина відшкодування залежить від величини заподіяної шкоди. Як нема дійсної втрати, то можна домагатися лиш умовленого відшкодування. В деяких випадках, де висоту відшкодування тяжко означити, сторони умовляють ся згори заплатити певну суму на случай недодержання контракту. (Таке відшкодуванє називають „ліквидейтед деміджіз”). Колиж висоту шкоди можна означити, то тоді сторони не можуть умовляти ся про відшкодуванє на суму висшу від дійсної шкоди, бо в такім випадку суд обнизить умовлену суму до висоти дійсної шкоди.

До чого можна примусити судово?

Не треба думати, що судовою дорогою можна примусити другу сторону до виконання контракту. Правильно можна примусити лиш зворот шкоди і втрати.

Тільки виїмково закон дозволяє примусити виконане контракту. Приміром: при контракті купна-продажи землі, як властитель не хоче доручити „дід”-у, можна його примусити судово. Подібно також покушця можна судово примусити, аби заняв куплену землю і заплатив умовлену ціну купна. В обох тих случаях сторона замість позивати о дійсне виконанє контракту, може подати о відшкодуванє. Вона має до вибору обі дороги.

Недозволені контракти.

Слїдуючі контракти є недозволені законом:

1) Контракт, яким одна сторона зобов'язуєть ся не провадити якогонебудь „бизнесу” або не починати більше якого „бизнесу”.

2) Контракт, яким особа зобов'язуєть ся не виходити замуж або не женити ся з ніякою особою.

3) Контракты газардові („гемблінг контракте”), в яких виграна залежить від припадку. Однак в деяких стейтах потеря є дозволена і льоси продає ся публично (наприклад в стейті Луїзіяна).

4) Всі контракти, заключені в неділю, є неважні, оскільки не відносять ся до діл милосердя або житєвих конечностей.

5) Контракты, якими умовляєть ся недозволеній законом процент, (так звані лихварські контракти) є в деяких стейтах неважні, а в деяких важні лише до висоти законом дозволеної процентової стопи.

6) Контракты, якими безпосередно або посередно умовляєть ся про заплату за яке неморальне або протизаконне діло.

Крім сїх загальних постанов, що мають приміненє по всіх стейтах Злучених Держав, закони поодиноких стейтів забороняють ще інші роди контрактів.

ПАН І СЛУГА -- ПІСЛЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРАВА.

(Master and servant).

Хто є слугою?

Слугою („сервент”) є той, хто сповняє особисті прислуги для другої особи звичайно за відплатою („консидерешен”). Се слово відносить ся не лише до домашньої служби, але також до бюрових робітників („клеркс”) і т. п.

Як треба робити службовий контракт?

Як хто наймаєть ся на службу на час не довший ніж один рік, тоді службовий контракт може бути зроблений устно. Але як хто наймаєть ся на час довший ніж рік, то повинен зробити контракт на письмі.

Обовязки службодавця.

Службодавець (емплоєр”, „местер”) обовязаний достарчити слугі начине і машини. Як службодавець виставляє робітника на небезпеку від машинерії, а не пояснить йому, яка небезпека йому грозить, то він (службодавець) відповідає за се й обовязаний винагородити заподіяну шкоду.

Службодавець повинен займати у себе відповідних робітників. Як він держить сьвідомо недбалого робітника, то він (службодавець) відповідає за всяку шкоду, яку такий невідповідний робітник заподіє другим робітникам або посторонним особам.

Відповідальність службодавця за вчинки слуги.

Службодавець відповідає за всі вчинки слуги, спричинючі шкоду другим особам, але під услівем, що слуга допустив ся сього вчинку в часі, коли він сповняв свою службу. Так наприклад залізнична компанія відповідає за недбальство кондукторів і других своїх робітників, як того недбальства допустили ся вони в часі служби і воно спричинило шкоду пасажирам. Зате службо-

давець не відподає за се, коли його слуга поза своєю службою заподіє комусь шкоду.

Відповідальність службодавця за шкоди, заподіяні одним його слугою другому слугі.

Є се нічим неоправданий припис американського закона, що службодавець не відповідає за шкоди, спричинені його слугі другим його слугою. Коли наприклад кінь, полишений з возом на улиці в часі, як слуга поніс товари до якого дому, вдарить прохожого, то за таку неухагу слуги відповідає його службодавець так як за власну. Але як би припадково кінь вдарив переходячого дорогою другою слугу тогосамого службодавця, то службодавець за се не відповідає. Пошкодований міг би позивати лише слугу, а не пана! Суперінтендентів, менаджерів, наглядачів не уважаєть ся за спів-слуг і пан відповідає за всяку шкоду, заподіяну через їх недбальство своїм слугам.

Контрактор не вважає ся за спів-слугу ані за наглядача, але за роботодавця, як він провадить роботу самостійно.

Заплата („вейджес”).

Слуга обовязаний сповняти службу вірно і пильно через цілий час, на який наняв ся. Як він не сповняє своєї служби як слід, то не має права до заплати, ані до частини заплати. Як він покидає службу без причини перед часом, на який наняв ся, то не буде міг випроцесувати нічого. Як службодавець перед часом відправить його за нечесність, нездарність або за зле поведене, то він (службодавець) не обовязаний давати слугі ніякої заплати.

Як контракт був на місяці і заплата мала бути плачена що місяця, то тоді слуга, покидаючий службу або від-

правлений, має право домагати ся за-
плати за відслужені а не заплачені ще
повні місяці але не має права до нале-
житости за частину послідного місяця.

Як слуга не може сповняти служби
через хоробу або другу подібну причи-
ну, тоді він не тратить заплати за від-
роблений а не заплачений ще час і має
бути винагороджений за весь час своєї
праці перед занедажанем.

Розв'язанє службового контракту.

Службовий контракт вважаєть ся
розв'язаний, коли умови контракту вже
цілком виконані обома сторонами. Коли
умре або слуга або службодавець, то
службовий контракт також вважаєть ся
за розв'язаний.

Безправна відправа слуги.

Як службодавець без причини від-
править слугу перед часом укінчення
його служби, то слуга може позивати о
відшкодованє. Як по відправі слуга не
може нігде дістати служби або роботи,
тоді відшкодованє буде виносити тільки,

кілько йому належало би ся, як би служ-
бовий контракт не був зломаний. Слуга,
що втратив службу, повинен шука-
ти роботи, а не ждати на відшкодованє,
не працюючи.

Малолітні на службі.

Родичі є управнені до прислуг зі
сторони своїх дітний. Як дитина служить
на господарстві своїх родичів, то ро-
дичі не обов'язані до заплати дитині за
роботу. Навіть як дитина повнолітна, то
родичі обов'язані до заплати лиш тоді,
як зроблено виразний контракт про за-
плату.

Коли дитина працює для другої осо-
би, то родичі є управнені до побираня
заплати, яка належить ся дитині і мо-
жуть забрати ту заплату від службодав-
ця. Службодавець не може відмовити
родичам виплати діточого зарібку. Як
він заплатить дитині, то родичі можуть
його подати до суду і він буде мусів за-
платити їм вдруге. Але родичі можуть
уповновласнити дитину до відбираня
своїх заплати.

Праця малолітних у Злучених Державах.

Взагалі дітям і підруткам, хлопцям
і дівчатам, що прибувають з родичами до
Злучених Держав, вигляд на боротьбу о
істнованє в їх будучім житю представля-
єть ся о много кориснійше ніж для імі-
грантів, що прибувають до Злучених
Держав в дорослім віці. Вже те одно, що
вони, так сказати-б, до нічого ще не
звикли, є для них в їх будучій боротьбі
сильно помічне, вони легко можуть наг-
нутись і навикнути до нових, американ-
ських обставин життя, до иншого окруже-
ня людий і до відмінного ніж в старім
краю поведєня між людми — взагалі, а
до условин праці в фабриках зокрема. До
тогож, що найважнійше, вони легко на-

бувають знанє англійської мови. І вони
скоро зачинають почувати ся справжни-
ми „Американцями”. Через ту легкість
зживати ся з окружаючими обставинами
життя скоро затираєть ся різниця між
дітьми імігрантів і дітьми Американців
і всі вони, вея молодіж (і діти імігрантів
і діти Американців) скоро підходять під
однн тип — американської дитини. А
вже пнакше у імігрантів, що прибувають
в дозрілім віці. У них різниці (між ни-
ми і між Американцями) — і щодо спо-
сібности до ріжного рода праці і взагалі
щодо відомостей і щодо звичаїв, вдачі і
т. д. ніколи майже не затирають ся, а як
затирають ся, то дуже поволі, доперва по

довгим побуті в Злучених Державах, але звичайно лишають ще на них на ціле жите п'ятно імігранта-чужинця і стають кулею у ніг в їх зусиллях вибитись на верх.

Та легкість, з якою діти імігрантів уміють зжити ся з оточуючими обставинами життя, спричинює се, що роди праці, яких ті діти підіймають ся, і висота їх зарібків є така сама, що й у дитині всіх інших народностей і дитині американських з робітничою класою.

Літа, які урядово уважаєть ся у Злучених Державах за літа праці малолітніх, є літа від 14 року життя до 16. До 14 року хлопець чи дівчина мають учити ся; по 16 році підпадають вже під приписи, які регулюють працю дорослих. Однак для дитині імігрантів ті норми не мають безоглядної сили. Імігранти старають ся, загалом беручи, висунути ся знід сих приписів і скоро лише де в якій місцевості се є можливе, віддають свої діти на роботу ще перед 14 роком життя і то не лише в 13 або 12 році, але й 10 і 9, — розумієть ся, на велику шкоду тілесно-го і духового розвитку дитини.

Роботи, яких підіймають ся малолітні для зарібку, є дуже різнородні. Взагалі підіймають ся вони всяких можливих робіт, — помічних, легких, відповідних їх молодечому вікови. Такі помічні легкі роботи потрібні майже в кождім заводі, тож майже в кождім заводі і в промисловім і в торговельнім, ту роботу находять. Але всетаки на вибір тих робіт, впливає передівсім занятє родичів, батька чи матери. Звичайно роблять діти в тих фабриках, зглядно копальнях, де роблять їх родичі.

Всі ті роботи не вимагають, загалом беручи, великого напруження. В одних лише копальнях угля праця хлопців є тяжка і прикра. Передівсім в копальнях твердого угля (у східній Пенсильвенії), в угляних млинах, так званих „брехах”. Уголь, добутий з підземних покладів віндами такого млина („брехи”) висипуєть ся між сталеві карбовані вальці, які розтовкають його на малі кусні; опісля той потовчений уголь пересипуєть

ся через решета о очках різної величини і, так розсортований (відповідно до величини, якої уживають в різного рода фабричних печах), зсуваєть ся до зсипів-скринь, відки долішними отворами зсипуєть ся вже просто до залізничних вагонів. Задачею хлопців-робітників є видобувати, зглядно вишукувати між углем каміне. В довгих рядах сидять вони один побіч другого над вальцями і перебирають зсуваючий ся в діл уголь та вилловлюють сноміж нього каміне. Се робота тяжка і прикра, особливо в горішних поверхах „брехи”, де вибирає ся каміне між грубнішими куснями угля. Там часто аж до крови обтовчує уголь пальці.

До тих „брех” посилають родичі дитині звичайно в 12-тім році життя, хоч лучає ся, що посилають вже і в 10-тім, а навіть і в 8-ім році! Денна платня ріжна — відповідно до віку 11- і 12-літні хлопці дістають 50 і 60 центів; 13 і 14-літні 75 до 90 центів, старші, понад 16 літ \$1.00 денно, а дорослі 20-літні (бо й такі роблять в „брехах”) — \$1.25 денно. Робочий день триває 9, декуди 8 годин.

При мягкім углю нема осібної хлопцячої роботи; — хлопці роблять ту саму роботу, що старші, самотійно, наладовують уголь до візків, і від числа наладованих візків (і ваги наладованого угля) платить ся їм після тоїсамої скалі, що і старшим. Денний заробок ріжний, залежить від сили і витривалости, отже головню від віку і здоровля; сей заробок хитаєсь між 75 цнт. і \$1.25. Звичайно ідуть до сеї роботи хлопці вже в 12 році життя.

Крім робіт в копальнях угля находять ще хлопці роботу в залізних фабриках. Але і в тих залізних фабриках підіймають ся вони роботи не тому, наче би ті роботи якраз надавались для них, а тому, що в тих фабриках працюють їх батьки. І в тих фабриках не дістають вони якоїсь особливої означеної роботи, а звичайно уживаєть ся їх до всіляких послуг, навіть звичайним дорослим робітникам („лейбрам”). Денна платня хитаєсь між 50 а 75 цнт, хоч нераз доходить і до \$1.00, як хлопець більше до-

зрілий і сильний. Робочий день триває звичайно 10, а декуди 9 годин. Звичайно йдуть на роботу в 14 році життя, але лучасть ся, що йдуть навіть і 9-літні діти, які за 9 годин денної праці дістають 45 центів.

В околицях, де нема копалень угля і залізних фабрик, наймають ся до роботи хлопці в інших фабриках й у всіляких торговельних і бюрових підприємствах. Денна платня хитає ся також і там між 50 а 75 цнт., а доходить нерас до \$1.00. Робочий день триває 10, 9, а декуди 8 годин.

Дівчата малолітні працюють знова там, де працюють дівчата дорослі, лише за меньшу платню, — 30 до 60 цнт. денно.

Вчисляти всі фабрики і підприємства, в котрих працюють українські малолітні імігранти і тамошні уроженці, годі. Все-ж таки наведу і тут ряд підпри-

ємств, в яких ті малолітні найчастійше находять роботу. Ограничусь тут однак лише на виказі підприємств, де працюють хлопці. (Щодо дівчат малолітних, то ті, як я вже щойно згадав, йдуть на роботу лише там, де йдуть дівчата дорослі і виконують ту саму роботу, лише за меньшу платню.)

Такими підприємствами, де працюють малолітні українські хлопці є отсі: копальні угля, фабрики коксу, вальцівні заліза, сталівні, фабрики залізних виробів, фабрики машин, фабрики трамваєвих вагонів, чищене льокомотив, боднарські варстати, гончарські фабрики, фабрики мила, гарбарні, фабрики паперу, ткацькі фабрики, фабрики диванів, фабрики кашелюхів, фабрики циґар, газівні, пральні, реставрації, склепи, до посилок в бюрах, продаж дневників, служби на фармах і т. д.

Юліан Бачинський.

Українська еміґрація з Галичини і Буковини в 1913-ім році.

До Німеччини	105.000
(З того 51.000 було рільних робітників, а 54.000 промислових).	
До Чехії (в Австрії)	20.000
До Угорщини (лісові і цегляні робітники)	20.000
До західно-австрійських країв	3.000
До Данії	5.000
До Румунії	18.000
До Швайцарії	500
До Англії (із золочівського повіта в Галичині до Манчестер)	500
До Босни й Герцеговини	500
До Злучених Держав Північної Америки	37.000
До Канади	36.000
До Бразилії та Аргентини	2.000
Разом	243.500

Се значить, що річно тепер виїздить наших людей з Галичини і Буковини около чверть міліона шукати зарібку на чужині або поселити ся там на сталий побут в набутих земельних оселях.

Після проценту еміґрує з Галичини і Буковини 8%, то значить — на 100 людей покидає рідну землю 8 людей, або що виїздить щороку в чужі землі кожний 12-тий Русин-Українець з тих 2-ох країв в Австрії.

Розумієть ся, що лише частина з тих еміґрантів покидає свою рідну землю раз на все, а значна часть виїздить тільки на зарібкову еміґрацію і по відповідім часі вертаєть ся назад домів та привозить зароблений гріш і в той спосіб збогачує рідну країну.

Еміґрація у нас не нова. Вона вже має за собою кілька десятков літ. Противом тих кількох десятков літ пливе еміґраційна струя з рідного краю на чу-

жину і також частинно відпливає назад з чужини до вітчизни. Через те еміграція стала ся серед нашого народу дуже важним чинником у його суспільнім житю. Майже третя часть цілого українсько-руського населеня в Галичині і на Буковині є особисто або родинно заінтересована в еміграції, значить, що та третя часть населеня остає

гло коштувати менше-більше около 120 мільонів корон (24 мільони доларів), а дорога 25 мільонів корон (5 мільонів доларів), значить, що могло лишити ся заощадженого гроша у тих 243.500 людий менше-більше около 55 мільонів корон (11 мільонів доларів) або по 220 корон (44 долари) пересічно на одного емігранта в однім році.

Приїзд корабля до Америки. На покладі стоять пасажери, а перед ними видко недалеко Нью Йорк.

в безпосередних зносинах з емігрантами, своїми найближчими свояками і має від них економічні користи.

Які зиски має наш нарід з еміграції, можна бачити з таких приблизних обчислень:

Сих 243.500 українських емігрантів могло заробити річно менше-більше до 200 мільонів корон (або 40 мільонів доларів); з того жите сих емігрантів мо-

Старий край з того має користь подвійну, бо: 1) часть тих зароблених і заощаджених грошей вертаєть ся до нього через руки свояків емігрантів, а 2) що не потребує годувати чверть мільона людий, для котрих поживи не має і мусів би її спроваджувати із заграниці, а заплатити за сей недобір поживи не мав би чим, бо робучі руки тих людий, що покидають рідну землю, не можуть

дома найти роботи з браку промислу. І коли би не еміграція, то ся недостача пожиття і зарібку в краю спричиняла би тільки щораз більше обдовженц мало-земельних або безземельних людей, а тимсамим зубожіє краю. Еміграція не є відрадним явищем, але є konieczністю для управильнення ненормальних і нездорових відносин.

Коли би один мільон Русинів-Українців (з Галичини, Угорської Русі і Буковини) не був переселив ся до Злучених Держав; около 400.000 до Ка-

нади та около 50.000 до Бразилії, то наша народна справа на тім зискала би остільки, що населенє наших рідних земель в Австро-Угорщині було би більше майже о півтора мільона людей, але знова страгив би був наш нарід через те, що економічна нужда на тих наших землях була би дійшла до великих розмірів.

Еміграція се лік на нездорові суспільні відносини, лік потрібний і konieczний поти, поки ті відносини не змінять ся.

ЕМІГРАЦІЙНИЙ ЗАКОН ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВ.

На підставі ухвали 59. конгресу кожний чужинець платити при вступі на американську землю 4 долари поголовного податку. Від сього податку вільні ті чужинці, що перебули найменше один рік в Канаді, Нью-Фунляндії, на Кубі або в Мексикі безпосередно перед віздом до Злучених Держав; вільні також і ті чужинці, що лише переїздять через Злучені Держави або ті, що приїздять до Гуам, Порто Ріко і Гаваї. Дохід з того податку йде на управильненє імїграції.

Деякі особи цілковито не можуть бути впуцнені до Злучених Держав, а то: ідіоти, хорі на умі, епілєптики, варяги, а також люди, що вилічили ся з умової недуги і від сього часу ще не минуло 5 літ; також такі особи, що мали перед тим два або більше нападів варяцтва; дальше не можуть бути впуцнені убогі люди, котрі можуть бути тягарем суспільности; заводівві-жебракці, люди навіщені сухотами або пшиною заразливою недугою; особи, що поповнили злочин або такий проступок, що свідчить про моральний упадок; ті, що признають засади многоженства; анархісти, або ті особи, що взагалі хочуть дорогою насильства змі-

нити устрій у Злучених Державах або всякі правні форми, або стремлять до зміни устрою через убиванє публичних урядників; явнотрішницї, жінки й дівчата, що хочуть прибути до держави в неморальних цілях; законтрактовані робітники, котрим обіцяв хтось сталє занятє чи то на підставі устної чи письменної умови; особи, котрим хтонебудь заплатив в цілости або в части, оскільки не буде виказаним, що така особа не належить до жадної з висше згаданих категорій і, що її переїзд не заплатила жадна корпорація, товариство, заряд міста, чуже правительство посередно або безпосередно; всі діти низше 16 літ, оскільки не приїздять в товаристві родичів, — о чім впрочім гінає секретар торговлі і промислу. Сї приписи не відносять ся до осіб засуджених за провини чисто політичні, що не стягають морального пониження, оскільки ті особи під иншими зглядами надають ся до принятя.

Фахові робітники можуть бути спроваджені, оскільки в тім краю нема незаятих того рода робітників. Приписи о законтрактованих робітниках не відносять ся до фахових акторів, артистів, прелеґентів, співаків, свьящеників, про-

фесорів колежій і семінарів і осіб занятих в домових та особистих услугах.

Не вільно помагати або заохочувати до імiграції при помочи оголошень, друкованих заграницею, в яких обіцяють ся дати робітникам працю в Америці. Не відносить ся се до стейтів, котрі урядово оголошують жерело праці на своїх територіях.

Чужинець, що приїде неправно до Америки, має бути відісланий сейчас до властителя корабля, котрим приїхав. Коли чужинець дістав ся вже неправно до Америки, або став тягарем публичної добродійности ізза обставин, що вже істнували перед його приїздом, може бути відісланий до старого краю, коли це не замешкав через 3 роки у Злучених Державах.

Відповідальність службодавця за ушкодженє при праці.

Хоч щодо економічного розвитку краю, щодо величини нагромаджених багатств Злучені Держави не мають рівної собі держави у світі, то мимо того вони не належать до найпоступовійших держав.

Щодо сього Злучені Держави остали далеко позаду усіх цивілізованих держав.

У всіх майже цивілізованих державах існують закони, які точно і строго озна-

Елис Айленд — „остров сліз”, де відбувають ся оглядини та іспити емігрантів III. класи.

Одною з прояв консерватизму Злучених Держав, дивного супроти їх просто горячкового поступу в економічнім розвитку, є законодавство, що відносить ся до робітників взагалі, а зокрема до справи одвічальности службодавця за ушкодженє робітника при праці.

чують розмір та услівя винагороди. На підставі тих законів потерпівший робітник, зглядно його родина управнені до відшкодованя і вони не потребують починати кошовних процесів, бо самий закон дає потерпівшому робітникови повнє забезпеченє його слушних домагань.

У Злучених Державах пояснюють ся основні закони в той спосіб, що хотяй деколи існують стейтові закони про одвічальність службодавця, то робітника всетаки примушуєть ся почати процес, який при організації американського судівництва тягнеть ся часом так довго, аж процесуюча сторона помре або відступить від процесу або випроцесує лише таку суму, що нею вдасть ся якраз покрити кошти процесу.

Доперва в останних часах слідна незначна поправа на тім поли.

Федеральний закон

себто закон, ухвалений конгресом Злучених Держав і обовязуючий у всіх стейтах, відносить ся лиш до винагородження за ушкодження або смерть робітників, зайятих при певних державних роботах, а саме: в державних фабриках, арсеналах, портах, річних і морських укріпленнях, при всіх роботах коло Панамського каналу.

Розміри винагородження залежать від величини ушкодження, а радше від того, на який час ушкоджене робить потерпівшого нездатним до праці.

Коли ушкоджене зробило робітника нездатним до праці на все, тоді йому належить ся сума, яку він одержав би яко свій заробок, протягом можливого для нього часу служби.

Як саме розуміти „можливий час служби”, закон не каже і тут полишено широку фіртку для самоволі тих судиїв, котрі не стоять на сторожі справедливости. Того винагородження може домагатися робітник, що був зайнятий при державних підприємствах.

Коли внаслідок випадку робітник помер, тоді до відшкодованя мають право ті особи з його родини, що мали в дійсности від нього поміч.

Коли випадок не зробив робітника нездатним до праці на все, тоді пошкодований робітник має право до відшкодованя за час не довший від одного року.

Закон говорить лише про нещасні случаи, а не про другі нещастя, на які наражений робітник при роботі, як на-

приклад — запедужане наслідком непригожих відносин при роботі. Тому робітник не має права до винагороди з тої причини, що затроїв ся при роботі газами, що простудив ся, обморозив руки, ноги, або впав жертвою подібного нещастя.

Головною виконуючою властю для справ о відшкодоване за ушкоджене при праці в Департамент Праці і Торговлі у Вашингтоні, Д. К.

Стейтові закони

про відшкодоване за ушкодження при праці дуже різнять від себе. В деяких стейтах їх цілком нема або найвисші стейтові суди признали їх за неконституційні, отже необовязуючі.

Подаємо ось тут коротко стейтовий закон про винагороджене робітників за ушкодження, обовязуючий у стейті Нью Йорк. Він замітний раз тому, ро після нього укладані закони стейтів: Калифорнія, Ілінойс, Кензас, Нью Гемпшир, Віскансин, Невада. До того ньюорський закон є дійсно законом, себто обовязуючою постачовою. Вправді і ньюорський суд був рішив, що сей закон незгідний з конституцією стейту („анконститюшенел”), але при загальних виборах у стейті в 1913. році прийнято резолюцію, яка заборонює пояснювати конституцію так, аби через се укорочувати права стейтових законодавчих тіл щодо видаваня законів для охорони житя, здоровля і безпеченства робітників. Через те закон остав ся в силі помимо рішення найвисшого суду ньюорського стейту.

Ньюорський стейтовий закон признає на случай смерти робітника право родині домагатися винагородження в такій сумі, яку погибший був би одержав за 1.200 днів своєї праці.

На случай утрати здатности до праці дістає робітник винагороджене в сумі, яку міг би заробити за 8 літ, але беручи тільки половину його тижневого зарібку.

Колиж робітник не втратив цілковито здатности до праці, а лише частинно, значить, що може виконувати простійшу, лекшу, таншу роботу, тоді винагородже-

не пошкодованого рівнаєть ся половині ріжницї межі давною і теперішною заплаатою (за час 8 літ).

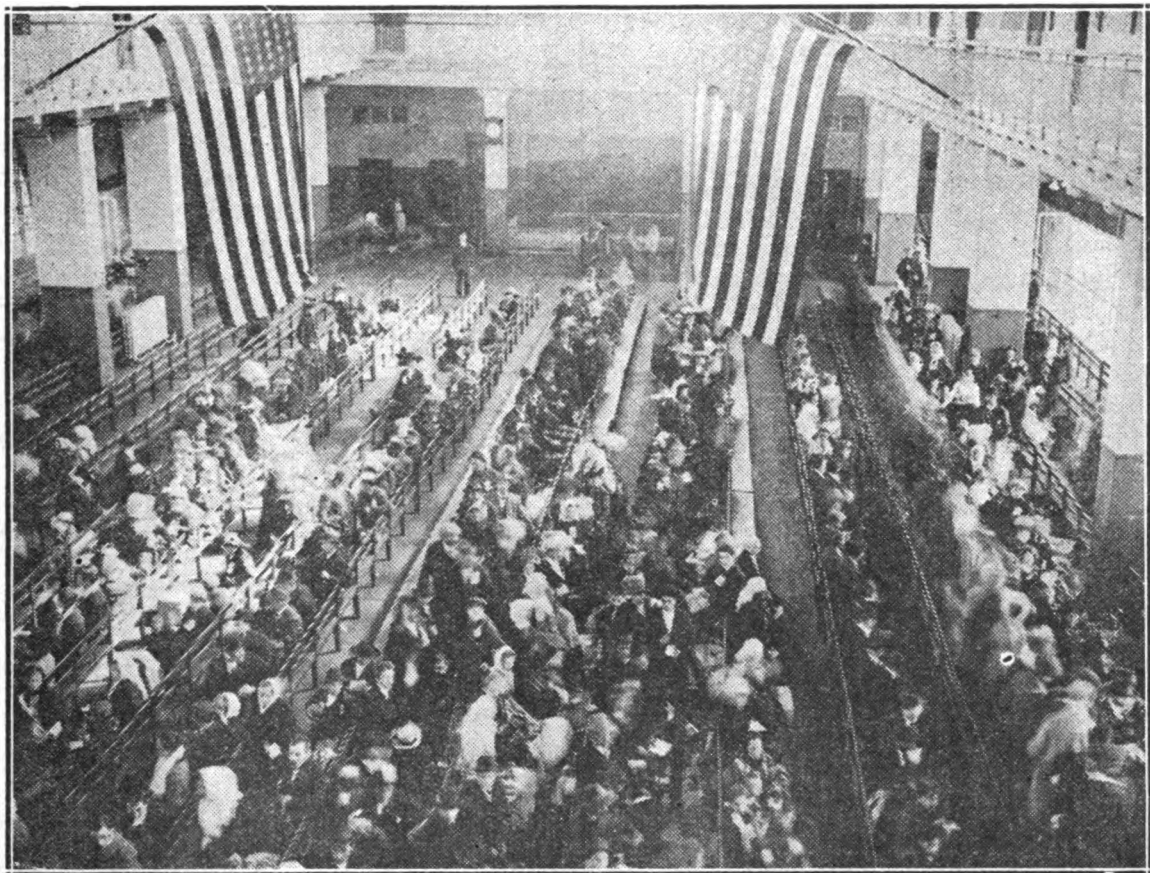
Приклади:

1) Робітник, заробляючей 16 долярів на тиждень, через нещасний випадок при роботі тратить цілковито і на все здатність до праці. Сей робітник буде управнений побирати через 8 літ по 8 долярів тижнево.

шкодованя. Але та сума винагородженя не може перевисшати тисячки долярів.

Службодавець має право від часу до часу піддавати ушкодженого і побираючого винагородженя робітника лікарським оглядинам для ствердження його здатности до праці.

Сей закон відносить ся лише до небезпечних родів занятя, до яких належать приміром: будова і розбиране мо-

На Еліс Айленд. Емігранти ждуть на іспитову комісію.

2.) Робітник, заробляючий також 16 долярів на тиждень, також тратить через нещасний випадок при роботі здатність до праці, яку виконував. Але він може дістати лекшу працю за 10 долярів тижнево. Ріжниця межі його давним зарібком а теперішнім виносить 6 долярів; тому він буде управнений побирати половину сеї ріжницї, то значить 3 доляри тижнево через 8 літ титулом свого від-

стів, ставлене сталевих або залізних будівель, роботи при підземних залізницях, при кранах, ставлене мостів коло електричних проводів з великим напругенем, робота на движимих бальконах висше ніж 20 стіп над землею, робота в тунелях і т. п.

Услівя одержаня відшкодованя досить трудні. У всіх случаях, коли робітник удаєть ся до суду, мусить він сказати слі-

дуче: що він приймаючи роботу, не піддавав ся самовільно небезпеці, конечній при роботі того рода, значить, що він не сподівався, що таке нещастє його стріне. Дальше треба довести, що ушкоджене не наступило з причини його особистої неосторожности.

Як би сторона противна, себто капіталіст або компанія, доказали, що робітник дістаючи роботу згори зрік ся всякого відшкодованя або піддався всякій небезпеці або що випадок наступив наслідком неосторожности самого робітника, тоді робітник, зглядно його родина, втратили би право на відшкодоване.

Колиж ушкоджений робітник або хто з його родини хоче йти на суд за відшкодоване, тоді повинен придержувати ся отсих правил:

Не повинен ніколи підписувати жадних паперів від противної сторони; компанійні агенти часто підсувають до підпису неосторожним або незнаючим ан-

глійської мови робітникам зречене всяких прав до відшкодованя.

Зараз по випадку треба списати імена й адреси всіх свідків робітників. Як сам ушкоджений не може сего зробити, найпопросить якого свідомого робітника.

Зі справою треба зараз взяти ся до доброго, а прихильного робітникам американського адвоката. Треба се зробити, не гаючи ся. Протягане справи все шкодить робітникови.

Придержуючи ся отсих правил, робітники потраплять для себе взяти бодай ту дрібку свого права, признану законами. А закони зробити ліпшии для себе зможуть лиш тим, що вишлють не заступників компаній до законодатних тіл, але правдивих заступників робітників. Як се зроблять американські робітники, тоді смерть робітника, з вини фабриканта не буде платити ся охлапом кількох соток доларів.

РІЛЬНИЦТВО В АМЕРИЦІ.

Статистичні звіти про стан рільництва в Америці вказують на величезний його розвиток.

За десять літ від 1899. року до 1909. вартість рільних продуктів у Злучених Державах зросла більше ніж о 2 мільярди доларів, (о 85 процент). Ціла вартість продуктів в 1909. році виносила 2 мільярди 511 мільонів 155 тисяч доларів; в році 1909 обчислено вартість пшениці, жита, вівса, ячменю, кукурузи, лену, рижу, бараболь, сіна, бавовни й тютюну, що їх випродуковано тут в краю на 4 мільярди 652 мільонів 657 тисяч доларів. Перед десятима літами стейт Ілінойс продукував найбільше збіжа і його вартість доходила до \$195,145.000. В році 1909. стояв Ілінойс також на чолі всіх стейтів щодо збіжа, котрого вартість виносила \$337,085.000. В тих отже літах продукція збіжа зросла о 73 процент. Величезний той зріст рільництва в Ілінойс не дорівняв загальному розвиткови Злучених Держав.

В порівнаню до попереднього стану найбільше піднесло ся рільництво протягом тих 10-ти літ у стейті Айдаго. Коли в 1899. році загальна вартість продукції виносила \$8,016.000, то в 1909. році випродуковано за \$32,906.000.

Найменший розвій виказує стейт Каліфорнія та Род-Айленд (зріст о 31 процент), і стейт Айова (зріст о 30 процент). Каліфорнія виказала ся лише приростом о 10 процент. Загалом полудневі стейти над Атлянтийським океаном піднесли свою продукцію о 103 процент, а стейти на далекім заході о 121 процент.

В 1909. році стейт Ілінойс займав перше місце в рільничій продукції, Тексас друге, Айова третє, Канзас четвєрте, Міссурі пяте, Огайо шестє, Індіана семє, Міннесота осьме, Небраска девяте, а Джорджія десяте місце.

Міннесота протягом десяти літ станула поза стейтом Канзас та Індіана, а Огайо поза Канзас: Міссурі. Джорджія вису-

нула ся нагло наперед і побила стейти Нью-Йорк, Пенсилвенію, Вісканзін і Міссісіпі. Пенсилвенія зійшла з десятого місця на одинайцятє, а Нью-Йорк із шестого на двагайцятє.

Стейт Кентокі задержав ся на своїм шіснайцятім місци, а знова Оклагома піднесла ся з 27-ого місця на сімнайцятє.

В дваццяти двох прочих стейтах рілнична продукція перевнесила вартість 100 мільонів долярів, а в двох (Тенессі і Арканзас) зблизила ся до сеї границі (по 98 мільонів долярів).

Коли ми вчисляємо вартість рілничих продуктів, то не вчисляємо до сеї статистики вартости худоби, молока, яєць, масла і сира.

УСТРІЙ СТЕЙТІВ, ПОВІТІВ І МІСТ.

Кождий із 48 стейтів Злучених Держав має право надавати собі конституцію та має цілковиту внутрішню автономію (самоуправу). Власти у всіх стейтах є менше-більше подібні й існують всюди на підставі конституції загальної. Сі інституції можна поділити на головні або центральні стейтові інституції і локальні (місцеві). Місцеві власти обіймають приміром: громади, повіти, міста, місточка, села.

Ріжниця полягає в тім, що стейт для себе сам творить інституції, а менші адміністраційні одиниці творять собі інституції на підставі привилеїв, наданих їм стейтами або окремими трибуналами.

Законодатна власть стейту є в руках легіслатури, що складаєть ся з двох палат: сенату і палати послів. В сенаті є провідником заступник гвернора стейту а в палаті послів „спікер” (бесідник).

Виконуючу власть держить гвернор, а коли би він уступив, то його заступник („лютенент-гвернор”). Гвернор стейту має у своїм стейті подібну власть як президент у всіх Злучених Державах. Гвернора і його заступника вибирає цілий нарід. Судейська власть належить до стейтових судів.

Звичайно в кождім стейті урядує: секретар стейту, скарбник (каснер), головний дорадник, контрольор і шкільний організатор.

МІСЦЕВА АДМІНІСТРАЦІЯ.

Місцеву (локальну) управу установляє кождий стейт зовсім незалежно і тому ся управа є незвичайно ріжнородна.

Повіти („кавнти”).

Між округами місцевої адміністрації найзвичайнішим є повіт. Кождий стейт є поділений на повіти, з виїмком Луїзіяни, де повіти називають ся парохіями. Однак хоч є така велика ріжниця в організації і компетенції повітових властей, то всетаки має вона черти, спільні всім організаціям у Злучених Державах.

Американський повіт є цілком инший від повітів в європейських краях. Назва „кавнти” вказує на його історичну звязь з англійськими графствами, бо з них взяли собі Американці взорець.

В Америці є около 3.000 повітів. Кождий стейт має від 60 до 100 повітів; найбільше має стейт Тексас (243), найменше Род Айленд (пять) і Делевер (три).

Щодо простору і числа населеня, то виказують повіти великі ріжницї, але загалом є вони менші від англійських, французьких або німецьких. Около дві третини повітів має від 300 до 800 квадратних миль. Найчастійше стрічаєть ся повіти величини 400 до 650 квадратних миль. Більша половина повітів має від 10.000 до 30.000 населеня, однак в північних стейтах над Атлантийським оке-

аном більша половина повітів має понад 50.000 населення; стейти положені на захід від околиці сухих рівнин мають навіть по 10.000 мешканців або й менше.

Десять частин повітів має рілний характер, але значне число стейтів має великі міста і тому найважливіші повіти лежать в самих містах; так приміром місто Нью Йорк має 4 повіти, а інші міста як Філадельфія, Ст. Луїс, Шікаго, Бостон, Балтімор, Сан Франціско і Денвер мають по одному повітові. В деяких таких повітах адміністрація повіта є злучена по часті з адміністрацією міста.

Не лише стейтові, але і повітові начальні урядники є вибрані народом і підлягають лише дуже слабкій контролі центрального правительства Злучених Держав у Вашингтоні.

Податки й „асисменти”.

Повіти у всіх стейтах, з виїмкою кількох, мають велике значінє у фінансовій адміністрації. Вони накладають податки і сповняють багато важних чинностей. В більшій часті повітові урядники колектують також доходи дрібніших місцевих округів. В полудневих і західних стейтах оцінюють повітові урядники маєток, після котрого вимірює ся податок, а в деяких стейтах повітові урядники мають певну контролю над місцевими податками. Через те, що в повіті є багато вибраних урядників, повіт стає дуже важним округом виборчим. Після повітів обчислюєть ся також голоси на урядників ширших округів або на послів. Тому то політичні партії творять свої виборчі комітети після повітів і через те повіт набирав також політичного значіння.

Повітові власти.

Виконуючу власть в повіті мають повітові комісарі. Вони також завідують повітовими будинками, мостами, школами, вязницями і камінними дорогами. Для публичного спокою і безпеченства є окремі регуляміни, що їх ухваляють повітові конвенції.

Кожний повіт має свого секретаря („клерка”), який провадить метрики уродин, смерти, податкові акти, лісту голосуючих і т. д.

Шериф виконує судові вироки.

Скарбник приймає і виплачує гроші, ухвалені комісарами.

Коронер провірює випадки наглої або насильної смерти а в потребі видає винуватих судам.

Крім сього маємо в повітах прокуратора, контрольора і надзираючу комісію.

Міські власти.

Виконуючу власть в місті має посажник („мейор”); у великих містах має він свою прибічну раду і заряджує також поліцією.

Господарством міським займають ся радні („олдермени”). Їх провідником є мейор міста. Міська рада надає концесії, установляє улиці, рішає про будову мостів, водопроводів, городів та завідує міським маєтком.

Місто має свої суди; одні називають ся міськими („мунісипел”), другі мирові („джостис оф ди пікортс”). В деяких містах є окремі поліційні судії. Судіїв або вибирають городжани, або також іменує їх мейор міста, зглядно міська рада.

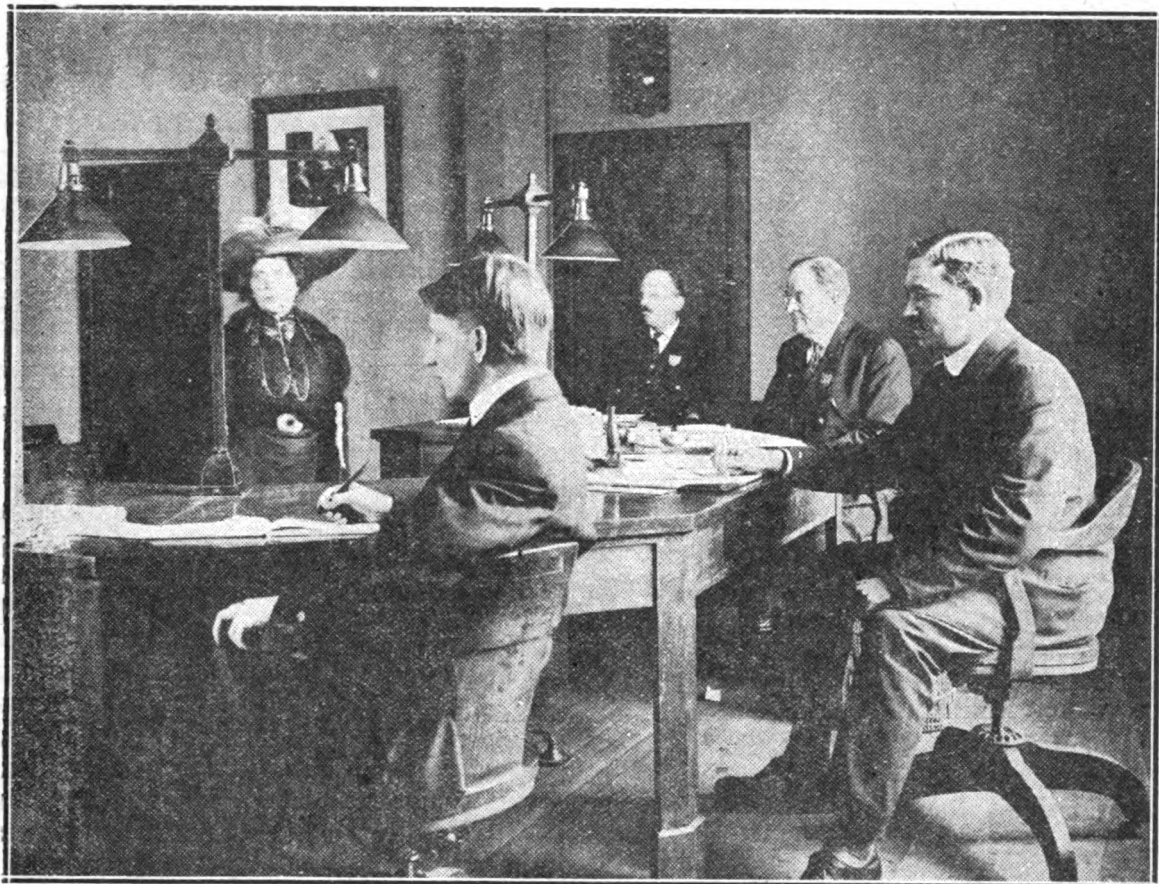
ПАШПОРТОВІ ПРИПИСИ У ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Заграничний паспорт для горожан.

У Злучених Державах може видавати заграничні паспорти лише державний секретаріат (міністерство заграничних справ). В деяких случаях видача паспортів може бути здержана.

ра за кождий паспорт. Належитість треба долучити в готівці або яко почтовий переказ („мони ордер”) до подання о видачу паспорту. Ні чеків ні векселів посылати не можна.

Особи, які старають ся о паспорт, мусять внести подане у формі „афідеві-

На Елис Айленд. Емігранти при іспитовій комісії.

В надзвичайних случаях паспорти можуть бути виставлені заграницею послами або консулями. Горожанин Злучених Держав, який находит ся заграницею а бажає дістати паспорт, мусить звернути ся в тій справі до державного секретаря Злучених Держав через посольство або консулят.

За виставлене паспорта треба зложити належитість в сумі одного доля-

гу” до державного секретаря. Подане мусить бути власноручно підписане особою, яка о паспорт стараєть ся. Отсей „афідевіт” мусить потвердити заприсяжений урядник і приложити свою урядову печать.

Коли стараючий ся о паспорт є неписьменний, тоді кладе на поданю знак в присутности двох сьвідків. В поданю треба подати місце і час уродження, заня-

те, місце сталого побуту і час, по яким стараючий ся о паспорт думає вернутись до Злучених Держав, щоби сповняти далше свої горожанські обовязки. Стараючий ся о паспорт мусить зложити присягу вірности Злученим Державам.

До подання треба долучити також докладний опис особи. Треба отже описати: вік, висоту, чоло, очи, ніс, уста, бороду, краску тіла, лице і т. д. Опис мусить бути потверджений бодай одним достовірним свідком.

Коли о паспорт стараєть ся горожанин натуралізований, тоді мусить залучити до подання „натуралізаційний сертифікат”, або його удостоверений відпис зі судового рекорду. Крім того мусить подати в „афідевіті” назву пристани і дату прибуття до Злучених Держав, назву корабля, котрим приїхав, дотеперішнє місце побуту в Злучених Державах, коли і перед котрим судом був натуралізований та дати доказ, що він дійсно є тою особою, на котрої імя виставлений натуралізаційний сертифікат. Властноручний підпис на „афідевіті” мусить відповідати підписови на натуралізаційнім сертифікаті. На случай, колиб в підписі виходила велика ріжниця, треба її оправдати.

Невіддані жєнщини мусять залучити до подання посвїдку, що не є замужні. Коли стараюча ся о паспорт є жінкою або вдовою по горожанні Злучених Держав з уродження, то се треба в поданю зазначити і треба подати, чи дотична жінка (зглядно вдова) уродила ся в Злучених Державах, чи заграницею. Колиж стараюча ся о паспорт є жінкою або вдовою по натуралізованім горожанині, то мусить залучити до подання натуралізаційний сертифікат мужа. Тесаме відносить ся і до дїтїй.

Пашпорт є важний чєpez два роки від дати його виставленя. Новий пашпорт можна дісати на підставі поновного поданя. Коли стараючий ся є натуралізованим горожанином, тоді при поданю можна залучити давний пашпорт замість натуралізаційного сертифікату.

Коли стараючий ся о пашпорт виїздить заграницю разом зі жінкою, і малолїтними дїтьми та зі слугою, то вистарчить один пашпорт для всіх. Треба однак в поданю се зазначити, подаючи вїк усіх, що разом вибирають ся в до-рогу.

В пашпортї не подаєть ся жадних тигулів особи.

Всі поданя в справі видачі пашпортів треба посилати на адресу:

Department of State

**Bureau of Citizenship
Washington, D. C.**

На поданю треба подати точну адресу стараючого ся о пашпорт, зглядно особи, на котрої адресу має бути надїслана відповідь.

„Малий” пашпорт.

Після закона з дня 2. марта 1907. р. державний секретар є уповажнений видавати мешканцям Злучених Держав, котрі ще не осягнули горожанських прав, пашпорти, на підставі котрих їх властитель, будучи заграницею, може звернути ся до американського правительства з просьбою о охорону. Закон позволяє виставляти того рода пашпорти лише таким особам, які мають вже перші папєрі і найменше три роки перебувають стало в Злучених Державах. Одначе такий пашпорт є важний всего через 6 місяців і не може бути продовжений. Отсей пашпорт не хоронить його властителя перед властями його давної вітчини. О сей „малий” пашпорт треба вносити таксамо поданя як і о звичайний пашпорт.

Головна ріжниця при видачі пашпортів лежить в тім, що горожанин має право жадати виставленя пашпорта, а видача так званого „малого” пашпорта для не-горожанна зависить зовсім від волї державного секретаря.

Щодо видачі „малих” пашпортів поставлено деякі загальні правила і так: „Малі” пашпорти видаєть ся лише таким особам, котрі доведуть, що їх по-

дорож є конче потрібна та, що на случай залишена сеї подорожи вони потерпіли би якісь страти. Також жадаєть ся, щоби від часу одержання перших горожанських паперів до дня внесеня поданя о пашпорт минуло найменше шість місяців. Нікому не вільно другий раз старати ся о „малий” пашпорт.

них Державах і тут натуралізував ся яко горожанин Злучених Держав, задержує права американського горожанина на случай повороту до давної вітчизни і буде уважаний за горожанина Злучених Держав.

Колиж одначе дотична особа переступила у своїй вітчизні карний закон пе-

Імігранти при обіді в галі іміграційного уряду на Еліс Айленд.

„Малий” пашпорт не признає ніяких полекший його властителеви з огляду на іміграційні приписи при повороті до Злучених Держав.

Важне для австрійсько-угорських горожан.

На підставі умови між Злученими Державами й Австро-Угорщиною бувший горожанин Австрії або Угорщини, який через пять літ перебуває у Злуче-

ред опущенем краю, то по повороті може бути арештована і карана, хіба що наступило передавненє щодо часу, предвиджене законом.

Натуралізований горожанин Злучених Держав, який давнійше був горожанином австрійським або угорським, може бути арештований і караний на підставі військового закона лише в отсих случаях:

1). Коли його асентировано і записано яко рекрута в часі перед його виємі-

грованем з краю, хоч би навіть не відбував ще військової служби.

2). Коли він виемігрував підчас чинної військової служби або підчас урльопу.

3). Коли його в часі перед його еміграцією з краю візвано до військової служби в резерві або краєвій обороні, а він не вивповнив приказу.

4). Коли він виемігрував по проголошенню війни в краю.

Вік, в яким австрійський або угорський горожанин є обов'язаний до військової служби, числить ся від 1-ого січня того року, в яким він кінчить 21-ий рік життя, до укінчення 31-го року життя.

Натуралізований горожанин австрійського або угорського походження повинен по прибуттю до давньої вітчизни предложити пашпорт американському консулеви і місцевим властям. Коли би показало ся, що його імя находить ся на спи-

сі обов'язаних до військової служби, то треба доказати, що його натуралізація наступила згідно з умовою, заключеною в 1871. р. між Злученими Державами й Австро-Угорщиною та, що він не провинив ся проти її постанов.

Важне подорожуючих до Росії.

Горожани Злучених Держав, котрі хотять відвідати Росию, мусять перед виїздом дати свій пашпорт для підпису російському консулеви. Як можливо, то се треба зробити у Злучених Державах, у Сан Франціско, Шікаго або в місті Нью Йорку.

Хто хоче бути в Росії довше ніж три місяці, мусять до російського консуляту вносити окреме поданє, щоби на його пашпорті дав „візум”, що він їде до Росії на час довший ніж три місяці.

ЗРІСТ НАСЕЛЕННЯ У ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Отся табеля виказує зріст населення у Злуч. Держ. за 114 літ (від 1800-ого р. до нині):

рік:	ч. населення:	1913	96,692.050
1800	5,308.483	1914	98,781.324
1810	7,239.881		
1820	9,638.453		
1830	12,866.020		
1840	17,069.453		
1850	23,191.876		
1860	31,443.321		
1870	38,558.371		
1880	50,155.783		
1890	62,632.270		
1900	76,303.387		
1905	84,084.545		
1910	92,174.515		
1912	95,410.503		

Се число обіймає лише населенє 48-ох стейтів Злучених Держав, бо населенє всіх земель Злучених Держав, як се вже також зазначено на внішнім місци, вносило в 1914-ім році 109,021.992 осіб.

З табельки бачимо, як протягом 100 літ (від 1800-ого до 1900-ого року) населенє Злучених Держав зросло з 5 міліонів до 76 міліонів душ. В теперішнім 20-ім століттю за 14 літ населенє в сій новій нашій вітчизні зросло о 22 міліони душ (з 76 міліонів до 98 міліонів).

Місто Нью Йорк.

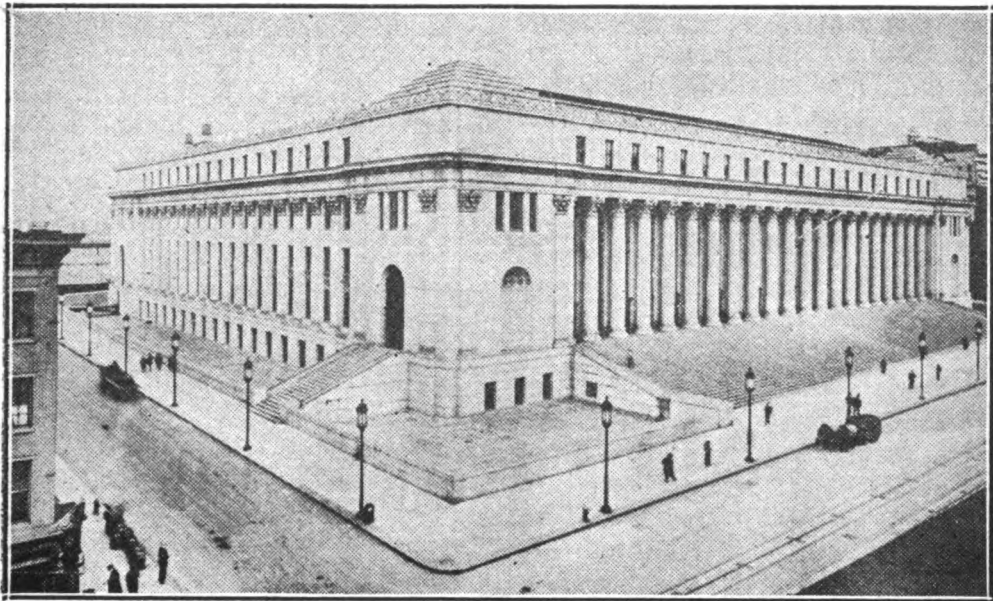
(З приводу 300-літнього ювілею основаня міста).

Триста літ тому назад на острові Менгетен, де нині вносять ся найвисші у світі будівлі, де кипить найрухливіше купецьке і промислове житє, як ніде инде на землі, — бушувало низко-культурне племя червоноскірих Індіан, зване Іроквой.

У вересни 1609. року приплив сюди на голядськїм кораблі відважний англійськїй моряк. капітан Генрі Гадсен. Проквайськї Індіани стрінули Гадсона з по-

еспанського ярма, прилучила нововідкриту країну до своєї держави. В 1610. році вислано корабель, вже нарочно виражений для торгівлі з Індіанами. Ся виправа принесла великі зиски і дала великий початок торгівлі шкірами і футрами. Оцісля почали слати корабель за кораблем.

В 1614. році корабель під командою капітана Адрієна Бльока розбив ся на скалах недалеко американського побережа. а виратовані моряки і купці почали

Новий поchtовий будинок в Нью Йорку при 33-тій улиці, обіч Пенсильвенійської стації.

честями і страхом яко висланика Великого Духа, найвисшого свого бога. Хотяй ціль подорожи Гадсена була цілком друга, (він хотів знайти на півночи дорогу до Індій в Азії) — але проворний купець скоро побачив, що торгівля футрами з Індіанами може дати голядським купцям, на яких службі він стояв, ще більші може доходи ніж торгівля східним корінєм. Його донесеня про нову платну торгівлю викликало незвичайний рух в Голяндії і тоді то Голяндія, яка на весні 1610. року вибила ся на волю зпід

будувати хати над Горішним ньюорським Заливом (Оппер Нью Йорк Бей). Менше-більше в тойсамий час на полудневім кінці менгетенського острова инші купці почали будувати свої оселі. Отсе в малий початок того великанського людського муравлиска, яке нині кипить рухливим житєм на Менгетен і довкола. Відтак поступ йшов уже скоро.

В 1625. р. „Західно-Індійська Компанія”, якої висланником був Гадсен і яка мала у своїх руках всю торгівлю з Індіанами, дістала право зорганізувати

тут „Провінцію Західно-Індійської Компанії” і вибрала собі південну часть острова Менгетен на стацию для заатлянтійської торгівлі і для осідку уряду.

В 1626. році начальний директор сеї провінції купив від Індиян цілий остров Менгетен за товари вартости 60 гульденів (коло 24 долари) і на південній його частині побудував Форт Амстердам, який обіймав 30 деревляних, корою критих домів.

Спочатку лише сама „Західно Індійська Компанія” мала тут землю і лиш вона вела торгівлю, ще й діставала різні особливі права. Аж в 1638. році отворено остров для всіх купців усього світа і місто стало ся правдивим світовим осередком, в яким населенє пів тисячі душ в 1643. році говорило 18 мовами.

Містом правила компанія як своєю виключною власністю. Аж в 1641. році директори компанії мусів дати поселенцям політичні права, бо вони не хотіли жнакше йти до боротьби з Індіянами.

В 1653. році місто дістало чартер яко місто Н о в и й А м с т е р д а м під управою вїята, двох посадників і 5 радних.

Але ані нідерляндський уряд ані управа міста не богато журила ся о належне обезпеченє острова, а „Західно-Індійська Компанія” гляділа тільки за зисками і за тим, як би то найкрасше здирати населенє ріжними драчками. Осьтому, коли в 1664. році під містом появилася англійська фльота під проводом ж н я з я з Й о р к у, якого Англія вислала на підбій того краю, місто було цілком безборонне і мусіло піддати ся просто без опору. Такто в 1664. році з голяндського міста, Нового Амстердаму, зробило ся англійське місто Н ю Й о р к, назване так від його завойовника.

Від сього часу Нью Йорк ріс постійно, спочатку помало, пізнійше щораз скорше.

В 1790. році роблено першу перепись населеня і вона виказала 33 тисячі душ в Нью Йорку, (коли у Філадельфії було тоді 42 тисячі).

Нью Йорк був першою столицею Злучених Держав. Дня 30. цвітня 1789. р. перший президент Злучених Держав.

Д ж о р д ж В а ш і н г т о н присягнув на конституцію з балькона федерального будинку в Нью Йорку, що стояв на нинішній Вол-стріт.

В 1800. році перенесено столицю до Вашингтону в дистрикті Коломбія.

До 1874. року місто Нью Йорк обіймало тільки остров Менгетен. В тім році прилучено до нього часть Вестчестер-кавнти, а в 1895. році решту. В 1898. році прилучено цілу Кінгс-кавнти і частину Квінс-кавнти, що лежать на Довгім острові (Лонг Айленд), цілу Річмонд-кавнти, що лежить на Стейтен Айленд, частини міст Іст Честер і Пелгем. Місто дістало назву „Великий Нью Йорк” (Грейтер Нью Йорк). Нині місто обнимає простір 309 квадратних миль і ділиться на пять дільниць („боровс”), а саме: Квінс, Бруклін, Річмонд, Бронкс і Менгетен.

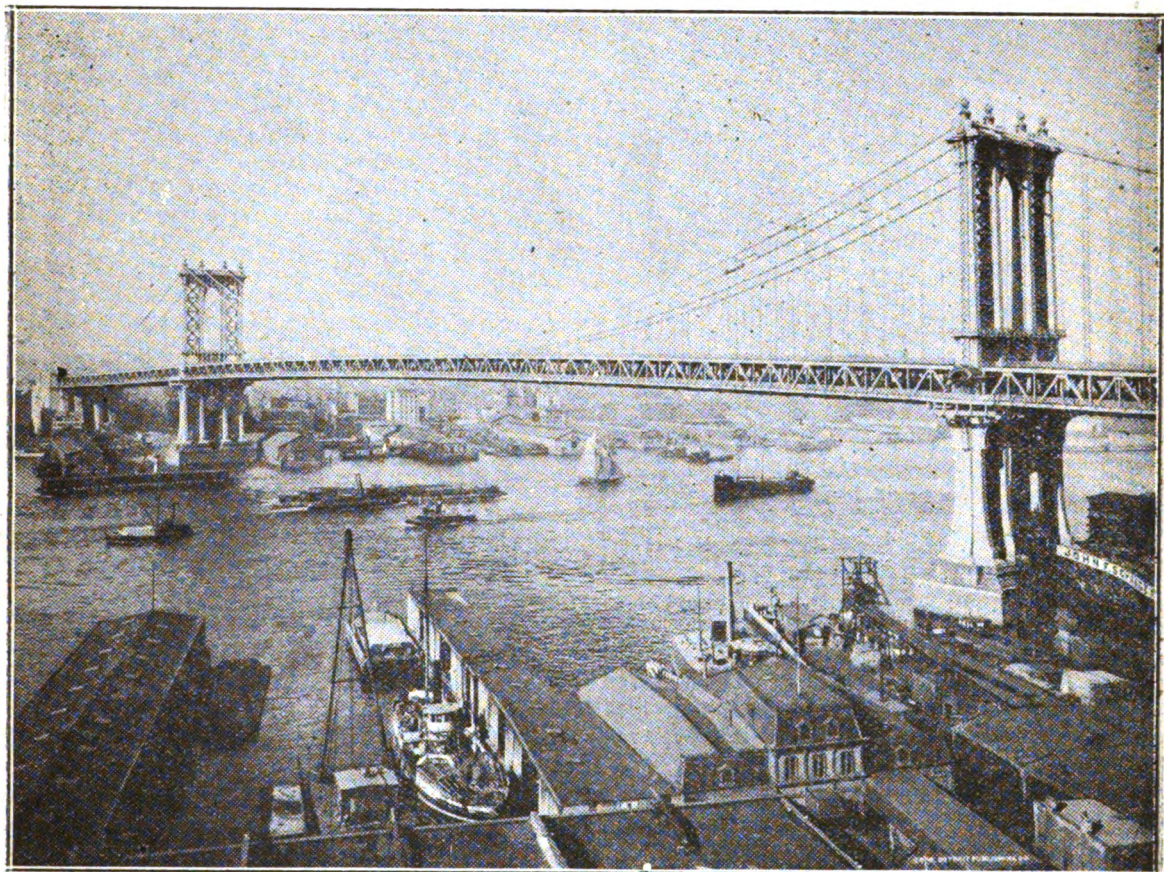
Осередком торговельного руху в остров Менгетен. Се вузкий довгий остров, що тягнеть ся з північного сходу на південний захід. Від заходу обливають його води ріки Гадсен (Гадсен Рівер), з півночі і з півночного сходу ріка Гарлем (Гарлем Рівер), зі сходу так звана Східна ріка (Іст Рівер). На південнім вистромі острова лежить старе місто з крутими, вузенькими улличками, в яких орієнтуватись дуже тяжко. Зате решта острова має шврокі, просто з північного сходу на полудневий захід біжучі „евеню”, і під протим кутом з ними перетинаючі ся „стріти”, які називані числами (1-ша, 2-га „стріта” і т. д. аж до 242-ої) а не означені назвами: через те орієнтованє в тій частині міста не представляє найменшої трудности. Межи „евеню” найкрасша „мільйонєська евеню”, себто пята. Наній находять ся доми найбільших американських богачів і красні церкви.

Менгетен має головні офіси міста, найбільші банки, бизнесові доми, музеї, палати. Тут є найвисші у світі хмародери, з яких найвисший 57-поверховий дім Вулворда. На Вол-стріті є банки і біржа, які своїми фінансовими операціями рішають про промисл, торгівлю і рільництво не лише Злучених Держав, але також багато других країв.

Дільниці Квінс та Бруклін лежать на схід і південний схід від Менгетен. З Менгетен получені вони величезними мостами, з яких найбільший є Бруклінський міст (Бруклін Брідж). Бронкс лежить на північній сході від Менгетен за рікою Гарлем.

Річмонд лежить на захід від Брукліна, а на полудневий захід від Менгетена.

Але сі числа ніяк ще не дають поняття про ту величезну масу людей, яка переливається по Нью Йорку як морська філя по піску берега. Треба ще взяти під увагу, що довкола Нью Йорку є багато близьких міст, які адміністраційно не належать до міста Нью Йорку, але які удержують зносини з містом не менше тісні як населене Річмонду або Квінсу. Се мі-

Бруклінський міст, який лучить Менгетен з Брукліном.

Се великий острів, облитий із заходу і півночі рікою Артур Кіл, зі сходу і полудня Долішнім Заливом (Ловер Бей).

Тринайцята перепись з 1910. року виказала, що місто Нью Йорк має 4 мільони 766 тисяч душ населеня. Після дванайцятої переписи (з 1900 р.) було в Нью Йорку 3 мільони 437 тисяч, значить — за десять літ приросло понад один і чверть мільона душ!

Тепер же число населеня Великого Нью Йорку перевищило вже 6 міль. душ.

ста Джерзи Сіті, Гобокен, Елизабет, Нью-арк і другі. Як узяти се на увагу, то покажуть ся, що над морськими каналами коло Горішнього Заливу розсіло ся в дійсности найбільше місто світа, яке має населеня понад 10 мільонів душ. Се осередок фінансового життя Америки. Се один з найбільших світових осередків торгівлі і промислу, се один з найбільших портів світа. Се серце і мозок Злучених Держав.

НАЙВИСШИЙ БУДИНОК НА СВІТІ.

Будинок Вулворда є найвисшим мешкальним будинком не лише в Нью Йорку, але і в цілїм світі. Його висота числить 792 стїп. Найвисша піраміда в Єгипті є о 200 стїп низша від будинку Вулворда.

Є він власністю мільонера Френка В. Вулворда, котрий доробив ся великого маєтку на 5 і 10-центових артикулах.

Вартість площі і кошти будови виносять 13,500.000 доларів.

Лише завдяки великому поступови на поли будівництва була спромога довершити того рода будову. Яко головний будівельний материял служило залїзо, сталь і бетон. Будинок числить загалом 57 поверхів, 4 пари сходів і 28 електричних вїнд (елеваторів) служить до удержаня комунікації.

Щоби мати бодай в приближеню понятє, кілько і якого материялу зужито до будови сего будинку, нехай послужать отсі числа: 24.000 тон стали; 17,000.00 цегол; 87 миль дроту (т. є. довжина рівна віддаленю між Нью Йорком і Філадельфією), щоби освітити 80.000 електричних лямп; 43 милі рур до водопроводу; 3.000 дверей і 3.000 вікон і т. д.

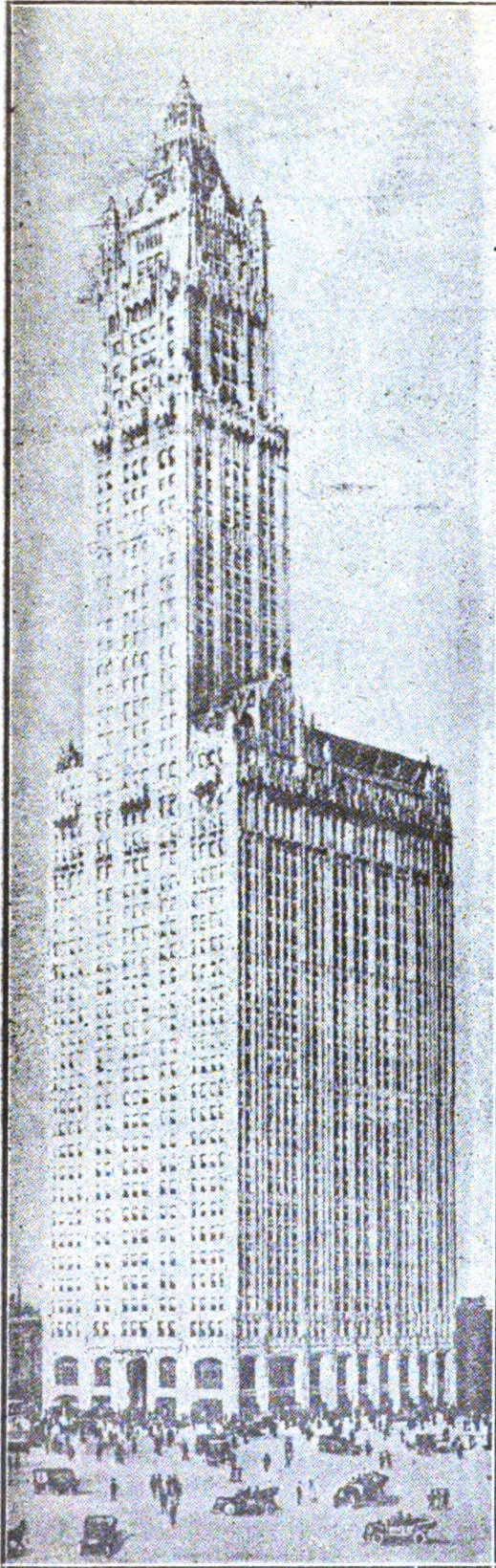
Будинок є огнетривалий; до будови не ужито ані кавальчика дерева.

Около 10.000 осіб находить в тім будинку приміщенє, наче малє місточко живе на маленькїм куснику землі.

Будова розпочалась в падолисті 1910 р., а була скінчена в серпни 1911 р.

Властитель сього будинку Френк В. Вулворд є сином фармера в Родмен, Н. Й. До 19-ого року житя перебував на фармі, ходячи до торговельної школи у Водертави, Н. Й. Оплати і видатки шкільні покривав з гроший, на які тяжко мусів працювати в часї, вільнім від науки. По скінченю школи дістав місце в склепі, де побирав початково \$3.50 тижнево платні, а по трох місяцях по \$6.00. Будучи в купецькїм бизнесі, впав на гадку, щоби отворити склеп з товарами в рівній ціні по 5 і 10 центів. Не маючи гроший до заложєня такого склепу, затагнув у знакомих позичку в сумі \$300 та заснував в Ютіці, Н. Й. перший 5-центовий склеп. Помисл був щасливий; бизнес удав ся. В короткїм часі приступив він до розширеня того бизнесу і по инших містах Злучених Держав, закладаючи щораз то нові 5 і 10 центові склепи.

Протягом 33 літ міг Френк Вулворд похвалити ся 600 склепами і чистим маєтком в сумі 65 мільонів доларів.

З боротьби між робітниками і капіталістами у Зл. Державах.

ВИЗИСКУВАНЄ РОБІТНИКІВ.

В останніх двох роках американські часописи, а навіть заграничні, повні були вісток про боротьбу між американськими робітниками і властителями копалень угля в Злучених Державах.

Часописи писали не лише про страйки і викиданє робітників з праці, але також про битви, в яких обі сторони стояли проти себе з оружєм в руках, в яких ранені і вбиті падали масами, в яких брали в полон і палили доми як на війні. Навіть прийшли були вісти, що узброєна державна сила звернула дула машинових карабінів на діти маленькі і жінки безборонні та десятками їх клала трупом. Словом, боротьба між робітниками і властителями копалень прибрала форми звичайної війни. Прочитати ще раз коротко про найважніші події з тої боротьби буде для кожного робітника цікаво не лише тому, що се частина історії кляси, до якої він сам належить і, що се події, які може ще і йому прийдесть ся переживати, але також тому, що ті боротьби ще не покінчені і кожної хвилі можуть вибухнути з більшою ще силою.

Як в усіх других галузях промислу так і в углянім промислі робітник дістає лише частину вартости витвореної своєю працею. Репгту задержує собі властитель копальні і се становить керницю, з якої властитель черпає свої тисячі і мільйони.

Та американські властителі копалень не вдоволяють ся тим зиском, але старають ся ще визискати робітника всякими другими способами. Вони посягають ще й по ту частину, яка припала робітникови яко заплата за його працю і старають ся і з неї урвати собі як найбільше при помочи всяких способів.

Крадіж і обман — се звичайні способи, уживані компаністами у відношеню до робітників. Компанійна крамниця (стор), компанійні доми, компанійні

доктори і другі „добродійні інституції” — се звичайні способи для обману робітника.

В компанійних сторах, в яких компанії примушують робітників усе купувати, дають їм товари гірші а дорозше. Доходи з тих склепів бували часто більші ніж доходи з копалень.

Для тоїсамої цілі визиску служить будованє компанійних домиків („катижд”). Компанія будує доми, які відпродує або віднаймає робітникам. В обох случаях робітник однаково зависимий від компанії. Котрий виплачує „свою” хату, зависимий в такійсамій мірі як той, що мешкає в наймленій, бо компанія на всю околицю є одиноким роботодавцем. Кілько разів межі компанією і робітниками або робітником прийде до непорозуміння, компанія зараз викидає робітників з нанятих домів за те, що не платять „ренту”, а закупивших хати викидає за те, що не платять рат.

Для визиску уживаєть ся навіть копальняного лікаря, оплачуваного робітниками.

Одним з дальших способів визиску є численє тони на 2100 фунтів замість на 2 тисячі фунтів. Деколи обманюють робітників так далеко, що 3 тисячі фунтів числять на тону. На ті обманства звернули робітники увагу і домагали ся, аби при вазі стояв їх представник, нимн плачений; але тому домаганю компанії все спротивляли ся і через се нераз доводили навіть до довгих страйків.

Загалом число тих всіх штучок і способів не має кінця.

ОБОРОНА ПРОТИ ВИЗИСКУ.

Проти того страшного визиску робітники все бороли ся, але їх боротьба не все кіпчила ся успішно.

Компанії часто не лише панують над цілою околицею, але також і над зако-

податними тілами. А робітники або не мали права голосу при виборах, або хоч його мали, то не розуміли значіння робітничого заступництва і голосували на компанійних виборців. Через се американське робітництво, позбавлене заступництва в конгресі, легіслятурах і других законодавчих тілах, — не могло багато порадити навіть дуже завзятою боротьбою.

Одноким способом оборони робітничих інтересів в Америці були дотепер юнії. (для копальняних робітників юнія, що зветь ся „Дн Юнайтед Майн Воркерс“). Але боротьба при помочи „трейд юніонів“ щиходила дуже дорого робітникам. Як лиш юнія зорганізувала в котрій околиці робітників, робітники зараз вступали проти найгрубших форм визиску, який в їх околиці панував. Очевидно, члени компанії не хотіли страшити ані одного цента свого зиску і готові були боронити його навіть найбільшими жертвами. **Вибухала зараз завзята безпощадна боротьба, в якій копальняні властители поступали безоглядно і тимсамим робітників примушували вживати безоглядних средств.**

ЗВІРСТВА У ВЕСТ ВІРДЖІНІІ.

До держав, у яких та боротьба була найзавзятіша, належить **Західна Вірджинія.**

Коли в 1902. році юнія „Дн Юнайтед Майн Воркерс“ почала організувати робітників в тім стейті, то копальняні властители виступили проти найзвичайніших домагань робітників і довели до страйку. Компанії тоді спровадили страйколомів, а крім того взяли через ославлену компанію детективів Балдвина Фелца простих злочинців на копальняних сторожів. Ті сторожі, узброєні в карабіни, через 12 літ проливають робітничу кров і зрошують нею землю Західної Вірджинії.

Спокійні колись робітники не вдержали, відгребали старі рушниці, вживані давно їх батьками та дідами для оборони перед Індіанами, і від тих руш-

ниць поляг також не один злочинець з банди Фелца.

Одначе углеві магнати мали не лише копальні і гроші, але також і політичну силу, бо робітники вибирали послів з партій, прихильних компаніям і ними оплачуваних. Отже ті послі, вибрані робітниками, а прихильні робітничим ворогам, видали тоді закон, що нікому не вільно носити оружя під загрозою кари 6 місяців арешту і 50 до 500 долярів гривни. Очевидно, роззброєно лише робітників, а до бандитів з агентури Фелца закон немов би не відносив ся. Їх прецінь нанято до убивання людей і тому їм треба було оружя дальше. Ще й доповнено їх зоружене, бо „до охорони копалень“ дано їм машинові карабіни, які на одну мінуту можуть викинути 500 до 1000 куль.

Під таким напором терористичного полку узброєних бандитів розбили ся юнії в цілім стейті Вест Вірджинії, а удержали ся тільки в поодиноких місцевостях, як приміром в Кебін Крік. В тій місцевості допускали ся компанії і їх наймити страшних жорстокостей і злочинів на робітниках і їх родинах. Коли робітники заявили страйк, компанійні розбійники зігнали їх родини з компанійного поля і жінки і діти мусіли іти потоком, поки не вийшли поза компанійну власність. Коли розбійники компанії вбивали робітників, справа все кінчила ся тим, що судия випускав за кавцією („бейл“) злочинця і більше його до відвічальности не потягав. Коли компанійні бандити напали раз на табор робітників, що розложили ся поза компанійною власністю, **прийшло до правдивої дводневої битви, в якій впало багато трупів по обох сторонах.**

Небавком опісля копальняні сторожі вбили страйчаря, а товариші страйчаря вбили убийника. Спроваджено за газ міліцію і заведено возний стан. Говернор стейту запорядив доходжене, яке відкрило просто неімовірні річі. Знасилувано вагітні жінки робітників і доведено так до передчасних уродин.

Раз 64 робітників, їх жінки і діти, нападні компанійними розбійниками мусіли сховати ся в пивниці і довго чекати, поки могли втіти. Страйкарів ставлено перед воєнний суд, хоч ее противить ся постановам законів і конституції. Довше як рік мешкали, мерзли і голодували в шатрах робітники, їх жінки і дрібні діти, — все у страху і небезпеці зі сторони компанійних наймитів.

Дня 7. лютого 1913. р. вислано опанцирений поїзд з машиновими карабінами на робітників, і в ночі отворено на табор робітничих шатер убійчий огонь, в яким згинуло багато робітників. Навіть самі властители копалень брали участь в тій стрілянині.

Дня 8. лютого дальше стріляно на шатра.

Міліція відібрала оружє і безборонних страйкарів виставила на певну смерть. Але робітники постарали ся о нову зброю для самооборони. Арештовано знов 200 страйкарів і робітницьку агітаторку, звану серед робітників „Малдер Джовис”. Арештовано і мучено їх ріжними способами.

Але все те не помогло. Робітники держали ся, аж поки не прийшло до угоди, яка в части сповнила їх домагання.

Одначе боротьба в Західній Вірджинії ще не скінчила ся. Ще нераз вірджінські поля зацвітуть червоним цвѣтом робітничої крові, проливої в обороні робітничих прав.

НЕЧУВАНІ ЗВІРСТВА В КОЛОРАДО.

Подібні страшні річи діяли ся в південнім Колорадо.

Угляним копальняним робітникам в Колорадо не позволено організувати ся. Коли 15 тисяч зорганізованих робітників зажадало від компанії признання юнії, компанія, на якої чолі стоїть Джан Д. Ракефелер, найбагатший чоловік світа, відкинула домагання, а почала спроваджувати узброєних бандитів із Західної Вірджинії через агентуру Валдвина Фелца.

Зани ще робітники вийшли на страйк, бандити вже почали боротьбу з робітниками і на головній улиці Тринідаду збили організатора юнії.

Дня 16. вересня 1913. почала ся майнерська конвенція для обговорення справи страйку. Предложені справоздання показали, що за 1910. рік в копальнях згинуло 323 робітників на 15 тисяч 364 занятих. Се був найвисший процент убитих при праці в цілїм світі! Закон гварантував робітникам їх власного „вейт майстра”, а компанія виганяла кожного робітника, що домагав ся, аби йому позволено дивити ся, як уголь важать! Хоч закон забороняє примушувати робітників купувати в копальняних крамницях, компанія мимо того примушувала робітників купувати лише в компанійних скленах, де ціни були нераз півтора раза висші ніж в других! Робітники мусіли мешкати в компанійних домах, які до домів не були подібні. З робітників стягали на лікаря, на школу, а ніколи їм того не давали.

Дня 23. вересня 1913. р. проголошено страйк. Робітники зажадали: признання юнії, 8-годинного дня праці, виплати що 14 днів, все те річи, признані законом, а не сповнювані. Се не був страйк, радше задержанє праці для вимушення, щобн компанія виконувала законні приписи.

З Вірджинії спроваджено шатра, бо Ракефелер і його компанія почали викидати робітників з домів серед дощу і снігу. Коли в страйку взяло участь не 25 процент робітників, як компанія сподівала ся, але 95 процент, компанія взяла ся до ще лютіїших способів. Нападано на табор робітників, на жінки та не оставлено навіть дітий в спокою. Наповнено вязниці страйкарями. Спроваджено вісім машинових карабінів і почато боротьбу. Дня 17. жовтня прийшло у Форбес до першої боротьби, в якій згинув один страйнар, а двох ранено. Одно шатро робітничє пробито 147 кулями з машинового карабіна.

Сторожі копальняні вдарили потім на страйнарські шатра в Лудлов. Прий-

шло до завзятої боротьби, в якій згинуло багато напасників. Спроваджено міліцію і та відбрала карабіни робітникам та копальняним сторожам, але полишила сторожам машинові гвери.

Дня 28. жовтня оголошено воєнний стан. Тимчасом копальняні властители організували вже міліцію, платну компаністами, а зложену в переважній частині зі злочинців і бандитів всякого рода.

Генерал міліції почав тягнути робітників на воєнний суд, зложений з подібних бандитів як члени міліції. Хорих робітників витягано зі шпитальних ліжок і в кайданах гонено до тюрми. Без суду держано їх в арештах тижнями і місяцями. Ріжними муками примушувано їх, аби самі признавали ся. Не давали їм спати, обливали зимною водою. Одному робітникови сказали, що буде розстріляний і казали копати гріб для себе. 17 страйкарів держали добру годину перед люфами машинових карабінів, а потім били батогами за те, що не просили ласки. 82-літню агітаторку „Мадер Джовнс“ держали в тюрмі від січня до цвітня лиш за те, що не хотіла виїхати зі страйкової околиці. Коли державний контрольор заявив, що офіцири міліції предкладають фалшиві рахунки, йому загрозили, що вб'ють його. Скелешу робітників спльондровано, жінки і дівчата знасилувано, демонстрацію безборонних жінок розігнано кавалерією. Хйба Москалі вм'ють так газдувати як було в Колорадо.

Робітники були би підлими людьми, як би були спокійно се все знесли. Вони пострали ся о оруже.

Робітники-страйкарі мешкали в шатрах невеличкими таборами. **Найбільший табір був положений в Лудлов і мав яких 400 шатер, а в них мешало коло тисячки людей, межи ними 271 дїтий.** Табір сей лежав на дуже добрім місци, бо туди мусіли переходити висїдаючі зі залїзниці страйколоми і з ними могли говорити страйкарі.

Дня 20. цвітня 1914. р. приступили перебрані за міліцію копальняні сторожі до знищення кольонї в Лудлов, я-

ка їм була солию в оці. О годні 9. рано почали вони без найменшої пригоди стрїляти з машинових карабінів на шатра зі скоростію 400 куль на мінугу з одного карабіна. Страйкарі-мушцини вийшли з табора, аби стягнути на себе огонь карабінів і вратувати свої родини. Але убийники на службі Раєфелера хотіли конче знищити кольонїю. Жінки і діти поховали ся в ями, які були приготовані на такий випадок в шатрах.

Першою жертвою впав хлопчина, який подавав води своїй хорій матери. Провідник грецьких страйкарів з білою хоругвою в руках хотів приблизити ся до команданта і просити милосердя для жінок і дїтий. **Огонь задержано, але робітника вбито кольбами, а по вбитю дальше стрїляно на табір.** Банда копальняних сторожів підійшла потім з нафтою, підляла шатра і підпалила. В короткім часї з шатер остали ся тільки згарища, а під згарищами спалені на уголь групи мушцин, жінок і дїтий. В одній ямі знайдено тринайцять трупів жінок і дїтий, подушених, спалених, з'углених! Один страйкар, Чарлз Коста умер від ран. Щасливий був, що вмєр: його жінка згинула і двоє дїтий, одно чотиролїтне, а друге шестилїтне. Три дні по смерти жінки в трупарни в Тринидад вродила ся з трупа жива дитина. Доктори казали, що се рідкий случай. **Робітники казали, що з костей помордованих встає местник.**

*
* * *

Мордованє робітників в Колорадо розбудило робітників далеко поза Колорадом. Робітничі проводирі взивали робітників, аби робітники узброїли ся для оборони жінок і дїтий, а гроші на оруже давали юнї. Страйкарам прийшла поміч з усіх сторін. Прогнано сторожів копальень, а деякі копальні спалено. Через цілий тиждень страйкарі панували над Тринідадом і околицею та через цілий час був там взірцевий лад і порядок. В одній місцевости жінки і діти копальняних сторожів зі страху перед гві-

вом страйкарів поховали ся до капаль-
ні. Довідали ся про се страйкарі і під
охороною відвезли їх безпечно домів.
Так поступили страйкарі з жінками і
дітьми тих, котрі стріляли їх жінки і
діти.

Незадовго потім відкликано міліцію,
а вислано військо державне в страйковий
дистрикт. Наступило завішене оружя.

Справа однак ще й до нині не по-
лагоджена. Все ще грозить в Колорадо
вибух нової кровавої ворожнечі. І така
небезпека існує не лише в Колорадо.
Вона в дійсности є всюди, де капіталі-
сти і робітники стоять проти себе як
вороги, що б'ють ся над поділом вислі-
ду праці, і вона буде доти існувати, по-
ки той поділ людей на ті дві кляси буде
існувати.

ПРАВО ГОЛОСОВАННЯ ЖЕНЩИН У ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

У Злучених Державах вільно жінщинам
голосувати в чотирох державах (стейтах) на
рівних правах з мущинами: у Вайомінг від
1869. р., Колорадо від 1893. р., Юта і Айда-
го від 1896. р.

В Канзас голосують жінщини від 1871.
р. у всіх справах шкільництва, а від 1887.
р. вільно їм брати участь у всіх виборах
міських. В двох державах: Монтана і Айо-
ва вільно жінщинам голосувати в справі ви-
давання бондів на міські потреби. В справах
шкільництва вільно жінщинам голосувати
у 18-ти отсих державах: Мішиген, Мінесо-
та, Нью Гемпшир, Орегон, Месечусетс, Нью
Йорк, Небраска, Вермонт, Віскансин, Ва-
шінгтон, Арізна, Монтана, Нью Джерзи,
Норд Дакота, Савт Дакота, Іллінойс, Ко-
нектикет і Огайо.

СТАТИСТИКА ТЕЛЕФОНІВ.

Найбільше телефонів має місто Нью Йорк.
Є тут загалом 441,100 телефонічних стацій.
За Нью Йорком іде Шікаго з 279.000 стаці-
ями, Філадельфія з 145.600 і Бостон з 140.200.

З більших світових міст мають знач-
нійше число телефонічних стацій отсі мі-
ста: Берлін 177.900, Париж 84.500, Сток-
гольм 73.600, Гамбург 65.000, Відень 58.000,
Петроград 35.00 і Токію (в Японії) 32.600
стацій.

Під оглядом відносин числа мешканців
до скількості телефонічних стацій веде пе-
ред Стокгольм у Швеції, де припадає одна
телефонічна стація на 7 мешканців, друге

місце займає Шікаго (1 стація на 8 душ),
Бостон і Філадельфія (одна стація на 10
душ), Нью Йорк (11), Берлін (13), Лондон
(32), Париж (34), Відень (38), Петроград
(48) і Токію (одна стація на 67 душ).

СТАТИСТИКА ЕМІГРАЦІЇ З 1913—1914 Р. (Урядовий виказ).

До Злучених Держав прибуло за останній
рік (від 1. липня 1913. до 1. липня
1914.) 1,487,318 імігрантів, і так: Афри-
канців (чорних) прибуло 7,559; Вірмен —
10,440; Чехів — 12,084; Болгарів — 10,340;
Хінців — 2,263; Хорватів — 52,773; Кубанців
— 3,427; Дальматинців — 6,076; Голяндців —
16,026; східних Індусів — 186; Англіїців —
57,204; Фінляндців — 15,970; Французів — 19,-
997; Німців — 86,223; Греків — 260,052; Жи-
дів — 138,005; Ірляндців — 38,034; Італійців
— 343,521; Японців — 7,510; Кореанців — 99;
Литовців — 29,868; Малярів — 32,030; Мекси-
кнаців — 12,336; Поляків — 198,704; Порту-
гальців — 12,319; Румунів — 16,922; Москалів
— 63,227; Українців — 41,719; Скандинавців
— 40,902; Шотляндців — 21,762; Словаків —
28,233; Еспанців — 11,135; Еспанців з полудне-
вої Америки — 1,456; Сирійців — 10,447; Тур-
ків — 2,612; Велшів — 3,075; Західних Індійців
— 1,450; иншого народа — 3,463

Коли чоловік живе 70 літ, то сей час пе-
реводять він менше-більше в той спосіб:
на спанє посв'ячує 23 роки, на працю 19
літ, на забаву 10 літ, на їдженє і пите 6 літ,
на подорож 6 літ, на нездужанє 4 роки, на
убиранє 2 роки.

СЛАВЯНИ.

Як перед вибухом війни, так і під час неї багато говорить ся про Славян тому, що Росія, хоча чи розбити Австрію, кинула клич, що вона хоче освободити Славян. Ми Українці аж надто добре відчули на своїй шкірі сю „славянську свободу” Польщі і Росії, тож знаємо, що нинішні Славяни зовсім не становлять якоїсь національної цілості. Подібно як Германи або Романи розпадаєть ся й Славянщина на поодинокі народи, котрі себе люблять або ненавидять, відносно до своїх політичних та економічних інтересів.

Кождий з тих славянських народів має свою самостійну історію, розвиває свою культуру і має свої окремі національні ідеали.

Мимо ріжниць політичних лучить Славян подібність мови та спільне походженє, бо предки теперішних славянських народів мешкали на однім просторі в передісторичних часах.

Історики твердять, що вітчиною Славян є край положений між Дніпром, Карпатами, Німном і Вислою, отже менше-більше нинішня Україна і часть Польщі. Відси пійшла кольонізація славянська на всі сторони світа.

Вчені ділять Славян на 3 великі громади, а кожда громада розпадаєть ся на кілька народів.

Західну громаду Славян становлять: Поляки, Кашуби, Лужичани (лужицькі Серби), Чехи і Словаки.

До східної громади належать: Москалі, Українці і Білоруси.

В склад полуднево-славянської громади входять: Словінці, Серби, Хорвати і Болгари.

Часть славянських народів не має своєї окремої держави. Поділені на менші або більші части входять вони в склад інших держав, з котрих деякі старають ся винагородовлювати недержавні славянські народи, а притім фал-

шують також статистику в некористь підданих націй.

Так приміром статистика російська зовсім не хоче навіть зачислити Українців до націй; статистика галицько-польська зменьшує все галицьких Українців о кількасот тисяч; тесаме дієть ся з Русинами на Угорщині, а навіть і на Буковині.

Також приватні статистики не можуть бути точні, бо мимо найліпшої волі учених і їх безсторонности, вони сього не можуть докладно перевести. Се залежить у великій мірі також від самого народу, зглядно від його свідомости. Кілько разів наприклад лучаєть ся, що самий чоловік не знає, як себе назвати та означити свою народність. Тесаме й урядові акти таких держав, як Америка, не можуть бути певні, бо такі назви як: Австрійці, Галичани, Угорщани і т. д. не вказують ще, до якої народности вони відносять ся. Особливо наші люди тим грішають. І тому, передівсім на чужині, не можливо хоч би в приближеню вірно подати числа народів.

Мимо того статистики старають ся всякими способами дійти до правдивого числа. При помочи усяких заходів учених вдало ся дійти до отсього зіставлення числа населеня поодиноких славянських народів:

Москалів є	65 мільонів
Русинів-Українців	40 мільонів
Поляків	20 мільонів
Сербів і Хорватів	9 мільонів
Білорусів	8 мільонів
Чехів	7,500.000
Болгарів	5,300.000
Словаків	2,400.000
Словінців	1,500.000
Лужицьких Сербів	120.000

Разом 158,820.000

або кругло: всіх Славян около 160 мільонів. Українці становлять якраз четверту часть цілої Славянщини.

Австрійський престолонаслідник Франц Фердинанд і його жінка Софія, убиті дня 28. червня 1914. р. в Сараєві сербським заговорником. Біля архинняжой пари їх трое дітей.

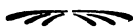

Новий австрійський престолонаслідник архикнязь Кароль Франц Йосиф з жінкою Зитою.

Цісар Франц Йосиф I. підписує воєнний декрет.

МИНУЛИЙ РІК.

Рік 1914. був незвичайно обильний в події світової слави в різних частях світа.

Зачата попереднього року акція президента Вілсона в справі успокоєня Мексика тривала й біжучого року і скінчила ся по довгих тарапатах опорожненем мексиканського міста Вера Круз в другій половині падолиста.

Нещастє, яке потрясло світом, лучило ся при кінци мая на ріці св. Лаврентія в Канаді, коли то пасажирський корабель

Папа римський Пій Х., померший у Ватикані дня 20. серпня 1914. р.

„Емпрес оф Айрленд” ударений малим фрахтовим кораблем пійшов на дно разом зі своєю залогою і подорожними. Фрахтовий корабель, що їхав серед мраки, вдарив з боку на „Емпрес оф Айрленд” і перерізав його майже на двоє. Через величезну діру вода наплила корабель так скоро, що він протягом 14 минут пійшов на дно. Тому, що катастрофа лучила ся о 2-ій годині по півночи і всі подорожні спали, лише дуже мало з них, в числі около 400 вилучувало ся, а 954 людей затонуло.

По балканській війні утворено, як звісно, окрему державу Альбанію, для якої са-

ме в 1914. році установлено короля Віда. Його панованє не тривало навіть цілого року, бо в Альбанії вибухло повстанє проти нього і він мусів уступити саме по вибуху європейської війни.

Найважнійшою подією, яка дала нагоду до вибуху світової війни, був замах на австрійського архикнязя престолонаслідника Франца Фердинанда і його жінки Софії дня 28. червня в Сераєві, столиці Боснії. Ви-

Папа римський Венедикт XV.. вибраний на з'їзді кардиналів (конкляве) дня 3. вересня 1914.

стрілами з револьвера замордував архикнязя і його жінку сербський студент Принціч в Сераєві. Заговор на жите архикнязя був підготовлений в Сербії за спонукою Росії. Замах виконано 2 рази: перший раз кинув бомбу студент Габрінович, коли архикнязь їхав із залізничного двірця до ратуша. Та бомба ранила кілька осіб, одначе не ушкодила архикняжкої пари. Другий раз, коли архикнязь їхав з жінкою в автомобілі з ратуша до шинталоу, вистрелив до нього і до його жінки другий сербський студент Принціч. Рани були смертельні для обоіх і обоє в кілька хвиль по замаху померли.

По убитій архикнязій парі лишило ся трое дітей; двох хлопців і одна дівчина. Найстарший хлопець Максиміліян має 12 літ. Діти покійного архикнязя не мають права наслідства австрійського престолоу тому, що його жінка не була родом з пануючих домів, лише з чеського шляхотського дому (Хотеківна) і архикнязь Франц Фердинанд зрік ся права наслідства престолоу для своїх дітей.

З уваги на те наслідство престолоу в Австро-Угорщині по покійнім архикнязю Францу Фердинанді перейшло на молодого 27-літнього архикнязя Кароля Франца Йосифа, який в 1913. р. кілька місяців перебував в Коломні враз зі своєю жінкою архикнягинею Зитою та приглянув ся галицьким національним і суспільним відносинам.

В чотири місяці по замаху, дня 28. жовтня с. р. по кількадевній розправі видав суд в Сераєві присуд на убийників архикнязя Франца Фердинанда, наслідника австро-угорського престолоу і його жінки княгині Гогенберг.

Гаврила Принціча, властивого убийника засуджено на 20 літ тюрми. Чотирох заговорників, що приготували заговор, засуджено на смерть через повішене; одного на досмертну вязницю; дальше двох заговорників між ними і Данила Габріновича, котрий кинув на архикнязя бомбу, яка не вибухла, на 20 літ; одного на 16 літ; одного на 13 літ; двох на 10 літ; одного на 7 літ, а двох на 3 роки тюрми.

Прочих обжалуваних (в числі 6) увільнено.

* * *

Серед воєнної заверухи, яка вибухла в місяць по смерті австрійського престолонаслідника, умер папа Пії Х., який вславив ся за час свого понтифікату реформою церковних законів. На його місце вибрано папою кардинала делля Кіеза, єпископа з Болонії, котрий по виборі приймив імя Бенедикта XV.

Тверезість в Злучених Державах.

Доктор Е. Г. Вилієме в часописі „Медицинний огляд” остро критикуює своїх товаришів тому, що вони не виступають проти алькогольних нашітків, які нищать організм людей. Коли би лікарі були більше совісні, то вони не терпіли би шпанства.

Оборонці тверезості у Злучених Державах ведуть свою роботу вже 25 літ, одначе їх успіхи дуже слабкі. Половина населеня Злучених Держав живе в так званих „сухих” стейтах, де вже заборонене шпанство. Але мимо того уживане алькоголю протягом 17 літ майже подвоїло ся. Більше пють в тих стейтах, де якраз заборонено пити, а меньше там де пити дозволене.

У вісьмох „сухих” стейтах число хорих на умі від шпанства зросло на 2,3 процент, коли загальний процент умово хорих в цілих Злучених Державах виносить далеко меньше. В „сухих” стейті Мейн число хорих на умі з причини уживаня алькоголю досягає 21 людей

на 100.000 мешканців, а в стейті Небраска, де алькоголь не забороний, досягає се число до 27 людей на 100.000 мешканців. „Сухий” стейт Кензас має тільки умово хорих, кілько їх є в 17 „алькогольних” державах, а убогих більше в „сухих” Кензас ніж в Небрасці.

Сї дати спонукують нас призадумати ся над значінем законів, що забороняють шпанство. Для людей не треба строгих законів, але гарного і розумного вихованя цілого населеня, а особливо молодіни. Публична опінія, коли вона осуджує шпанство яко щось лихе і погане, — може скорше ослабити шпанство навіть між слабими та безхарактерними людьми.

В тій справі можуть відіграти гарну ролю жінчини, котрі своїм впливом на дітей, на братів, на мужів, на кривних і знакомих можуть дуже багато зробити для побореня того страшного суспільного нещастя.

ДЕЩО ПРО КАНАДУ.

Простір Канади.

Канада — се великий простір землі, який розтягається на північ від Злучених Держав. Займає Канада майже цілу ту частку північної Америки, що лежить на північ від Злучених Держав. Не належить до Канади на тім просторі лише півострів Аляска, який є посілюстю Злучених Держав. Зі сходу Канаду обливає Атлантийський океан і його залив, з півночі Північний Ледовий океан і його залив, із заходу Канада притикає почасті до Тихого океану, почасті граничить з Аляскою. Поверхню Канади можна щодо її зовнішнього вигляду поділити на три часті:

1.) Східна горбовата, ріжноманітна частина.

2.) Середня досить високо положена рівнина, переважно степова і позбавлена дерев.

3.) Західна гориста частка. Тут є високі скалисті гори, що тягнуть ся також в Злучених Державах і на Алясці.

Канада має понад 3 мільйони 745 тисяч квадратних миль. Канада більша 14 разів від Австро-Угорщини, 18 разів від Німеччини, яких 200 разів від Сербії, понад 300 разів від Бельгії, а понад 1000 разів від Черногори.

Підсонє і земля.

Підсонє Канади дуже різнорodne. Инакше на сході, инакше в середині на степах, а инакше на заході, инакше на полудни Канади, а цілком инакше на півночі.

Північно-східна частина має коротке тепле літо, а довгу студену зиму. Тут землі до управи мало: збіже росту не може через морози в літі.

Південно-східна частина Канади, а саме долина ріки св. Лаврентія має гарне підсонє: зимну, суху зиму і тепле літо без вогкості але з достаточною скількістю дощу. Земля тут дуже урожайна і надасть ся дуже добре до управи збіжа, городовини та овочевих дерев. Ще

дальше на захід починають ся великі степи Манітоби зі землею дуже урожайною і доброю до управи збіжа, головню пшениці. Земля над Червоною Рікою (Ред Рівер) се чистий, глибокий чорнозем, що в нічим не уступає чорноземови України. Урожайна земля тягнеть ся далеко поза провінцією Манітоби на захід і північний захід. Хоч та полоса тягнеть ся нераз дуже далеко на північ, то помимо того вона має лагідніше підсонє ніж Манітоба, положена богато дальше на полудне. Манітоба має найострійше підсонє з усіх так званих прерійний (степових) провінцій. Зими там дуже острі, літа дуже горячі, головню полуднями панують великі спеки, хоч ночи дуже холодні. Побереже Тихого океану має дуже гарне підсонє. Земля і підсонє дуже пригожі для садівництва.

Мінеральні богатства Канади.

Канада належить до земель дуже богатих в мінерали, хоч можна сказати, що дійсне її мінеральне богатство ще не розсліджене добре. Має вона і золото і дуже богато угля, не мало міді, нафти, срібла, олова, заліза та других мінералів. Тому копальні ростуть там скоро і числом і скількістю добутих мінералів.

Заряд Канади.

Канада підлягає Англії. Ділить ся вона на девять провінцій: Онтеріо, Квебек, Нова Скотія, Новий Брансвік, Манітоба, Саскечеван, Алберта, Бритійська Колонбія і Острів Принца Едварда. Щодо своєї величини провінції ідуть в таким порядку:

1. Квебек	706.834	кв. миль
2. Онтеріо	407.262	„ „
3. Брит. Колонбія	355.855	„ „
4. Алберта	255.285	„ „
5. Манітоба	251.832	„ „
6. Саскечеван	251.700	„ „
7. Нью Брансвік	27.985	„ „
8. Нью Скотія	21.428	„ „
9. Остр. Пр. Едварда	2.184	„ „

На чолі адміністрації Канади стоїть головний губернатор (говернор-дженерел) Канади, якого іменує і усуває король, а який урядує при помочи ради зложеної з прем'єра, 13 начальників різних департаментів і двох міністрів без теки. На чолі провінціальної адміністрації провінцій стоять говернори провінцій.

Законодагна власть для цілої Канади спочиває в руках домініяльного парламенту, який радить в місті Отаві (в провінції Онтаріо).

Кожда знов провінція має власний провінціальный сойм, який може устанавляти закони в справах, не порішених домініяльным парламентом.

Населене Канади виносило в	
1791 році	145.000 душ
1861 „	3,090.000 „
1871 „	3.689.000 „

До сего меньше-більше часу кольоновано переважно східну часть Канади. Від сього часу іміграція звертає ся щораз більше до так званих „прерийних провінцій” себто до: Манітоби, Алберти і Саскечевану.

Число населеня зростає скоро:	
Населене Канади виносило в	
1881 році	4,324.000 душ
1891 „	4,833.000 „
1901 „	5.371.000 „
1911 „	7,294.000 „

Водопад Ніягари (Наягара Фолс) з канадійської сторони.

Еміграція до Канади.

Невиплескани природні богатства краю, широкі простори уржайної землі, величезні мінеральні скарби, з правдивою щедростю в канадійські землі вложені, нагода до збагаченя — се все почало від кількадесяти літ приманювати імігрантів до Канади.

Сто пятьдесят літ тому назад канадійські поселенці ограничали ся майже виключно до долини ріки св. Лавренція і її приток і населене Канади тоді виносило разом не більше як 70 тисяч душ.

Сей величезний процент зросту населеня завдячує Канада не природному приростови населеня (значить: високому процентови уродженя), але великій іміграції. І так:

Іміграція до Канади виносила в	
1901 році	49.149 душ
1902 „	67.379 „
1903 „	128.364 „
1904 „	130.331 „
1905 „	146.266 „
1906 „	189.064 „
1907 „	121.667 „

1908 році	262.469 душ
1909 „	146.908 „
1910 „	208.794 „
1911 „	311.084 „
1912 „	354.237 „
1913 „	402.434 „

Бачимо з тої таблички, що імiграция бiльшала майже правильно i дiйшла на-рештi до висоти мало не пiв мiльона i-мiгрантiв на рiк!

Пособляе тому межи иншими причи-нами також агiтация перевозових ком-панiй i агiтация канадiйського уряду, який на цiли iмiграцiї видає величезнi суми.

Українська iмiграция до Канади.

Для нас Українцiв цiкаво було би знати, кiлько саме з тих iмiгрантiв до Канади є Українцями. На жаль однак числа Українцiв не можна подати навиiть приближно.

Наперед не можна подати числа У-країнцiв тому, що давнiйшi статистичнi обчислення не займали ся докладно на-цiональною приналежностю iмiгрантiв.

Коли пiзнiйше властi почали до-кладнiйше вивiдувати ся про се, тодi знова показала ся ще замала нацiональ-на свiдомiсть наших людей. Українцi з Росiї звичайно подавали себе не за Українцiв (Україниен), але за Москалiв (Рошен).

Галицькi знов Українцi однi пода-вали себе за Русинiв (Рутiниен) i тi не пропали при обчисленю української i-мiграцiї в Канадi. Але другi подавали себе або за членiв неiснуючої нацiї „Галiшенiв” або просто думали, що на них будуть краще дивити ся, як пода-дуть себе за „пана”... i записували ся якo Поляки. В обох случаях багато ро-било невмiсне i хибне рахование наших людей на те, що через фалшиве подане своєї нацiональностi можуть собі по-могти. Може воно колись так i було — хоч тяжко припустити — але в Канадi висше цiнять українських iмiгрантiв i тому кождому Українцеву багато краще подати себе за Українця (Україниен) а-

бо за Русина (Рутiниен) нiж за Поляка або якогось-там „Галiшена”.

Ще иншi мало свiдомi галицькi У-країнцi, знаючи лиш про свою релiгiйну вiдрубнiсть вiд сусiдiв подавали себе за Грекiв (нiби тому, що вони — греко-католики). А були i такi, що подавали себе за „Австриякiв” i кiнець. Очеви-дно, були й такi, що готовi були себе по-дати за члена якоїнебудь нацiї, про я-ку тiльки iмiграцiйний урядник мiг зга-дати першим словом.

Ось-чому подавати хоч би приближ-но число української iмiграцiї до Ка-нади дуже трудна справа. Приходить ся шукати Українцiв межи рiзними на-родностями, а передiвсiм мiж отсими ви-думаними народностями:

Статистика примiром з 1901 року виказує, що до Канади прибуло в тiм роцi 228 Австрийцiв. Бiльшiсть числа се певно Українцi, несвiдомi того „чиї вони дiти”. В тiмсамiм роцi прибув на-виiть 1 чоловiк, який записав ся якo „Бу-ковинець”. Очевидно, буковинський Ру-мун чи Нiмець записав би ся якo Румун або Нiмець. Сховати ся пiд назву „Бу-ковинця” потрафить хиба несвiдомий Українець, таксамо як пiд назву „Галi-шена”, „Австрияка” i т. д.

В тiмсамiм роцi — як записано — приiхало 4.702 осiб того гатунку, що належать до неiснуючої нацiї „Галiше-нiв”. Очевидно се знов переважно Укра-їнцi. Приiхало також 546 „Гунгарiв” (Гонгерiен). Можна сказати на певно, що знайшли ся такi „хитрi” Українцi з Угорщини, що записали ся якo „Гунга-ри” i в той спосiб збiльшили значiв-е свого найзавзятiйшого ворога.

Приiхало дальше в тiм роцi 1.044 „Москалiв” (Московiт). Не помилить ся той, хто i з того часткi почислить до Українцiв, бо темнi нашi люди з Мо-сковщини те й тiльки знають, що вони з Московщини i те усiм мельдують.

Дальше Українцi записали ся пев-но якo Поляки, якo Румуни а може i ще якi там. Деякi нашi люди бувають ча-сом дуже номисловi у вишукуваню для себе „народности”...

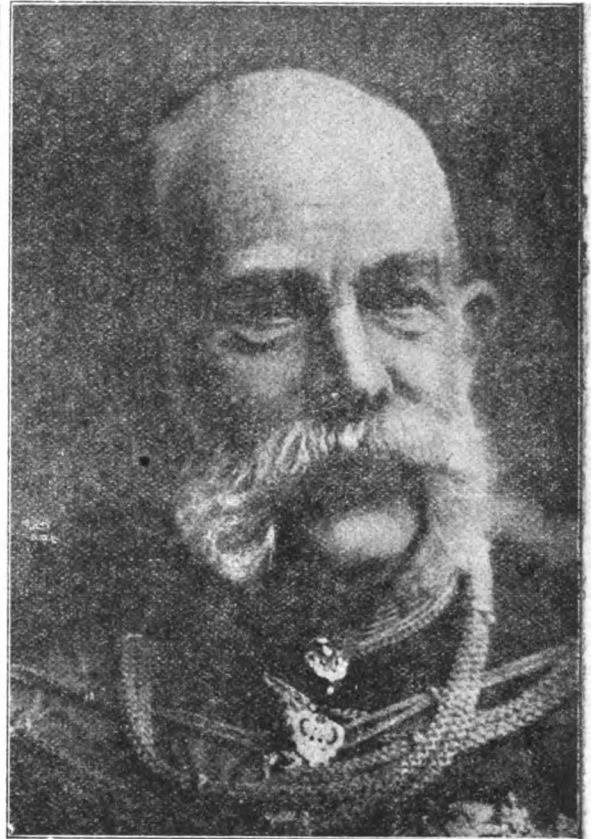
Се і є причини, які роблять неможливою першу підставу всякої організації своїх сил: **почислене себе і обчислене своїх сил.**

Взявши однак всі обставини під увагу, можна припустити, що число української іміграції в Канаді, як не перевищує числа пів мільона душ, то в кожному разі дуже до сього числа зближається.

Рільництво, а саме управа збіжа, розвивається найкраще в прерійних провінціях. Від року 1910. до 1912. Канада управляла пересічно щороку озимої пшениці на 19 мільонів доларів весняної пшениці на 110 мільонів, вівса на 114 мільонів, ячменю на 20 мільонів, жита на півтора мільона, гороху на 4 і пів мільона, бараболь на 35 мільонів доларів.

Німецький цісар Вільгельм II.

Австрійський цісар Франц Йосиф I.

(До статі: Європейська війна).

Земляки наші поселили ся переважно в отсіх трох провінціях Канади: Алберта, Манітоба і Саскечеван. Менше є Українців в Онтаріо, Квебек і Бритіш Коломбії, а в прочих провінціях вже тільки зникаюче число.

Будучність Канади.

Канада має величезну будучність перед собою і яко край промислу і яко рільничий край.

Уряд Канади обчисляє, що для цїлий рільництва надасть ся в Канаді 440 мільонів акрів землі. Відкинено при тїм обчисленю цїлі північно-західні території і Юконську територію, які ледви чи палають ся під управу, а також всі ліси і болота Канади, хоч ті можуть бути остаточно справлені для хліборобства.

Дотепер занято під управу коло 150 мільонів акрів землі, а Канада вже сто-

Іть на четвертім місци межі всіми краями світа щодо продукції пшениці, а на третім щодо управи вівса.

Не менше велику будучність має лісова господарка, риболовля, фабричний і копальняний промисл в Канаді.

Роздаванє урядом вільної землі.

Землю, яка надаєть ся до управи, а не є занята ніким, уряд віддає під управу кольтоністам даром.

Подібно як земля у Злучених Державах, також земля в Канаді поділена на великі квадрати шість миль довгі і шість миль широкі. Такий квадрат звать „тавнішіп”. Кожда „тавнішіп” означена числом і ділить ся на 36 секцій (секшен). Кожда „секція” має квадратову милю поверхні себто одну милю довжини й одну милю ширини. З 36 секцій в „тавнішіп” найбільше 16 може бути призначених до роздачі, бо другі заняті звичайно залізничними компаніями.

Кожда секція має чотири „гомстеди” (фарми). Кождий „гомстед” має 160 акрім (112 моргів) землі.

Інформації про вільну землю для роздачі можна засягнути від „правительственного земельного уряду” (Говенмент Ленд Офіс) кожного дистрикту. Можна також дістати письменні або устні інфобмациї від іміграційного уряду (Комішенер оф Іммігрейшен) у Вінінегу, в домініяльнім земельнім уряді (Домініон Ленд Офіс), від департаменту внутрішніх справ (Департамент оф Інтіріор — адресувати треба так: W. W. Cory, Deputy of the Minister of the Interior, Ottawa) в Отаві, а також від суперінтендента іміграційних справ (Суперінтендент оф Іммігрейшен) в Отаві. В Злучених державах удержує канадський уряд своїх агентів, котрі дають радо всякі інформації і щодо іміграції і щодо набутя землі.

Богато може довідати ся про землю той, хто удаєть ся до уряду правительственной землі („Говернмент Ленд Офіс”). В таких урядах є мани, справлявані кожного дня і тому певно пока-

зуючі всі вільні землі. Там можна дістати також онис „тавнішіп”, в якій поселенець вибрав собі землю і можна прочитати донесеня урядових геометрів.

Хто хотів би найкрасше поінформувати ся про яку землю, повинен поїхати на вибрану землю і оглянути її на місци.

„Гомстед” може дістати даром кождий мущина, що має скінчених 18 літ житя.

Коли поселенець вибере собі призначену до роздачі землю, тоді він зголошуєть ся особисто в земельнім уряді („ленд офіс”) по землю. Таке зголошенє називають „ентрі” і платить ся за нього 10 долярів (т. зв. реджистрейшен фі”). По землю зголошувати ся треба в уряді дистрикту, в яким лежить бажана земля.

Хто дістане „гомстед” обовязаний: Управляти землю через три роки, перебувати на землі найменше 6 місяців в році і побудувати мешкальній дім на „гомстеді”. Він обовязаний обгородити свою землю і кожного року піддати під управу число акрім, означене урядом.

Коли поселенець через три роки сповняв свої обовязки jako посідач „гомстеду” і є горожанином, можна йому на домаганє видати патент на повну власність землі. Патент видає земельній уряд.

Просьбу о патент треба внести прикінци третого року до місцевого агента або гомстедового інспектора. На шість місяців перед тим треба подати до комішенера „оф Домініен Ленде” в Отаві заяву про намір внести просьбу.

Як би поселенець побачив, що через похибку пошав на фарму, яка не оплачуєть ся, може просити о зміну „ентрі”. Уряд позволить се зробити, як просьба буде належнито поперта.

В деяких дистриктах гомстедовці можуть докупити черть сусідної секції за платою 3 долярів за акер. Услівя такої прикупинини: Треба мешкати шість літ, через шість місяців в кождім році, а землі й обробити 50 акрім землі.

Вибираючи „гомстед” поселенець повинен брати під увагу передівсім отєї обставини:

1. Гатунок землі і рід верхної верстви.
2. Яка роствниість росте на дикій землі?
3. Відки можна брати сїно?
4. Відки брати воду?

Росийський цар Микола II. (на ліво) і англійський король Юрій V. (на право).

5. Відки брати материял оналовий, а відки материял будівельний?
6. Віддаль від залїзниці.

Порада департаменту іміграції в Канаді.

Департамент іміграції в Канаді радить у своїх брошурах переселяти ся до Канади лише хлїборобам і домашній прислужї. Ввєяким другим імігрантам департамент радить їхати лише тоді, коли вони згори мають запевнену роботу в Канаді або мають покладні гроші на випадок безробітя.

Роздача фарми (гомстедів) в провінції Алберті в 1913-ім році.

В 1913 році забрано 14.348 гомстедів в Алберті.

І так в едмонтоньськїм дїстрікті	
забрано	5.630
в Calgary	2.763
„ Red Deer	1.476
„ Medicine Hat	2.090

Президент Франції Пуанкаре.

„ Lethbridge	531
„ Grand Prairie	818
„ Grouard	1.040

На „Ніе Рїверї” забрано мнїувшого року около 2 тисячі гомстедів.

Пашпорти до Канади.

Інсектор іміграції в Канаді розїслав іміграційним бюрам такїй циркуляр:

„Після права ті особи, що приїдять з держав, де в принята пашпортова сп-

стема, повинні при висїданю в Канаді представити властям свої папшорти. Се право доси примінювано лише до італійських імігрантів. Тепер іміграційний департамент в Канаді признав за konieczну потребу приміювати се право і до імігрантів з Росії. Але з уваги на те, що російські власти видають внутрішні папшорти, перешуетки і папшорти заграничні, — канадійські власти прийматимуть від російських підданих лише ті останні.

НИЛЬКО ПАПІРОСІВ КУРЯТЬ В АМЕРИЦІ.

Статистика виказує, кільки папіросів викурили курці послїдними літами в Америці. В нижше поданих цифрах вчислені лише продані готові папіроси. Кілько виналено кручених папіросів, годї обчислити.

Отсі числа подають, кільки в останних роках скурено папіросів у Злучених Державах:

1907	5,292,171,000
1908	5,793,846,000
1909	6,811,498,000
1910	8,612,566,000
1911	9,919,018,000
1912	13,233,802,000
1913	15,812,092,000

А сього року се число доходить вже до 20 мільярдів.

Ціна за папіроси вивозить у Злучених Державах пересїчно 1 цента (є дешевші, а є і дорожші), значить, що за прокурених 20 мільярдів папіросів платять річно курці 200 мільонів доларів, а кільки то ще йде на тютюн в пушках та на цигари.

В богато стейтах готових папіросів не вільно продавати, однак показуєть ся, що на ніщо не припадуть ся всякі заклази, бо пристрасть куреня збільшаєть ся з року на рік. Се лихо треба все і всюди поборювати. Чому?

По перше тому, що пускаємо з димом тяжко запрацьований грїш, який можна би обернути на щось хосенного. По друге тому, що курене тютюну є шкідливе здоров'ю. Воно викликає нервову битю серця, забуреня жолудка, брак апетиту, хронїчний катар гортани і наклїн до грудних недуг. По третє тому, що курене тютюну ослаблює пам'ять та спроваджує безсонність. По четвєрте, що з причини куреня в ріжних обставинах дуже легко оно жар і шкоди.

МЯСО У ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Статистика бюра інспекції мяса в Злучених Державах виказує ось такі цікаві цифри:

Протягом останних 7 літ сконтрольовано в 792 інспекційних стаціях, удержуваних урядом Злучених Держав, 377 мільонів штук худоби, призначеної на заріз. З того числа відкинено 1,100,000 штук цілковито і 4,750,000 в часті, бо вони не були цілком здорові. Дальша контроля мясних артикулів в ріжнородній перерїбці виказує цифру 44 мільярди фунтів (1 мільярд має тисячу мільонів), з чого відкинено і знищено 148 мільонів фунтів. До вивозу остемпльовано в згаданім часі 8 мільярдів фунтів мяса.

ПОХОДЖЕНЄ КОЛЮМБА.

Кристофор Колумб, як загально звісно, походив з міста Генуї в Італії. Мешканці сього міста були незвичайно зарозумілі на те, що з їх міста походить той, що відкрив Америку. Минулого року написав один професор, Еспанець Ля Рїєга книжку, в котрій стараєть ся доказати, що Колумб зовсім не був Генуенцем, але Еспанцем-Жидом з еспанської провінції Понтеведра, а до Генуї прибув між 1440. і 1450. роком, щоби забезпечитись перед переслїдуванем, на яке були тоді виставлені Жиди в Еспанії. На се відповів редактор італійського дневника Каффаро цілим рядом статей, в яких документами виказав, що родина Колумбів походила з Генуї. Дїд Кристофора, Іван був ткачем в Квінто коло Генуї, а батько Доменіко був уже горожанинном Генуї. В Генуї вродив ся також і Кристофор. Тими документами привернено назад віру в правду, що великий відкривець Америки походив з Генуї.

Що пишуть про війну.

Загальний погляд.

Тамтого року померший голова німецького штабу Шліффен так описував війну (Gesammelte Schriften, Mittler und Sohn in Berlin).

Головну перемогу здобуває піхота. Гармати, бальони і кавалерія допомагають пішому війську і боронять його.

Знати, де ворог стоїть і якими дорогами до нього йти.

Як ворог переслідує її огнем своїх кавалерій, машинних гверів і своєї артилерії, що кінноті товаришити.

У звідах і дослідках ворогських сил може заступити легун кінного жовніра.

З війни в Галичині.

Москалі зловили Гуцула в Карпатах і засудили його на розстрілене як австрійського шпигуна. Перед смертю відмалює його російський маляр Кравченко.

Кавалерія не видно на головних полях битви. Вона виїздить на звідні далеко наперед цілого війська, робить собі дорогу у бою з ворогівською кавалерією і побивши її, старається дійти аж до тих місць, де є ворожа сила.

Дослідивши ворогівські становища, вона повертається до своїх і дає їм

Найбільше значіння в теперішніх війнах має піший жовнір і гармата.

Піхота не бється — чоловік коло чоловіка так, як то намальовано на старих образах. Вона не може стояти на отвертій полі під ворожим огнем. Вона лиш деколи йде приступом на багнетти. Вона не лиш тоді варта похвали, як

„кожним стрілом трафляе”, але й тоді як потрафить витримати неприязельські стріли. Тому то пішій жовнір мусять на кождім кроці найти собі фортецу і все мати на гадці, що він повинен трафити, але його не повинні трафити. Він стає за деревом, за корчем, за горбом або в долині; мірять і стріляє, все готовий скочити нанеред до найблизшого охоронного місця, щоби стріляти знов і поступати нанеред. Він кладеть ся на землю, повзе до скиби, до рова, до копці сїна, стріляє, клячучи або лежачи і все наближаєть ся до ворога. Піші стрільці бють ся довгими лініями, чоловік від чоловіка бодай на метер, ряд за рядом у певнім віддаленю. Вони лиш на той час можуть зібрати ся у колюмну, як мають перед собою добру захорону. Півдїне знищили би їх ворожа артилерія одною сальвою прашиелів.

Як у перній лінії впаде один, на його місце настуає иний з другого ряду, що стоїть у резерві. Підчас боїв самоходи раз-ураз довозить набої. Але скоро або нізко приходить така пора, що резерва лучить ся з першою лінією і вони ідуть приступом на багнети. Простір між обома неприятелями такий короткий, що його можна перебігти хоч як густо кулі надуть. Його треба перебігти, хоч по дорозі нема ані дерев ані домів для захисту. Той, що такого бігу боїть ся, нічого собі боязливо не може, лиш дурно відбирає відвагу товаришеви, бо звісно, що і страх і відвага заразлива річ.

Піхота йде під охороною артилерії. Далеко за плечима пішних відділів, на горбах стоять гармати і грають воєнну музику. Вони мають спинити і втишити ворожу артилерію, вспійдити і знищити ворожу піхоту і таким способом промостити дорогу своїй.

Вони теж повинні забезпечити ся від ворожого огню і не стояти на отвертім місці. Але гармату не так легко сховати. Лише проти прашиелів і карабінових куль можна гармату заслонити сталевими панцирамп.

Так іде день за днем у безнастанній стрільбі. У ночі копають шанці і роблять напади, як се тільки можливе. Битва під Мукденом у російсько-японській війні тривала два тижні. Через те, що теперішня зброя ліпша, мусять жовніри шукати захисту від неї і стояти дальше один від другого ніж у давніх війнах. Тому то велика битва тепер займає багато більше поля ніж давно. 220 тисяч жовнірів, що били ся під Кенігретом в Австрії в 1866-ім році, потребували би лиш чотири рази більшого місця до битви.

Велика битва ведеть ся на такім просторі, як два три повіти і складаєть ся з кількох битв, з многих засїдок і з малих перемог та погромів, на переміну по обох сторонах. Той сьмієть ся найліпше, хто на кінци сьмієть ся.

Вовд не виїздить тепер зі штабовими офіцерами на гору побіч поля бою і не оглядає війська, як то було тому століт за Наполеона. У найліпші скла нічого лиш не побачив би, бо війська не виступають близко себе, лице до лица. Гарматні стріли ідуть на далекий простір і скорше рознесли би вождя разом зі штабом, ніж він би викрив, де вони стоять.

Тому він сидить може на мїлю від фронтвої лінії у безпечнім кріслі і видає прикази. У кождій кімнаті є телефон і телеграф і коло кожного апарату офіцер. Ті офіцери збирають рапорти з усіх сторін. Крім того що хвилі приїздять звістуни на конях, на біциклях і на самоходах. Деякі вісти приносить телеграф без дроту, а також і почтові голуби. Раз-ураз виїздять гінці з приказами. На столі перед вождом лежить мапа і вона йому має сказати, що робити. Де поступати; де стояти на місці; де йти взад або, де вдарити цілою силою, післявши на поміч найліпші полки. Він повинен знати дороги і місця, віддалене і перепони маршу, час, до якого той генерал, що просить помочи, витримає в битві, і силу, яку неприятель може на нього кинути і спосіб, яким неприятель

Мобілізація в Австрії з початком серпня 1914.

воює, і характер, який його генерали мають. Він повинен відгадати те, чого не міг обрахувати, повинен мати щастя і — виграти.

Ранений жовнір.

Угорський полковий лікар др. Оскар Ганасевич з Кольосвару, що служив підчас балканської війни в болгарськiм шпиталі в Дедеагачи, пише в сьогоднішнім літневім номері „Штрелерової військової газети“, що нівсема міліметрові грецькі кулі не робили Болгарам великої шкоди. Найменша небезпека була від тих куль, що трафляли м'яккі частини тіла, не порушаючи кости. Такі рани гоїли ся дуже легко і скоро; жовніри легковажили їх і не хотіли лежати в ліжку.

Рани у грудях є гірші, але й вони добре гоїли ся власне тому, що малі кулі лишають малий отвір. Тільки декотрі ранені капляли кровю і то лиш кілька днів. Найгірші рани все були від порушення голови або черева. Як карабінова куля трафить в голову, то далеко не все мусить жовнір вмирати, але майже все богато патернить ся від операції. Ганасевич лічив ранених у лице, з пробитими щоканами; особливо прикрі рани з порушенням язика. Всі виздоровіли.

Найбільше случаїв смерти було від ран у череві.

Теперішня лікарська штука забезпечує найліпше подужанє у таких случаях, де у давних війнах люди гинули від того, що ранене тіло ятрило ся.

Тому сто літ, французський лікар Ляре лиш одного дня у битві під Богодіном в Росії мусів відтяти 200 рук і ніг, а Ганасевич торік у балканській війні на 400 операцій лиш один раз відтрав раненому жовнірови ногу. Вона була дуже побита і він бояв ся закаженя крові.

*

*

*

На питанє, кілько куль трафляє, відповідає італійський фаховець Молі, що у битві коло Кінчо (в російсько-японській війні) лиш одна гарматна куля на кождих 150 і одна карабінова на кождих 3.300 трафляла жовніра, але тільки четверта часть ранених вмерла. Він дістав такий рахунок, почисливши ранених і вбитих і вистріляні набої.

Добра мала армія бє велику нездалу.

Жовнірів не треба рахувати лишє жити. Не та армія виграє, що має більше людей, але та, що має ліпших

Мобілізація в Росії з початком серпня 1914.

Утеча галицьких Українців з дрібними дітьми з Галичини на Угорщину.

людей, то значить — відважнійших, ліпше озброєних, здоровійших і ліпше ведених.

Історія знає 70 великих морських битв, а між ними є 20 таких, де перемогла менша сторона.

Історія сухопутних воєн показує такі приміри, що добрий жовнір і добрий вождь були семикратно більшого противника.

В 1700. році перемогли Шведи під проводом Карла XII. сім разів більшу російську силу коло міста Нарви.

В 1799. р. Французи перемогли сім разів більшу турецьку й англійську армію під горою Табором коло Назарету.

В 1621. р. перемогли Поляки при помочи українських козаків битву під Хотином, хоч турецький противник мав п'ять разів більше жовнірів.

В 1717. р. перемогли Австрияки під проводом князя Євгена Савойського три рази більше турецьке військо коло Білгороду.

В 1871. р. мали Французи в битві коло Герікур три рази більшу армію ніж Німці, але Німці перемогли.

В 1815. р. перемогли Австрияки тричі більшого італійського противника коло Толентіно.

В 1877. р. перемогли Турки в одній битві під Плевною, хоч Москалі поставили проти них шість разів стільки людей.

Так само було в 1870. р., як Німці перемогли Французів коло Шампінї. Таких битв, у котрих двічі більша сторона прогнала, є дуже багато. На примір в 1793. р. коло Еркелін — Французи; в 1650. р. коло Дунбар — Шотляндці; в 1664. р. коло Готгарда, в 1691. р. коло Слянкамен і в 1697. р. коло Зенти — Турки прогнали, хоч їх було двічі більше ніж ворога.

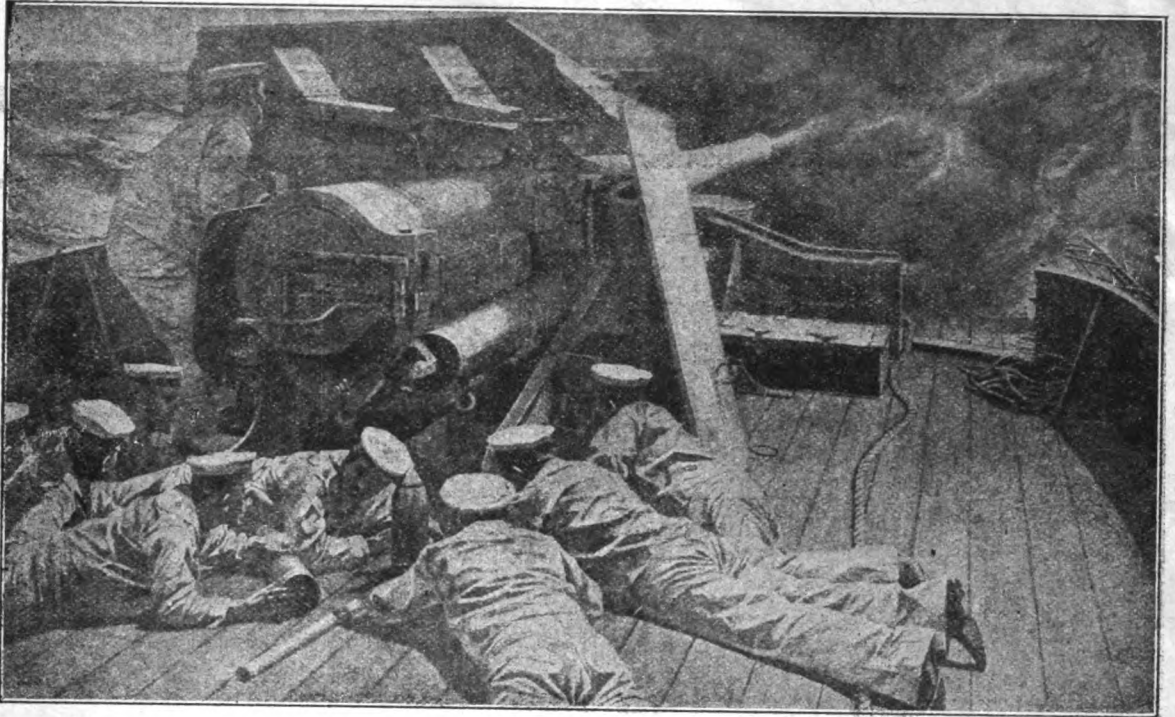
Мирослав Січинський.

Берлін, дня 16. серпня, 1914.

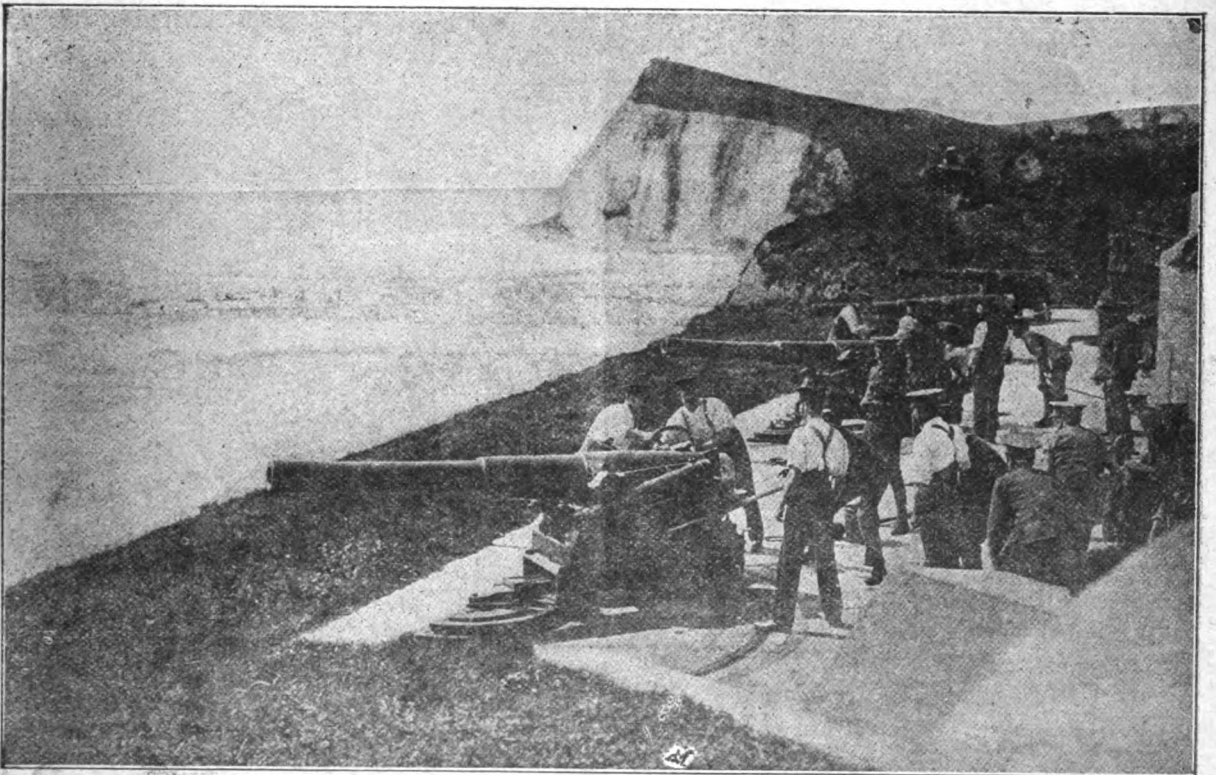

Серби возять гармати на війну коровами.

Стріляє гарматами з воєнного корабля.

Гармати на побережю Англії для оборони берегів перед неприяельськими воєнними кораблями.

ХРОНІКА ВОЄННИХ ПОДІЙ.

(Події європейської війни від 28. липня до 30. падолиста 1914.)

28. липня 1914. р. Австро-Угорщина вивідає війну Сербії.

31. липня. Мобілізація Росії й Австрії. Оголошене воєнного стану в Німеччині. Німеччина ставить Росії ультимат, а Франції запит.

1. серпня. Мобілізація Німеччини і Франції. Німеччина вивідає війну Росії.

2. серпня. Німецький панцирний корабель „Авгсбург” бомбардує Лібаву. Франція розпочинає воєнні кроки. Німеччина займає князівство Люксембург.

3. серпня. Німеччина вивідає війну Франції. Німецькі війська займають Каліш і Ченстохову в російській Польщі.

4. серпня. Засіданє німецького парламенту та ухваленє 5 мільярдів воєнного кредиту. Німецькі війська входять до Бельгії. Англія вивідає війну Німеччині.

5. серпня. Німецькі воєнні кораблі бомбардують кріпости на побережю Альжиру (французька посілість в Африці). Німці нищать коло Сольдав у східній Прусії бригаду російської кавалерії. Австрія вивідає війну Росії. Черногора вивідає війну Австрії.

6. серпня. Сербія вивідає війну Німеччині. Німецькі панцирники „Гебен” і „Бреслав” проломлюють лінію англійської фльоти коло Месини.

7. серпня. Німці здобувають кріпость Лієж в Бельгії. Франція видалює 60.000 Італійців. Австрійські війська здобувають Радивилів, Волочиска і Новоселицю в Росії.

8. серпня. Німецький корабель „Королева Люїза” закладає міни в устю Темзи і затоплює англійський панцирник „Амфіон”.

9. серпня. Англія затримує у себе два нові турецькі дредноти, побудовані в Англії.

10. серпня. Німці відносять побіду над 7. французьким корпусом коло Мільгавзен (в Альзациї). Австрійська фльота бомбардує горногорську пристань Антіварі.

12. серпня. Черногора вивідає війну Німеччині.

13. серпня. Англія і Франція вивідають війну Австрії.

14. серпня. Еспанія оголошує нейтральність. Австрійські війська здобувають Шабац в Сербії. Цар обіцяє Полякам автономію.

19. серпня. Японія висилає Німеччині ультимат.

20. серпня. Німці обсаджують столицю Бельгії Брукселею. Німецький панцирник „Штрасбург” затоплює англійську підводну лодку поблизу англійського побережа.

21. серпня. Побідна битва Німців з Французами між Мецом і горами Вогезами під проводом баварського преседолонаслідника. Вісім французьких корпусів побитих втікло. Здобуто 200 гармат і взято багато бранців. Німці розпочинають облогу бельгійської твердині Намір.

22. серпня. Велика побіда німецького наслідника престоло на північ від Мецу.

23. серпня. Німецькі війська машерують на твердині Льонві, Люнвіль і Мобеж. Заняте Люнвілью.

24. серпня. Мароко зриває дипломатичні зносини з Австрією і Німеччиною, чим нарушає умову в Альжесірас. Росія розпочинає офензиву у східній Галичині.

25. серпня. Німці здобувають твердиню Намір в Бельгії. Австрійські війська під проводом генерала Данкля відносять побіду над російськими під Красником. 40.000 Москалів взято в неволю.

26. серпня. Дальша побіда Австрійців під Красником над 10 дивізіями з 6 російських корпусів. 500 Москалів взято до неволі. Здобує французької твердині Льонві армією німецького наслідника престоло.

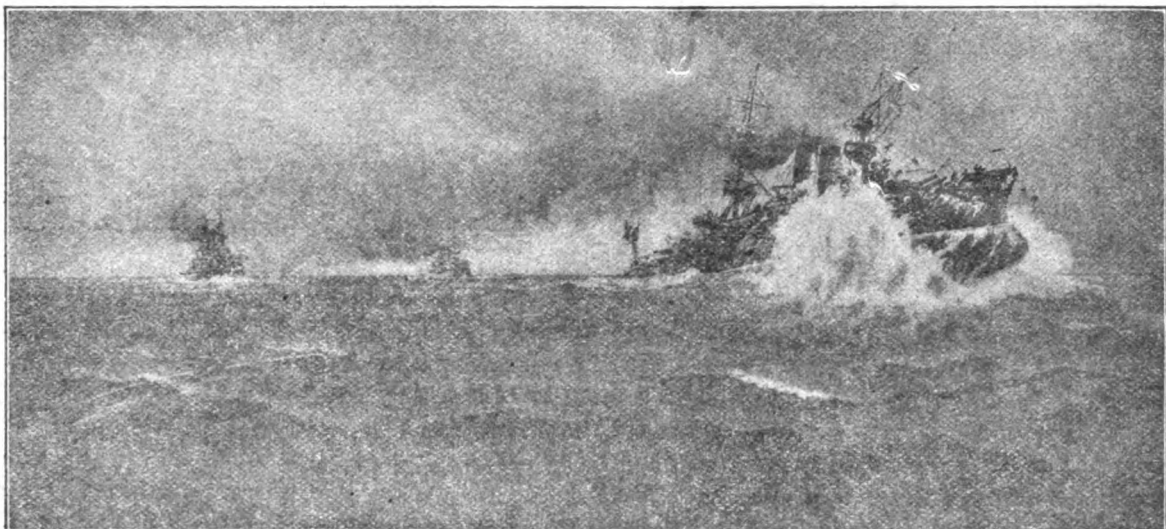
27. серпня. Зміна міністерства у Франції. Знищенє Лювену німецьким війском з причини нападу цивільного населеня. Побіда німецької армії під проводом генерала Клюка над Англійцями коло Мобежа.

28. серпня. Англіїці побиті під Сан-Кентен.

29. серпня. Німці розбивають пять російських корпусів і три дивізії кавалерії під проводом генерала Гінденбурга, по триднівній битві під Танненбергом, Ортельсбургом і Гільбенбургом у східній Прусії. Ціла артилерія знищена. 90.000 поранених Москалів взято до неволі і здобуто 300 гармат. Згниуло там в озерах 150.000 московського війська.

30. серпня. Австрійські війська вже 7-миї десь відтирають нанір Москалів на Львів.

31. серпня. Армія Більова розбиває під Сан-Кентеном чотири французькі корпуси. Армія ні-

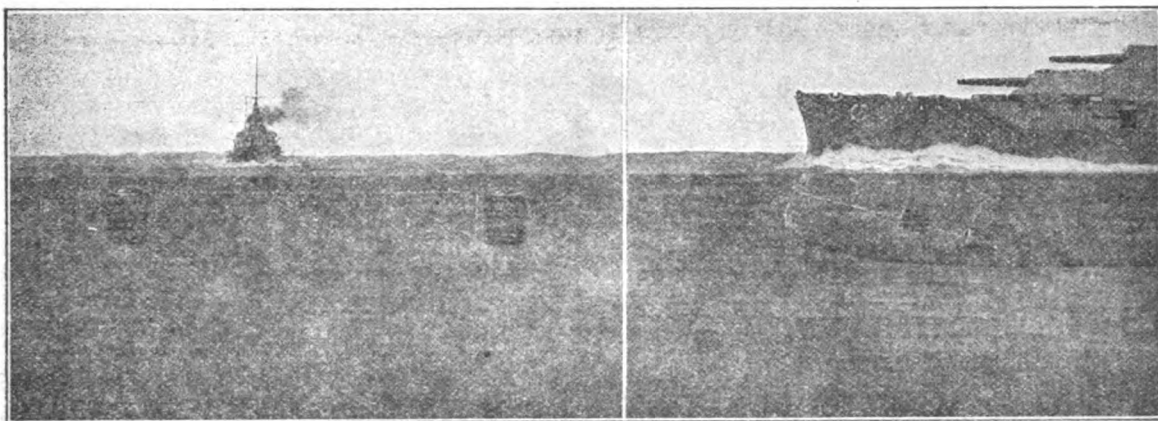

Напад підводного судна на воєнні кораблі.

Підводні судна мають незвичайно велике значінє в битві на морі. Мале незамітне судно може спричинити неприятели дуже великі втрати. Вже в дотеперішній війні був випадок, що одно німецьке судно протягом одної години затопило три великі англійські воєнні кораблі.

Підводне судно є так збудоване, що може плисти по воді або під водою, відповідно до потреби. Через те є воно таке небезпечне, бо кожної хвили несподівано може явити ся недалеко своїй жертви. Підводне судно виконує напад в сей спосіб, що підїздить на віддалене одного кілометра або ближше до корабля, який має затопити, і стріляє на нього торпедами. Один цільний вистріл торпедовий вистарчає, щоби знищити найбільший воєнний корабель.

Довжина підводних суден числить 60—100 стіп, а залога їх вносить 16 до 24 людей. Командантами підводних суден іменують найспосібніших офіцерів маринарки.

Підводні міни.

Підводні міни — се рід бомб, які закладаєть ся у воді, щоби в сей спосіб унеможливити переїзд неприятельським кораблям.

Міни містять в собі сильний вибухаючий материял, який вибухає на випадок удару з кораблем.

Загально уживають мін, прикріплених до дна моря. Давнійше уживано мін вільно плаваючих, що однак заборонено на підставі міжнародного права.

Що-до будови мін то є два головні роди: міни, які запалюють ся автоматично внаслідок удару, і міни які запалюють ся електрикою, поведеною зі стації. Звичайно міни є получені по дві разом так, що карабель, зачепивши за шнур, спричиняє рівночасний вибух обох мін.

Сторона, котра закладає міни, має точну карту заложених мін, щоби кожної хвили в разі потреби можна їх оминуть або й усунути.

мецького престолонаслідника здобуває твердиню Монмеді.

1. вересня. Бельгійська королева втікає з Антверпен до Лондону.

2. вересня. Коло Ремс побито десять французьких корпусів. Австрійські війська під проводом генерала Авфенберга і при помочи групи архиязя Йосифа Фердинанда відносять побіду коло Замостя і Тишовець над російською варшавсько-вильською армією, здобувають 200 гармат і беруть 20.000 бранців. Французьке правительство втікає з Парижа до Бордо. Австрійські війська опорожнюють Львів. Німецька кавалерія запускає ся аж під Париж. Німці здобувають без боротьби форти північної Франції Лян, Ля-Фер, Конде, Ірзон і Ле-з-Айвель.

4. вересня. Німці займають без боротьби Ремс. Армія Білова здобуває у Французів 6 прапорів, 283 тяжких гармат, 116 полевих гармат, 79 машинових карабінів, 166 аероплянів і бере 12.934 бранців.

5. вересня. Боротьба коло твердині Нансі в присутности цісаря Вільгельма. Англія, Франція і Росія зобов'язують ся в Лондоні, що мир закінчатимуть лише всі разом. Англійський панцирник „Пет-файндер” затоплений.

6. вересня. Твердиня Мобеж піддаєть Німцям. Німці беруть 40.000 війська французького, англійського і бельгійського до неволі і 400 гармат. Шлезькі війська беруть до неволі 1000 Москалів.

9. вересня. Коло Львова розпочинаєть ся нова битва.

10. вересня. Битва над рікою Марн. Німці здобувають 50 гармат і тисячі Французів беруть до неволі.

11. вересня. Генерал Гінденбург розбиває праве крило російської армії і відпирив за Німен. Німецький престолонаслідник здобуває укріплені місця на полудневий захід від Верден. Туреччина оголошує, що перестав рахуватись з ріжними договорами, які зв'язують її руки.

12. вересня. Побито російський корпус під Ліком в східній Пруссії.

13. вересня. Побіда австрійських військ коло Городка; взято 10.000 російських бранців. Австрійці переривають офензиву задля переважаючих сил російських з півночі. Нова побіда Гінденбурга приносить величезну добичу. Ненад трох бельгійських дивізій з Антверпен Німці побіди відперли.

14. вересня. Австрійська армія Данкля та Авфенберга лучить ся з головною армією. Генерал Данкль видає приказ до армії, в яким дякує своїй першій непереможній армії за її хоробрість і заявляє, що вона станула в місцях, які на приказ головного вождя мала зайняти. Російська сувальська губернія переходить під німецьке правління.

15. вересня. Полудневу Угорщину (Сирмію і Банат) очищено від сербського війська, що було там вдерло ся. Голяндська королева Вільгельміна в престольній промові зазначає повну невтральність Голяндії.

16. вересня. Урядово стверджуєть ся, що австрійські війська перейшли через ріку Дрину до Сербії і, що розбито всі заходи Сербів удержати ся в Сирмії і Банаті. Урядова німецька газета заявляє, що Німеччина доти не зложить оружя, доки не буде забезпечена її будучність. З Ніша, нової сербської столиці, доносять, що там холера.

17. вересня. Австрійські війська у кровавих боях відпиряють напад російської піхоти. В Австрії покликано загальне ополчення з років 1892 до 1894.

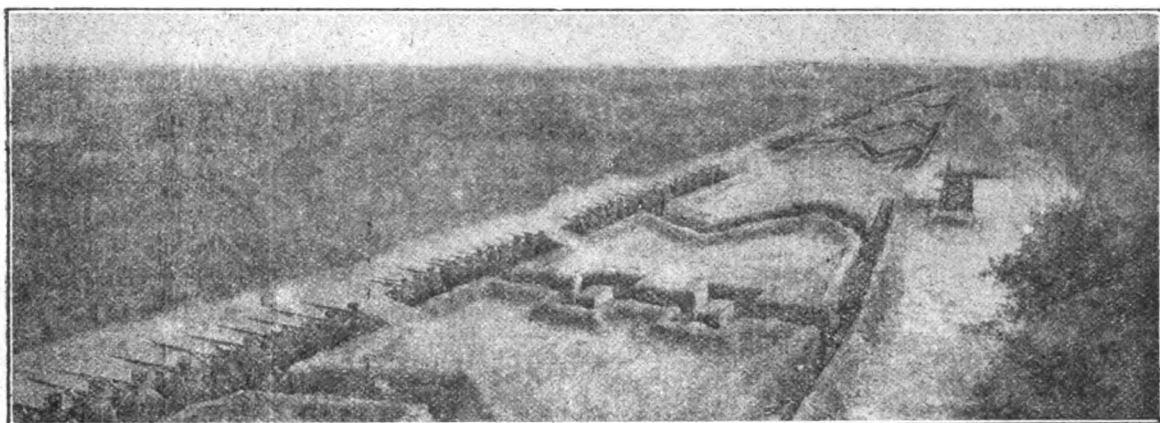
Армія генерала Гінденбурга іде на твердиню Осовець в Королівстві Польським. По короткій боротьбі займають Німці Граєво і Щуцін в Королівстві Польським в Росії.

18. вересня. Урядово стверджує ся, що заграничні відомости про ворохобню чеських полків в злобною клеветою та, що якраз противно жовніри всіх народностей австро-угорської монархії бують ся з подиву гідним героїзмом. Коло укріпленя моста під Сінявою ведеть ся сильна боротьба з Москалями, в якій австрійські війська по героїськи тримають ся. Туреччина зносить від 1. жовтня всякі привілеї для чужинців. Шведський міністер заграничних справ заявляє, що правительство постановило боронити невтральности Швеції до крайних границь.

19. вересня. Урядово доносять, що нове уставлене австрійських військ переводить ся. Німеччина збирає на нову воєнну позичку 4 і пів мільярда марок. Австрійський і німецький Червоний Хрест переводить виміну списів полонених з Росєю. Французько-англійські війська виперто на цілім фронті битви у Франції до оборонного становища. Французькі воєнні кораблі острілюють без успіху австрійський порт Катаро в Дальматії. Німецький панцирник „Емден” затопив 10.—19. вересня в бенгальським проливі в Індії 7 англійських кораблів, вартости 18 мільонів.

Німці у Франції переплавають ся через глибоку рвучу ріку при помочи пливаючих коний.

Німецькі полеві укріплення (закопи) для піхоти.

На повнішій образку є представлені німецькі закопи на боєвій лінії в Росії.

Обі воюючі сторони старають ся як найліпше захистити свої становища перед нападом і стрілами неприятеля. Декуди сам терен дає такий природний захист. Однак дуже часто треба побудувати штучні укріплення.

Коли військо сподівається, що буде мустило довгий час перебувати в законах, тоді і будова їх сильніша і старанніша.

В таких случаю закопи, рови, скріпляють ся цементом і покривають ся дахами, який хоронить людей не лише від зимна і дощу, але також від ворожих літаків. В тих законах містять ся янкили і поодинокі кімнати, призначені до відпочинку, снания і т. д.

Закопи тягнуть ся здовж боєвої лінії, часто і на кілька кілометрів безпереривно. Звичайно будується кілька рядів законів, один ряд за другим, і лучить ся їх зі собою ровами. В передних законах знаходять ся передні сторожі, які є все готіві до бою. За ними займає місце головна сила армії, а відтак резерви.

Одним словом — закопи представляють велике підземне місто, в котрім мешкає невидиме військо. Тут є головні улиці, хідники, телефони і т. д. Важніші місця законів є укріплені гарматами і машинними карабінами.

Будоване сильних законів стало причиною, що декуди воєнна акція дуже поволі поступає наперед (як приміром у Франції). Війна приймає характер облоги і нераз треба ужити навіть дуже тяжких гармат, щоби прогнати неприятеля з його законів і в сей спосіб посунути свою лінію наперед.

20. вересня. В Австрії і на Угорщині основується воєнна позичкова каса на час війни. Австрійські війська здобувають Валево в Сербії і Ложницю.

21. вересня. Заходи о позичку французьку в Америці не вдають ся.

22. вересня. Німці побідно відкидають напади Французів з Тулю і Вердену, причім беруть багато бранців, машинних карабінів і гармат. Розпочинається острілюване артилернею німецькою форти між Тулем і Верденом. Боротьби не приносять ще рішень. Німецька підводна лодка „У 9” затоплює три англійські панцирники „Ебавкір”, „Гог” і „Кресси”, вартости 100 мільонів.

23. вересня. Австрійські війська здобувають в Сербії верхи коло Крупань, причім зломано відпорну силу Сербів. Сербський князь Юрій ранений.

24. вересня. Англійська фльота стратила доси 18 кораблів, в тім 4 панцирники, а німецька лише 7; усі самі малі. Панцирник „Емден” заналює коло Мадрасу збирники нафти. В німецькій армії роздано доси 35.000 залізних хрестів за хоробрість.

25. вересня. Паде перший форт між Тулем і Верденом, званий Кам де Ромен. Нове уставлене австрійського війська укінчене без перешкод з сторони ворога. Криза кредитових інституцій у Франції. Німецький баллон кидає бомби на Остенду. Генерал Гінденбург видає розказ до своєї армії, в якій дякує за побіду над другою російською армією виленською, що була вступила до пруської провінції. При тій другій побіді взято 30.000 бранців, 150 гармат і багато амуніції. Французи покликають на війну річник з 1915. року.

26. вересня. Франція відсилає назад свої африканські війська. На галицько-угорській границі російські відділи пробують пробити ся, але їх відпирають австрійські війська.

27. вересня. Австрійський штаб заперечує розширюваню заграничною вісткою ворожої преси про мнимі успіхи Москалів на лінії Сяну та під Перемишлем. На угорській границі повторюються дрібні пересалки. В Персії приходить до боротьби між Москалями і перськими племенами.

28. вересня. Німецька артилерія розпочинає облогу Антверпен острілюванем частини форти. Напад Бельгійців з Антверпен відверто. Також твердиню Осовець в Королівстві Польськім зачинає німецька артилерія острілювати. По обох сто-

ронах Висли розпочинають ся спільні операції сполученого німецького й австрійського війська проти Москалів, супроти чого російське військо відступає назад. В Сербії австрійські війська переходять наново Саву й Дрину.

29. вересня. Боротьба в Карпатах сполучена з великими втратами Москалів. Панцирник „Емден” товить знова кілька англійських кораблів. На північ від Висли прогнано кілька російських дивізій кавалерії.

30. вересня. В Антверпен упали два форти. З перевалів в Карпатах прогнано Москалів. Туреччина замикає мінами Дарденелі.

1. жовтня. Облога Антверпен поступає наперед. Німці здобувають один форт і редуту, окружають форт Велем і займають місцевість Термон. Англійський корабель „Австралія” затоплений.

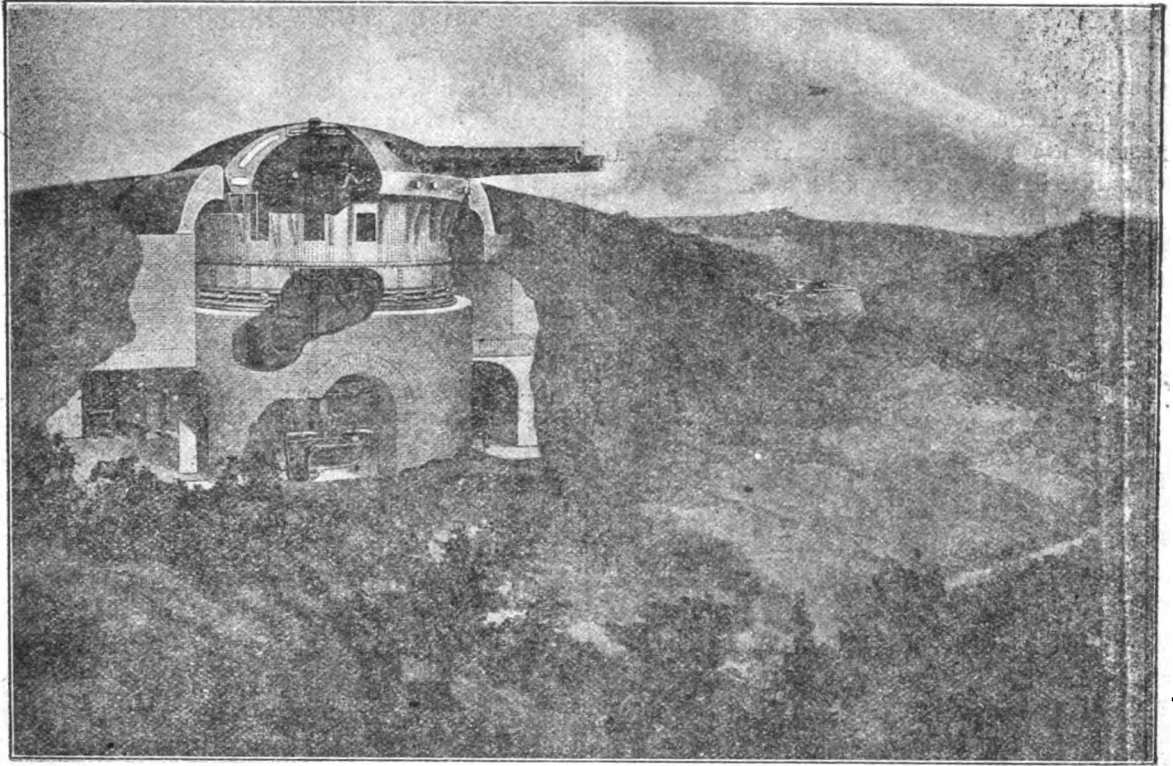
2. жовтня. Боротьба австрійських війск з російськими коло Екермезе і Керешмезе. В новій Сербії музулмани ворохоблять ся проти Сербів.

3. жовтня. Австрійські війська цілковито розбивають дві горногорські бригади і проганяють на Фочу. Генерал Гінденбург розбиває коло Августова два російські корпуси і бере 2000 Москалів то неволі. Німецький панцирник „Ляйпціг” затоплює англійський корабель. Японці при нападі на німецьку твердиню в Азії (в Хінах) Цінгтав трахнуть 2500 люда. Коло Антверпен впали дальше три форти і редуту. Через се Німці розпочинають приступ до внутрішньої лінії форти.

4. жовтня. Під Тарнобжегом погрозлено російську дивізію піхоти. Укріплення коло Сандомира здобувають Австрійці. В просміку коло Ужока Австрійці проганяють російське військо. На полудне від Керешмезе в угорській Русі йде боротьба з російськими відділами. Австро-угорські війська хвилево кидають Мармарош-Сигот. В Королівстві Польськім в Росії між Опатовом і Остромом вигнано російську бригаду гвардії з укріплених становищ. Німці взяли московських 3000 бранців і багато гармат.

5. жовтня. Боротьба коло Тече і Крачфальва на Угорщині. Німці здобувають під Антверпен місто Ліер і форти Лянекен, Брухем і Кессель.

6. жовтня. Австрійські війська побідають Москалів під Мармарош-Сиготом. Російський напад на сувальську губернію відверто. Німці взяли 2700 московських бранців і 9 машинних карабінів; на захід від Івангорода взято 4800 російських бранців. Під Антверпен Німці переступають

ФОРТ І ЙОГО БУДОВА.

Кожда кріпость складаєть ся з одного, двох, часом і трох перстенів фортів (прикладом Перемишль має два перстені фортів, Краків три перстені).

Форти є звичайно збудовані на горбках, з яких є добрий вигляд на цілу околицю. Кожний форт мусить бути так збудований, щоби з гармат форту можна було острілювати кожде місце, яке находить ся перед фортом.

У фортах нової системи гармати є забудовані. Вони є уміщені в мурованих казематах або сталевих вежах.

На повисшій образку є представлена сталева вежа з двома гарматами. Ціла отже будова вежі находить ся в землі, понад землю вистають лише дула гармат, окриті зверху грубим сталевим панциром. Такі гармати обслуговуєть ся декуди при помочи електрики. В міру потреби є уміщені на деяких фортах і чотири такі сталеві вежі.

Приступ до форту є незвичайно тяжкий. Приступу до форту боронять не лише цільні стріли гармат, які вже в часі мира на кожде місце в околиці форту є точно обчислені, але також різні інші перешкоди, якраз в тій цілі збудовані. Такими перешкодами в першій мірі є глибокий і широкий рів (6 до 10 метрів), яким є окружений майже кождий форт. Рів є наповнений водою, або дно і береги рова є забезпечені острими залізними палями, полученими зі собою колючим дротом. Крім сего цілий терен, положений в околиці форту, є підмінований.

Щоби взяти форт в посіданє, треба його найперше знищити і то до сеї міри, щоби з гармат форту не можна було більше стріляти. До бомбардованя фортів уживаєть ся гармат найбільшого калібру, без них бомбардованє форту, а тимсамим його здобутє є майже неможливе.

ріку Шельдту. Бельгійське правительство переносить ся до Остенди.

7. жовтня. По завзятій боротьбі Австрійці відбирають місто Ряшів в Галичині. Москалі атакують твердиню Перемишль, але австрійське військо відпирає їх і завдає їм великі страти. В Карпатах дальше йде завзята боротьба, щаслива для Австрійців. Сербів, що вступили до Боснії, прогнано коло Бая-Баска через Дріну. По дводневних битвах цілком розбито коло Романової Планини сербські війська, що ішли під проводом бывшего міністра війни Бодзановича. До неволі взято батальон піхоти і забрано багато гармат, табор і амуніцію.

8. жовтня. Під Антверпен взято форт Бредонг. Німці розпочинають бомбардувати часть міста, що лежить поза внутрішню цінєю фортів. Антверпен горить. Під Перемишлем вночі на 8. жовтня генеральний штурм Москалів, однак безуспішний. Москалі починають відступати від облоги. З Розвадова Москалів прогнано. Під Ланцутом триває боротьба. Москалі утікають з Мармарошського комітату. Коло Бачку розбито дивізію козаків. Зпід Ужока прогнано Москалів до Турки, зпід Веречки до Славска і Тухольки. В боротьбах на Угорщині проти Москалів відзначають ся Українські Січові Стрільці.

9. жовтня. Німці здобувають твердиню Антверпен. Москалі розпочинають напад на Перемишль з полуднево-східної сторони, але Австрійці відперли їх і завдали великі страти. Через се Москалі відступили зовсім від облоги. 6 російських дивізій піхоти втікає зпід Ланцута через Сян. На схід від Динова розбито сильний російський відділ.

12. жовтня. Австрійці нанесли Москалям сильне поразення коло Ланцута; потім Москалі стали в Галичині поволі уступати на схід.

14. жовтня. Німці здобули бельгійське надморське місто Остенду.

15. жовтня. Австрійці прогнали Москалів зпід Перемишля. Перша московська облога Перемишля тривала від 21. вересня до 15. жовтня (25 днів) і скінчила ся уступленем Москалів. За весь той час Москалі під Перемишлем не могли почванити ся найменшим успіхом.

29. жовтня. Турецька фльота розпочинає війну проти Росії бомбардуванем російських пристаней над Чорним Морем. Німецький корабель Емден затопив знова два англійські кораблі.

31. жовтня. Турецькі кружляки затопили 5 російських воєнних і 20 торговельних кораблів.

3. падолиста. Німецькі кружляки затопили коло полудневої Америки три англійські воєнні кораблі.

5. падолиста. Туреччина зачала також війну проти Англії. Франція вповідає Туреччині війну.

9. падолиста. Австрійці полонили 15.000 Москалів в Галичині коло Стрия і 15.000 Сербів в Сербії коло Шабацу. Німці віддали Японцям свою азіяську твердиню Кіючав у Хінах по 2-місячній облозі.

11. падолиста. Москалі втікають з Буковини. Бунти на російській Україні серед резервістів.

12. падолиста. Москалі приступають до другої облоги Перемишля.

14. падолиста. Українських послів з Відня Дра Льонгина Цегельського і Дра Степана Барана радо прийняло болгарське правительство в Софії та обіцяло в разі потреби помощи оружьем до освобождения України з московської неволі.

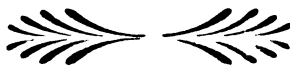
15. падолиста. Турки розбили на Кавказі цілий корпус російського війська. Англійський великий воєнний корабель (дреднот) „Одейшес” затопив ся, наїхавши на німецьку міну коло ірландського побережа.

17. падолиста. Побіда Австрійців у Сербії; взято 8.000 Сербів до неволі. Побіда Німців в Росії; взято 65.000 Москалів до неволі.

24. падолиста. Австрійці в Росії взяли 29.000 Москалів до неволі. Турки дальше бють Москалів на Кавказі.

26. падолиста. Англійці стратили воєнний корабель „Болварк”, котрий затонув із залогою в силі 800 людей.

30. падолиста. Німці взяли до неволі знова понад 20.000 Москалів в Польському Королівстві; разом за 3 тижні між 11. і 30. падолиста взяли Німці й Австрійці понад 100.000 Москалів до неволі.

Європейська війна.

ПРИЧИНИ ВІЙНИ.

Дня 28. липня 1914-ого року Австрія виповіла війну Сербії і за кілька днів війна обняла майже цілу Європу.

Що за причина сеї війни?

Австро-угорський міністер заграничних справ граф Берхтольд в письмі до сербського правительства і цісар Франц Йосиф I. в письмі до народів наддунайської монархії писали, що причиною війни було те, що сербські урядові чиники приложили руку до згладження зі світа австрійського престолонаслідника Франца Фердинанда і його жінки Софії в Сараєві дня 28-ого червня 1914. року.

Але на ділі не се було причиною війни. Се тільки було причиною прискорення вибуху війни — Австрії проти Сербії, а рівночасно і теперішньої великої європейської війни.

До сеї війни приготовляли ся всі воюючі тепер держави в останних роках з незвичайною горячкою і вона могла вибухнути кожної хвилі.

Вибух великої європейської війни грозив в 1908-ім році з приводу прилучення Австро-Угорщиною Боснії й Герцеговини яко складових частин монархії, а опісля вдруге підчас останньої балканської війни в 1912-ім і 1913-ім році. Не вибухла тоді війна між великими європейськими державами тільки тому, що вони не були ще добре приготовані.

Аж сього року прийшла та критична хвиля. Держави, які рішили ся на війну, вважали, що вже доволі до неї приготовані і не отягали ся довго та з посліхом викогистали подію з 28-ого червня яко безпосередню причину війни.

Властивої причини війни — воюючі держави не подають, але вона мимо того звісна.

А сею властивою причиною теперішньої війни (впрочім, не лише теперішньої) є економічні інтереси воюючих держав.

* * *

Після тих інтересів уложили ся союзи і злуки поодиноких держав, які служили для оборони власне тих економічних інтересів або для завойованя для них ширшого світа.

І так повстав наперед в 1883-ім році **3-державний союз**, який завязали між собою: Австро-Угорщина, Німеччина й Італія, а опісля повстав свобіднійший союз (з меньшими взаїмними зобовязаннями) — так зване **3-державне порозумінє**, яке завязали між собою: Франція, Англія й Росія. (Англія з Францією в 1904-ім, а з Росією в 1907-ім році).

Правительства тих 6-ти держав годісіли, що ті міждержавні союзи служать для збереження мира, але кождий, хто слідив за розвитком політичних подій в Європі, був певний, що само істнованє 3-державного союзу і 3-державного порозуміння є небезпекою недалекої війни між ними — для оборони чи для розширення своїх економічних інтересів.

І остаточно війна прийшла, як можна було сподівати ся і, як згори заповітали всякі політики. А прийшла вона тільки ізза економічних інтересів воюючих держав.

ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ДЕРЖАВ.

А тепер придивім ся, які то ті економічні інтереси держав загалом і кождої зокрема.

Новочасна держава, коли вона має тк слід розвивати ся, мусить передівім бути економічно сильна — другим словом: мусить бути **багатою країною**. Пе-

редівсім мусить визискувати скарби своїх земель, а коли їх мало, то треба шукати нових — чужих, які дострчили би тих скарбів. Значаєть ся про мислова продукція з тих скарбів і сьвітова торгівля. Культурна держава стараєть ся своєю торгівлею запанувати над менше культурно і промислово розвиненими державами або територіями і тягнути з них користи для населеня. Звичайно культурна держава вивозить в слабо розвинені держави або території свої промислові витвори, а відтам привозить сирі матеріяли, потрібні на ті витвори. Така сьвітова торгівля повинна приносити культурній державі користи з вивозу і привозу; значить, що вона повинна мати грошеві зиски, повинна багатіти.

Сю ціль осягають держави в той спосіб, що із слабо розвиненими державами заключають корисні для себе торговельні договори (наприклад Німеччина з Роснею або Австрія з балканськими державами), а також займають у своє посіданє різні нерозвинені а багаті в природні скарби території яко свої кольонії або займають їх лише під сферу економічних впливів.

(Розумієть ся, що і промислово розвинені держави між собою заключають договори для визискування тих продуктів яких самі не мають та старають ся, аби вони були для них як найкориснійші).

Колиж яка культурна держава розвинула вже свій промисл вище понад своє запотребованє, а не має заграничного ринку збуту для своїх продуктів або коли їй такий ринок збуту замикають другі держави, — то вона зачинає бідніти і просто грозить їй руїна, перед якою вона мусить бопанити ся всіми способамц. Крайним способом серед теперішних обставин є — оруже.

* * *

Пригляньмо ся тепер зокрема економічним інтересам воюючих держав.

З державний союз:

Німеччина — се дуже сильно промислово розвинена держава, але не має

якого ринку збуту і виміни, аби віддавав її економічній силі. Франція і Англія старали ся обмежити німецький ринок збуту і Росія за їх впливом не хотіла заключати з Німеччиною корисного договору, а всі кольонії, які Німеччина доси має, не представляють великого значія. Отже Німеччина не могла багато числити на користи з власних кольоній і мусіла вдоволяти ся менше корисним ринком збуту в полудневій Америці, а також і в північній та в інших далеких країнах. Боліло се німецьких політиків, що німецька держава, так високо розвинена промислово, а не має відповідної сили на сьвітовім ринку, а рівночасно бачили вони, що сей ринок, який ще тепер мала — непевний, хиткий. А до того виділи вони, які великі скарби тягнуть зі своїх кольоній Англії і Французи, та ще й притім старають ся ставати на перепоні німецькій сьвітовій торгівлі. Се ображало національну гордість Німців, а журба про красшу будучність для своєї вітчизни не давала їм спокою.

І ціла Німеччина сьвідомо готовила ся до війни проти Англії і проти Франції — для обогони своїх економічних інтересів та для панованя у торговельнім сьвіті. Німеччина хотіла би ослабити надмірне панованє Англії на мого і тимсамим над кольоніями і посілостями. Покищо хотіла би бодай знизити Францію на суші та за її гроші побудувати флоту, сильнійшу від англійської, аби опісля з Англією поділити ся панованєм у сьвітовій торгівлі.

Австро-Угодшина — се найнепачливійша держава з всіх воюючих, бо промисл в неї доволі розвиненій, а сьвітова торгівля дуже обмежена. Передрівсім не має вона жалких кольоній, а збут свій обмежала переважно на балканські держави. Вкінци дійшла до того, що і балканські держави, за почином Росії, почали відбігати Австрії ринок збуту. Передівсім не хотіли заключати з нею корисних торговельних договорів, а крім того бойкотували австрійський промисл. В останних роках австрійська загранична торгівля при-

носила річно пів мільярда корон недо-бору. А все ще ішло до гіршого і мо-нархії Габсбургів грозила економічна руїна, яка була би довела до упадку держави і до бажаного Росією розбо-ру на кілька малих держав.

Отже війна Австро-Угорщини проти Росії і проти її попіхача — Сербії, се ратунок перед економічною загибеллю.

Італія — найменше інтересована в тій війні і тому вона — бодай покищо — нейтральна. Відповідно до свого про-мислу вона має досить кольтоній, де мо-же вести корисну виміну продуктів. Має

Позицію пробує сього „легким коштом” — нейтральністю, а може ще й ужив-нишого способу.

З-державне порозуміне:

Англія — здобутків не потребує, бо має доволі посілости: в Азії, Африці, Австралії, Америці, які дають їй аж над-мірну змогу розвивати промисел, торгов-лю та багатіти. Коли Англія виступила до війни, то лише для оборони тих ін-тересів, своєї переваги у сьвітотій тор-говлі — одним словом: для оборони свого панованя на мори.

Німці на зруйнованих фортах великої кріпости при помочи 42-центиметрових гарматних куль в Антверпен (в Бельгії).

також повиній доступ до моря, але не-чуєть ся зовсім свобідною у своїх руках. Болить її, що мусить ділити ся зі своїм союзником — Австрією, морем Адрий-ським, хоч з огляду на своє положене, повинна Італія мати більше право до того моря; але ще більше болить її, що на Середземнім морі має велику силу майже цілком чужа тому морю Англія через те, що держить у своїх руках про-ливи, які замикають се море (із заходу Гібральтальський ізза посіданя твердині Гібральтару, що панує над проливом, а із сходу Суеський канал, якому вправді запоручено нейтральність, але на ді-лі він є в руках Англії). Італія рада би вдобути більшу силу на обох тих морях.

Франція — також не могла числити на зиски, а радше боронить вона своїх інтересів. Одні, добре уміщені, її інте-ресні — се її кольтонії, а другі, зле у-міщені — се її золото, позичене росій-ській державі. Отже Франція в теперіш-ній війні заняла найпоганійше станови-ще, бо станула по стороні Росії майже виключно в інтересі французських мі-тїонерів-банкирів, що дали своє золото Росії в позичку. Інтересні ошадного французького народа не вимагали, аби його золото спало ся єдино до порож-ної скарбниці царського уряду і впро-чим навіть на случай воєнної невдачі Росії се золото не дуже ще так загро-жене. Але в інтересі французських бан-

кирів лежить власне війна, бо їх банки ще доволі повні, а по війні голод на золото зростає, а тимсамим зростає і його ціна. Сини Франції проливають свою кров в обороні інтересів париських банкірів в Росії і за се, аби від готівки, яку вони ще мають, могли вони брати більший процент. Трошки більший процент дістануть і всі ті ощадні Французи, що носять до банків свої ощадности, але війна буде їх далеко більше коштувати ніж варта сей приріст проценту.

Росія — се величезна держава, але мало розвинена культурно й економічно: промисл там дуже незначний. Ціле її державне й економічне жите рухаєть ся за чужі гроші. Але хотіла би вона дорівнати иншим культурним державам. Дятого російські політики хотіли би її зробити сильною політично й економічно. Одно з другим іде в парі, нерозлучно. Покищо Росія держить ся самодержавем як варварська держава. Алеж вс так не вдержить ся і російські політики мусять шукати такої основи, яку мають культурні новітні держави — се є: політична єдність горожан, яка дає внутрішню силу державі, та економічна самостійність. Не може бути в Росії такої політичної єдності, яка є у Франції або в Німеччині, котра опираєть ся на національній єдності, бо в Росії є більше народностей, тож російські політики хотять набудуче оперти внутрішню (а затим і зовнішню) політичну силу на перевазі одного сильнішого народа над другим, так як наприклад в Австрії мають перевагу Німці, а на Угорщині Маляри. Одначе хотять вони, аби та перевага не була штучна так як в Австрії або в Угорщині, де меншість верховодить над більшостю, але щоби була дійсна. Ясна річ, що та перевага має бути в руках московського народа. Одначе на лихо Москалі в Росії не мають чисельної переваги. На 180 мільонів населення (після найновішого обчислення) левви трохи більше ніж третина (65 до 70 мільонів) є Москалів, а решта — инші народи.

І тут власне, при шуканю за природною перевагою, російські політики зійшли на фалшиву дорогу, бо хотять її утворити — штучно, а се в той спосіб, що хотять змосковщити цілий 40-мільоновий український нарід і майже 10-мільоновий білоруський нарід і тоді, маючи около 110 мільонів на загал 180 (або 165 по відпаденю Польщі) — сотворити державу, в якій внутрішня політична сила опирала би ся на тій перевазі одного московського народа.

В тій ціли ведеть ся в Росії московщене Українців і Білорусів і в тій ціли ведеть ся тепер заборча війна в Галичині, на Буковині і на угорській Русі.

До другої ціли, до сотвореня економічної независимости — греба державі передівсім свободи рухів. Та свобода рухів в теперішних часах лежить — на мори. А Росія, хочка вона велика, не має вигідного і свобідного доступу до моря. На півночи на Балтійським морі панує Німеччина, а на полудни Чорне Море замикає Туреччина своїм Дарданельським проливом. Тому то Росія хотіла би конче дістати ся на море. У теперішній війні хотіла би здобути від Туреччини Царгород та запанувати над Дарданелями і виплисти собі спокійно на води Середземного моря, а на будуче має також охоту на Швецію та на Персію, які отворили би їй нові моря.

Отсі дві ціли то є сфабриковане одного 110-мільонового народа і здобуте доступу до моря — се дві головні основи російської державної політики, здійснене яких мало би щойно вести до сотвореня новочасної культурної, сильної політично та економічно російської держави.

Теперішня війна Росії має власне вести до тих цілій.

Отже покищо одинока Росія у теперішній війні безпосередно має більше політичний інтерес ніж економічний, бо вона покищо ще ринків збуту для свого промислу не потребує, бо його не має і сама є ринком збуту для промислу других держав і є щойно у стадії твореня новітньої держави.

ТЕПЕРІШНА ВІЙНА Й УКРАЇНА.

Теперішня велика європейська війна має чимале значіння для будучности України.

Кожний з нас мусить признати, хоч ми і не дуже такі приязні для Австрії, що українському народови як о н а ц і і було там ліпше ніж в Росії, а по війні, коли Австрія її виграє, можна сподіватися, що буде ще багато ліпше і наш нарід мав би там повну свободу національного розвитку.

Але знайдець ся може дехто, особливо з російських Українців, котрий скаже, що економічно буде в Австрії гірше, бо промислово розвинена Австрія буде використовувати і винищувати слабо промислово розвинену Україну.

На се можна відповісти питанням: А чи тепер в Росії не використовують України чужі капіталісти: французькі, бельгійські, німецькі, чеські, а навіть американські? І вони там мають повну свободу рухів, а нарід не має свободи рухів для самооборони. А в Австрії мав би бодай ту свободу рухів і взяв би ся до самооборони проти економічного визиску. А друге, в Австрії українська земля подорожляла би, а таксамо і земельні продукти, а тимсамим народне багатство.

Отже не треба бути австрофілом, а би бачити і національний і економічний інтерес для українського народа в Австрії — бодай в недалекій будучині, бо про далеку будучину годі тепер ще говорити.

При тім слід звернути увагу ще на одну річ, а саме, що ми не мусимо падати в розпуку, як би Росія побіди-

ла і загорнула українські землі від Австро-Угорщини.

Переслідування Українців будуть, але, аби Росія змосковщила 40-мільоновий нарід — в се годі вірити. Се не здійснима політична мрія.

А корисні моменти по таким висліді війни були би отсі: 1) злучене всіх українських земель; 2) вплив свідомої маси нашого народа з Галичини і Буковини на несвідомі маси нашого народа в дотеперішній російській Україні.

Впрочім і російському самодержавю не вічність, а хто знає, чи зараз по війні не вибухне революція та, чи не настане в Росії повна свобода?!

Треба взяти на увагу, що Росія по війні буде сильно ослаблена економічно, а помочи від Франції й Англії так легко не дістане, бо вони самі для себе будуть потребувати золота, отже Росія буде мусіла глядати внутрішньої сили, а ту силу добуде, як дасть змогу населеню свобідно економічно, політично і культурно розвивати ся.

Цар і його уряд будуть мусіли відкликнути ся до населеня лише зі свободою, коли схотять найти прихильний відгомін. Се зроблять або із власної спонуки, із зрозуміння положеня або — під напором революції.

Про будучність українського народа будьмо спокійні. 40-мільоновий нарід не загине і мусить здобути свої права існування яко нації та — скорше чи пізнійше, — також право самостійного державного житя, до якого має переді-всім всі потрібні економічні основи.

Володимир Лотоцький.

ЖАРТИ.

В московських школах.

Оповідав один московський професор в школі про славного маляра Рубенса і між иншим, щоб віднести здібності маляра в очах слухачів, додав: — Подумайте, він за одним рухом пензля потрапив замінити лице усміхненої дитини на лице плакоти!

На те відповів один ученик: Ото велика штука! Я сам потрапляю се зробити. Не потребую навіть пензля, а лише кавалок бука?!

— о —

В одній московській гімназії викладав один професор про те, як то Коперник ціле життя працював над тим, щоби доказати світові, що земля крутиться ся довкола сонця.

Потім встав професор і питаєть ся одного ученика, що він гадає про наукову працю Коперника і, яке вона має значіне?

На се ученик відповів:

— Я гадаю, що Коперник був остатний дурень, коли він ціле життя думав над тим, чи земля крутиться ся, чи ні.

— Чому? — питаєть ся професор.

— Нехай би був добре вплив ся горівкою, то була би йому земля сама крутила ся, — каже ученик.

Ся відповідь подобала ся професорови і він уложив такий вірш:

Коперникъ цѣлый вѣкъ трудился,
Чтобъ отыскать земли вращенье.
Дуракъ!! За чѣмъ онъ не напился?—
Она-бъ сама пришла в круженье!

Сей вірш післав він до міністерства просвіти і міністер просвіти Кассо так собі сей вірш сподобав, що зробив професора директором сеї гімназії.

Зноваж новий директор почував ся до вдячності свому ученикови і пив з ним горівку три руські місяці. При горівці співали все той вірш, а як вертали ся, то говорили до себе:

— Капернік дурак, вот в Россі ест два Каперніки!

— Ти сам дурак московський! В Россі ест мільйони таких Капернікоф как ми!...

— о —

Сповідь зі страху.

Опанас Хараман пійшов раз попопудни разом з жінкою Параською до ліса по дрова. Коли вже назбирали ріща і хотіли вертати ся домів, нагло небо потемніло та зачало блискати і греміти.

Параська дуже настрашила ся та сховала ся під дуба і молила ся. Прибіг до неї чоловік і каже:

— От, може вам тепер, Парасю, і смерть. То бодай висповідаймо ся перед смертю одно перед другим! Скоро клякай і говори свої гріхи.

Параська вклякнула і висповідала ся перед чоловіком з усіх гріхів. А потім встала і сказала до чоловіка:

— А тепер ти клякай, а я буду тебе сповідати! А Опанас підніс голову до гори, поглянув на небо і каже:

— О, вже не треба! Диви, цілком випогоджують ся!

— о —

Наші діти.

М а л а в н у ч к а: Бабусю, то правда, що твої окуляри побільшають?

Б а б у с я: Так, моя дитино, окуляри побільшають, аби можна ліпше бачити.

М а л а в н у ч к а: Ах бабо, то ліпше здійміть окуляри, як красте мені чоколяду.

—о—

Малу Оленку збила молодша сестра Славця. Оленка звертаєть ся отже обурена до мамі і каже:

— Мамо, на що ви берете всьо, що лише бузьок вам принесе?

—о—

„Єнзик крайови”.

У ч и т е л ь (Поляк в Галичині в школі): Як бендзє по руску: Упали мамі в леце?”

У ч е н и к: Упалив маму в лице.

—о—

У ч и т е л ь: Як буде по руськи: „Волами до Бога?”

У ч е н и к: Волами їдеть ся до Бога.

—о—

Овва!...

П и л и п: Знавш, мій дідусь мав 100 літ!

Н і к о д и м: Овва! Мій, як би жив, то би мав тепер 149 літ!...

—о—

Якої хотіли би „статуї Свободи”?

I.

Богаті і гарні ньюйорські дівчата хотіли би, щоби „статуя Свободи” („стечу оф Либєрти”) держала ся все так як вони найновішої моди у строях.

—о—

II.

Натомісь ньюйорські софраджетки (жєнщини, що борють ся о такісамі політичні права для жєнщин, які мають мушчини) хотіли би, щоби „статуя Свободи” виглядала так як софраджетка, бо кажуть, що не кожда жєнщина може заступати свободу, а лише софраджетка.

З російської війни.

1-ш и й с а л д а т: А що, є там ще яка кропля того „руського духа“?

2-г и й с а л д а т: Нема нічого, але виджу не-приятеля. Кажу тобі, Швабиско зближаєть ся. Ні-мецьку пікельгавбу (шапку війскову) виджу так добре, як була на крок від мене!...

Чи гріх?

Х л о п: Отче духовний, чи то гріх ошукати жидя?

С ь в я щ е н и к: Був би гріх, як би ви його о-шукали, але не бійте ся, бо вам се ніколи не вдасть ся.

Українець до кацапів: Гей, люди, люди! Чи є між вами хоч один ч о л о в і к?

Молитва Мазура.

Мазур сїдав на коня, та нїяк не сяде, усе ссу-нить ся. От він і молить ся:

— Ох, Господи, поможи! Мати Божа, поможи! всі сьвяті, допоможіть!

Та як напружить ся, так і опнився на другім боці. Тоді й крикнув:

— Та ну бо вже! — не всі відразу!

Царська заплата.

Російські часописи подають таку цікаву згад-ку про царя Петра Великого.

Цар Петро був віддав будову моста коло літно-го царського города недалеко Петербурга своему улюбленому приятелеви Меньшікову. Меньшіков віддав роботу якомусь будівничому і казав йому так будувати, аби в кишені Меньшікова як най-більше грошей лишило ся.

Будова моста скінчила ся в зимі. І перший пе-реїхати через нього мав цар з Меньшіковом. Саме на Меланії перед Новим Роком виїхав цар зі сво-ім приятелем саньми, щоби перевести ся по новім мості. Був вечір, звізди сьвітили, а Меньшіков в душі тішив ся, що неважком дістане похвалу або ще якусь нагороду.

Сніг трохи дробить, коні мчать і вже на мості. Аж нараз... друг... і міст завалив ся. Сани з кіньми злетіли в діл і цар зі своїм приятелем опинили ся на леді. Міст був не високий, а сніжна верства бу-ла досить груба, тож нічого їм не стало ся, лише трохи пообтовкали собі боки і наїли ся страху.

Цар, піднявши ся скоро на ноги, виймив знід кожуха свою улюблену нагайку і почав нею трі-пати свого приятеля Меньшікова по голові. По ви-міренню відповідної порції, сїв він знова до саний і кликнув:

— Ну, сїдай, мій приятелю, поїдемо до дому. Міст вже ми оглянули, ти свою заплату дістав, те-пер поїдемо на вечеру.

І виїхали.

Цар і його військо яко гарматне м'ясо.

Малі філософи.

Малій Андрійко: Тату, що то таке пельмо?!

Батько: То таке страшне місце, де ідуть по смерті бідні грішники!

Андрійко: А де ідуть боготі грішники?

— 0 —

Малій Грицько: Мамо! Нащо ви мене мочите в воді, коли потім знова витираєте на сухо?

— 0 —

Малій Микольцьо: Тату, котра година?

Батько: За десять мінут пята.

Микольцьо: Е, мені не треба знати яка буде за десять мінут, ви скажіть, яка тепер.

— 0 —

Кому чого замало?

Кожному чоловікови — часу і гроший.

Хлопцви — літ.

Старцви — житя.

Чорнобривій старій бабі—горного волося.

Капіталістам — людської кривди.

Хруневи — одного рила.

Циганови — сьвіта.

Цареви — шибениць.

Бацапови — зради і рублів.

Полякам — царської нагайки.

Американським Українцям — союзів.

Союзам — членів.

— 0 —

Кому чого забото?

— Злодіям — поліції.

Поліцаям — злодїв.

Населеню — поліцаїв і злодїв.

Дівчині — літ.

Бідному — довгів.

Самовбийникови — житя.

Бацапам — чести.

Москалям — волі.

Українцям — неволі.

— 0 —

Кому чого замало і забото.

Скупареви — гроший.

Замало йому і тому хоче наскладати як найбільше.

Забогато йому і тому їх не видає, лише дусить немилосерно.

— 0 —

На улиці в Нью Йорну.

Хлопець (підходить до незнаной дівчини і пробує з нею зачати розмову отсими словами):

— Правда, який гарний нині вечір, моя пані?

— То правда! Чому-ж ви мені його псуєте?

— 0 —

Рахункова любов.

Але я вам раджу зі щирого серця: женіть ся в Оленою. Вона відійме вам не один біль з вашого серця; додасть вам відваги до житя; поділить разом з вами долю і недолю та помножить родину.

— 0 —

Маленька Зоня оглядає книжку з образками і говорить до мами: — Мамусю, а чи ті звірята знають, як вони називають ся?

Мама: Ні, дитинко.

Зоня: То певно було би дуже непримне для осла, як би він знав?! Правда, мамусю?

— 0 —

Російський міністер снарбу Барк до російського президента міністрів Гореминіна:

— Нарід загигає від горівки. Треба її знести, а підвисшити податок від цукру. Скинемо з хлопна той тягар, випростуємо йому спину й осолодимо трохи житя.

— 0 —

Чому властиво?

Капітан: Чому жовнір повинен віддати життя за вітчизну?

Жовнір: (чіхавсь в потилицю) Маєте рацію пане капітан, таки правда, бо чому властиво повинен віддавати за вітчизну життя?

— 0 —

На залізничім двірці в Росії.

Офіцер (питає жовніра): Чи сей поїзд до Полтави, чи до Одеси?

— Так точно, ваше високоблагородіє! — відповідав скоро вояк.

— 0 —

Міренє часу у женщин.

Секунда — вистріл очима.

Мінута — поцілунок.

Квадранс — поцілунки.

Година — поцілунки.

День — пригляданє в зеркалі.

Доба — вбиранє.

Тиждень — зміна любови.

Місяць — зміна одягу.

Рік — в метриці нема жадної зміни.

— 0 —

Трошки за багато.

— Ох Боже! Що стало ся? — кличе жінка, бачучи як її муж блідий як смерть вертаєть ся до дому, опираючи ся на рамени свого приятеля: — Говори, що тобі бракує?

— Гм, ... мені? — Цілком нічого. Мені здаєть ся, що я ще маю трошки за багато.

— 0 —

Не обертайте мене до гори ногами,
бо буду плакати!

Також рація!

— Чого шукаєш на дорозі?

— Пять доларів!

— Згубив?

— Ні, але може знайду.

— 0 —

Доробив ся з нічого!

— Кілько ти маєш довгу?

— 50 тисяч!

— О, то ще не дуже багато?!

— Але вважай, я з нічого дійшов до такої великої суми! Ценда при душі не мав я, як зачинав.

— 0 —

Коротка промова.

Два приятелі довго засиділись у шиночку. Обидва добре випили, ось один і питає другого:

— Що ти говориш жінці, коли доведеть ся пізно вернутись до дому?

— Моя промова коротка: я звичайно тільки скажу — „добрий вечір!”, а вже решту вона...

— 0 —

Яка причина?

— Що за причина? — питає молодий офіцер гарну дівчину, — що мушцини себе взаємно не цілують, а женщины, куди не ступиш, то всюди взаємно цілують ся?

— Бо мушцини мають що ліпшого до цілованя, а женщины не мають! — відповіла офіцирови дівчина.

— 0 —

Чому нема гроший?

Гроший так багато тепер намножило ся в світі, що вони цілком стратили давну вартість. Коли хто хоче тепер щонебудь купити, то мусить на ту ціль назбирати дуже багато гроший. І власне через те тепер так тяжко прийти до гроший і тому нема гроший.

— 0 —

Шкода того заходу...

Хорий (до лікаря): Пане! Як би ви мене влічили, то я умер би з радости!

— 0 —

Як виглядає в хаті, коли голова родини роззле-
стить ся.

РОЗВИТОК АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.

Англійська мова має около 600.000 слів, але майже половина з тих слів — се штучно утворені наукові слова, які рідко можна почути в живій мові, а тільки можна їх знайти в наукових книжках або в словарах („дікшенерах”).

При розгляданню і провіренню 100.000 слів показало ся, що 60.000 було німецького (англо-саксонського) походження; 30.000 слів було латинського і грецького походження, а 10.000 походило з інших чужих жерел.

Нове видане одного з найбільших англійських словарів „Стендерд Дікшенері” обіймає менше-більше 425.000 слів.

(Англійський письменник Мілтон ужив в своїм творі „Страчений рай” 8.000 слів, а найславніший англійський письменник Шекспір уживав у своїх творах 16.000 слів.)

Англійська мова у своїм розвитку має три доби:

- 1.) Англо-саксонська (менше-більше від 500-ного до 1100-ного року по Христі);
- 2.) норманська (менше-більше від 1100-ного до 1400-ного) і
- 3.) нова доба (менше-більше від 1400-ного досі).

Перші поселенці Англії — се були Англо-Сакси (німецького походження) і тому спершу в Англії була англо-саксонська мова, дуже зближена до німецької.

Але коли в 1066-ім році по Христі завойовав Англію Вільгельм Заборець і поселив ся в полудневій Англії разом зі своїми 60.000 Норманів, зачав ся знова вплив норманської мови (зближеної до мови французької) на мову англо-саксонську, якою говорило тодішнє населенє Англії.

Нормани мали сильний вплив на розвиток мови населеня в Англії, але основна будова мови таки лишилася давна — англо-саксонська (німецька).

Відтак з тої німецько-французької мішанини повстала мова нова, яку названо англійською.

Вона розвивалася опісля вже на тій основі щораз даліше, аж дійшла до нинішнього розвитку, де зазичила ся ще більше в мовах чужих народів і присвоїла собі багато нових, особливо наукових слів.

Англійська мова розвиваєть ся і росте щораз даліше, в міру того, як зростають у світі здобут-

ки культури і цивілізації. Щороку прибуває англійській мові кілька тисяч нових штучно утворених слів, переважно на основі слів старо-грецьких.

Розвиток мови іде з розвитком народу, котрий сею мовою говорить.

Англійською мовою говорило перед 114 літами (в 1800-ім році) всего 20 мільонів людей, а нині говорить нею 8 разів більше людей, то значить 160 мільонів. Нема сумніву, що тих 160 мільонів душ без порівняннє більше уживає слів і далеко більше удосконалених ніж їх 20 мільонів дідів і прадідів зперед 114 літ.

Розвиток інших мов.

Наша українська мова є також дуже богата. Гелер обчислюєть, що 40 мільонів Українців уживає менше-більше 100 тисяч своїх народних слів в слові і письмі. До того не числить ся штучно утворених слів в науці, торгівлі і промислі, яких число росте рівно з розвитком народу. Більше слів чисто народних не має жадна инша мова і тому мова українська може сміло стати обіч мов чужих культурніших народів. Число слів штучно утворених, потрібних в науці, промислі і торгівлі, зростає скоро і буде даліше зростати разом з розвитком нашого народу.

Наші сусіди Поляки і Москалі при розвитку своєї мови запозичали ся сліпо без розбору у чужих собі Німців і через те попусували вони свої мови, викривили і відчужили їх від народу.

Натомісь вже Українці і Чехи мали перед очима живий відстрашаючий примір на Москалях і Поляках і не пішли їх хибною дорогою та при розвитку своєї мови не ішли на сліпо до чужих, але до свого жерела — до простого народу і дали літературній мові чисто народну основу, а оминули ті похибки, які зробили Москалі і Поляки. Через те українська літературна мова українському народови або чеська чеському — ближша ніж московська літературна мова московському народови або польська — польському. Москаль видить в московській літературній мові, що то німецький дім з московського материялу, а Українець бачить у своїй літературній мові, що то український дім з українського материялу.

ЦІКАВІ ВОРОЖБИ НА 1915. РІК.

(Що заповідає англійський ворожбит зі звїзд?)

Ніхто не знає будучности, хоч кождий хотів би її знати.

Кождий бажав би роздерти ту заслону, що відділює нас від того, що нас чекає.

Бажане знати будучність проявляло ся все у людей всіх часів, всіх країв. Бо бажане пізнати її, вгадати її — се прикмета людської цікавості.

Нічого не помагає, що тисячі людей видавали пророцтва, які не сповняли ся. Не помагало, що пророків ворожбитів осьмішувано; люди дальше пророкують.

Річ ясна, що межі масою пророцтв трапляють ся і такі пророцтва, які сповняють ся.

Теперішня війна, непевність, яка буде доля так многих держав і народів, муїли причинити ся до того, що повстало багато пророків...

Ріжні пророки заповідають у всякий спосіб закінчене війни, предсказують всякі зміни, більше або меньше страшні, дивні, несподівані.

В Англії тішить ся великим поширенем серед народа книжочка, яка виходить в Лондоні під назвою: „Raphael's Prophetic Almanac“, себто „Пророчий альманах Рафаеля“ або „Prophetic Messenger“ себто „Пророчий вістун“. Видане на 1915. рік — се вже 95-те видане того „пророка“.

Подивім ся, що ворожить той пророк. Почесаймо знов відтак і подивім ся, чи він вгадав.

Ось на підставі старого способу вороження зі звїзд сей англійський ворожбит пророкує на місяць с і ч е н ь 1915. р. таке:

„Злучені Держави, Бельгія й Англія будуть відчувати пригноблюючий вплив планети Сатурна. В російській державі будуть сипати ся реформи за реформами, а всі для поправи долі народа“.

Але народ видно не буде вдоволений тими реформами, бо ворожбит ворожить на місяць л ю т и й 1915. р. таке:

„Револуційні вибухи занепонують Росію. В середній Росії зйдуть ся планети Марс і Уран, що означає повстанчі рухи“.

В місяці м а р т і біда зачинає чіпати ся Англії, бо — як каже Рафаель — „великі видатки буде мати англійське міністерство ф'ансів, розтра-

тити ся багато публичного гроша. Зелізничі і пачтові видатки зростуть. Вигляди в рільницьтї також не будуть добрі, бо погода буде кепська; буде зимно. Справа шкільна знов висунеть ся наперед, а релігійне питане стане кісткою незгоди“. І те не лише Англії, але і її союзникам не буде вести ся, як кажуть звїзди.

Зате ць в і т е н ь і м а й принесе багато весняних благодатий, але народи не будуть дожоними тішити ся, бо зараз в червни 1915. р. небесні дороги знов так змінюють ся, що не ворожить нічого доброго...

Та на тих нещастях ще не кінець. Щедрі небесні звїзди приготовляють на л и п е н ь дальші несподіванки.

Планета Меркур принесе кепські часи і пічнуть ся „скандали у високих кругах в Англії і процеси за образу чести“.

Не принесуть звїзди в місяці ч е р в н я щастя Португалії, яка знов буде мати колотнечу. В Лізбоні, столиці Португалії планета Марс викличе заворушенє.

Немилосерні звїзди в с е р п н и несуть народови Англії страйки і локавти та випадки зелізниці. Для панів також дуже кепські будуть часи, бо — як пише Рафаель — „по краю піде соціалістична пропаганда в злучі зі справою оподаткованя землі“. „Кепські знаки покажуть ся на небі і через них багато потернить Росія, Злучені Держави, полуднева Африка і Голяндія“, — каже англійський пророк.

В е р е с е н ь дальше несе одним добро, а другим нещастє. Діяльність англійського парламенту покаже, що настають красші часи для робітників“ Звїзда ворожить дальше нещастє для Англії, бо розширене виборчих прав на англійські жєнщини. У Франції і в Італії будуть соціалістичні неспокої.

Місяць ж о в т е н ь знов не ворожить нічого доброго. Знов напаста на англійського короля, знов „неповодження шпиталів“ і т. и. Рим (столиця Італії) і Франция стануть театром страшних подій.

THE BORROWER WILL BE CHARGED
THE COST OF OVERDUE NOTIFICATION
IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO
THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST
DATE STAMPED BELOW.

SS 24 585
JAN 21 1977
LIBRARY

US 10654.351.45
rokiv viiny;
Widener Library

007191730

3 2044 086 327 707